

Αγγελική Ράλλη (εκδ.)
Angela Ralli (ed.)

**Γλώσσα και μετανάστευση:
η γλώσσα των
Ελλήνων μεταναστών
στον Καναδά**

**Language and immigration:
the language of
Greek immigrants
in Canada**

**PATRAS
WORKING
PAPERS IN
LINGUISTICS
SPECIAL ISSUE**

ΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ
LABORATORY OF MODERN GREEK DIALECTS
UNIVERSITY OF PATRAS

Angela Ralli **Language and immigration**

Αγγελική Ράλλη (εκδ.)

***Γλώσσα και μετανάστευση:
η γλώσσα των Ελλήνων μεταναστών
στον Καναδά***

Patras Working Papers in Linguistics 5, Special Issue
Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων
Τμήμα Φιλολογίας
Πανεπιστήμιο Πατρών
Πάτρα, 2019

Το έργο υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος *Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians* (Ιανουάριος 2017 - Δεκέμβριος 2018, ΦΚ: Ε757), το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και απασχόλησε ερευνητικές ομάδες από τέσσερα πανεπιστήμια σε Ελλάδα και Καναδά (Πανεπιστήμιο Πατρών, McGill University, York University και Simon Fraser University).

ΙΔΡΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ
STAVROS NIARCHOS FOUNDATION

Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων
Τμήμα Φιλολογίας
Πανεπιστήμιο Πατρών
26504 Ρίο-Πάτρα, Ελλάδα
imgd.philology.upatras.gr
Τηλ./Fax: 2610 969375

Ο παρών τόμος του περιοδικού τυπώθηκε από το τυπογραφείο:

Γεώργιος Πετράκης
Κρόνου 5
Ψαροφάι-Πάτρα-Ελλάδα
Τηλ.: 2610 336320

Εικόνα εξωφύλλου: «Σημεία συνάντησης, επιχειρήσεις και δημιουργίες Ελλήνων στο Τορόντο» από Μουρατίδη, Μ. Κ. 2016. *Όσα δεν έσβησε ο Χρόνος...* Τορόντο: Ελληνική Κοινότητα Τορόντο, σελ. 491.

ISSN: 1792-0949

Οι συγγραφείς των άρθρων διατηρούν τα πνευματικά τους δικαιώματα, αλλά η έκδοση στο PWPL5 αποτελεί προϊόν του ερευνητικού προγράμματος *Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians* (ΦΚ: E757).

Angela Ralli (ed.)

***Language and immigration:
the language of Greek immigrants
in Canada***

Patras Working Papers in Linguistics 5, Special Issue
Laboratory of Modern Greek Dialects
Department of Philology
University of Patras
Patras, 2019

The volume is published as part of the research program *Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians* (January 2017 - December 2018, ΦΚ: Ε757), which was funded by the Stavros Niarchos Foundation and employed research teams from four universities in Greece and Canada (University of Patras, McGill University, York University and Simon Fraser University).

ΙΔΡΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ
STAVROS NIARCHOS FOUNDATION

Laboratory of Modern Greek Dialects
Department of Philology
University of Patras
26504 Rio-Patras, Greece
lmgd.philology.upatras.gr
Tel./Fax: 2610 969375

The current volume of the PWPL5 journal was printed by:

Georgios Petrakis
Kronou 5
Psarofai-Patras-Greece
Tel.: 2610 336320

Book-cover image: “Meeting points, businesses and creations of Greeks in Toronto”, from Mouratidis, M. 2016. *Osa den esvise o chronos...* [What time has not erased...]. Toronto: Hellenic Community of Toronto, p. 491.

ISSN: 1792-0949

The authors retain the copyright of their articles, but the publication in PWPL5 is the outcome of the research program *Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians* (ΦΚ: Ε757).

Εκδοτική Επιτροπή/Editorial Board

Εκδότρια: Καθ. Αγγελική Ράλλη

Editor-in-Chief: Prof. Angela Ralli

Επιμέλεια τόμου: Σταύρος Μπόμπολας, Βασιλική Μακρή & Βασιλική Μουχτούρη

Volume editors: Stavros Bompolas, Vasiliki Makri & Vasiliki Mouchtouri

Πίνακας περιεχομένων

Πίνακας περιεχομένων	ix
Το πρόγραμμα ImmiGrec: σύντομη επισκόπηση Αγγελική Ράλλη	xiii
Η ενσωμάτωση των αγγλικών ουσιαστικών στον λόγο των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά Αγγελική Ράλλη, Βασιλική Μακρή & Βασιλική Μουχτούρη	1
Διαλεκτικές μορφές του παρατατικού στον λόγο Ελλήνων μεταναστών του Καναδά Συμεών Τσολακίδης, Αγγελική Ράλλη & Παναγιώτης Παππάς	23
Η κατανομή και η χρήση της άτονης συλλαβικής αύξησης στη Νέα Ελληνική των Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά Συμεών Τσολακίδης, Αγγελική Ράλλη & Παναγιώτης Παππάς	37
Η διαλεκτική χρήση ως γλωσσική επιτέλεση (performance): Το φωνολογικό φαινόμενο της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων στην ομιλία ενός Έλληνα μετανάστη στον Καναδά Δημήτρης Παπαζαχαρίου & Αγγελική Ράλλη	51
Ανύψωση φωνηέντων στον λόγο Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά Παναγιώτης Παππάς & Συμεών Τσολακίδης	67
«Νιώθω στον Καναδά Έλληνας, στην Ελλάδα δεν νιώθω Έλληνας»: Η ταυτότητα του/της ξένου/ης σε Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες στον Καναδά Ράνια Καραχάλιου, Βίλλυ Τσάκωνα, Αργύρης Αρχάκης & Αγγελική Ράλλη	83
Ένα πολυτροπικό σύστημα αρχειοθέτησης και διαχείρισης τεκμηρίων για τη γλώσσα των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά Χαράλαμπος Τσιμπούρης, Σταύρος Μπόμπολας, Χρήστος Παπαναγιώτου, Γιώργος Χαιρετάκης, Βάσω Αλεξέλλη & Αγγελική Ράλλη	103
Ανάπτυξη Ψηφιακού Μουσείου για τη μετανάστευση Ελλήνων στον Καναδά Χαράλαμπος Τσιμπούρης, Χρήστος Παπαναγιώτου, Σταύρος Μπόμπολας, Μιχάλης Μαρίνης, Τόνια Τζαναβάρα & Αγγελική Ράλλη	121
Παράρτημα: Κατάλογος δημοσιεύσεων και παρουσιάσεων σε συνέδρια	223

Table of contents

Table of contents	x
The project ImmiGrec: a brief overview Angela Ralli.....	xvii
Examining the integration of borrowed nouns in immigrant speech: the case of Canadian-Greek Angela Ralli, Vasiliki Makri & Vasiliki Mouchtouri.....	137
Distribution and use of the unaccented augment in Canadian Greek Angela Ralli, Panayiotis Pappas & Simeon Tsolakidis	161
Constructing the Hybrid Identity of the “Stranger”: The Case of Greek Immigrants in Canada Rania Karachaliou, Villy Tsakona, Argiris Archakis & Angela Ralli	173
A data archiving and browsing multimodal system for the language of Greek immigrants in Canada Charalampos Tsimpouris, Stavros Bompolas, Christos Papanagiotou, Georgios Chairidakis, Vaso Alexelli & Angela Ralli	193
Development of a Digital Museum for the Immigration of Greeks to Canada Charalampos Tsimpouris, Christos Papanagiotou, Stavros Bompolas, Michalis Marinis, Tonia Tzanavara & Angela Ralli	209
Appendix: List of publications and conference presentations	225

Με την επίσημη απογραφή

38.295 ΔΗΛΩΣΑΝ ΣΤΟ ΜΟΝΤΡΕΑΛ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΩΣ ΜΗΤΡΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

— Τέταρτη ή γλώσσα μας στο Κεμπέκ —

ΟΤΤΑΒΑ.— 'Η 'Ομοσπονδιακή κυβέρνηση έδωσε στην δημοσιότητα στοιχεία της γενικής απογραφής του πληθυσμού, που έγινε το 1971. Συμφώνως προς τα στοιχεία αυτά 38.295 κάτοικοι του Μόντρεαλ έδήλωσαν ως μητρική των γλώσσα την 'Ελληνική, ή όποία έρχεται τέταρτη κατά σειράν στο Κεμπέκ μετά την Γαλλική, την 'Αγγλική και την 'Ιταλική. (Θά πρέπει να σημειωθεί ότι χιλιάδες της δευτέρας γενεάς ή και μαθηταί δηλώνουν ως μητρική γλώσσα την 'Αγγλική).

Σε όλόκληρο τόν Καναδά 5.793.650 άτομα έδήλωσαν ως

μητρική των γλώσσα την Γαλλική, δηλαδή το 26,9% του πληθυσμού της χώρας. Στην κατηγορία των Γαλλοφώνων παρατηρείται αύξηση από την απογραφή του 1961 όταν ο αριθμός των ήτο 5.123.151. 'Αλλά ή αύξηση αυτή συγκριτικώς με την αύξηση που έσημείωσαν ή 'Αγγλική και άλλες γλώσσες, αποδεικνύει μείωση. 'Η πτώση των Γαλλοφώνων συνεχίζεται από την απογραφή του 1941 μέχρι την τελευταία. Το 1941 το ποσοστό των Γαλλοφώνων ήτο 29,2%. Το 1951 29%. Το 1961 28,1% και το 1971 26,9%.

Απόσπασμα από την εφημερίδα «Το Ελληνοκαναδικό Βήμα», 11/05/1973, σελ. 10.
Extract from the newspaper "The Greek Canadian Tribune", 11/05/1973, p. 10.

Η μετανάστευση των Ελλήνων στον Καναδά χρονολογείται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ενώ κορυφώνεται μεταξύ των ετών 1945 και 1975, όταν περισσότεροι από 107.000 Έλληνες πολίτες μετακινήθηκαν σε αυτήν τη χώρα, κυρίως για οικονομικούς και πολιτικούς λόγους. Είναι χαρακτηριστικό ότι, σύμφωνα με την απογραφή του 2011, 350.000 Καναδοί πολίτες αυτοχαρακτηρίστηκαν ως Έλληνες ή ελληνικής καταγωγής.

Σήμερα, οι ελληνόφωνες κοινότητες και οι διάφοροι σύλλογοι αποτελούν ένα δυναμικό συστατικό της πολυπολιτισμικής και πολύγλωσσης канаδικής κοινωνίας. Οι πιο σημαντικοί από αυτούς βρίσκονται στις μεγάλες канаδικές πόλεις, Τορόντο, Μοντρεάλ, Οττάβα, Βανκούβερ, Κάλγκαρυ, Έντμοντον, Χάλιφαξ, Βικτόρια, Ρετζάινα και Γουίνιπεγκ. Η συμβολή τους στο канаδικό κοινωνικό, πολιτιστικό και γλωσσικό περιβάλλον ήταν και είναι καθοριστική, ενώ η ιστορία τους καταδεικνύει πτυχές των διατλαντικών σχέσεων μεταξύ Καναδά και Ελλάδας, αλλά και των ιστορικών και κοινωνικών συνθηκών της μεταπολεμικής Ελλάδας που οδήγησαν τόσους ανθρώπους στη μετανάστευση.

Παρόλο που οι ελληνοканаδικές κοινότητες και οι σύλλογοι έχουν κατά το παρελθόν προσελκύσει το επιστημονικό ενδιαφέρον (ενδεικτικά, Gavaki 1977· Liodakis 1998· Chimbos 1999· Κωνσταντινίδης & Μιχελαδάκη 2014· Aravossitas 2016), κρίσιμα ζητήματα σχετικά με την προσαρμογή και την αφομοίωση των Ελλήνων μεταναστών στην канаδική κοινωνία έχουν ελάχιστα διερευνηθεί, ενώ το θέμα της γλώσσας παραμένει σχετικά άγνωστο, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στον τομέα της επαφής της Ελληνικής με την Αγγλική ή τη Γαλλική, τις δύο επίσημες γλώσσες του Καναδά.

Το πρόγραμμα *Μετανάστευση και Γλώσσα στον Καναδά: Έλληνες και Ελληνοканаδοί* (Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians)¹ με φορέα χρηματοδότησης το *Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος*, και συνεργάτες τρία канаδικά πανεπιστήμια, McGill, Simon Fraser και York και ένα ελληνικό, το Πανεπιστήμιο Πατρών, είχε ως αντικείμενο την καταγραφή και μελέτη της ιστορίας και γλώσσας των Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά, μεταξύ των ετών 1945 και 1975. Το πρόγραμμα αυτό καλύπτει ένα μοναδικό διεπιστημονικό πεδίο που συσχετίζει την ιστορία και την κοινωνική ιστορία με τη γλωσσολογία και την κοινωνιογλωσσολογία. Για αυτόν τον σκοπό, πρωταρχικός στόχος ήταν η συλλογή υλικού από πολλές ελληνόφωνες κοινότητες του Καναδά, τόσο προφορικού (αφηγήσεις εμπειριών Ελλήνων μεταναστών πρώτης γενιάς) όσο και έντυπου (επιστολές, αποσπάσματα εφημερίδων, φωτογραφίες κ.λπ.), με βάση όλους τους κανόνες της επιστημονικής δεοντολογίας και της προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας είναι να υπάρχει σήμερα ένας ικανός αριθμός έντυπου υλικού και 350 περίπου ώρες αφηγήσεων, οι περισσότερες από τις οποίες έχουν συλλεγεί από τις ερευνητικές ομάδες των канаδικών πανεπιστημίων, ενώ ένα μικρό μέρος είτε εντοπίστηκε σε προηγούμενες μεμονωμένες προσπάθειες συλλογής υλικού (βλ. *Αρχείο Μανιάκα*, Maniakas 1991) είτε έχει συλλεγεί από το Πανεπιστήμιο Πατρών.

¹ Διαθέσιμο στο <https://immigrec.com>.

Σε πρώτη φάση, το υλικό καταχωρήθηκε σε ένα ηλεκτρονικό αποθετήριο και, στη συνέχεια, ενσωματώθηκε σε μια ειδικά διαμορφωμένη βάση δεδομένων (βλ. άρθρα των Τσιμπούρη *et al.* σε αυτόν τον τόμο), ενώ για το προφορικό σκέλος υπήρξε μεταγραφή με τους χαρακτήρες του ελληνικού αλφαβήτου. Ένα μικρό μέρος του τροφοδότησε τα εκθέματα ενός ψηφιακού μουσείου,² ενώ μια πρώτη προσπάθεια ανάλυσής του οδήγησε στη συγγραφή μελετών, οι οποίες, για την ώρα, περιορίζονται στο ζήτημα της γλώσσας των μεταναστών πρώτης γενιάς.

Σε σχέση με τη γλώσσα, ειδικότερα, που είναι και το κύριο αντικείμενο του παρόντος τόμου, οι μηχανισμοί της μεταπολεμικής μετανάστευσης και οι κοινωνιογλωσσικές συνθήκες στον Καναδά αναδεικνύουν τις ελληνοκαναδικές κοινότητες και τους συλλόγους σε μια σημαντική περίπτωση μελέτης. Τρία είναι τα βασικά θέματα που αφορούν στη γλώσσα, τα οποία διερευνώνται στο πλαίσιο της ιστορικής εμπειρίας των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά:

- (i) *Πώς η απομάκρυνση από την Ελλάδα επηρέασε την Ελληνική και τις διαλέκτους της σε κατάσταση γλωσσικής επαφής, όπου η Αγγλική (ή η Γαλλική στην επαρχία του Κεμπέκ) αποτελεί την κυρίαρχη γλώσσα;*

Οι μετανάστες πρώτης γενιάς του Καναδά ζουν σε ένα σταθερά πολύγλωσσο περιβάλλον όπου μιλούν Ελληνικά στο σπίτι και με άλλους Έλληνες, ενώ τα Αγγλικά (ή εν μέρει τα Γαλλικά τα τελευταία χρόνια στο Κεμπέκ) χρησιμοποιούνται για επικοινωνιακούς σκοπούς με μη Έλληνες, ή σε επίσημες περιστάσεις. Σε αυτό το περιβάλλον, είναι φυσικό να επέρχεται δανεισμός (βλ. Thomason 2001· Matras 2009· Ράλλη *et al.* σε αυτόν τον τόμο), ο οποίος, τις περισσότερες φορές, είναι λεξικός (μεταφορά λέξεων από τη γλώσσα πηγή στη γλώσσα στόχο), αλλά και δομικός όταν υπάρχει διγλωσσία και κατάσταση έντονης γλωσσικής επαφής. Είναι χαρακτηριστικό ότι στους Ελληνοκαναδούς μετανάστες πρώτης γενιάς, δεν παρατηρήθηκε δομικός δανεισμός, κάτι όμως που φαίνεται να υπάρχει στους μετανάστες δεύτερης γενιάς, η γλώσσα των οποίων χαρακτηρίζεται διεθνώς ως *κληρονομημένη γλώσσα* (heritage language).

- (ii) *Η πιθανότητα να έχει αρχίσει να διαμορφώνεται μια Ελληνοκαναδική Κοινή η οποία διατηρεί πολλά στοιχεία της Κοινής Νεοελληνικής, επιλεγμένα στοιχεία διαλέκτων και αρκετά της Αγγλικής.*

Το συγκεκριμένο θέμα πηγάζει από τα ιδιαίτερα γλωσσικά χαρακτηριστικά των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά λόγω του τρόπου καταγωγής τους, δεδομένου ότι η συντριπτική πλειοψηφία τους προέρχεται από αγροτικές τάξεις. Η περίπτωση ύπαρξης διαλεκτικών ελληνοκαναδικών θυλάκων παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μελέτη των μακροπρόθεσμων μηχανισμών της επαφής των διαλέκτων με την Κοινή Νεοελληνική και την κυρίαρχη γλώσσα της νέας πατρίδας, που ενδεχομένως οδηγούν σε απλοποίηση, ανακατανομή ή και δημιουργία μιας νέας Ελληνοκαναδικής Κοινής (βλ. άρθρα των Τσολακίδη *et al.* σε αυτόν τον τόμο).

² Διαθέσιμο στο <https://virtual.immigrec.com>

(iii) *Πώς η γλώσσα αποτυπώνει θέματα ταυτότητας;*

Όσον αφορά στον αυτοπροσδιορισμό τους, οι μετανάστες/τριες της πρώτης γενιάς αποφεύγουν να αναδείξουν τους εαυτούς τους ως άτομα με μονοπολιτισμική (ελληνική ή καναδική) ταυτότητα. Καταφεύγοντας, συνδυαστικά ή μεμονωμένα, σε ποικίλες γλωσσικές στρατηγικές, όπως το αντιθετικό σχήμα *είμαι/αισθάνομαι Έλληνας/ίδα αλλά...*, μεταφορές, σύντομες αφηγήσεις, και μηχανισμούς διόρθωσης, αυτοπαρουσιάζονται ως πρόσωπα που βιώνουν πολιτισμική υβριδικότητα. Μέσω των υβριδικών ταυτοτικών τους συγκροτήσεων, κατορθώνουν έτσι να ισορροπούν με ευρηματικό τρόπο μεταξύ ελληνικότητας και καναδικότητας, απόστασης και εγγύτητας, οικειότητας και αποξένωσης (βλ. άρθρο των Καραχάλιου *et al.* σε αυτόν τον τόμο).

Όπως φαίνεται από τα περιεχόμενα του παρόντος τόμου, το αποθετήριο, η βάση δεδομένων και το τεχνικό μέρος του ψηφιακού μουσείου έχουν υλοποιηθεί από την ερευνητική ομάδα του Πανεπιστημίου Πατρών (για την επιλογή των θεμάτων του μουσείου, εκτός από αυτά των γλωσσών, καθώς και για τα γραφικά και τη μουσική επένδυση υπεύθυνη ήταν η ερευνητική ομάδα του McGill). Επίσης, οι γλωσσικές μελέτες είναι απόρροια των εργασιών της ερευνητικής ομάδας του Πανεπιστημίου Πατρών, σε συνεργασία με την ερευνητική ομάδα του Simon Fraser University.

Ο τόμος διαρθρώνεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος περιέχει τις γλωσσολογικές μελέτες στην Ελληνική, οι οποίες εκπονήθηκαν κατά τους τελευταίους 18 μήνες, ενώ το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει την αγγλική μορφή εργασιών που έχουν ήδη δημοσιευτεί (υπάρχει άδεια επαναδημοσίευσης). Οι γλωσσολογικές μελέτες συνοδεύονται από αναφορές σχετικά με τη δημιουργία της βάσης δεδομένων και μιας πρώτης μορφής του ψηφιακού μουσείου, η ανάπτυξη των οποίων έλαβε χώρα στο Πανεπιστήμιο Πατρών. Ο τόμος κλείνει με το Παράρτημα, το οποίο περιέχει τους τίτλους όλων των δημοσιεύσεων του προγράμματος για τα έτη 2017-2018.

Θα ήθελα να απευθύνω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες στο *Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος*, χωρίς την ευγενική χορηγία του οποίου δεν θα ήταν δυνατή η υλοποίηση του έργου. Αισθάνομαι επίσης την ανάγκη να ευχαριστήσω τους εξής φίλους, οι οποίοι συμπαραστάθηκαν τόσο σε εμένα σε προσωπικό επίπεδο, όσο και γενικότερα στην έρευνα: Robert Peck (Πρώην Πρέσβη της Καναδικής Πρεσβείας στην Ελλάδα), Ζωή Δελήμπαση (Υπεύθυνη Πολιτικών και Δημοσίων Υποθέσεων, Καναδική Πρεσβεία στην Ελλάδα), Διονύση Αρβανιτάκη (Αθήνα), Jacques Bouchard (Καθηγητή στο Université de Montreal), Νικόλαο Παγώνη (Πρόεδρο της Ελληνικής Κοινότητας του Μοντρεάλ), Φώτη Κομπορόζο, Κατερίνα Λυμπέρη, Σοφία Φλόρακα-Πετσάλη, Τασία Γιαννάκη, Ζωή Μπάτση και Παναγιώτη-Άγγελο Χατζηπαναγιώτη (Μοντρεάλ), Ελένη Παναγάκου (Οττάβα), Δημήτρη Τζατζόγλου, Francyne Robert, Κατίνα και Θανάση Μαργαρίτη, Μιχάλη Μουρατίδη, Μάκη Ανδρικόπουλο, Γιάννη Δάγωνα, Αλέκο και Ειρήνη Οικονομίδη, Χ. Μυλοπούλου (Τορόντο), Παντελή Καπαδούκα, Νίκο Πάνο, Σοφία Καρασούλη-Milobar, Δημήτριο Νιβολιανίτη, Βάσω Βαρσάκη, Βίβιαν (Βασιλική) Χριστοδούλου-Μπεκιάρη, Παναγιώτη Δουράλα, Ουρανία Γιαννακοπούλου (Βανκούβερ), Wendy Σμυλιτοπούλου (Βικτόρια), Ελισάβετ Χανλή, Αθανάσιο Ταβουκτσόγλου (Εντμοντον), Αντιγόνη Κόλλια (Κάλγκαρυ) και Χρυσόστομο Περεντέ (Ρετζάινα).

Τέλος, ευχαριστώ τους ερευνητές των καναδικών πανεπιστημίων για την πολύτιμη συνεργασία τους, Παναγιώτη Παππά, Συμεών Τσολακίδη και Rob Goldbeck (Simon

Fraser University), Τάσο Αναστασιάδη, Αλεξάνδρα Σιώτου, Αναστασία Γαλάτη, Μαρκέλλα Σκούρτη και Caroline Boreham (McGill University), Σάκη Γκέκα, Έλενα Λαμπροπούλου και Παναγιώτη Μυλωνά (York University), καθώς και τα μέλη της ερευνητικής μου ομάδας, Βασιλεία Αλεξέλλη, Ράνια Καραχάλιου, Βασιλική Μακρή, Μιχάλη Μαρίνη, Βασιλική Μουχτούρη, Σταύρο Μπόμπολα, Χρήστο Παπαναγιώτου, Χαράλαμπο Τσιμπούρη και Γιώργο Χαιρετάκη.

Πάτρα, Ιανουάριος 2019

Αγγελική Ράλλη
Καθηγήτρια Γλωσσολογίας Παν. Πατρών
Μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας

Βιβλιογραφία

- Aravossitas, T. 2016. The hidden schools: mapping Greek heritage language education in Canada. Διδακτορική διατριβή, University of Toronto.
- Chimbos, P. D. 1999. The Greeks in Canada. An historical and sociological perspective. Στο R. Clogg (επιμ.), *The Greek Diaspora in the 20th century*. New York: St. Martin's Press Inc., 87-102.
- Gavaki, E. 1977. *The integration of Greeks in Canada*. San Francisco: R. & E. Research Associates.
- Κωνσταντινίδης, Σ. & Τ. Μιχελαδάκη. 2014. *Από τη ζωή των Ελλήνων στον Καναδά*, 2 τόμοι. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Liodakis, N. 1998. The Activities of Hellenic-Canadian secular organizations in the context of Canadian multiculturalism. *Etudes Helléniques/Hellenic Studies* 6(1): 37-58.
- Maniakas, T. 1991. The ethnolinguistic reality of Montreal Greeks. Διδακτορική διατριβή, Université de Montreal.
- Matras, Y. 2009. *Language contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thomason, S. 2001. *Language contact. An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

The project ImmiGrec: a brief overview

Greek immigration to Canada dates back to the early 20th century, culminating between 1945 and 1975, when more than 107,000 Greek citizens arrived in Canada for economic and political reasons. According to the 2011 census, 350,000 Canadian citizens described themselves as Greeks or of Greek origin.

Currently, Greek-speaking communities and organizations are a dynamic component of a multicultural and multilingual Canadian society. These communities can be located in all major Canadian cities, Toronto, Montreal, Ottawa, Vancouver, Calgary, Edmonton, Halifax, Victoria, Regina and Winnipeg. The Greek communities' contribution to the Canadian social, cultural and linguistic milieu has been significant. It is clearly demonstrated in the transatlantic relations between Canada and Greece as well as in the political and social conditions of post-war Greece that steered so many people towards migration.

Greek-Canadian communities and organizations have attracted scientific interest in the past (see, among others, Gavaki 1977; Liodakis 1998; Chimpos 1999; Constantinides & Micheladaki 2014; Aravossitas 2016), but crucial issues regarding the adaptation and assimilation of Greek immigrants to the Canadian society have not been sufficiently explored. More specifically, the issue of language remains relatively unknown, particularly in the domain of contact of Greek with English or French, the two official languages of Canada.

The project *Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians*,¹ sponsored by the *Stavros Niarchos Foundation*, was implemented with the cooperation between three Canadian universities and a Greek one, McGill University, Simon Fraser University, York University and the University of Patras. The project's main aim is to document and investigate the history and language of Greek immigrants in Canada between 1945 and 1975. This program covers a unique interdisciplinary field that links history and social history with linguistics and sociolinguistics. For this purpose, the primary objective was to collect material from many Greek-speaking communities in Canada, both oral (narratives of the experiences of first-generation Greek immigrants) and printed (letters, newspaper clippings, photos, etc.), following the rules and regulations of scientific ethics and the protection of personal data.

As a result, printed material and about 350 hours of narratives have been collected primarily by the research teams of the three Canadian universities. In addition, past individual efforts to document the life of Greek Canadians (e.g. *Maniakas archive*, Maniakas 1991) and the University of Patras have contributed to the total number of the data collected for the project.

As a first step, the data were registered in an electronic repository and then integrated into a specially designed database (see articles by Tsimpouris *et al.* in this volume), while for the oral part there was transcription with the characters of the Greek alphabet. A small part of the material supplied the exhibits of a digital museum.² Preliminary attempts to

¹ Available at <https://immigrec.com/en>.

² Available at <https://virtual.immigrec.com>.

analyze the available data led to the publication of articles, which are currently limited to the issue of language of first-generation immigrants.

With regard to language, which is the main topic of this volume, the sociolinguistic conditions in Canada highlight the Greek-Canadian communities and organizations as an important case study. There are three main linguistic questions that are explored within the context of Greek immigrants' historical experience:

- (i) *How did the removal from Greece affect Greek and its dialectal varieties in a situation of language contact, where English (or French in the province of Québec) is the dominant language?*

First-generation immigrants live in a stable multilingual environment where they speak Greek at home or with other Greeks, while English (or partly French in recent years in Québec) is used for communicative purposes with non-Greeks or under official circumstances. In this environment, borrowing is natural (see Thomason 2001; Matras 2009; Ralli *et al.* in this volume), which is often lexical (transfer of words from the source language to the target language), but also structural when there is bilingualism and a situation of intense linguistic contact. Crucially, concerning first-generation Greek-Canadian immigrants, no structural transfer has been observed, which, however, seems to be the case for second-generation immigrants, as their Greek belongs to the so-called "heritage" language.

- (ii) *The likelihood that a language of the Greek-Canadian community has begun to develop, which retains many elements of Standard Modern Greek, selected dialectal features and several components from English.*

This issue stems from the specific linguistic characteristics of immigrants due to their place of origin, since the vast majority of them come from rural classes. The case of dialectal Greek-Canadian enclaves is of particular interest in studying the long-term mechanisms of the contact of dialects with Standard Modern Greek and the dominant language of the new homeland. This contact has possibly led to simplification, redistribution or the creation of a new Standard Greek Canadian (see articles by Tsolakidis *et al.* in this volume).

- (iii) *How does the language reflect identity issues?*

Regarding their self-representation, first-generation immigrants avoid characterizing themselves as individuals with monocultural, either Greek or Canadian, identities. Relying on a variety of discursive resources, such as the disclaimer *I am/feel Greek, but...*, metaphors, small stories, and repair mechanisms (either separately or combined), they present themselves as individuals who experience cultural hybridity. Through their hybrid identity constructions, first-generation immigrants manage to oscillate between Greekness and Canadian-ness, distance and proximity, familiarity and estrangement in a creative way (see article by Karachaliou *et al.* in this volume).

As can be seen from the contents of this volume, the repository, the database and the technical part of the digital museum have been developed and implemented by the research team of the University of Patras (McGill's research team was responsible for the selection

of exhibits (except those of room 7), the graphics and music of the digital museum). Additionally, the language studies are the result of a collaborative work between the research team of the University of Patras and the research team of Simon Fraser University.

The volume consists of two parts: Part I contains the linguistic studies conducted at the University of Patras and SFU, written in the Greek language. Part II involves the English version of a number of works, which have been already published in edited volumes (permission has been granted by the publishers), journals, or conference proceedings. The linguistic studies are followed by copies of two papers, describing the technical details of the creation of the database and those of a first version of the digital museum, which have been developed at the University of Patras. The volume is rounded off with Appendix, which comprises the titles of publications within the context of the *ImmiGrec* research program for the years 2017-2018.

My sincerest acknowledgments are due to *Stavros Niarchos Foundation*, whose generous support made possible the realization of this program. I am also personally indebted to a number of people in Greece and Canada, who have significantly assisted our research efforts: Robert Peck (Former Canadian Ambassador in Greece), Zoe Delibasis (Political and Public Affairs Officer, Canadian Embassy in Greece), Dionysis Arvanitakis (Athens), Jacques Bouchard (Professor at the Université de Montreal), Nick Pagonis (Chair of the Greek Community of Montreal), Fotis Komborozos, Katerina Lymperis, Sophia Florakas-Petsalis, Tassia Giannakis, Zoe Batsis and Panayotis-Angelos Hadjipanayotis (Montreal), Helen Panagakos (Ottawa), Dimitris Tzatzoglou, Francyne Robert, Katina and Thanasis Margaritis, Michalis Mouratidis, Makis Andrikopoulos, John Dagonas, Alekos and Irene Oikonomidis, Chr. Mylopoulos (Toronto), Peter Capadoukas, Nick Panos, Sophia Karasouli-Milobar, Dimitrios Nivolianitis, Vasso Varsakis, Vivian Christodoulou-Beciaris, Oree Giannakopoulos, Peter Douralas (Vancouver), Wendy Smylitopoulos (Victoria), Elisabeth Hanlis, Tom Tavouktsoglou (Edmonton), Antigone Kolias (Calgary) and Chris Perentes (Regina).

Finally, I would also like to thank for their precious cooperation my research partners of the three Canadian Universities, Panayiotis Pappas, Symeon Tsolakidis and Rob Goldbeck (Simon Fraser), Tassos Anastasiadis, Alexandra Siotou, Anastassia Galati, Markella Skourti and Caroline Boreham (McGill), Sakis Gekas, Elaina Lampropoulos and Peter Milonas (York), and last but not least, the members of my research team at the University of Patras, Vasileia Alexelli, Stavros Bompolas, George Chairetakis, Rania Karachaliou, Vasiliki Makri, Michalis Marinis, Vasiliki Mouchtouri, Christos Papanagiotou and Charalampos Tsimpouris.

Patras, January 2019

Angela Ralli

Professor of Linguistics, University of Patras
Member of the Academia Europaea

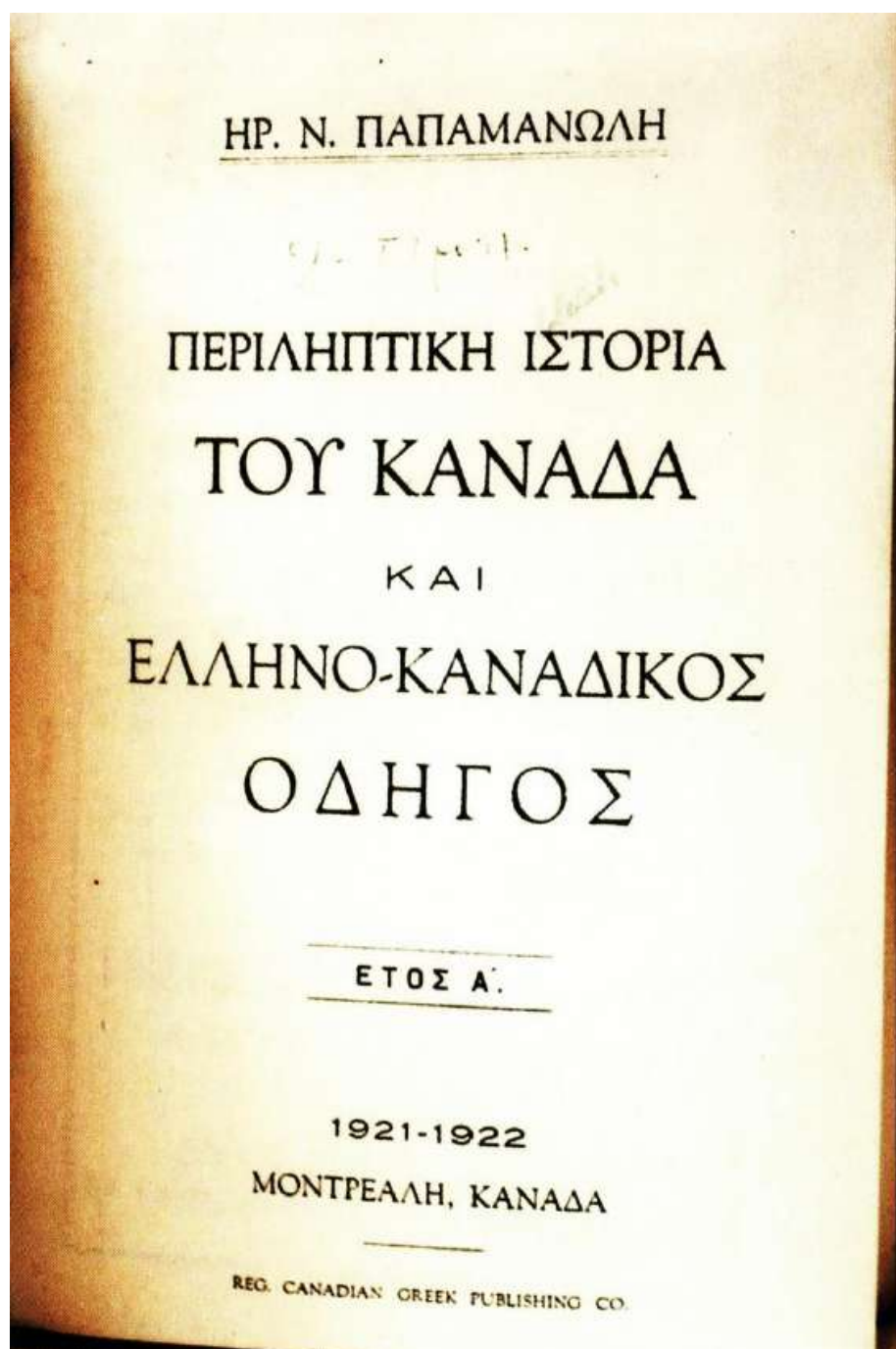
References

- Aravossitas, T. 2016. The hidden schools: mapping Greek heritage language education in Canada. PhD. Diss., University of Toronto.

- Chimbos, P. 1999. The Greeks in Canada. An historical and sociological perspective. In R. Clogg (ed.), *The Greek Diaspora in the 20th century*. New York: St. Martin's Press Inc., 87-102.
- Constantinides, S. & T. Micheladaki. 2014. *Από τη ζωή των Ελλήνων στον Καναδά* [From the life of Greeks in Canada], 2 vol. Rethymno: University of Crete.
- Gavaki, E. 1977. *The integration of Greeks in Canada*. San Francisco: R. & E. Research Associates.
- Liodakis, N. 1998. The Activities of Hellenic-Canadian secular organizations in the context of Canadian multiculturalism. *Etudes Helléniques/Hellenic Studies* 6(1): 37-58.
- Maniakas, T. 1991. The ethnolinguistic reality of Montreal Greeks. Ph.D. Diss., Université de Montreal.
- Matras, Y. 2009. *Language contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thomason, S. 2001. *Language contact. An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Μέρος Α΄

Part I

Εικόνα από Μουρατίδη, Μ. Κ. 2016. *Όσα δεν έσβησε ο Χρόνος...*
Τορόντο: Ελληνική Κοινότητα Τορόντο, σελ. 735.
(Image from Mouratidis, M. 2016. *Osa den esvise o chronos...* [What time has not erased...].
Toronto: Hellenic Community of Toronto, p. 735).

Η ενσωμάτωση των αγγλικών ουσιαστικών στον λόγο των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά

Αγγελική Ράλλη, Βασιλική Μακρή & Βασιλική Μουχτούρη
Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Το άρθρο διερευνά τον δανεισμό ουσιαστικών σε κατάσταση γλωσσικής επαφής στον Καναδά, με την Ελληνική ως γλώσσα-στόχο και την Αγγλική ως γλώσσα-πηγή. Τα δεδομένα αντλούνται από υπάρχουσες βιβλιογραφικές πηγές και σώματα προφορικών κειμένων που περιέχουν αφηγήσεις Ελλήνων που μετανάστευσαν από διάφορα μέρη της Ελλάδας στον Καναδά, κατά τον 20^ο αιώνα. Υποστηρίζεται ότι η προσαρμογή των ουσιαστικών που προέρχονται από την αγγλική γλώσσα δεν είναι μόνον προϊόν εξωγλωσσικών παραγόντων, αλλά εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από ενδογλωσσικούς παράγοντες, οι οποίοι είναι φωνολογικής, μορφολογικής και σημασιολογικής φύσης. Ειδικότερα, το άρθρο καταδεικνύει τις εγγενείς τάσεις του συστήματος-στόχου να ταξινομεί τα δάνεια ουσιαστικά σε συγκεκριμένες κλιτικές τάξεις (κλίσεις) με την προσθήκη γηγενών επιθημάτων κλίσης και να τους αποδίδει γραμματικό γένος, ενσωματώνοντάς τα ως αρσενικά, θηλυκά ή ουδέτερα, ανάλογα με την περίπτωση. Γενικότερα, αποδεικνύει ότι η μορφολογία μιας γλώσσας (σε αυτήν την περίπτωση, η τυπολογικά συνθετική Ελληνική) μπορεί να επηρεαστεί από ένα γλωσσικό σύστημα διαφορετικής τυπολογίας (αυτό της αναλυτικής Αγγλικής), υπό την προϋπόθεση ότι πληρούνται ορισμένες συνθήκες.

Λέξεις-κλειδιά: γλωσσική επαφή, γλώσσα μεταναστών, ενσωμάτωση δανείων, ουσιαστικά, γραμματικό γένος, κλιτική τάξη, Ελληνικά του Καναδά, Αγγλικά.

1. Εισαγωγή

Σε όλες σχεδόν τις χώρες του κόσμου, γλωσσικές μειονότητες μπορούν να εντοπιστούν λόγω μετανάστευσης. Σε αυτό το πλαίσιο, η γλωσσική αλληλεπίδραση και οι επακόλουθες γλωσσικές μεταβολές είναι εμφανείς στην ομιλία των μεταναστών, και ο δανεισμός αναδύεται ως αποτέλεσμα της γλωσσικής επαφής που οδηγεί στη μεταφορά από το ένα σύστημα στο άλλο διαφόρων λεξικών στοιχείων, χαρακτηριστικών, και δομών (Haugen 1950· Poplack 1980· Poplack *et al.* 1988· Poplack *et al.* 1990· Sankoff *et al.* 1990· Myers-Scotton 2002· Clyne 2003).

Το συγκεκριμένο άρθρο πραγματεύεται την ομιλία των Ελλήνων πρώτης γενιάς που μετανάστευσαν στον Καναδά κατά τον 20^ο αιώνα, μεταξύ των ετών 1945 και 1975, κατά τη διάρκεια των οποίων παρατηρήθηκε το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής μετανάστευσης. Εξετάζει πώς εξελίχθηκε η ελληνική γλώσσα¹ σε μια κατάσταση

¹ Ο όρος «Ελληνική» θα χρησιμοποιηθεί για κάθε μορφή και ιστορική περίοδο της γλώσσας. Ανάλογα με την επιχειρηματολογία που προτάσσεται χρησιμοποιούνται και άλλοι όροι, όπως (βλ. Ralli 2013 για το θέμα αυτό): Αρχαία Ελληνική (Ελληνική της κλασικής περιόδου, 5^{ος} - 4^{ος} αιώνας π.Χ.), Ελληνιστική Ελληνική (περίπου 3^{ος} αιώνας π.Χ. - 3^{ος} αιώνας μ.Χ.), Μεσαιωνική Ελληνική (περίπου 4^{ος} - 15^{ος} αιώνας μ.Χ.), Νέα Ελληνική (μετά τον 15^ο αιώνα μ.Χ.), Κοινή Νέα Ελληνική (η τρέχουσα επίσημη γλώσσα).

γλωσσικής επαφής, όπου η Αγγλική² αποτελεί τη γλώσσα-πηγή και η Ελληνική τη γλώσσα-στόχο.

Παρά το μεγάλο ενδιαφέρον που παρουσιάζει αυτή η κατάσταση επαφής, παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανεξερεύνητη, κάτι που αποτελεί πρόσθετη πρόκληση για τη διερεύνησή της. Επομένως, η παρούσα εργασία αποτελεί μια από τις πρώτες προσπάθειες να εξεταστεί ο δανεισμός στη γλώσσα των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά και φιλοδοξεί να συμβάλει στη μελέτη της γλώσσας τους, γενικότερα. Σκοπός της είναι να εστιάσει στους τρόπους με τους οποίους οι Έλληνες μετανάστες οδηγούνται σε υιοθέτηση ξένων λέξεων μέσω της μείξης Ελληνικών και Αγγλικών. Στις ακόλουθες ενότητες, θα φανεί ότι υπάρχει ένα δημιουργικό παιχνίδι ανταλλαγής γλωσσικών πόρων μεταξύ των δύο γλωσσών, δηλαδή της Ελληνικής και της Αγγλικής, μέσα από το οποίο φαίνεται η γλωσσική επινοητικότητα των ομιλητών, ενώ το τελικό προϊόν της διαδικασίας δανεισμού αποδεικνύει τους ενδογλωσσικούς περιορισμούς της γλώσσας-στόχου καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας ενσωμάτωσης των δάνειων λέξεων.³ Για τον σκοπό αυτό, επιχειρείται να δοθούν απαντήσεις σε μία σειρά γενικών ερευνητικών ερωτημάτων, όπως:

- (i) Ποια είναι τα διάφορα είδη γλωσσικών πρακτικών σε σχέση με τις δάνειες λέξεις κατά τη διαδικασία της ενσωμάτωσής τους στις ελληνοκαναδικές κοινότητες;
- (ii) Είναι η τυπολογική απόσταση μεταξύ της αναλυτικής Αγγλικής και της συνθετικής Ελληνικής ανασταλτικός παράγοντας στη διαδικασία του δανεισμού;
- (iii) Μπορούν τα διάφορα είδη ενσωμάτωσης να αποδοθούν σε συγκεκριμένες ιδιότητες των γλωσσών που έρχονται σε επαφή;

Ειδικότερα, η μελέτη επιδιώκει να εξετάσει τη γλωσσική επιτέλεση των Ελλήνων του Καναδά μέσα από τον δανεισμό ουσιαστικών⁴ και να διερευνήσει τα εξής:

- (i) τον πρωτεύοντα ρόλο των μορφολογικών ιδιοτήτων μιας πλούσιας μορφολογικά γλώσσας, δηλαδή της Ελληνικής, στην ενσωμάτωση δανείων (βλ. επίσης Aikhenvald 2000, 2006· Ralli 2012α,β, 2013· Ralli *et al.* 2015· Makri 2016α,β, 2017),
- (ii) τη συνολική επίδραση των γλωσσικών παραγόντων (φωνολογικών, μορφολογικών και σημασιολογικών), που καθορίζουν το προϊόν του δανεισμού και τον τελικό σχηματισμό του,
- (iii) την υποχρεωτική ευθυγράμμιση με τις βασικές ιδιότητες της κλίσης της Ελληνικής και της απόδοσης γένους, που επιτάσσει τα δάνεια ουσιαστικά να προσαρμόζονται στη γλώσσα-στόχο ως αρσενικά, θηλυκά ή ουδέτερα,

² Μέχρι το 1976, όταν η γαλλική *Κεμπεκουά* (québécois) καθιερώθηκε ως επίσημη γλώσσα στην καναδική επαρχία του Κεμπέκ και μία από τις δύο επίσημες γλώσσες στον Καναδά, η πλειοψηφία των Ελλήνων μεταναστών δεν μιλούσε Γαλλικά και χρησιμοποιούσε μόνον Αγγλικά. Ως αποτέλεσμα, η επιρροή της Γαλλικής στην ομιλία των μεταναστών πρώτης γενιάς είναι ισχνή.

³ Βλ. Hock & Joseph (2009) και Baran (2017) για το ζήτημα αυτό.

⁴ Εξετάζονται αποκλειστικά τα δάνεια ουσιαστικά λόγω των πενιχρών δεδομένων των δάνειων επιθέτων που απαντούν τόσο στις γραπτές πηγές όσο και στα σώματα κειμένων. Τα επίθετα θα αποτελέσουν αντικείμενο μελλοντικής έρευνας.

- ανάλογα με την περίπτωση, αφού στην Ελληνική μια τριμερής διάκριση γένους χαρακτηρίζει τα ουσιαστικά, εν αντιθέσει με τη γλώσσα-πηγή (Αγγλική), η οποία είναι γραμματικά ουδέτερη ως προς το γένος, και
- (iv) την ξεκάθαρη προτίμηση σε συγκεκριμένες κλιτικές τάξεις, τις πλέον παραγωγικές, καθώς επίσης και σε συγκεκριμένες τιμές γραμματικού γένους.

Για τη συζήτηση συγκεκριμένων επιχειρημάτων και προτάσεων, διερευνώνται γλωσσικά στοιχεία από την Ελληνική που ομιλείται σε έξι καναδικές επαρχίες, το Κεμπέκ, το Οντάριο, τη Σασκάτσουαν, τη Μανιτόμπα, την Αλμπέρτα και τη Βρετανική Κολομβία, όπου κατοικεί η πλειοψηφία των Ελλήνων μεταναστών. Τα δεδομένα προέρχονται τόσο από γραπτές (π.χ. μεταξύ άλλων, Maniakas 1991, Aravossitas 2016) όσο και από προφορικές πηγές. Όσον αφορά στις προφορικές πηγές, χρησιμοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις που έχουν ληφθεί στο πλαίσιο του προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek Canadians” (2017-2018) από τους ερευνητές των καναδικών πανεπιστημίων McGill, York και Simon Fraser, και της ερευνητικής ομάδας του Πανεπιστημίου Πατρών. Οι συνεντεύξεις βασίστηκαν σε ένα δομημένο ερωτηματολόγιο, το οποίο είχε σχεδιαστεί ειδικά για τους σκοπούς του ερευνητικού προγράμματος και κάλυπτε τρεις φάσεις της μετανάστευσης: α) προέλευση/αναχώρηση, β) άφιξη/εγκατάσταση και γ) ενσωμάτωση στην καναδική κοινωνία. Οι πληροφορητές κλήθηκαν να αφηγηθούν τις προσωπικές τους ιστορίες για τη μετανάστευση, μέσα από τη δική τους οπτική γωνία.

Το άρθρο οργανώνεται ως εξής: μετά την εισαγωγή, η ενότητα 2 προσφέρει μια περιγραφή του κοινωνικοϊστορικού υπόβαθρου της ελληνικής μετανάστευσης στον Καναδά και ορίζει τα Ελληνικά του Καναδά ως μεταναστευτική γλώσσα. Η ενότητα 3 παρέχει μια επισκόπηση της ελληνικής μορφολογίας εν συγκρίσει με την αγγλική. Προγενέστερες περιγραφές της διαδικασίας του δανεισμού για την ελληνική γλώσσα και τις διαλεκτικές ποικιλίες δίνονται στην ενότητα 4, με έμφαση στην απόδοση του γραμματικού γένους και την ταξινόμηση σε κλιτικές τάξεις. Οι βασικές ιδιότητες των ουσιαστικών της Ελληνικής του Καναδά και η ενσωμάτωσή τους στο γηγενές σύστημα εξετάζονται στην ενότητα 5, όπου διερευνάται η αλληλεπίδραση σημασιολογικών, φωνολογικών και μορφολογικών παραγόντων που καθορίζουν το γένος και την κλιτική τάξη. Η μελέτη ολοκληρώνεται με την ανασκόπηση των κύριων επιχειρημάτων που συζητούνται στο άρθρο και τη σχετική βιβλιογραφία.

2. Η ελληνική μετανάστευση στον Καναδά και τα Ελληνικά του Καναδά ως μεταναστευτική γλώσσα

Οι Έλληνες άρχισαν να μεταναστεύουν στον Καναδά στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, φέρνοντας ουσιαστικά δύο γλώσσες σε επαφή, τα Ελληνικά και τα Αγγλικά. Από το 1945 έως το 1975, η χώρα υποδέχθηκε Έλληνες από διάφορες πόλεις και χωριά της Ελλάδας, οι οποίοι μετακινήθηκαν εκεί αναζητώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και απασχόλησης.⁵

⁵ Το 1900 υπήρχαν περίπου 300 άτομα ελληνικής προέλευσης στην επαρχία του Κεμπέκ. Το 1981, σύμφωνα με την επίσημη καναδική απογραφή, ο αριθμός των Ελλήνων ανερχόταν σε 49.420 στην ίδια επαρχία (Maniakas 1991), ενώ το 1983, υπολογίζεται ότι περίπου 250.000 Έλληνες διέμεναν σε ολόκληρη τη χώρα (Constantinides 1983). Λόγω όμως της παράνομης εισόδου στη χώρα, είναι αναμενόμενο οι αριθμοί αυτοί να αποκλίνουν από τον πραγματικό αριθμό των Ελλήνων μεταναστών.

Σήμερα, οι περισσότεροι από αυτούς και οι απόγονοί τους αποτελούν σημαντικές γλωσσικές μειονότητες διασκορπισμένες σε όλο τον Καναδά, αλλά κυρίως κατοικούν στις προαναφερθείσες επαρχίες.

Από την αρχή, οι Έλληνες προσπάθησαν να ενταχθούν στην καναδική κοινωνία, διατηρώντας παράλληλα τη μητρική γλώσσα και τον πολιτισμό τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε περιοχές όπου υπάρχει ελληνικός πληθυσμός, υπάρχουν ελληνικά εστιατόρια, καταστήματα, σύλλογοι, σχολεία, και οι μετανάστες –τουλάχιστον εκείνοι της πρώτης γενιάς– συνεχίζουν να επικοινωνούν μεταξύ τους στα Ελληνικά. Η Ελληνική χρησιμοποιείται στην οικογένεια, σε συναντήσεις με ομοεθνείς φίλους, στην Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία, καθώς και στον ομογενειακό τύπο και σε άλλα ομογενειακά ΜΜΕ. Συχνά δε ενισχύεται με ορισμένα χαρακτηριστικά που προέρχονται από τοπικές ελληνικές ποικιλίες (διαλέκτους) που μεταφέρθηκαν από τον τόπο προέλευσης (βλ., για παράδειγμα, Τσολακίδη *et al.* σε αυτόν τον τόμο).

Η Ελληνική μπορεί να χαρακτηριστεί ως μειονοτική γλώσσα στον Καναδά, με τα Καναδικά Αγγλικά ή τα Καναδικά Γαλλικά –ανάλογα με την περίπτωση– να είναι οι κυρίαρχες, ευρέως χρησιμοποιούμενες γλώσσες στην καναδική κοινότητα. Μπορεί επίσης να θεωρηθεί μεταναστευτική γλώσσα, καθώς οι ομιλητές της εκτέθηκαν στα Καναδικά Αγγλικά κάποια στιγμή κατά την ενηλικίωσή τους, ενώ πολλοί από αυτούς είναι διαδοχικά δίγλωσσοι, όπου η *διαδοχική διγλωσσία* (sequential bilingualism) παρατηρείται όταν ένα άτομο γίνεται δίγλωσσο, μαθαίνοντας αρχικά μία γλώσσα και στη συνέχεια μία άλλη (Myers-Scotton 2008). Όπως είναι ευρέως αποδεκτό, οι μεταναστευτικές γλώσσες είναι εκείνες που ομιλούνται σε μια χώρα από σχετικά πρόσφατα αφιχθέντες πληθυσμούς (όπως συμβαίνει με τους Έλληνες μετανάστες πρώτης γενιάς στον Καναδά), οι οποίοι δεν έχουν δημιουργήσει επαρκώς εδραιωμένη κοινότητα ομιλητών πολλαπλών γενεών (Clyne 2003).

Η μετανάστευση συνοδεύεται από την επακόλουθη κίνηση των γλωσσών από την αρχική γεωγραφική τους θέση σε νέες τοποθεσίες, δηλαδή σε νέες γλωσσικές οικολογίες. Σε ένα νέο πλαίσιο, οι χρήστες μιας συγκεκριμένης γλώσσας έρχονται σε επαφή με ομιλητές μιας άλλης γλώσσας και αναγκάζονται να αλληλεπιδρούν γλωσσικά με αυτούς. Ως αποτέλεσμα, επέρχονται γλωσσικές αλλαγές, οι οποίες μελετώνται στο πλαίσιο του τομέα της γλωσσικής επαφής (βλ., μεταξύ άλλων, Thomason & Kaufman 1988· Thomason 2001· Winford 2002· Hickey 2010). Πολλές μελέτες έχουν δείξει ότι οι μετανάστες που έρχονται σε μια χώρα μετά την ενηλικίωσή τους παρουσιάζουν φθίνουσα χρήση και ικανότητα της μητρικής τους γλώσσας (Appel & Muysken 1987· Myers-Scotton 2002· Montrul 2008).

Σε ό,τι αφορά τους Έλληνες μετανάστες στον Καναδά, με την πάροδο των ετών και τη βελτίωση της οικονομικής τους κατάστασης, παρατηρείται μια μεγαλύτερη συμμετοχή στον καναδικό τρόπο ζωής και καθημερινή επαφή με την Αγγλική,⁶ η καλύτερη γνώση και συχνή χρήση της οποίας επέφερε αυξημένο επίπεδο δανεισμού. Ο δανεισμός αυτός εντοπίζεται κυρίως σε επίπεδο λεξιλογίου, καθώς η μεταφορά λέξεων σε καταστάσεις γλωσσικής επαφής είναι αυτή που παρατηρείται πιο συχνά, όπως υπογραμμίζεται από αρκετούς ερευνητές (βλ., μεταξύ άλλων, Thomason 2001· Matras 2009).

Στο άρθρο διερευνώνται οι διαδρομές του λεξικού δανεισμού, όπως εκδηλώνεται στο ονοματικό σύστημα της ελληνικής γλώσσας, στην κλίση της και στο τριμερές σύστημα

⁶ Βλ. υποσημείωση 2 αναφορικά με τη μη υιοθέτηση της γαλλικής γλώσσας από τους μετανάστες πρώτης γενιάς που κατοικούν στη γαλλόφωνη καναδική επαρχία του Κεμπέκ.

του γένους, ειδικά όταν η γλώσσα-πηγή είναι μορφολογικά φτωχή, όπως συμβαίνει με την Αγγλική, στην οποία απουσιάζει το γραμματικό γένος.

3. Η ονοματική μορφολογία της Ελληνικής και της Αγγλικής: μια επισκόπηση

Η ελληνική γλώσσα είναι τυπολογικά συνθετική με πλούσια μορφολογία, και παρουσιάζει ένα ιδιαίτερα παραγωγικό σύστημα σύνθεσης, παραγωγής και κλίσης (Ράλλη 2005· Ralli 2013, 2015). Η ονοματική και η ρηματική κλίση έχουν ως βάση το θέμα, καθώς ένα κλιτικό επίθημα συνδυάζεται με αυτό για τον προσδιορισμό ενός αριθμού μορφοσυντακτικών χαρακτηριστικών. Για τα ουσιαστικά και τα επίθετα, αυτά τα χαρακτηριστικά είναι το γραμματικό γένος με τρεις τιμές (αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο), η πτώση (ονομαστική, γενική, αιτιατική και κλητική) και ο αριθμός (ενικός και πληθυντικός), ενώ στα άρθρα και σε μερικές αντωνυμίες δεν υπάρχει διάκριση θέματος και επιθήματος.

Μια απεικόνιση της ελληνικής κλίσης δίνεται στο (1), όπου οι τύποι του οριστικού άρθρου και του επίθετου ποικίλλουν και συμφωνούν μορφοσυντακτικά με εκείνους των ουσιαστικών, δηλαδή, με τα *δρόμος*.ΑΡΣ, *λωρίδα*.ΘΗΛ και *βουνό*.ΟΥΔ:

- (1) *Κοινή Νέα Ελληνική* (KNE)
α. ο	μεγάλος	δρόμος
ο.ΑΡΣ.ΟΝΟΜ.ΕΝ	μεγάλος.ΑΡΣ.ΟΝΟΜ.ΕΝ	δρόμος.ΑΡΣ.ΟΝΟΜ.ΕΝ
β. τη	μεγάλη	λωρίδα
τη.ΘΗΛ.ΑΙΤ.ΕΝ	μεγάλη.ΘΗΛ.ΑΙΤ.ΕΝ	λωρίδα.ΘΗΛ.ΑΙΤ.ΕΝ
γ. των	μεγάλων	βουνών
των.ΟΥΔ.ΓΕΝ.ΠΛ	μεγάλων.ΟΥΔ.ΓΕΝ.ΠΛ	βουνών.ΟΥΔ.ΓΕΝ.ΠΛ

Τα ουσιαστικά κατανέμονται σε οκτώ κλιτικά παραδείγματα, γνωστά ως *κλιτικές τάξεις* (στο εξής ΚΤ), με βάση δύο κριτήρια:

- (i) τη συστηματική αλλομορφική ποικιλία των θεμάτων,⁷ και
(ii) τη μορφή του συνόλου των κλιτικών επιθημάτων που συνδέονται με αυτά (Ralli 2000· Ράλλη 2005):

ΚΤ1	ΚΤ2	ΚΤ3	ΚΤ4	ΚΤ5	ΚΤ6	ΚΤ7	ΚΤ8
κηπ	μαθητή ~ μαθητ	χαρά ~ χαρ	πολη~πολε~πολ	βουν	χαρτί	νεφ	χώμα ~ χωματ

Πίνακας 1: Παραδείγματα θεμάτων που υποδηλώνουν την παρουσία ή απουσία αλλομορφίας (από Ralli 2000)

ΚΤ1	ΚΤ2	ΚΤ3	ΚΤ4	ΚΤ5	ΚΤ6	ΚΤ7	ΚΤ8
Ενικός							
κήπ-ος	μαθητή-ς	χαρά-ø	πόλη-ø	βουν-ό	χαρτί-ø	νέφ-ος	χώμα-ø
κήπ-ου	μαθητή-ø	χαρά-ς	πόλη-ς/ε-ως	βουν-ού	χαρτι-ού	νέφ-ους	χώματ-ος
κήπ-ο	μαθητή-ø/ν	χαρά-ø	πόλη-ø	βουν-ό	χαρτί-ø	νέφ-ος	χώμα-ø
κήπ-ε	μαθητή-ø	χαρά-ø	πόλη-ø	βουν-ό	χαρτί-ø	νέφ-ος	χώμα-ø

⁷ Ως αλλόμορφα θεωρούνται οι διαφορετικοί τύποι του ίδιου μορφήματος που βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή (βλ. Ράλλη 2005).

KT1	KT2	KT3	KT4	KT5	KT6	KT7	KT8
Πληθυντικός							
κήπ-οι	μαθητ-ές	χαρ-ές	πόλ-εις	βουν-ά	χαρτι-ά	νέφ-η	χώματ-α
κήπ-ων	μαθητ-ών	χαρ-ών	πόλε-ων	βουν-ών	χαρτι-ών	νεφ-ών	χωμάτ-ων
κήπ-ους	μαθητ-ές	χαρ-ές	πόλ-εις	βουν-ά	χαρτι-ά	νέφ-η	χώματ-α
κήπ-οι	μαθητ-ές	χαρ-ές	πόλ-εις	βουν-ά	χαρτι-ά	νέφ-η	χώματ-α

Πίνακας 2: Ονοματικές κλιτικές τάξεις της Ελληνικής (από Ralli 2000)

Ακολουθώντας το διαχωρισμό των ουσιαστικών της Ελληνικής σε οχτώ κλιτικές τάξεις που προτείνει η Ralli (2000), είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι:

- (i) Τα ουσιαστικά της KT1 είναι αρσενικά και θηλυκά χωρίς θεματική αλλομορφία (π.χ. *κήπος*, *πρόοδος*).
- (ii) Τα ουσιαστικά της KT2 είναι αρσενικά με θεματική αλλομορφία (π.χ. *φοιτητής*, *μαθητής*, *φύλακας*, *καφές*, *παππούς*).
- (iii) Οι KT3 και KT4 περιέχουν θηλυκά ουσιαστικά με θεματική αλλομορφία (π.χ. *ανλή* (KT3), *χαρά* (KT3), *αλεπού* (KT3), *πόλη* (KT4)).
- (iv) Τα ουσιαστικά των άλλων κλιτικών τάξεων είναι ουδέτερα, με μόνο τα ουσιαστικά της KT8 να έχουν θεματική αλλομορφία (π.χ. *χώρα*).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το γένος στην Ελληνική διαθέτει ένα σύστημα τριών τιμών. Σύμφωνα με τη Ralli (2002), το γένος είναι μια εγγενής και αφηρημένη ιδιότητα των θεμάτων και των παραγωγικών επιθημάτων, το οποίο δεν πραγματώνεται μορφολογικά με την παρουσία κάποιου συγκεκριμένου *δείκτη* (marker), εν αντιθέσει με την πτώση και τον αριθμό που έχουν τους δικούς τους δείκτες και πραγματώνονται ως κλιτικά επιθήματα. Η Ralli προτείνει ότι, στα ανθρώπινα ουσιαστικά, το γένος σχετίζεται με το σημασιολογικό χαρακτηριστικό του βιολογικού φύλου, εφόσον αρσενικές οντότητες δέχονται το αρσενικό γραμματικό γένος και οι θηλυκές παίρνουν τη θηλυκή τιμή, ενώ στα μη ανθρώπινα ουσιαστικά, το γραμματικό γένος σχετίζεται με το μορφολογικό χαρακτηριστικό της κλιτικής τάξης. Από τις τρεις τιμές γένους, το ουδέτερο θεωρείται ως η μη μαρκαρισμένη επιλογή γένους για όλα τα μη ανθρώπινα ουσιαστικά (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994· Dressler 1997· Χριστοφίδου 2003).

Σε σύγκριση με την Ελληνική, η Αγγλική είναι τυπολογικά αναλυτική γλώσσα που φέρει μορφοσυντακτικές ιδιότητες, χωρίς συνήθως να καταφεύγει στη χρήση μορφολογικά εκπεφρασμένων μορφημάτων. Η Αγγλική έχει χάσει μεγάλο μέρος της κλιτικής μορφολογίας που κληρονόμησε από την Ινδοευρωπαϊκή, κατά τη διάρκεια των αιώνων, και δεν έχει αποκτήσει εν τω μεταξύ νέα κλιτικά μορφήματα. Όσον αφορά στο ονοματικό σύστημα, η Κοινή Αγγλική έχει χάσει τις μορφολογικά εκπεφρασμένες πτώσεις (εκτός από κάποιες μορφές αντωνυμιών που φέρουν πτώση), καθώς επίσης και το γραμματικό γένος. Έτσι, ένα σημαντικό ζήτημα που πρέπει να μας απασχολήσει είναι εάν η τυπολογική απόσταση μεταξύ των δύο γλωσσικών συστημάτων που έρχονται σε επαφή επηρεάζει την ενσωμάτωση των δάνειων λέξεων από τη μια γλώσσα στην άλλη, αφού δεν υπάρχει άμεση αντιστοίχιση μορφημάτων από την Αγγλική στην Ελληνική (για το ίδιο ζήτημα αλλά για άλλες γλώσσες σε επαφή, βλ. Weinreich 1953· Thomason & Kaufman 1988: 72· Winford 2002).

4. Ο δανεισμός ουσιαστικών στην Ελληνική

Για τις δάνειες λέξεις σε καταστάσεις γλωσσικής επαφής, ο Haugen (1950: 217-220) διακρίνει τρεις ομάδες με βάση τις έννοιες *εισαγωγή* (importation) και *υποκατάσταση* (substitution), όπου η *εισαγωγή* περιλαμβάνει την εμφάνιση μιας νέας δομής, ενός νέου τεμαχίου ή νέου στοιχείου σε μία γλώσσα, ενώ η *υποκατάσταση* αναφέρεται στην αντικατάσταση μιας γηγενούς δομής, τεμαχίου ή στοιχείου από αυτά μιας άλλης γλώσσας (βλ. επίσης Appel & Muysken 1987: 164-165). Κατ' αυτόν, οι *δάνειες λέξεις* (loanwords) δείχνουν εισαγωγή χωρίς υποκατάσταση, τα *δάνεια μείγματα* (loanblends) παρουσιάζουν τόσο υποκατάσταση όσο και εισαγωγή, ενώ οι *μετατοπίσεις δανείων* (loanshifts) εμφανίζουν υποκατάσταση χωρίς εισαγωγή.

Η παρούσα μελέτη αξιοποιεί όχι μόνο το κλιτό και απόλυτα προσαρμοσμένο γλωσσικό υλικό στην Ελληνική του Καναδά, αλλά και το άκλιτο, μη προσαρμοσμένο υλικό –αν και αυτό εντοπίζεται σποραδικά– τα οποία εμπίπτουν στην κατηγορία των δανείων μειγμάτων και λέξεων, με βάση την ταξινόμηση του Haugen. Ωστόσο, για λόγους ευκολίας, θα χρησιμοποιείται πάντα ο όρος *δάνεια λέξη*.

Όπως είναι γνωστό στη σχετική βιβλιογραφία, τα λεξικά δάνεια προσαρμόζονται στο μορφολογικό σύστημα της γλώσσας-στόχου (Sankoff 2001· Wohlgemuth 2009· Wichmann & Wohlgemuth 2008· Ralli 2012α,β, 2016) με άμεση ή έμμεση εισαγωγή. Επεκτείνοντας τη θέση του Wohlgemuth (2009), αναφορικά με την ενσωμάτωση των δανείων ρημάτων, σε αυτό το άρθρο υπάρχει η διαπίστωση ότι τα δάνεια ουσιαστικά μπορούν να ενσωματωθούν στην Ελληνική είτε με άμεση είτε με έμμεση εισαγωγή. Στην περίπτωση της άμεσης εισαγωγής, το δάνειο ουσιαστικό εναρμονίζεται με τη γραμματική της γλώσσας-στόχου, υιοθετώντας μόνον ένα κλιτικό επίθημα, εφόσον η Ελληνική έχει ρητά πραγματωμένη κλίση. Αντιθέτως, στην περίπτωση της έμμεσης εισαγωγής, απαιτείται ένα επιπλέον στοιχείο ενσωμάτωσης. Όπως έχει δείξει η Ralli (2016), για την ενσωμάτωση των δανείων ρημάτων, το στοιχείο ενσωμάτωσης μπορεί να επιλεγεί από το εύρος των γηγενών παραγωγικών προσφυμάτων.⁸

Οι Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Χειλά-Μαρκοπούλου (2003) έχουν επισημάνει ότι ένα από τα μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά που διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στο δανεισμό στην ελληνική γλώσσα είναι το γραμματικό γένος και ότι αυτό επιφέρει κάποιες τροποποιήσεις στις λέξεις. Εκτός από το γένος, απαραίτητα είναι επίσης ένα γηγενές κλιτικό επίθημα που υποδηλώνει τα χαρακτηριστικά της πτώσης και του αριθμού, σύμφωνα με το ελληνικό πρότυπο/σχήμα (pattern) της ελληνικής ονοματικής κλίσης, το οποίο βασίζεται στο συνδυασμό θέματος και κλιτικού επιθήματος. Ενδεικτικά παραδείγματα προσαρμοσμένων δανείων ουσιαστικών στην Κοινή Νέα Ελληνική (KNE) γλώσσα δίνονται στο (2), όπου οι αρχικές λέξεις επαναναλύονται ως θέματα (στο 2β υπάρχει ελαφρά τροποποίηση στη μορφή), τους αποδίδεται τιμή γένους και τους προστίθεται κλίση, η οποία φέρει τα χαρακτηριστικά της πτώσης και του αριθμού:

⁸ Βλ. Ralli (2016) για την επιλογή παραγωγικών επιθημάτων ως πιθανών στοιχείων ενσωμάτωσης σε ρηματικά δάνεια τουρκικής και ρομανικής προέλευσης.

(2)	<i>KNE</i>	<i>Αγγλική</i> ⁹
α.	γιάπη-ς ¹⁰ γιάπη.ΑΡΣ-ς.ΟΝΟΜ.ΕΝ	yuppy <i>Γαλλική</i>
β.	κομπίνα κομπίνα.ΘΗΛ-Θ.ΟΝΟΜ.ΕΝ ¹¹	combine.ΘΗΛ <i>Τουρκική</i>
γ.	λεκέ-ς λεκε.ΑΡΣ-ς.ΟΝΟΜ.ΕΝ	leke <i>Ιταλική</i>
δ.	μόλο-ς μόλο.ΑΡΣ-ς.ΟΝΟΜ.ΕΝ	molo.ΑΡΣ

Επομένως, τα δάνεια ουσιαστικά μεταφέρονται στην Ελληνική βάσει μιας συγκεκριμένης πορείας. Ωστόσο, ορισμένα παραμένουν άκλιτα, τόσο στον ενικό όσο και στον πληθυντικό αριθμό, και φωνολογικά παραμένουν σχεδόν αναλλοίωτα. Σε αυτά, ελλείψει εμφανούς κλίσης, οι πληροφορίες σχετικά με το γένος, την πτώση και τον αριθμό υποδηλώνονται συνήθως από το άρθρο που προηγείται, ή κάποιο άλλο στοιχείο συμφωνίας, όπως για παράδειγμα ένα επίθετο:

(3)	<i>KNE</i>	<i>Γαλλική</i>
α.	το ασανσέρ το.ΟΥΔ.ΟΝΟΜ.ΕΝ ασανσέρ	ascenseur.ΑΡΣ
β.	νέο μακιγιάζ νέο.ΟΥΔ.ΟΝΟΜ.ΕΝ μακιγιάζ	maquillage.ΑΡΣ
γ.	το κέικ το.ΟΥΔ.ΟΝΟΜ.ΕΝ κέικ	<i>Αγγλική</i> cake
δ.	μεγάλο πάρτι μεγάλο.ΟΥΔ.ΟΝΟΜ.ΕΝ πάρτι	party

Σύμφωνα με τον Aronoff (1997: 126) «τα δάνεια που δεν ταιριάζουν με το φωνολογικό πρότυπο των ουσιαστικών μιας γλώσσας είναι πιθανόν να παραμείνουν άκλιτα» (βλ. επίσης Corbett 1991). Θεωρώντας ότι στην KNE τα σύμφωνα δεν απαντούν στο τέλος των λέξεων (με εξαίρεση τα -ς και -ν σε ορισμένες θέσεις των κλιτικών παραδειγμάτων, όπως φαίνεται στον Πίνακα 2), θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι τα δάνεια που τελειώνουν σε σύμφωνο αποκτούν τα χαρακτηριστικά της κλίσης με τη διαμεσολάβηση ενός άλλου στοιχείου, όπως συμβαίνει στο (3). Ωστόσο, αυτή η υπόθεση δεν ισχύει για την αγγλική λέξη *party*, το οποίο τρέπεται σε *πάρτι* και παραμένει άκλιτο, αν και η κατάληξή του -y [i] ταιριάζει με την κατάληξη της πιο παραγωγικής κατηγορίας ουδετέρων ουσιαστικών της ΚΤ6 (π.χ. *χαρτί*, βλ. Πίνακα 2).

Στην υπάρχουσα βιβλιογραφία (Ibrahim 1973· Poplack *et al.* 1988· Corbett 1991· Thornton 2001· Clyne 2003· Winford 2010), οι κύριοι παράγοντες που καθορίζουν την ενσωμάτωση δανείων είναι οι εξής:

⁹ Η Αγγλική και η Τουρκική δεν διαθέτουν γραμματικό γένος.

¹⁰ Όταν κρίνεται απαραίτητο για την επιχειρηματολογία, τα κλιτικά επιθήματα δίνονται ξεχωριστά από τα θέματα.

¹¹ Τα θηλυκά σε -α και -η δεν έχουν μορφολογικά εκπεφρασμένο κλιτικό επίθημα στον ενικό αριθμό, στις πτώσεις ονομαστική, αιτιατική και κλητική. Βλ. Ράλλη (2005) για περισσότερες λεπτομέρειες.

- (i) Το φυσικό βιολογικό φύλο του αντικειμένου αναφοράς.
- (ii) Το τυπικό σχήμα της λέξης (π.χ. θέμα και κλιτικό επίθημα) στη γλώσσα-πηγή.
- (iii) Η φωνολογική αναλογία με την κατάληξη της γλώσσας-στόχου.
- (iv) Η αναλογία με το σημασιολογικό ισοδύναμο της γλώσσας-στόχου.
- (v) Το γένος ενός ομόφωνου ουσιαστικού με διαφορετική σημασία στη γλώσσα-στόχο.
- (vi) Η προεπιλεγμένη τιμή γένους της γλώσσας-στόχου.
- (vii) Ένα επίθημα που προσαρτάται ως στοιχείο ενσωμάτωσης.

Είναι ενδιαφέρον ότι όλοι αυτοί οι παράγοντες έχουν ελεγχθεί και επαληθευθεί στον δανεισμό των δάνειων ουσιαστικών στις ελληνικές διαλεκτικές ποικιλίες, όπως έχουν ήδη δείξει οι Ralli *et al.* (2015), Makri (2016α,β, 2017) και Melissaropoulou (2013, 2016), μεταξύ άλλων. Οι παράγοντες αυτοί ομαδοποιούνται σε τρεις γενικές κατηγορίες, ανάλογα με το είδος τους και το γλωσσικό τομέα του οποίου άπτονται, δηλαδή διακρίνονται σε σημασιολογικούς, φωνολογικούς και μορφολογικούς.

Σε σχέση με το ρόλο της σημασιολογίας, η Ralli (2002) έχει ήδη προτείνει ότι στην ελληνική γλώσσα το σημασιολογικό χαρακτηριστικό [+ανθρώπινο] είναι σημαντικός παράγοντας για τον προσδιορισμό του γένους στα ανθρώπινα ουσιαστικά, όπου η αρσενική τιμή γένους αποδίδεται στα ουσιαστικά αρσενικού φύλου, ενώ η θηλυκή τιμή σε αυτά θηλυκού φύλου. Αυτό ισχύει και για τα δάνεια ανθρώπινα ουσιαστικά στις νεοελληνικές διαλέκτους, όπως δείχνουν τα παραδείγματα στο (4), τα οποία προέρχονται από την Ποντιακή, την Αϊβαλιώτικη, την Επτανησιακή και την Κατωιταλιώτικη, εκ των οποίων οι δύο πρώτες έχουν επηρεαστεί από την Τουρκική, ενώ η Επτανησιακή και η Κατωιταλιώτικη *Γκρίκο* (Griko) από την Ιταλορομανική:

<p>(4) α. Αρσενικά ουσιαστικά</p> <p><i>Ποντιακή</i>
τσοπάνος.ΑΡΣ   <i>Αϊβαλιώτικη</i>
κιαγιάς.ΑΡΣ ‘επιστάτης’   <i>Επτανησιακή</i>
τζενεράλης.ΑΡΣ ‘στρατηγός’   <i>Κατωιταλιώτικη</i>
panefákulo(s).ΑΡΣ ‘φούρναρης’</p>	<p><i>Τουρκική</i>
çoban   <i>Τουρκική</i>
kâhya   <i>Ιταλική/Βενετσιάνικη</i>
generale.ΑΡΣ   <i>Σαλεντινή</i>
panifaculo.ΑΡΣ</p>
<p>β. Θηλυκά ουσιαστικά</p> <p><i>Ποντιακή</i>
ορόσπη.ΘΗΛ ‘πόρνη’   <i>Αϊβαλιώτικη</i>
καχπέ.ΘΗΛ ‘πόρνη’   <i>Επτανησιακή</i>
ινφερμιέρα ‘νοσοκόμα’   <i>Γκρίκο</i>
nina.ΘΗΛ ‘κορίτσι’</p>	<p><i>Τουρκική</i>
gospı   <i>Τουρκική</i>
kahpe   <i>Ιταλική/Βενετσιάνικη</i>
infermiera.ΘΗΛ   <i>Σαλεντινή</i>
ninna.ΘΗΛ</p>

Αντίθετα με τα ανθρώπινα ουσιαστικά, όλες οι διαθέσιμες τιμές γένους παρατηρούνται στα μη ανθρώπινα, αλλά το ουδέτερο, το οποίο είναι η προεπιλεγμένη τιμή γένους,

αποδίδεται σε δάνεια, σε περίπτωση που δεν υπάρχει γένος στη γλώσσα-πηγή ή δεν υπερισχύει κάποια άλλη προφανής τάση, όπως ήδη έχει υποστηριχθεί από τους Dressler (1997), Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994), Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Χειλά-Μαρκοπούλου (2003) και Ralli *et al.* (2015). Ενδεικτικά, δίνονται τα παραδείγματα στο (5), τα οποία έχουν ληφθεί από τους Ralli *et al.* (2015):

(5)	α. Ποντιακή καρταλίν.ΟΥΔ ‘γεράκι’	Τουρκική kartal
	β. Αϊβαλιώτικη ιλίκ(ι).ΟΥΔ ‘μεδούλι’	Τουρκική ilik
	γ. Επτανησιακή σοδισφάτσιο.ΟΥΔ ‘ικανοποίηση’	Ιταλική/Βενετσιάνικη sodisfazione.ΘΗΛ
	δ. Γκρίκο fiore.ΟΥΔ ‘flower’	Σαλεντινή/Ιταλική fiore.ΑΡΣ

Η εννοιολογική συσχέτιση (concept association, Corbett 1991: 71· Clyne 2003: 147) μπορεί να αποτελέσει ένα επιπρόσθετο σημασιολογικό κριτήριο για την απόδοση του γένους στα μη ανθρώπινα δάνεια ουσιαστικά, σύμφωνα με το οποίο ένα υπάρχον συνώνυμο ουσιαστικό στη γλώσσα-στόχο, στην περίπτωση μας στην ελληνική γλώσσα και στις διαλέκτους της, μπορεί να προσδιορίσει την τιμή γένους του δανείου. Για παράδειγμα, στις ακόλουθες επτανησιακές λέξεις, το γένος καθορίζεται από αυτό των γηγενών συνώνυμων ουσιαστικών:

(6)	Επτανησιακή κάμπια.ΘΗΛ ‘αλλαγή’ αγιούντα.ΘΗΛ ‘προσθήκη’ πιτόκα.ΘΗΛ ‘ψείρα’	Ιταλική/Βενετσιάνικη cambio.ΑΡΣ aggiunto.ΑΡΣ pidocchio.ΑΡΣ	KNE αλλαγή.ΘΗΛ προσθήκη.ΘΗΛ ψείρα.ΘΗΛ
-----	---	---	--

Η φωνολογία έχει επίσης αποδειχθεί ότι διαδραματίζει βασικό ρόλο στην ενσωμάτωση των ανθρωπίνων δανείων ουσιαστικών και στην ανάθεση γραμματικού γένους. Η φωνολογική αντιστοίχιση των ληκτικών τεμαχίων μεταξύ των ουσιαστικών της γλώσσας-πηγής και εκείνων της γλώσσας-στόχου υπαγορεύει τη μορφή της κλίσης και το γένος των δανείων. Ακολουθούν ενδεικτικά παραδείγματα:

(7)	α. Επτανησιακή αλεγρία.ΘΗΛ ‘χαρά’	Ιταλική/Βενετσιάνικη a(l)legria.ΘΗΛ	KNE χαρά.ΘΗΛ
	β. Επτανησιακή βέρνο.ΟΥΔ ‘χειμώνας’	Ιταλική/Βενετσιάνικη inverno.ΑΡΣ	KNE βουνό.ΟΥΔ

Στο (7), οι ιταλορομανικές καταλήξεις -ο και -α συμπίπτουν με τις τυπικές καταλήξεις των γηγενών θηλυκών και ουδέτερων ουσιαστικών αντίστοιχα. Έτσι, η ιταλορομανική λέξη *al(l)egria* παραμένει θηλυκού γένους στα ελληνικά (*αλεγρία*), αλλά το αρσενικό *inverno* λαμβάνει την ουδέτερη τιμή και πραγματώνεται ως *βέρνο* (βλ. Ralli *et al.* 2015 και Makri 2016β για περισσότερα παραδείγματα).

Επιπλέον, η παρουσία πλήρως ή μερικώς ομόφωνου ουσιαστικού, αλλά με διαφορετική σημασία στην Ελληνική, μπορεί επίσης να καθορίσει την τιμή γένους που εκχωρείται σε μία δάνεια λέξη, όπως απεικονίζεται στα ακόλουθα παραδείγματα από την Επτανησιακή και την Κρητική (8):

- (8) α. *Επτανησιακή* *Ιταλική/Βενετσιάνικη*
 φούντωμα.ΟΥΔ ‘υπόβαθρο σκεπής’ *fundo*.ΑΡΣ ‘πάτος, βάθος, κάτω μέρος’
KNE
 φούντωμα.ΟΥΔ ‘έξαψη, έξαρση’
 β. *Κρητική* *Βενετσιάνικη*
 φόρα.ΘΗΛ ‘πρόσοψη’ *fora*.ΘΗΛ
KNE
 φόρα.ΘΗΛ ‘δύναμη’

Είναι αξιοσημείωτο ότι, ελλείπει οποιουδήποτε σημασιολογικού ή φωνολογικού κινήτρου, η μορφολογία αναλαμβάνει τον ρόλο της παροχής των μέσων για την ενσωμάτωση των δάνειων ουσιαστικών, καθώς ενίοτε η προσθήκη ενός στοιχείου ενσωμάτωσης, δηλαδή ενός παραγωγικού επιθήματος, διευκολύνει τη διαδικασία ενσωμάτωσης και απόδοσης γραμματικού γένους (Melissaropoulou 2013, 2016· Μακρή *et al.* 2013), όπως φαίνεται από τα ακόλουθα παραδείγματα:

- (9) α. *Επτανησιακή* *Ιταλική/Βενετσιάνικη* *Στοιχείο ενσωμάτωσης*
 γάλικο.ΟΥΔ ‘γαλοπούλα’ *ga(l)lo*.ΑΡΣ -ικ(ο).ΟΥΔ
 β. *Γκρίκο* *Σαλεντινή/Ιταλική*
vardeddhi.ΟΥΔ ‘σέλα’ *varda*.ΘΗΛ -eddhi.ΟΥΔ
 γ. *Αϊβαλιώτικη* *Τουρκική*
 παρτσάδ(ι).ΟΥΔ ‘κομμάτι’ *parça* -αδι.ΟΥΔ

Στη συνέχεια, ελέγχονται στα Ελληνικά του Καναδά οι παράγοντες της σημασιολογίας, της φωνολογίας και της μορφολογίας. Εάν υπάρχει παρόμοια προσαρμογή των δάνειων ουσιαστικών στο εν λόγω σύστημα, τότε επιβεβαιώνεται η υπόθεση ότι όλες οι ελληνικές ποικιλίες ακολουθούν την ίδια πορεία όσον αφορά στην ενσωμάτωση των δάνειων ουσιαστικών τους, ανεξαρτήτως της γλώσσας-πηγής.

5. Η Ελληνική του Καναδά

Όπως συμβαίνει με τις άλλες ελληνικές ποικιλίες, και σε αντιστοιχία με τις γηγενείς μορφολογικές δομές των ουσιαστικών που αποτελούνται από θέματα και κλιτικά επιθήματα (Ράλλη 2005· Ralli 2015), το προσαρμοσμένο ουσιαστικό από την Αγγλική στην Ελληνική του Καναδά αποκτά τιμή για το γραμματικό γένος, συνδυάζεται με ένα κλιτικό επίθημα και εντάσσεται σε μια συγκεκριμένη κλιτική τάξη, ενώ μπορεί επίσης να παρουσιάσει ελαφρά φωνολογική τροποποίηση, ούτως ώστε να συνάδει με τους φωνολογικούς περιορισμούς και τους κανόνες τονισμού που διέπουν το σύστημα της γλώσσας-στόχου. Ακολουθούν παραδείγματα, στα οποία τα δάνεια ουσιαστικά ταξινομούνται σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με την τιμή γένους και το [±ανθρώπινο] χαρακτηριστικό:

- (10) *Καναδική Ελληνική* *Αγγλική*
 α. Αρσενικά [+ανθρώπινο]
 μπόσης ‘αφεντικό’ *boss*
 σέφης ‘σεφ’ *chef*
 μπασέρης ‘οδηγός λεωφορείου’ *bus driver*

	πολισμάνος ‘αστυνομικός’	police man
	λοντράς ‘υπάλληλος πλυντηρίου’	laundryman
	λοντζάς ‘ιδιοκτήτης εστιατορίου’	lunch room owner
	β. Αρσενικά [-ανθρώπινο]	
	μπλόκος ‘εμπόδιο’	block
	ρολός ‘ρολό’	roll
(11)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>
α.	Θηλυκά [+ανθρώπινο]	
	οπερέτα ‘τηλεφωνήτρια’	woman operator
	μποσίνα ‘αφεντικίνα’	female boss
	β. Θηλυκά [-ανθρώπινο]	
	μπάρα ‘μπαρ’	bar
	τζάρα ‘δοχείο’	jar
	μαρκέτα ‘αγορά’	market
	μάπα ‘σφουγγαρίστρα’	mop
	φρίτζα ‘ψυγείο’	fridge
(12)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>
	Ουδέτερα [-ανθρώπινο]	
	κάρο ‘αυτοκίνητο’	car
	μπόξι ‘κουτί’	box
	μπάσι ‘λεωφορείο’	bus
	μπίλι ‘λογαριασμός’	bill
	φλόρι ‘όροφος, δάπεδο’	floor
	στέσιο ‘σταθμός’	station
	βακέσιο ‘διακοπές’	vacation
	τελεβίζιο ‘τηλεόραση’	television

Η συγκεκριμένη ενσωμάτωση των αγγλικών δάνειων ουσιαστικών, όπως φαίνεται από τα παραδείγματα στα (10)-(12), επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό των Thomason & Kaufman (1988: 37), Repetti (2003, 2006) και Ralli (2012α,β), σύμφωνα με τον οποίο η μορφολογική προσαρμογή επιβάλλεται σε γλώσσες με πλούσια μορφολογία, όπως είναι η Ελληνική. Το γεγονός ότι οι γηγενείς μορφολογικές ιδιότητες είναι ιδιαίτερα σημαντικές αποδεικνύεται, μεταξύ άλλων, και από το γεγονός ότι οι ομιλητές δανείζονται μεν ολόκληρες τις λέξεις, αλλά τις μετατρέπουν σε θέματα, τα οποία απαιτούν απόδοση γένους και παρουσία ενός κλιτικού επιθήματος.

Ας εξετάσουμε λεπτομερώς την προσαρμογή των δανείων των (10)-(12): όταν η αρχική λέξη λήγει σε σύμφωνο, τότε προστίθεται ένα φωνήεν, πριν από την προσάρτηση της κλίσης. Ο τύπος του φωνήεντος εξαρτάται από το γραμματικό γένος και την κλιτική τάξη που αποδίδονται στο δάνειο. Αν η λέξη έχει λάβει το ουδέτερο γένος, το φωνήεν μπορεί να είναι είτε το [o] (KT5) είτε το [i] (KT6). Για παράδειγμα, στο (12), το *car* λαμβάνει το [o] (*κάρο*), ενώ τα *box*, *bus*, *bill* και *floor* το [i] και τρέπονται σε *μπόξι*, *μπάσι*, *μπίλι* και *φλόρι*, αντίστοιχα. Επίσης, το [a] είναι το φωνήεν που προστίθεται στα θηλυκά ουσιαστικά (KT3), ενώ το [o] (KT1) ή [i] (KT2) στα αρσενικά. Έτσι, τα *bar*, *jar*, *market*, *mop* και *fridge* δέχονται ένα [a], στα *block* και *roll* προστίθεται ένα [o], ενώ τα *boss* και

chef γίνονται *μπόση*¹² και *σέφη*, αντίστοιχα (με το -ς να ανήκει στο κλιτικό επίθημα). Να σημειωθεί ότι το ληκτικό τεμάχιο των ουσιαστικών είναι μορφολογικά στιγματισμένο στην Ελληνική, καθώς σηματοδοτεί την ένταξη σε μία κλιτική τάξη. Οι πιο παραγωγικές κλιτικές τάξεις των γηγενών ελληνικών ουσιαστικών είναι οι ΚΤ1, 2, 3, 5 και 6 (βλ. Πίνακα 2), και όπως είναι φυσικό, αυτές είναι και οι κλιτικές τάξεις που δέχονται τα ενσωματωμένα δάνεια ουσιαστικά στα Ελληνικά του Καναδά.

Είναι ενδιαφέρον ότι, μερικές φορές, σε ολόκληρη τη δάνεια λέξη προστίθεται ένα γηγενές παραγωγικό επίθημα της Ελληνικής, το οποίο αποδίδει όχι μόνον το γραμματικό γένος αλλά και μια συγκεκριμένη σημασιολογική πληροφορία. Για παράδειγμα, η προσθήκη του -*ερη*- στο *bus* λεωφορείο (*μπασέρης* ‘οδηγός λεωφορείου’) αποδίδει τη σημασία του επαγγέλματος (‘οδηγού λεωφορείου’).

Αναλυτικότερα, όσον αφορά στην απόδοση γραμματικού γένους, τα δεδομένα επιβεβαιώνουν το γεγονός ότι η σημασία είναι ο παράγοντας που πυροδοτεί την επιλογή μιας τιμής γένους, με το χαρακτηριστικό [±ανθρώπινο] να ρυθμίζει μια συγκεκριμένη τιμή. Όπως είναι ο γενικός κανόνας στην Ελληνική (Ralli 2002· Ράλλη 2003), και όπως ήδη αναφέρθηκε στην ενότητα 4, τα [+ανθρώπινα] ουσιαστικά λαμβάνουν αυτήν την τιμή, ευθυγραμμιζόμενα με το βιολογικό φύλο. Συγκεκριμένα, το αρσενικό αποδίδεται στα ανθρώπινα ουσιαστικά που δηλώνουν μια αρσενική οντότητα, ενώ το θηλυκό αποδίδεται σε εκείνα που δηλώνουν θηλυκή οντότητα.¹³ Ας εξετάσουμε τα ακόλουθα δεδομένα:

(13)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>
α.	πολισμάνος.ΑΡΣ ‘αστυνομικός’	police man
β.	σέφης.ΑΡΣ ‘σεφ’	chef
γ.	μπόσης.ΑΡΣ ‘αφεντικό’	boss
δ.	οπερέτα.ΘΗΛ ‘τηλεφωνήτρια’	woman operator

Στο (13), τα ανθρώπινα αρσενικά ουσιαστικά ταξινομούνται σύμφωνα με δύο διαφορετικές κλιτικές τάξεις, την ΚΤ1 (*πολισμάνος*) και ΚΤ2 (*σέφης*, *μπόσης*). Αξίζει να σημειωθεί ότι τα περισσότερα αρσενικά ουσιαστικά στην Ελληνική του Καναδά δείχνουν μια προτίμηση για την κλίση της ΚΤ2, η οποία στην Ελληνική περιέχει ουσιαστικά που καταλήγουν σε -*ης* και -*ας*.¹⁴ Είναι ενδιαφέρον ότι η ίδια τάση παρατηρείται και στα αρσενικά διαλεκτικά δάνεια:

(14)	α. <i>Ποντιακή</i>	<i>Τουρκική</i>
	κολαγούζης.ΑΡΣ ‘οδηγός’	kılavuz

¹² Αν και η αγγλική λέξη *boss* τελειώνει σε -*os*, όπως και τα γηγενή ουσιαστικά της ΚΤ1 (-*ος*), μετατρέπεται σε *μπόσης*. Αυτό συμβαίνει επειδή, εάν το -*os* αναγνωριζόταν ως κλιτικό επίθημα της ΚΤ1 (-*ος*), το σύμφωνο *b-* μόνο του θα έπρεπε να εκληφθεί ως θέμα, κάτι που αντιβαίνει τα σχήματα του θέματος της Ελληνικής, τα οποία πρέπει να περιέχουν τουλάχιστον μία συλλαβή.

¹³ Βλ. επίσης Alvanoudi (2017: 14) για την ύπαρξη της ίδιας διάκρισης στα Ελληνικά της Αυστραλίας.

¹⁴ Στην ελληνική γλώσσα, τα αρσενικά ουσιαστικά της ΚΤ2 που τελειώνουν σε -*ας* (π.χ. *ταμίας*) είναι λιγότερα από τα λήγοντα σε -*ης*, και συνήθως προορίζονται για τα αρσενικά επαγγελματικά ουσιαστικά, όπου το -*α(ς)* είναι ένα παραγωγικό επίθημα που δηλώνει επάγγελμα (π.χ. *σκεπας* < *σκεπ* (ή) + *ας*).

β. <i>Επτανησιακή</i>	<i>Ιταλική</i>
ινφέρμιερης.ΑΡΣ ‘νοσοκόμος’	infermiere.ΑΡΣ
γ. <i>Κρητική</i>	<i>Βενετσιάνικη</i>
δατσέρης.ΑΡΣ ‘τελωνειακός υπάλληλος’	dazièr.ΑΡΣ

Όσο για τα θηλυκά ουσιαστικά, που παίρνουν την κατάληξη *-α*, (13δ), αυτή η προτίμηση μπορεί να αιτιολογηθεί από την πολύ παραγωγική ΚΤ3,¹⁵ η οποία περιλαμβάνει θηλυκά ουσιαστικά που λήγουν σε *-α*, όπως επισημαίνει η Χριστοφίδου (2003: 105).

Όσον αφορά στα ανθρώπινα ουσιαστικά που δηλώνουν επάγγελμα, παρατηρείται συχνά η εφαρμογή μιας στρατηγικής έμμεσης ενσωμάτωσης, με τη βοήθεια ενός γηγενούς παραγωγικού επιθήματος. Αυτό το επίθημα είναι επίσης υπεύθυνο για την απόδοση της τιμής του γένους στο ουσιαστικό, δηλαδή αρσενικό (15α-δ) ή θηλυκό (15ε), ανάλογα με την περίπτωση, όπως διαφαίνεται στα ακόλουθα παραδείγματα:

(15)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>	<i>Στοιχείο ενσωμάτωσης</i>
α.	μπαγκ-αδόρ-ος ¹⁶ ‘τραπεζίτης’	banker	-αδορ.ΑΡΣ
β.	μπασ-έρη-ς ‘οδηγός λεωφορείου’	bus driver	-ερη.ΑΡΣ
γ.	λοντζ-ά-ς ‘ιδιοκτήτης εστιατορίου’	lunch room owner	-α.ΑΡΣ
δ.	λοντρ-ά-ς ‘υπάλληλος πλυντηρίου’	laundryman	-α.ΑΡΣ
ε.	μποσ-ίνα ‘αφεντικίνα’	woman boss	-ίνα.ΘΗΛ

Για τα ουσιαστικά με το χαρακτηριστικό [+ανθρώπινο, +αρσενικό], υποθέτουμε ότι οι Ελληνοκαναδοί ομιλητές αντικαθιστούν τα αγγλικά μορφήματα που εκφράζουν τον δράστη που εκτελεί την πράξη (π.χ. οι λέξεις *man*, *owner* ή το παραγωγικό επίθημα *-er*) από τα συνήθη παραγωγικά επιθήματα *-αδορ-* (15α), *-ερη-* (15β) και *-α-* (15γ, δ), τα οποία χρησιμοποιούνται στην ΚΝΕ για τα γηγενή ουσιαστικά αρσενικού γένους που δηλώνουν επάγγελμα, όπως φαίνεται στο (16):

(16)	<i>ΚΝΕ</i>	<i>Γηγενή ουσιαστικά</i>
α.	τραπεξι-έρη-ς ‘σερβιτόρος’	τραπέξι.ΟΥΔ
β.	γυψ-αδόρ-ος ‘τεχνίτης γυψοσανίδας’	γύψος.ΑΡΣ
γ.	λεφτ-ά-ς ‘πλούσιος άνθρωπος, ματσωμένος’	λεφτά.ΟΥΔ

Στην ΚΝΕ, για τη δημιουργία ανθρώπινων θηλυκών από αρσενικά ουσιαστικά, η πιο παραγωγική διαδικασία σχηματισμού λέξεων γίνεται με την προσάρτηση του παραγωγικού επιθήματος *-ίνα* (Ράλλη 2005· Koutsoukos & Pavlaku 2009):

(17)	<i>ΚΝΕ</i>	<i>Γηγενή ουσιαστικά</i>
α.	δικαστ-ίνα	δικαστή-ς
β.	γιατρ-ίνα	γιατρ-ός

¹⁵ Υπάρχουν επίσης θηλυκά ουσιαστικά που τελειώνουν σε *-η* (π.χ. *αυλή*), αλλά η πλειοψηφία των θηλυκών ουσιαστικών της ΚΤ3 τελειώνει σε *-α*.

¹⁶ Τα *-ος*, *-ς* και το μη πραγματωμένο *-ο* (π.χ. *μποσίνα*) είναι επιθήματα κλίσης. Βλ. για διευκρινίσεις τον Πίνακα 2.

Ωστόσο, τόσο στην KNE όσο και στην Καναδική Ελληνική, η παρουσία του παραγωγικού επιθήματος δεν είναι υποχρεωτική, καθώς υπάρχουν και επαγγελματικά ουσιαστικά που προσαρμόζονται μόνο με την προσθήκη μιας απλής πραγματωμένης ή μη πραγματωμένης κατάληξης, όπως αυτά του (18):

(18)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>
	α. πολισμάν-ος	police man
	β. οπερέτα-ο	woman operator

Αναφορικά με τα μη ανθρώπινα ουσιαστικά, παρατηρείται μια γενική κατανομή των δάνειων λέξεων και στις τρεις τιμές γένους, όπως συμβαίνει με τα γηγενή ελληνικά μη ανθρώπινα ουσιαστικά (Ralli 2002· Ράλλη 2005), με μια μικρή προτίμηση προς το ουδέτερο, εφόσον το ουδέτερο γένος είναι η αμαρκάριστη τιμή γένους για μη ανθρώπινες οντότητες, όπως αναφέρθηκε ήδη στην ενότητα 3. Για λόγους ευκολίας, ας επαναλάβουμε ένα μέρος των παραδειγμάτων του (13):

(19)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>
	α. Αρσενικά ουσιαστικά	
	μπλόκος	block
	ρολός ‘ψωμάκι’	roll
	β. Θηλυκά ουσιαστικά	
	μάπα ‘σφουγγαρίστρα’	mop
	μαρκέτα ‘αγορά, σούπερ μάρκετ’	market
	φρίτζα ‘ψυγείο’	fridge
	γ. Ουδέτερα ουσιαστικά	
	κάρο ‘αυτοκίνητο’	car
	φλόρι ‘όροφος, δάπεδο’	floor
	ρούμι ‘δωμάτιο’	room

Σε αντίθεση με τα ανθρώπινα αρσενικά ουσιαστικά, η επιλογή του γραμματικού γένους για τα μη ανθρώπινα φαίνεται να είναι αυθαίρετη. Επιπλέον, το κλιτικό παράδειγμα των ουσιαστικών αυτών είναι, κατά κύριο λόγο, εκείνο της KT1, που λήγει σε -ος στον τύπο παραπομπής, ενώ αυτό των ανθρώπινων αρσενικών ουσιαστικών δείχνει μία προφανή προτίμηση για το κλιτικό παράδειγμα της KT2. Πιο σημαντικά, η ίδια συμπεριφορά μαρτυρείται και στα δάνεια ουσιαστικά ορισμένων νεοελληνικών διαλέκτων, όπως υποστηρίζουν οι Melissaropoulou (2013) και Makri (2016β):¹⁷

(20)	Αρσενικά μη ανθρώπινα ουσιαστικά	
	α. <i>Κρητική</i>	<i>Βενετσιάνικη</i>
	μπικός.ΑΡΣ ‘εργαλείο εξόρυξης’	picca.ΘΗΛ ‘φτυάρι’
	β. <i>Επτανησιακή</i>	
	σαγιαδόρος.ΑΡΣ ‘σύρτης’	sagiador.ΑΡΣ

¹⁷ Να σημειωθεί, ωστόσο, ότι οι νεοελληνικές διάλεκτοι δεν συμπεριφέρονται ομοιόμορφα όσον αφορά στην κλίση. Για παράδειγμα, ενώ η λέξη *ασλάνος* ανήκει στην KT1 στην Καππαδοκική, κλίνεται σύμφωνα με την KT2 στην Αϊβαλιώτικη (*ασλάν(η)ς*).

γ. *Καπαδοκική*
ασλάνος.ΑΡΣ ‘λιοντάρι’

Τουρκική
aslan

Από το εύρος των μη ανθρώπινων δανείων, τα αρσενικά ουσιαστικά που ανιχνεύονται είναι ελάχιστα. Στη συντριπτική πλειοψηφία τους εκχωρείται το ουδέτερο γένος ως προεπιλεγμένη τιμή γένους, στην περίπτωση που δεν υπάρχει γένος στη γλώσσα-πηγή ή δεν υπερσχύει κάποιος άλλος παράγοντας (Corbett 1991· Clyne 2003· Ralli *et al.* 2015):

(21)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>
	κρέντιτο.ΟΥΔ ‘τιμή, πίστωση’	credit
	μπίλι.ΟΥΔ ‘λογαριασμός’	bill
	κοκονότσι.ΟΥΔ ‘καρύδα’	coconut
	μεσίνι.ΟΥΔ ‘μηχανή’	machine

Όπως τα αρσενικά, έτσι και τα ουδέτερα δάνεια ουσιαστικά ανήκουν σε δύο διαφορετικές κλιτικές τάξεις. Όπως έχει ήδη επισημανθεί, στα ουδέτερα προσαρτάται η κατάληξη -ο και εντάσσονται στην ΚΤ5, αλλά τα περισσότερα από αυτά λαμβάνουν ένα τελικό -ι και κλίνονται σύμφωνα με την ΚΤ6. Έτσι, τα δεδομένα από τα Καναδικά Ελληνικά επιβεβαιώνουν τη θέση της Χριστοφίδου (2003: 105), κατά την οποία, τα άψυχα δάνεια που λήγουν σε σύμφωνο μετατρέπονται εν πολλοίς σε ουδέτερα ουσιαστικά στα Ελληνικά με την προσθήκη του φωνήεντος [i].

Όπως φαίνεται στο (19β), ένα ποσοστό μη ανθρώπινων ουσιαστικών μπορεί επίσης να λαμβάνει θηλυκό γένος. Σε αντίθεση με τα αρσενικά, όπου δεν υπάρχει κανένας συγκεκριμένος λόγος για τον προσδιορισμό της τιμής γένους, το θηλυκό γένος φαίνεται να υπαγορεύεται από ένα σημασιολογικό κριτήριο, το οποίο σχετίζεται με την ύπαρξη ενός συνώνυμου θηλυκού ουσιαστικού στη γλώσσα-στόχο. Όπως διαφαίνεται από τα παραδείγματα του (22), τα συνώνυμα ουσιαστικά στην ΚΝΕ διαμορφώνουν τη μορφή της δάνειας λέξης και ορίζουν το γένος:

(22)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>	<i>ΚΝΕ</i>
	μπάνκα.ΘΗΛ	bank	τράπεζα.ΘΗΛ
	μάπα.ΘΗΛ	map	σφουγγαρίστρα.ΘΗΛ
	μαρκέτα.ΘΗΛ	market	αγορά.ΘΗΛ
	σάινα.ΘΗΛ	sign	πινακίδα.ΘΗΛ

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το ίδιο κριτήριο φαίνεται να είναι εν ενεργεία και στην Ελληνική της Αυστραλίας, όπως έχει επισημάνει η Alvanoudi (2017: 8-10), η οποία εντόπισε έναν αριθμό δανείων που έχουν το ίδιο γένος με τις αντίστοιχες λέξεις της ΚΝΕ:

(23)	<i>Ελληνική της Αυστραλίας</i>	<i>Αγγλική</i>	<i>ΚΝΕ</i>
	φλάτι.ΟΥΔ	flat	διαμέρισμα. ΟΥΔ
	γρίλα.ΘΗΛ	grill	σχάρα/ ψησταριά.ΘΗΛ

Για την ενσωμάτωση των μη ανθρώπινων θηλυκών ουσιαστικών, ο ρόλος της φωνολογίας είναι επίσης αρκετά ενδιαφέρων, αφού ενίοτε η απόδοση γένους και η ένταξη σε κάποια κλιτική τάξη αιτιολογείται από την ύπαρξη ενός ομόφωνου ουσιαστικού στη

γλώσσα-στόχο, το οποίο, τις περισσότερες φορές, έχει διαφορετική σημασία, όπως διαφαίνεται στα ακόλουθα παραδείγματα:¹⁸

(24)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>	<i>KNE</i>
	φρίτζα.ΘΗΛ ‘ψυγείο’	fridge	φρίτζα.ΘΗΛ ‘πάγκος’
	μπάρα.ΘΗΛ ‘μπαρ’	bar	μπάρα.ΘΗΛ ‘ράβδος’
	νότα.ΘΗΛ ‘σημείωση’	note	νότα.ΘΗΛ ‘μουσική νότα’
	οπερέτα.ΘΗΛ ‘τηλεφωνήτρια’	operator	οπερέτα.ΘΗΛ ‘θεατρικό είδος όπερας’

Ο φωνολογικός παράγοντας της ομοφωνίας επενεργεί και στα ουδέτερα ουσιαστικά. Για παράδειγμα, η λέξη *car* ‘αυτοκίνητο’ προσαρμόζεται ως *κάρο* στην Ελληνική του Καναδά, επειδή η λέξη *κάρο* προϋπήρχε στο λεξικό της γλώσσας, αν και με διαφορετική σημασία, δηλώνοντας την ‘καρότσα, άμαξα’. Ομοίως, η λέξη *steak* ‘μπριζόλα’ μετατράπηκε σε *στέκι*, πιθανότατα επειδή υπάρχει το ομόφωνο *στέκι* ‘συνηθισμένο σημείο συνάντησης μιας παρέας’:

(25)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>	<i>KNE</i>
	κάρο.ΟΥΔ ‘αυτοκίνητο’	car	κάρο.ΟΥΔ ‘καρότσα, άμαξα’
	στέκι.ΟΥΔ ‘μπριζόλα’	steak	στέκι.ΟΥΔ ‘συνηθισμένο σημείο συνάντησης μιας παρέας’

Αξίζει να επισημανθεί και ο ρόλος του φωνολογικού παράγοντα κατά το σχηματισμό των αγγλικών δανείων που λήγουν σε *-ion* ως ουδέτερων ουσιαστικών της ΚΤ5 σε *-ο*, δηλαδή ως ουσιαστικά, τα οποία υφίστανται αποβολή του τελικού *-ν*:

(26)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>
	βακέσιο.ΟΥΔ ‘διακοπές’	vacation
	τελεβίζιο.ΟΥΔ ‘τηλεόραση’	television
	πολιςτέσιο.ΟΥΔ ‘αστυνομικό τμήμα’	police station

Η αποβολή του τελικού *-ν* δεν είναι άγνωστη στην ιστορία της Ελληνικής, καθώς χρονολογείται ως φαινόμενο κατά την ύστερη μεσαιωνική περίοδο (Browning 1969), ενώ ίχνη του *-ν* υπάρχουν ακόμα σε επίσημο ύφος γλώσσας, κυρίως στην περίπτωση της αιτιατικής πτώσης (βλ. Πίνακα 2). Ως εκ τούτου, η διαχρονική εξέλιξη μας οδηγεί να υποθέσουμε ότι οι Έλληνες ομιλητές του Καναδά υποσυνείδητα αντιστοιχίζουν τα μη ανθρώπινα ουσιαστικά της Αγγλικής με τα γηγενή ουδέτερα σε *-ο(ν)*, προτού καταφύγουν στην αποβολή του *-ν* και την ένταξή τους στην ΚΤ5.

Τέλος, όπως αναφέρθηκε στην ενότητα 3, ορισμένα δάνεια στην ΚΝΕ παραμένουν άκλιτα και χρησιμοποιούνται ως έχουν, χωρίς να έχουν προσαρμοστεί μορφολογικά. Είναι αξιοσημείωτο ότι τα περισσότερα από αυτά εμφανίζονται με τον ίδιο αναλλοίωτο τύπο και στην Καναδική Ελληνική, όπως απεικονίζουν τα ακόλουθα παραδείγματα:

(27)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>
	κέτσοπ	ketchup
	φούτμπολ	football
	πάρτι	party

¹⁸ Βλ. επίσης Clyne (2003: 147) για τον ρόλο της φωνολογίας.

Μία πιθανή εξήγηση για την ύπαρξη των άκλιτων ουσιαστικών θα μπορούσε να είναι το γεγονός ότι είχαν ήδη εισαχθεί στη γλώσσα ως τέτοια, δηλαδή ως διεθνείς όροι, πριν από τη μετανάστευση των ομιλητών στον Καναδά. Παρόλα αυτά, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, αντίθετα με τους ομιλητές στην Ελλάδα, όπου άλλα δάνεια ουσιαστικά, όπως επίσης οι διεθνισμοί *κέικ* και *γκαράζ* παραμένουν άκλιτα, παρατηρείται στους μετανάστες μία τάση να τους αποδίδουν ουδέτερο γένος –αφού, όπως υποστηρίχθηκε παραπάνω, τα μη ανθρώπινα ουσιαστικά είναι κυρίως ουδέτερα, εκτός κι αν παρεμβαίνουν άλλοι παράγοντες– καθώς επίσης και κλίση, σύμφωνα με το πιο παραγωγικό κλιτικό παράδειγμα της KT6:

(28)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>KNE</i>	<i>Αγγλική</i>
	κέικι.ΟΥΔ	κέικ	cake
	γκαράζι.ΟΥΔ	γκαράζ	garage

Επομένως, ενώ ακολουθούν γενικά τους μορφολογικούς κανόνες της Ελληνικής, οι Έλληνες ομιλητές του Καναδά μπορεί επίσης να αποκλίνουν από τις τάσεις της KNE, δείχνοντας μερικές φορές μεγαλύτερη συστηματικότητα και συνέπεια στους κανόνες της γλώσσας-στόχου.

6. Συμπεράσματα

Σε αυτό το άρθρο, διερευνήθηκε ο δανεισμός ουσιαστικών σε μια κατάσταση γλωσσικής επαφής που περιλαμβάνει την Ελληνική ως γλώσσα-στόχο και την Αγγλική ως γλώσσα-πηγή στον Καναδά.

Πρώτον, φάνηκε ότι είναι δυνατόν να εμπλουτιστεί το λεξιλόγιο μιας γλώσσας (στην περίπτωση αυτή, της συνθετικής Ελληνικής) από ένα γλωσσικό σύστημα διαφορετικής τυπολογίας (δηλαδή της αναλυτικής Αγγλικής), εφόσον πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις. Πιο συγκεκριμένα, τα αγγλικά δάνεια ουσιαστικά υπόκεινται σε πλήρη ενσωμάτωση στο ελληνικό ονοματικό σύστημα, δηλαδή επαναναλύονται ως θέματα, τους αποδίδεται γραμματικό γένος και λαμβάνουν κλίση σύμφωνα με τους γηγενείς κανόνες κλίσης. Η προσαρμογή τους φέρνει στο προσκήνιο μια ξεκάθαρη προτίμηση για τις πλέον παραγωγικές κλιτικές τάξεις, σε συνδυασμό με την επιλογή συγκεκριμένων τιμών γραμματικού γένους.

Δεύτερον, τα ελληνοκαναδικά δεδομένα επιβεβαιώνουν ότι υπάρχει αντίστοιχη ενσωμάτωση δάνειων ουσιαστικών για όλες τις ελληνικές ποικιλίες, διαλεκτικές και μη, καθώς όλες ακολουθούν τον ίδιο τρόπο για την ενσωμάτωση των δάνειων ουσιαστικών τους, ανεξαρτήτως της γλώσσας-πηγής. Σύμφωνα με προηγούμενες έρευνες, σχετικά με την ενσωμάτωση δανείων στις νεοελληνικές διαλέκτους, οι κύριοι γραμματικοί παράγοντες που φαίνεται να υπαγορεύουν την ενσωμάτωση των δάνειων ουσιαστικών είναι σημασιολογικού, φωνολογικού και μορφολογικού χαρακτήρα. Όσον αφορά στους σημασιολογικούς παράγοντες που είναι σε ισχύ, το [+ανθρώπινο] είναι βασικό για την υποχρεωτική ευθυγράμμιση του αρσενικού γένους με τα ουσιαστικά που δηλώνουν οντότητες αρσενικού φύλου και του θηλυκού γένους με ουσιαστικά που δηλώνουν εκείνες του θηλυκού φύλου. Στα μη ανθρώπινα ουσιαστικά, η προεπιλεγμένη τιμή γένους, δηλαδή του ουδέτερου, απαντά όταν άλλοι παράγοντες δεν επενεργούν στη διαδικασία απόδοσης γένους. Η φωνολογία λειτουργεί σε περιπτώσεις ομοφώνων

λέξεων, αφενός, και αφετέρου στην περίπτωση της αναλογίας με το ληκτικό τεμάχιο της γλώσσας στόχου. Σημαντικό είναι ότι ο μορφολογικός παράγοντας είναι επίσης ισχυρός, καθώς οι δάνειες λέξεις χρειάζονται προσαρμογή της μορφής τους, συνήθως με την προσθήκη ενός φωνήεντος, για να τραπούν σε θέματα, προκειμένου να τους αποδοθεί γένος και να ενταχθούν σε κλιτική τάξη.

Τρίτον, η έμμεση εισαγωγή χρησιμοποιείται για την προσαρμογή δανείων στην περίπτωση που ορισμένα ουσιαστικά χρειάζονται ένα στοιχείο ενσωμάτωσης, το οποίο επιλέγεται από το εύρος των ελληνικών παραγωγικών επιθημάτων που είναι υπεύθυνα για το γένος και τη βασική σημασία.

Παρά την επαφή με την αναλυτική, και επομένως μορφολογικά απλούστερη αγγλική γλώσσα, τα δεδομένα αποδεικνύουν ότι τα Ελληνικά του Καναδά, τουλάχιστον όσον αφορά στους Έλληνες μετανάστες πρώτης γενιάς, δεν έχουν υποστεί κάποια συρρίκνωση των τιμών γένους ή απλοποίηση της κλίσης τους. Με άλλα λόγια, η κλίση και το γένος της Ελληνικής δεν φαίνεται να υπόκεινται σε αγγλική επιρροή ή σε φθίση, παρά το ευρέως παρατηρημένο φαινόμενο της *Φθοράς της Πρώτης (μητρικής) Γλώσσας* (First Language Attrition), το οποίο συνίσταται στη σταδιακή υποχώρηση της γλωσσικής ικανότητας της μητρικής γλώσσας στους μετανάστες σε όλες τις χώρες (Köpke & Schmid 2004).

Τέλος, είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι το ονοματικό σύστημα των Ελληνικών του Καναδά επιβεβαιώνει την πρόταση της Ralli (2012α,β), ότι η προσαρμογή των δανείων ουσιαστικών σε μια γλώσσα δεν είναι μόνον προϊόν εξωγλωσσικών παραγόντων (π.χ. βαθμός διγλωσσίας και/ή έντονη γλωσσική επαφή), αλλά ακολουθεί συγκεκριμένους ενδογλωσσικούς περιορισμούς του συστήματος –εδώ της Ελληνικής–, οι οποίοι είναι μορφολογικής, σημασιολογικής και φωνολογικής φύσης, και λειτουργούν καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας της ενσωμάτωσης. Ωστόσο, η διερεύνηση της γλώσσας των μεταναστών δεύτερης γενιάς (heritage language) μπορεί να αλλάξει το τοπίο και κάποια από τα συμπεράσματα.

Ευχαριστίες

Το παρόν άρθρο αποτελεί προϊόν έρευνας που διεξήχθη στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (2017-2018). Οι συγγραφείς αναγνωρίζουν τη σημαντική οικονομική συνεισφορά του *Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος*, χορηγού του έργου, καθώς και τη συμβολή των τριών канаδικών ομάδων που πραγματοποίησαν το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής προφορικού υλικού με επικεφαλής τον Τάσο Αναστασιάδη (McGill University), τον Σάκη Γκέκα (York University) και τον Παναγιώτη Παππά (Simon Fraser University).

Μια πρώτη μορφή του άρθρου παρουσιάστηκε στο 50^ο Διεθνές Συνέδριο *Societas Linguistica Europaea* με τίτλο “The interaction between borrowing and word formation” (διοργανωτές: Pius ten Hacken και Renáta Panocová), το οποίο διεξήχθη στη Ζυρίχη, τον Σεπτέμβριο του 2017. Ευχαριστούμε τους διοργανωτές και τους συμμετέχοντες του συνεδρίου για τις εποικοδομητικές παρατηρήσεις τους. Το άρθρο, με τίτλο “Investigating loan-noun integration in immigrant speech: the case of Canadian Greek”, δημοσιεύεται στον τόμο *Borrowing and Word Formation*, που πρόκειται να εκδοθεί από τον εκδοτικό οίκο Edinburgh University Press (επιμ. Pius ten Hacken & Renáta Panocová).

Βιβλιογραφία

Aikhenvald, A. 2000. *Classifiers: a typology of noun categorization devices*. Oxford: Oxford University Press.

- Aikhenvald, A. 2006. Grammars in contact: a cross-linguistic perspective. Στο A. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (επιμ.), *Grammars in contact. a crosslinguistic typology*. Oxford: Oxford University Press, 1-66.
- Alvanoudi, A. 2017. Language contact, borrowing and code switching: A case study of Australian Greek. *Journal of Greek Linguistics*: 1-42.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1994. *Νεολογικός δανεισμός της Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου. 2003. Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις στο γένος της ελληνικής: μια θεωρητική πρόταση. Στο Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Θέματα νεοελληνικής γραμματικής: Το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 13-56.
- Appel, R. & P. Muysken. 1987. *Language contact and bilingualism*. London: Edward Arnold.
- Aravossitas, T. 2016. The hidden schools: mapping Greek heritage language education in Canada. Διδακτορική διατριβή, University of Toronto.
- Aronoff, M. 1997. Gender agreement as morphology. Στο G. Booij, A. Ralli & S. Scalise (επιμ.), *Online Proceedings of the First Mediterranean Conference of Morphology*. Patras: University of Patras, 7-18.
- Baran, D. 2017. *Language in immigrant America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Browning, R. 1969. *Medieval and Modern Greek*. London: Hutchinson and Co. Ltd.
- Clyne, M. 2003. *Dynamics of language contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Constantinides, S. 1983. *Les Grecs du Québec*. Montreal: O Metoikos-Le Métèque.
- Corbett, G. 1991. *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dressler, W. U. 1997. On productivity and potentiality in inflectional morphology. *Classnet Working Papers* 7: 3-22.
- Haugen, E. 1950. The analysis of linguistic borrowing. *Language* 26: 210-331.
- Hickey, R. 2010. *The handbook of language contact*. Malden, Oxford, Chichester: Wiley-Blackwell.
- Hock, H. H. & B. D. Joseph. 2009. Lexical Borrowing. Στο H. H. Hock & B. D. Joseph (επιμ.), *Language History, Language Change, and Language Relationship: An Introduction to Historical and Comparative Linguistics* (2^η έκδ.). Berlin: Mouton de Gruyter, 241-278.
- Ibrahim, M. H. 1973. *Grammatical gender: its origin and development*. The Hague: Mouton.
- Köpke, B. & M. S. Schmid. 2004. First language attrition: The next phase. Στο M. S. Schmid, B. Köpke, M. Keijzer & L. Weilemar (επιμ.), *First language attrition: interdisciplinary perspectives on methodological issues*. Amsterdam: John Benjamins, 1-43.
- Koutsoukos, N. & M. Pavlaku. 2009. A construction morphology account of agent nouns in Modern Greek. *Patras Working Papers in Linguistics* 1: 106-126.
- Makri, V. 2016α. Language contact at the service of endogenous forces: A case study of neuterisation in Heptanesian. Στο A. Ralli (επιμ.), *Contact morphology in Modern Greek Dialects*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 109-144.
- Makri, V. 2016β. Language contact substantiating the realization of gender in Heptanesian, Grekanico and Cretan. Στο A. Ralli, N. Koutsoukos & S. Bompalas (επιμ.), *Proceedings of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory 6*. Patras: University of Patras, 113-124.
- Makri, V. 2017. Gender assignment to Romance loans in Katoitaliótika: a case study of contact morphology. Στο T. Georgakopoulos, T.-S. Pavlidou, M. Pechlivanos, A. Alexiadou, J. Androutsopoulos, A. Kalokairinos, S. Skopeteas & K. Stathi (επιμ.), *Proceedings of the ICGL12 (12th International Conference on Greek Linguistics)*, Τόμ. 2. Berlin: CEMOG, Freie Universität, 659-674.
- Μακρή, Β., Κουτσούκος, Ν. & Μ. Ανδρέου. 2013. Δανεισμός ονομάτων και απόδοση γένους στις Επτανησιακές Διαλέκτους. *Patras Working Papers in Linguistics* 3: 58-72.
- Maniakas, T. 1991. The ethnolinguistic reality of Montreal Greeks. Διδακτορική διατριβή, University of Montreal.
- Matras, Y. 2009. *Language contact: Cambridge textbooks in linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Melissaropoulou, D. 2013. Lexical borrowing bearing witness to the notions of gender and inflection class: a case study on two contact induced systems of Greek. *Open Journal of Modern Linguistics* 3(4): 367-377.
- Melissaropoulou, D. 2016. Loanwords integration as evidence for the realization of gender and inflection class: Greek in Asia Minor. Στο A. Ralli (επιμ.), *Contact morphology in Modern Greek Dialects*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 145-178.
- Montrul, S. 2008. *Incomplete Acquisition in Bilingualism: Re-examining the Age Factor*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Myers-Scotton, C. 2002. *Contact Linguistics: Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes*. Oxford: Oxford University Press.
- Myers-Scotton, C. 2008. *Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism*. Australia: Blackwell Publishing.
- Poplack, S. 1980. Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en espanol: toward a typology of code-switching. *Linguistics* 18(7): 581-618.
- Poplack, S., Sankoff, D. & C. Miller. 1988. The social correlates and lexical processes of lexical borrowing and assimilation. *Linguistics* 26: 47-104.
- Poplack, S., Wheeler, S. & A. Westwood. 1990. Distinguishing language contact phenomena: Evidence from Finnish-English Bilingualism. Στο R. Jakobson (επιμ.), *Codeswitching as a Worldwide Phenomenon*. New York: Peter Lang Publishing, 185-218.
- Ralli, A. 2000. A feature-based analysis of Greek nominal inflection. *Γλωσσολογία/Glossologia* 11-12: 201-227.
- Ralli, A. 2002. The role of morphology in gender determination: evidence from Modern Greek. *Linguistics* 40(3): 519-551.
- Ράλλη, Α. 2003. Ο καθορισμός του γραμματικού γένους στα ουσιαστικά της Νέας Ελληνικής. Στο Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Θέματα νεοελληνικής γραμματικής: Το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 57-99.
- Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ralli, A. 2012α. Verbal loanblends in Italiot and Heptanesian: a case study of contact morphology. *Italia Dialectale: Rivista di Dialettologia Italiana* 73: 111-132.
- Ralli, A. 2012β. Morphology in language contact: verbal loanblend formation in Asia Minor Greek (Aivaliot). *Language Typology and Universals (STUF)* 12: 185-201.
- Ralli, A. 2013. Greek. *Revue Belge de Philologie et d'Histoire* 90: 939-966.
- Ralli, A. 2015. Modern Greek Word Formation. Στο P. Müller, I. Ohnheiser, S. Olsen & F. Rainer (επιμ.), *A Handbook of Word Formation*. Article no 172. Berlin: Mouton de Gruyter, 3138-3156.
- Ralli, A. 2016. Strategies and Patterns of Loan verb Integration in Modern Greek Varieties. Στο A. Ralli (επιμ.), *Contact Morphology in Modern Greek Dialects*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 73-108.
- Ralli, A., Gkiouleka, M. & V. Makri. 2015. Gender and inflection class in loan nouns integration. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics - Special issue: A Festschrift for Pavol Štekauer* 12(3): 422-459.
- Ralli, A., Pappas, P. & S. Tsolakidis. 2018. Όψεις του Παρατατικού στη Νέα Ελληνική των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά. Προφορική ανακοίνωση στο 39^η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Θεσσαλονίκη, 19-21 Απριλίου 2018).
- Repetti, L. 2003. Come i sostantivi inglesi diventano italiani: la morfologia e la fonologia dei prestiti. Στο S. Calimani (επιμ.), *Italiano e inglese a confronto*. Firenze: Franco Cesati, 31-42.
- Repetti, L. 2006. The emergence of marked structures in the integration of loans in Italian. Στο R. S. Ges & D. Arteaga (επιμ.), *Historical Romance Linguistics: Retrospective and Perspectives*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 209-239.
- Sankoff, D., Poplack, S. & S. Vanniarajan. 1990. The case of the nonce loan in Tamil. *Language Variation and Change* 2(1): 71-101.

- Sankoff, G. 2001. Linguistic Outcomes of Language Contact. Στο P. Trudgill, J. K. Chambers & N. Schilling-Estes (επιμ.), *Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Basil Blackwell, 638-668.
- Thomason, S. 2001. *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Thomason, S. G. & T. Kaufman. 1988. *Language contact, creolization and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.
- Thornton, A.-M. 2001. Some reflections on gender and inflectional class assignment in Italian. Στο C. Schaner-Wolles, J. Rennison & F. Neubarth (επιμ.), *Naturally! Linguistic studies in honour of Wolfgang Ulrich Dressler presented on the occasion of his 60th birthday*. Torino: Rosenberg and Sellier, 479-487.
- Weinreich, U. 1953. *Languages in contact*. The Hague: Mouton.
- Wichmann, S. & J. Wohlgemuth. 2008. Loan verbs in a typological perspective. Στο T. Stolz, D. Bakker & R. S. Palomo (επιμ.), *Aspects of language contact: New theoretical, methodological and empirical findings with special focus on Romancisation processes*. Berlin: Mouton de Gruyter, 89-121.
- Winford, D. 2002. *An introduction to contact linguistics*. Oxford: Blackwell.
- Winford, D. 2010. Contact and borrowing. Στο R. Hickey (επιμ.), *The handbook of language contact*. Malden/Oxford: Wiley-Blackwell, 170-187.
- Wohlgemuth, J. 2009. *A typology of verbal borrowings*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Χριστοφίδου, Α. 2003. Γένος και Κλίση στην Ελληνική. Μια Φυσική Προσέγγιση. Στο Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Θέματα νεοελληνικής γραμματικής: Το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 100-131.

Διαλεκτικές μορφές του παρατατικού στον λόγο Ελλήνων μεταναστών του Καναδά¹

Συμεών Τσολακίδης*, Αγγελική Ράλλη* & Παναγιώτης Παππάς**
Πανεπιστήμιο Πατρών*, Simon Fraser University**

Περίληψη

Αντικείμενο του συγκεκριμένου άρθρου είναι η ποικιλία των καταλήξεων του νεοελληνικού παρατατικού στον λόγο Ελλήνων μεταναστών πρώτης γενιάς στον Καναδά. Τα γλωσσικά δεδομένα προέρχονται από ένα υλικό προφορικού λόγου 200 περίπου ωρών συνεντεύξεων, που συνελέγησαν κατά το 2017 και 2018 από 116 άτομα, στο πλαίσιο του προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (<https://immigrec.com/en>). Από την ανάλυσή τους προκύπτει ότι οι ομιλητές στην πλειονοψηφία τους εξακολουθούν να χρησιμοποιούν διαλεκτικές μορφές που ανήκουν στην ντοπιολαλιά της ιδιαίτερης πατρίδας τους στην Ελλάδα. Παράλληλα, στον λόγο τους εμφανίζονται στοιχεία της *Κοινής Νεοελληνικής* (ΚΝΕ), που ανήκουν άλλοτε σε ένα πιο επίσημο και άλλοτε σε ένα πιο λαϊκό επίπεδο ύφους. Αυτό οφείλεται τόσο στη σχολική τους εκπαίδευση στην Ελλάδα όσο και στην επίδραση που ασκούν τα σύγχρονα ελληνικά ΜΜΕ, στα οποία έχουν εύκολη πρόσβαση κατά την παραμονή στον Καναδά. Μια σημαντική διαπίστωση που προκύπτει από την ανάλυση του υλικού είναι ότι στον λόγο ομιλητών που δεν προέρχονται από την Πελοπόννησο εμφανίζονται χαρακτηριστικά της πελοποννησιακής διαλέκτου, κάτι που πιθανώς οφείλεται στην επίδραση των πολυπληθών μεταναστών πελοποννησιακής προέλευσης στον Καναδά, ή/και στο αυξημένο κύρος που απολαμβάνει η πελοποννησιακή διάλεκτος λόγω των μη μεγάλων διαφορών από την ΚΝΕ (σε σύγκριση, για παράδειγμα, με τα βόρεια ιδιώματα).

Λέξεις-κλειδιά: κλιτικά επιθήματα, ποικιλία, παρατατικός, λόγος μεταναστών, πελοποννησιακή διάλεκτος.

1. Εισαγωγή: Ο παρατατικός στη Νέα Ελληνική

Ο νεοελληνικός παρατατικός δε θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένας από τους «παραμελημένους» ερευνητικά χρόνους, τόσο σε επίπεδο ΚΝΕ (βλ., ενδεικτικά, Ruge 1973· Χειλά-Μαρκοπούλου 1984· Ιordanidou 1994· Τσολάκης & Τσολάκη 1999· Ράλλη 2005) όσο και σε διαλεκτικό επίπεδο (Παπαδόπουλος 1926· Newton 1972· Παντελίδης 1999, 2008· Pantelidis 2003), αφού τα κλιτικά του επιθήματα,² ιδιαίτερα αυτά της

¹ Μια εκδοχή του παρόντος άρθρου παρουσιάστηκε το 2018 στο 3rd *Cascadia Workshop in Sociolinguistics* (Reed College, Portland), ενώ πρόκειται να δημοσιευθεί και στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 39, με τίτλο «Όψεις του παρατατικού στη Νέα Ελληνική των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά» (βλ. και Παράρτημα).

² Στην εργασία, γίνεται χρήση του όρου «κλιτικό επίθημα» ή απλώς «επίθημα» αντί του κοινού όρου «κατάληξη», εφόσον η κατάληξη μπορεί να περιέχει περισσότερα του ενός επιθήματα. Για παράδειγμα, η κατάληξη *-ουσα* του παρατατικού περιέχει το επίθημα του μη συνοπτικού *-ουσ-* και το επίθημα του πρώτου προσώπου του ενικού *-α*, το οποίο εκφράζει επίσης το παρελθόν. Για τη δομική ανάλυση των ρηματικών κλιτικών επιθημάτων βλ. Ράλλη (2005).

δεύτερης κλιτικής τάξης (KT), διαθέτουν μεγάλη ποικιλία σε σχέση με τα κλιτικά επιθήματα των παραδειγμάτων άλλων χρόνων.

Είναι γεγονός ότι, στη βιβλιογραφία, γίνεται γενικώς αποδεκτή η διάκριση μεταξύ μορφημάτων της πρότυπης KNE και μορφημάτων που θεωρούνται ότι ανήκουν σε ένα πιο προφορικό επίπεδο ύφους (βλ. Σετάτος 1992 για τη σχέση μορφολογικής και υφολογικής ποικιλίας στη νεοελληνική γλώσσα). Έτσι, όσον αφορά τον ενεργητικό παρατατικό της δεύτερης ρηματικής κλιτικής τάξης (KT2)³, το επίθημα του μη συνοπτικού -ουσ- (π.χ. *αγαπούσα*) θεωρείται ότι ανήκει στην πρότυπη KNE, ενώ το επίσης επίθημα του μη συνοπτικού -γ- (π.χ. *αγάπαγα*)⁴ στην προφορική της εκδοχή (Τριανταφυλλίδης *et al.* 1941· Mackridge 1990· Ράλλη 2005· Horrocks 2010). Αναφορικά με τον μεσοπαθητικό παρατατικό, τα προσωπικά επιθήματα του ενικού -ομουν, -οσουν, -οταν θεωρούνται ως τα κατεξοχήν της πρότυπης KNE (Τριανταφυλλίδης *et al.* 1941· Iordanidou 1994), ενώ σε ανεπίσημες παραλλαγές προστίθεται ένα τελικό -α ή -ε, -ομυνα, -οσουν, -οτανε (Mackridge 1990). Στον πληθυντικό αριθμό, οι Iordanidou (1994) και Τσολάκης και Τσολάκη (1999) υποστηρίζουν ότι πέρα από τα -ομαστε, -οσαστε, -ονταν, τα -ομασταν, -οσασταν, -οντουσαν, τουλάχιστον από τις τελευταίες δύο δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, ανήκουν επίσης στην KNE, αλλά σε μια πιο προφορική της μορφή. Η KNE βέβαια, όπως γενικότερα οι προφορικές κοινές, έχει ως χαρακτηριστικό τη μίξη ή συνύπαρξη ποικιλιών με ή χωρίς διαφορετική υφολογική λειτουργία (βλ. τη σχετική συζήτηση στον Bubenik 2001).

Σε διαλεκτικό επίπεδο, το -ουσ- χρησιμοποιείται ευρέως σε πολλά βόρεια ιδιώματα, όπως της Μακεδονίας και της Λέσβου (βλ. μεταξύ άλλων, Παπαδόπουλος 1926· Παντελίδης 2008· Kretschmer 1905), καθώς και στη Χίο (Pernot 1946), την Κρήτη (Πάγκαλος 1955), την Κύπρο (Μενάρδος 1926) κ.λπ., ενώ η παρουσία του -γ- είναι χαρακτηριστική στα ιδιώματα της Πελοποννήσου, της Στερεάς και σε αυτά εκτεταμένων τμημάτων της Θεσσαλίας και της Ηπείρου (Παπαδόπουλος 1926· Pantelidis 2003· Παντελίδης 2008). Παράλληλα, σε συγκεκριμένες περιοχές εμφανίζονται και κάποια διαφορετικά επιθήματα. Για παράδειγμα, στη Λέσβο, πέρα από το -ουσ- που υπάρχει μόνον στον πληθυντικό αριθμό της ενεργητικής φωνής (π.χ. *αγαπούσαμε, αγαπούσατε, αγαπούσαν*), στον ενικό, απαντά μια ποικιλία επιθημάτων, ανάλογα με την περιοχή, όπως -ουμ (π.χ. *αγάπουμ*), -ουμνα (π.χ. *αγάπουμνα*) στην ενεργητική φωνή, και -ομνουν (π.χ. *αγαπιόμνουν*), -ομνταν (π.χ. *αγαπιόμνταν*) στην παθητική (βλ. Ralli *et al.* υπό δημ.). Επίσης, σε περιοχές όπου θα ανέμενε κανείς το -γ- σε διαλεκτικό επίπεδο, για παράδειγμα στα Ιόνια νησιά, αυτό δεν εμφανίζεται, είτε επειδή αποβάλλεται φωνολογικά μεταξύ φωνηέντων, είτε γιατί επενθετικό -γ- μεταξύ φωνηέντων δεν υπήρξε ποτέ (βλ. *αγάπα, αγάπαε*, κ.λπ. στο ιδίωμα της Ιθάκης (Σιμήρης 2017)). Μεταξύ των ιδιαίτερων περιπτώσεων, χαρακτηριστική είναι και η εμφάνιση των διαλεκτικών μεσοπαθητικών επιθημάτων -ομανε, -οσανε, -οσαντε που απαντούν κυρίως στην Πελοπόννησο (π.χ. *αγαπιόμανε, αγαπιόσανε, αγαπιόσαντε* στην Αχαΐα), ενώ διαλεκτικά είναι και τα επιθήματα -εγα, -ηγα, -οσαν(ε), -οστουν(ε), -όντουσανε, με βάση τις ανασκοπήσεις των Παντελίδη (1999), Pantelidis (2003) και Newton (1972). Τέλος, κατά τον Mackridge (1990), το επίθημα -όντουσαν (π.χ. *αγαπιόντουσαν*) είναι συχνό στην Πελοπόννησο και στην Αθήνα, ενώ τα -ονταν και -οταν, (π.χ. *αγαπιόνταν, αγαπιόταν*) φαίνεται να έχουν μεγαλύτερη επίδοση στη βόρεια Ελλάδα (Newton 1972· Ruge 1973· Mackridge 1990· Horrocks 2010).

³ Για τις κλιτικές τάξεις της KNE, βλ. Ράλλη (2005).

⁴ Κατά τη Ράλλη (2005), το -γ- προήλθε από τη μορφολογοποίηση ενός επενθετικού φωνήματος μεταξύ δύο φωνηέντων.

Στην παρούσα εργασία διερευνάται η χρήση της ποικιλίας ενός αριθμού επιθημάτων του παρατατικού, ιδιαίτερα των -ουσ-, -γ- του ενεργητικού παρατατικού και αυτών του τρίτου προσώπου του μεσοπαθητικού, από Έλληνες μετανάστες πρώτης γενιάς στον Καναδά, οι οποίοι μετακινήθηκαν στα χρόνια της μεγάλης φυγής, δηλαδή μεταξύ των ετών 1945 και 1975 (Γεωργογιάννης 1996). Τα γλωσσικά μας δεδομένα προέρχονται από ένα υλικό προφορικού λόγου που συνίσταται σε 200 περίπου ώρες συνεντεύξεων, οι οποίες συνελέγησαν κατά το 2017 και 2018 στο πλαίσιο του προγράμματος “Immigration and language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (<https://immigrec.com/en>). Στις συνεντεύξεις συμμετείχαν 116 άτομα, άνδρες και γυναίκες, από διάφορες περιοχές της Ελλάδας, που μετανάστευσαν στον Καναδά μεταξύ των ετών 1945 και 1975. Το σώμα δεδομένων που αναλύθηκε αποτελείται από 501.000 λέξεις. Όπως θα φανεί στη συνέχεια, στον μεταναστευτικό λόγο εξακολουθούν να υπάρχουν διαλεκτικά στοιχεία, αλλά διαφαίνεται και μια γενικότερη τάση να χρησιμοποιούν τύπους της ΚΝΕ, περισσότερο της προφορικής της μορφής. Υπάρχει επίσης και μια εμφανής επίδραση των πελοποννησιακών ιδιωμάτων, η οποία εξηγείται λόγω του ιδιαίτερα μεγάλου όγκου μεταναστών από την Πελοπόννησο, ή/και λόγω μιας κάποιας αίγλης της Πελοποννησιακής ως της πλησιέστερης διαλέκτου προς την ΚΝΕ.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η μελέτη συμπληρώνει κάποια κενά στη βιβλιογραφία, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την απουσία ή την παρουσία διαλεκτικών τύπων σε ομιλητές συγκεκριμένων περιοχών, αλλά ο κύριος στόχος της είναι να συμβάλει στη συζήτηση γύρω από το αν και κατά πόσον στον λόγο των μεταναστών παρατηρείται μια ανακατανομή γλωσσικών στοιχείων, ανεξάρτητα από τον τόπο προέλευσής τους, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έχει ήδη διαμορφωθεί μια νέα κοινή για τη μεταξύ τους επικοινωνία.

Η εργασία διαρθρώνεται ως εξής: μετά την εισαγωγή, δίνονται κάποια στοιχεία για την ποικιλία των κλιτικών επιθημάτων του παρατατικού, έτσι όπως εμφανίζεται στο υλικό που έχει συλλεγεί με επιτόπια έρευνα. Στη συνέχεια, στις ενότητες 3 και 4 διερευνώνται τα δεδομένα σε ό,τι αφορά τον ενεργητικό και μεσοπαθητικό παρατατικό, ενώ στην ενότητα 5 προσφέρεται μια ανακεφαλαίωση των συμπερασμάτων. Η εργασία κλείνει με τη βιβλιογραφία.

2. Η ποικιλότητα του παρατατικού στον λόγο των μεταναστών από τον Καναδά

Σε γενικές γραμμές, ο λόγος των υπό εξέταση μεταναστών χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από τη συνύπαρξη στοιχείων που, αν και ισοδύναμα σημασιολογικά, ανήκουν σε διαφορετικά επίπεδα ύφους της Νέας Ελληνικής, π.χ. ± προφορικό, ±διαλεκτικό (βλ., ενδεικτικά, Newton 1972· Ruge 1973· Iordanidou 1994· Σετάτος 1992· Horrocks 2010). Τα ακόλουθα ενδεικτικά παραδείγματα προσφέρουν μια εικόνα της ποικιλίας των ενεργητικών και μεσοπαθητικών τύπων του παρατατικού που εμφανίζονται στο υλικό μας, ενώ είναι υπογραμμισμένοι εκείνοι που ενδιαφέρουν τη μελέτη.

- (1) (Α.Σ-Λ., Γ(υναίκα), 78 χρ.(ονών), Ζάκυνθος-Montreal)
Εβγαίνα έξω, κοίταγα, διάβαζα τις πινακίδες, ρωτούσα να μάθω.
- (2) (Ι.Χ., Γ, 87 χρ., Μεσσηνία-Toronto)
 - α. *Και έτσι βοηθούσες τη μάνα σου και τον πατέρα σου.*
 - β. *Θυμάμαι χτυπάγαν οι καμπάνες στο χωριό και λέγανε «έπεσε το Τεπελένι».*

- (3) (Α.Π., Άνδρας), 89 χρ., Αχαΐα-Calgary)
Επικοινωνούσαμε πολύ με πολλούς από το Βανκούβερ γιατί γινόσαντε τα tournaments σε διάφορες πολιτείες.
- (4) (Α.Τ., Γ, 69 χρ., Ζάκυνθος-Montreal)
Συνεγνωγιόμουνα μια χαρά. Τότε μιλούσανε και πάρα πολύ Ελληνικά.
- (5) (Ε.Ο.-Χ., Γ, 72 χρ., Αθήνα-Toronto)
Κι έτσι, όποτε προσπαθούσανε, δεν μπορούσανε να τον βρουνε.
- (6) (Π.Π., Γ, 75 χρ., Αρκαδία-Regina)
Μόλις ερχόσαντε να πούνε τα κάλαντρα λέει «Μόλις ερχόμουνα σπίτι σας».
- (7) (Ι.Κ., Α, 79 χρ., Αργολίδα-Edmonton)
Το βράδυ δε μπόρεγα να πάω στο δωμάτιό του, γιατί κοιμόταν.
- (8) (Σ.Σ., Α, 87 χρ., Αγρίνιο-Vancouver)
Αν μπόρεγε να κάνουν ένα...
- (9) (Π.Χ., Α, 87 χρ., Μεσσηνία-Vancouver)
Μόλις τα μαθαίναμε [...] πηγαίναμε κι ειδοποιήγαμε και τ' άλλο το χωριό.
- (10) (Ν.Π., Α, 82 χρ., Ηλεία-Montreal)
Στο restaurant που εργαζόμουνα, μιλάγανε most... περισσότερο Εγγλέζικα από Γαλλικά.
- (11) (Χ.Κ., Α, 59 χρ., Αρκαδία-Edmonton)
Όλα γινόσανε από μας. Όλα ό,τι χρειαζόταν τους το προσφέραμε.
- (12) (Χ.Π., Γ, 69 χρ., Αρκαδία-Regina)
Τα Χριστούγεννα ερχόμασταν στην εκκλησία, και οι οικογένειες μαζεuvόντουσανε μαζί, κάθε οικογένεια...
- (13) (Ε.Ο.-Χ., Γ, 72 χρ., Αθήνα-Toronto)
Καλά που ήταν Μάιος όταν φτάσαμε, γιατί δε χρειαζόμασταν σεντόνια.
- (14) (Χ.Π., Γ, 79 χρ., Αρκαδία-Regina)
Όλοι φερμένοι, απλοί, ξέραμε ένα δρόμο: να κάνουμε για την εκκλησία, [...] να κάνουμε τα λεφτά, να χτίσουμε την εκκλησία. So, ήτανε, όλο ήμαστανε ίδιοι, και ήμαστανε πιο excited.
- (15) (Α.Π., Α, 89χρ., Αχαΐα-Calgary)
Τα παιδιά μου μάθανε ελληνικά, ερχόσαν στο αυτό...
- (16) (Π.Κ., Α, 78 χρ., Σκόπελος-Vancouver)
Δίναμε πληροφορίες για τον πρόεδρο του δήμου, για τη μετανάστευση που ερχόσαν στον Καναδά.

- (17) (Ν.Κ., Γ, 89 χρ., Κορινθία-Montreal)
Έπρεπε να 'χουνε προίκα για να παντρευτούνε. Δεν παντρενόσανε έτσι.
- (18) (Σ.Β., Α, 74 χρ., Ηλεία-Regina)
Ήσαντε και πολλοί που ζηλεύανε! Και μ'είχανε σαμποτάρει.
- (19) (Σ.Ρ., Α, 87 χρ., Κορινθία-Μοντρεάλ)
Αλλαζα τα φώτα [...] Καιγόσαντε λάμπες.
- (20) (Θ.Σ., Α, 70 χρ., Μεγανήσι Λευκάδας -Vancouver)
Τα βρήκε λίγο δύσκολα στην αρχή αλλά ο καιρός, η περιοχή εδώ πέρα, οι Έλληνες ζεστοί πάντα, όπως τα θυμόσαντε και στην Ελλάδα.

Με βάση τα συγκεκριμένα παραδείγματα, μπορεί να διαπιστώσει κανείς ότι είναι ακόμα σε ισχύ η χρήση διαλεκτικών μορφών στον λόγο των μεταναστών, σε συνδυασμό με χαρακτηριστικά της ΚΝΕ, κυρίως της προφορικής της μορφής, τόσο στο επίπεδο του ενεργητικού παρατατικού της ΚΤ2, όσο και σε αυτό του μεσοπαθητικού και των δύο κλιτικών τάξεων. Στη συνέχεια, θα καταβληθεί προσπάθεια να δοθούν κάποιες απαντήσεις για τους λόγους που χρησιμοποιείται μια συγκεκριμένη ποικιλία τύπων στον λόγο των μεταναστών.

Εξετάζοντας την ποικιλία των παραπάνω μορφών του παρατατικού και προκειμένου να απαντηθούν διάφορα ερωτήματα, τίθενται συγκεκριμένες παράμετροι σε σχέση με:

- (i) την καταγωγή των πληροφορητών,
- (ii) τον τόπο διαμονής στον Καναδά,
- (iii) τη διατήρηση του διαλεκτικού λόγου στον τόπο μετανάστευσης,
- (iv) την επαφή με άλλους Έλληνες που χρησιμοποιούν διάφορες μορφές της ΚΝΕ (πρότυπη ή/και προφορική).

Στην εργασία, τα δεδομένα συγκρίνονται με αυτά που προέρχονται από μελέτες αναφορικά με την κατανομή και τη χρήση των διαφορετικών μορφημάτων του παρατατικού της ΚΝΕ που χρησιμοποιείται στην Ελλάδα, καθώς και με τη χρήση και κατανομή των μορφημάτων του παρατατικού των διάφορων διαλέκτων (βλ., ενδεικτικά, Newton 1972· Ruge 1973· Παντελίδης 1999, 2008). Η σύγκριση αυτή είναι αναγκαία, ώστε να προκύψουν συμπεράσματα αναφορικά με το αν τελικά η μετανάστευση στον Καναδά και η γλωσσική επαφή μεταξύ ελληνοφώνων που προέρχονται από διαφορετικές περιοχές του ελλαδικού χώρου οδήγησε ή όχι σε μια ανακατανομή της χρήσης των υπό διερεύνηση στοιχείων.

3. Ο ενεργητικός παρατατικός της ΚΤ2

Συνολικά, στο δείγμα που χρησιμοποιήθηκε, εντοπίστηκαν 1989 ενεργητικοί παρατατικοί της ΚΤ2, από τους οποίους οι 485 (24,38%) ήταν τύποι του *μπορώ*, οι οποίοι όμως δεν συμπεριλήφθηκαν στη στατιστική εξέταση που ακολουθεί, δεδομένου ότι το *μπορώ* δηλώνει τροπικότητα, στη συγκεκριμένη περίπτωση τροπικότητα του δράστη, δηλαδή ικανότητα και άδεια (αναλυτικότερα επ' αυτού, βλ. Τσαγγαλίδης 2003). Η

διασπορά των υπόλοιπων 1504 τύπων στο δείγμα με κριτήριο τον τόπο καταγωγής των πληροφορητών φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα:

Τόπος	% -γ-	% -ουσ-	N
Αθήνα-Πειραιάς	44	56	155
Αττική	45	55	20
Επτάνησα	54	46	296
Λέσβος	6	94	33
Μακεδονία	36	64	61
Πελοπόννησος	56	44	567
Σκόπελος	16	84	38
Θεσσαλία	23	77	153
Σ. Ελλάδα	46	54	121
Σκύρος	62	38	60
Σύνολο			1504

Πίνακας 1: Η διασπορά των μορφημάτων του ενεργητικού παρατατικού της ΚΤ2

Αναλυτικότερα, στον Πίνακα 1 παρατηρούνται τα εξής:

- (i) Η σχετική ισοκατανομή των -ουσ- και -γ- στην Αθήνα, τον Πειραιά και την Αττική γενικότερα, είναι αναμενόμενη δεδομένου ότι στην πρωτεύουσα και τη γύρω περιοχή της συνέρρεαν άνθρωποι από διαφορετικά μέρη της χώρας με ποικίλο διαλεκτικό υπόβαθρο (βλ. και Παντελίδης 2007). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση μιας προφορικής κοινής, όπου τα -γ- και -ουσ- συνυπήρχαν σε προφορικό επίπεδο, χωρίς το ένα να υπερισχύει έναντι του άλλου. Οι προερχόμενοι από την Αθήνα πληροφορητές γεννήθηκαν και μεγάλωσαν σε ένα τέτοιο περιβάλλον. Επιπλέον, ερχόμενοι στον Καναδά, βρέθηκαν σε επαφή με πληθώρα ομιλητών από περιοχές όπου κυριαρχούσε είτε το -γ- είτε το -ουσ-, με πιθανό αποτέλεσμα τη συνέχιση της συνύπαρξης και των δύο επιθημάτων. Η ίδια επίδραση της προφορικής κοινής σε ομιλητές της Αθήνας φαίνεται και σε παραδείγματα όπως το (5), όπου τα επιθήματα του παρατατικού εμφανίζονται επαυξημένα με τα -α και -ε, κάτι που ανήκει στις κυρίως διαλεκτικές συνήθειες ομιλητών που προέρχονται από την Πελοπόννησο (βλ. το (6) από την Αρκαδία και το (10) από την Ηλεία).
- (ii) Το -γ- έχει υψηλή επίδοση στη Μακεδονία, ενώ, σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, θα περίμενε κανείς υψηλότερα ποσοστά για το -ουσ-. Τα βιβλιογραφικά δεδομένα επιβεβαιώνονται όμως στη Σκόπελο και ιδιαίτερα στη Λέσβο, όπου οι τύποι με -ουσ- κυριαρχούν στη συντριπτική πλειοψηφία των πληροφορητών. Στην περίπτωση των μεταναστών από τη Μακεδονία, και μάλιστα σε περιπτώσεις όπου δεν έχει προηγηθεί της μετανάστευσης στον Καναδά κάποια παραμονή στην κεντρική ή νότια Ελλάδα, μια πιθανή ερμηνεία για τη χρήση του -γ- θα ήταν ότι σημαντικό ρόλο έπαιξε η επαφή στον Καναδά με μετανάστες, για παράδειγμα Πελοποννήσιους, στον λόγο των οποίων υπήρχε σε σημαντικό βαθμό το -γ-, με αποτέλεσμα να το υιοθετήσουν και αυτοί.
- (iii) Στις περιοχές όπου, ως γνωστόν, γνωρίζει μεγάλη επίδοση το -γ- (π.χ. Πελοπόννησο και Επτάνησα), τα ποσοστά του σε καμία περίπτωση δεν ξεπερνούν το 56% και εναλλάσσεται συχνά με το -ουσ- της πρότυπης ΚΝΕ. Τυπικά παραδείγματα αποτελούν τα δεδομένα από πληροφορητές που

κατάγονται από τη Ζάκυνθο και τη Μεσσηνία (βλ. παραδείγματα (1) και (2)), όπου παρατηρείται μια εναλλαγή των τύπων με *-γ-* του παρατατικού της ΚΤ2 της προφορικής ΚΝΕ με τον τύπο με *-ουσ-* της πρότυπης ΚΝΕ. Αυτό θα μπορούσε να οφείλεται σε διάφορους λόγους: πρώτον, σε μια τάση επίδειξης «καλής» γνώσης της Ελληνικής, αφού το *-ουσ-* είναι της πρότυπης ΚΝΕ, δηλαδή αυτό που προτείνεται συνήθως στην εκπαίδευση. Δεύτερον, στην επίδραση που ασκούν στον λόγο των μεταναστών τα ελληνικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, στα οποία η πρόσβαση έχει καταστεί ιδιαίτερα εύκολη τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Τρίτον, σε ένα υψηλό βαθμό εκπαίδευσης που έχουν λάβει κάποιοι στην Ελλάδα, πριν τη μετανάστευση. Τέταρτον, στο άμεσο οικογενειακό περιβάλλον (σύζυγο) ή στο στενό εργασιακό περιβάλλον, όπου το *-γ-* απουσιάζει ή σπανίζει.

- (iv) Σε σχέση με τη χρήση διαλεκτικών μορφών, απουσιάζουν τύποι που είναι ιδιαίτερα μαρκαρισμένοι, για παράδειγμα αυτοί σε *-ουμ* και *-ουμνα* στη Λέσβο (π.χ. *αγάπουμ*, *αγάπουμνα*, βλ. ενότητα 1), ή ο τύπος χωρίς το *-γ-* που είναι ο κυρίως διαλεκτικός της Ζακύνθου (π.χ. *αγάπαα*), αν και από διάφορες συζητήσεις, οι πληροφορητές φαίνεται να κατέχουν καλά τη διάλεκτο. Αυτή η γλωσσική συμπεριφορά μπορεί να οφείλεται σε μια τάση επίδειξης καλής γνώσης της πρότυπης ΚΝΕ. Από τους καθαρά διαλεκτικούς τύπους που αποκλίνουν από όλες τις μορφές της ΚΝΕ, έχουν εντοπισθεί αρκετοί του ενικού του ρήματος *μπορώ* (π.χ. *μπόρεγα*, *μπόρεγε* στα παραδείγματα (7) και (8)), καθώς και αυτός του πρώτου προσώπου του πληθυντικού (π.χ. *ειδοποιήγαμε* στο παράδειγμα (9)).

4. Ο μεσοπαθητικός παρατατικός

Σε αυτήν την ενότητα, η μελέτη θα επικεντρωθεί στο τρίτο πρόσωπο του πληθυντικού του παραδείγματος του μεσοπαθητικού παρατατικού, όπου εμφανίζεται ποικιλία στη συντριπτική πλειοψηφία των δεδομένων. Σε αυτό το περιβάλλον, υπάρχουν τρεις καθαρά διαλεκτικοί τύποι: *-οσαν(ε)*, *-οσαντε*, *-οντουσανε* (βλ. παραδείγματα (2), (11) και (12), αντίστοιχα). Είναι χαρακτηριστικό ότι το *-οντουσανε* εντοπίζεται σε τέσσερις περιπτώσεις στο υλικό και όλα τα παραδείγματα προέρχονται από ομιλητές που έχουν μεταναστεύσει στον Καναδά από τα Καστριτοχώρια της Κυνουρίας. Αυτό δεν συνάδει με τα βιβλιογραφικά δεδομένα αναφορικά με τη χρήση του συγκεκριμένου επιθήματος, καθώς, σύμφωνα με τον Παντελίδη (1999), το *-οντουσανε* υπάρχει στο Ράδου Γορτυνίας, όσον αφορά την Αρκαδία, παράλληλα με το *-οντουσαν*, ενώ τέτοια παράλληλη χρήση δεν μαρτυρείται για την Κυνουρία. Παρά τον μικρό αριθμό των εμφανίσεων του *-οντουσανε* στο υλικό, είναι ενδιαφέρον ότι όλα τα παραδείγματα προέρχονται από την ίδια κοινότητα του Καναδά, αυτή της πόλης Regina (St. Paul's Greek Orthodox Community of Regina 2011), της επαρχίας Saskatchewan, η οποία σε πολύ μεγάλο βαθμό προήλθε από μαζική μετανάστευση από τα Καστριτοχώρια της Κυνουρίας. Αυτό οδηγεί στην υπόθεση ότι το *-οντουσανε* προϋπήρχε στα Καστριτοχώρια της Κυνουρίας και ότι οι συγκεκριμένοι μετανάστες μετέφεραν τα Πελοποννησιακά τους στη νέα πατρίδα και τα διατηρούν σε κάποιον βαθμό σε επίπεδο καθημερινής επικοινωνίας, εφόσον οι δεσμοί μεταξύ τους εξακολουθούν να είναι στενοί.

Στην περίπτωση του *-οσαντε* υπάρχουν τέσσερις μαρτυρίες, και πάλι με κατανομή διαφορετική από τα όσα αναφέρονται βιβλιογραφικά. Αφενός, ομιλητές από την Ηλεία

χρησιμοποιούν το -οσαντε, όπου σύμφωνα με τον Παντελίδη (1999) μαρτυρείται γενικώς διαλεκτικά:

- (21) (Σ.Β., Α, 74 χρ., Ηλεία - Regina)
Κολλάγανε το χαρτί στο τζάμι να το πάρει ο καθένας να το διαβάσει. Μένα μου φαινόσαντε όλα chicken scratches.

Αφετέρου, το συγκεκριμένο κλιτικό επίθημα εμφανίζεται και σε ομιλητές από το Ζευγολατιό Κορινθίας, όπου σύμφωνα με τη βιβλιογραφία δεν είναι αναμενόμενο:

- (22) (Ν.Κ., Γ, 89 χρ., Κορινθία-Montreal)
Ούτε κλεψιές γινόσαντε ούτε τίποτα. Πέρναγε ο γαλατάς και μας άφηνε το γάλα έξω στην πόρτα.

Υπάρχει όμως και το παράδειγμα (20) με -οσαντε από το Μεγανήσι Λευκάδας, παρόλο που κανείς από τους Newton (1972), Παντελίδη (1999) και Κοντοσόπουλο (2001) δεν αναφέρει χρήση του -οσαντε εκτός Πελοποννήσου. Φαίνεται, λοιπόν, ότι έστω και σε μικρό βαθμό, η επίδραση που ασκούσαν οι πελοποννησιακές ποικιλίες σε μη Πελοποννήσιους μετανάστες είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Μεγαλύτερη συχνότητα στο τρίτο πληθυντικό πρόσωπο του μεσοπαθητικού παρατατικού εμφανίζουν τα -οσαν και -οσανε (10 φορές το καθένα). Σύμφωνα και πάλι με τη βιβλιογραφία (Newton 1972· Παντελίδης 1999), η κατανομή του -οσανε είναι αποκλειστικά «πελοποννησιακή»:

- (23) (Α.Κ., Α, 76 χρ., Κορινθία-Vancouver)
Ερχόσανε παιδιά, όταν άνοιζα εγώ, όταν άνοιζα την εταιρεία μου.

Και πάλι όμως, οι περιοχές από τις οποίες κατάγονται οι πληροφορητές που χρησιμοποιούν το -οσανε, άλλοτε συμφωνούν και άλλοτε όχι με τα δεδομένα του Παντελίδη (1999). Για παράδειγμα, το -οσανε υπάρχει στον λόγο ομιλητή από την Κάτω Κλειτορία Καλαβρύτων Αχαΐας και ομιλητή από την Πάτρα, δηλαδή από αχαϊκές περιοχές, όπου σύμφωνα με τον Παντελίδη (1999), το επίθημα πρέπει να είναι -οσαντε και όχι -οσανε. Στη δε περίπτωση του -οσαν, πέραν από την εμφάνισή του σε Πελοποννήσιους ομιλητές (βλ. (24)), εμφανίζεται και στο υλικό πληροφορητή από την περιοχή του Vancouver (βλ. (25)), ο οποίος κατάγεται από μια ουσιαστικά σκοπελίτικη κοινότητα, η οποία δημιουργήθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, μετά από την εγκατάσταση μεγάλου πλήθους αλιέων από νησιά του Αιγαίου, και ιδιαίτερα τη Γλώσσα Σκοπέλου, στην περιοχή του Ladner, και ιδιαίτερα του Deas Island (Hellenic Community of Vancouver 1977):

- (24) (Ν.Κ., Γ, 89 χρ., Κορινθία-Montreal)
Μας πηγαίνανε downtown σ'ένα γραφείο κι εκεί ερχόσαν οι κυράδες.

- (25) (Π.Κ., Α, 78 χρ., Σκόπελος-Vancouver)
Τα παιδιά εκεί, όπου ερχόσαν απ'το Montreal, μιλούσανε κάτι Ελληνικά.

Στη Σκόπελο, το συγκεκριμένο μόρφημα σύμφωνα με τη διαλεκτολογική βιβλιογραφία (Kretschmer 1905· Newton 1972) δεν μαρτυρείται. Επομένως, μια λογική υπόθεση θα ήταν ότι ο Π.Κ. δανείζεται γλωσσικά στοιχεία από Πελοποννήσιους μετανάστες. Η

επίδραση αυτή φαίνεται να είχε αρχίσει ήδη από την προηγούμενη από τον Π.Κ. γενιά, αν λάβουμε υπόψη ότι στον λόγο του πατέρα του Π.Κ. εμφανίζονται τόσο το *-όσαν* όσο και το *-όσανε*.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η σποραδική χρήση του *-οσαν* για τη δήλωση του τρίτου προσώπου του ενικού, ως απόρροια μιας ενδοπαραδειγματικής ομοιομορφίας ανάμεσα σε πληθυντικό και ενικό:

- (26) (Α.Π., Α, 89χρ., Αχαΐα-Calgary)
 α. Αρχίσαμε και πουλάγαμε έξω, γιατί στο Calgary δεν πουλιόσαν τίποτες.
 β. Τα παιδιά μου μάθανε Ελληνικά. Ερχόσαν στο αυτό.
- (27) (Π.Κ., Α, 78 χρ., Σκόπελος-Vancouver)
 α. Δίναμε πληροφορίες για τον πρόεδρο του δήμου, για τη μετανάστευση που ερχόσαν στον Καναδά.
 β. Τα παιδιά όπου ερχόσαν απ' το Montreal μιλούσαν κάτι Ελληνικά.
- (28) (Ν.Λ., Α, 89 χρ., Ζάκυνθος-Montreal)
Καθόσαν στο σπίτι και κάπου εβαρέθηκε λίγο στο σπίτι.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η ίδια ενδοπαραδειγματική ομοιομορφία υπάρχει και στην ΚΝΕ αναφορικά με την περίπτωση του επιθήματος *-όταν*, αναλογικά προς την οποία έχουν πιθανόν διαμορφωθεί και οι τύποι με *-οσαν*:

- (29) α. Ο Γιάννης ερχόταν κάθε πρωί να μας δει.
 β. Ο Γιάννης και η Μαρία ερχόταν κάθε πρωί να μας δουν.

Η ενδοπαραδειγματική ομοιομορφία ανάμεσα στο τρίτο πρόσωπο του ενικού και σε αυτό του πληθυντικού έχει εντοπισθεί γενικότερα από ερευνητές όπως οι Newton (1972), Ruge (1973) και Παντελίδης (1999), οι οποίοι κάνουν λόγο για μια τάση της ΚΝΕ για ενοποίηση των επιθημάτων του τρίτου προσώπου. Είναι εύλογο, λοιπόν, να υποθέσει κανείς ότι κάποιοι μετανάστες «μεταφέρουν» αυτήν την τάση στον Καναδά.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο της ομοιομορφίας των επιθημάτων του τρίτου προσώπου, ο Setatos (1969) αναφέρει μια γενικότερη τάση ουδετεροποίησης της αντίθεσης /t/ και /d/ στα ρηματικά επιθήματα *-οσαν* και *-ονταν* της ΚΝΕ, ενώ συνήθως το πρώτο συνδέεται με το τρίτο πρόσωπο του ενικού και το δεύτερο με το τρίτο πρόσωπο του πληθυντικού:

- (30) (Δ.Ν., Α., 75 χρ., Λάρισα-Vancouver)
 α. Μακλάου λεγόταν ο δικηγόρος.
 β. Ο άλλος κοιμόνταν.

Στο υλικό μας, η ουδετεροποίηση της μορφολογικής αντίθεσης *-τ-* και *-ντ-*, όσον αφορά τη δήλωση του τρίτου προσώπου, φαίνεται να έχει συμβεί κυρίως με την επικράτηση του *-τ-* και στους δύο αριθμούς, δεδομένου ότι οι τύποι με *-τ-* χρησιμοποιούνται 62 φορές για τη δήλωση του τρίτου προσώπου του πληθυντικού, έναντι των 22 με *-ντ-*. Επίσης, οι περιπτώσεις ομιλητών που ουδετεροποιούν την αντίθεση, στην περίπτωση του *-τ-* είναι 25, ενώ στην περίπτωση του *-ντ-* μόνον τρεις (αν ληφθεί υπόψη και ο τονισμός των τύπων).

Όσον αφορά τη γενικότερη συνύπαρξη επιθημάτων του παρατατικού, στον λόγο των πληροφορητών παρατηρούνται τα -οσαν, -οσανε, -όντουσαν, -ονταν, -οτανε και -οταν, κάτι που δείχνει και την επίδραση τόσο της πρότυπης ΚΝΕ, όσο και της προφορικής της μορφής. Πράγματι, περιπτώσεις όπως οι ακόλουθες συνάδουν με τις παρατηρήσεις των Newton (1972) και Παντελίδη (1999) αναφορικά με τη σχετικά μεγάλη ποικιλία των επιθημάτων του τρίτου προσώπου του παρατατικού, και μάλιστα συχνά με την ίδια λειτουργία από τον ίδιο ομιλητή:

- (31) (Α.Π., Α, 89χρ., Αχαΐα-Calgary)
 α. Τα παιδιά μου μάθανε Ελληνικά. Ερχόσαν στο αυτό.
 β. Άρχισαν και μαζευόταν τα λεφτά.
 γ. Πάντοτε γινόσανε τα Χριστούγεννα.
 δ. Επικοινωνούσαμε με πολλούς στο Βανκούβερ, γιατί γινόσαντε τα tournaments σε διάφορες πολιτείες.
- (32) (Σ.Ρ., Α, 83 χρ., Αχαΐα-Edmonton)
 α. Οι Γερμανοί ερχόσανε για περιοδεία, για μια φορά, δύο φορές τον χρόνο.
 β. Αυτοί που ρχόντουσαν απ' την Ευρώπη εκείνη την εποχή φέρναν, πώς το λένε, you know.
 γ. Πολλοί immigrants ερχόταν τότε από το εξωτερικό στο Μοντρεάλ.
- (33) (Α.Κ., 76 χρ., Κορινθία-Vancouver)
 α. Ερχόσανε παιδιά, όταν άνοιξα εγώ την εταιρεία μου.
 β. Ε, τότε γινόνταν αυτά στην Ελλάδα.
- (34) (Θ.Μ., Α, 73 χρ., Καρδίτσα-Victoria)
 α. Γινότανε meetings εδώ πέρα.
 β. Ερχόταν τα λεφτά, λίγα.
 γ. Αλλά δουλεύαμε όλοι, ξέρεις. Λεφτά μαζευόντουσαν από δω από κει.

Στατιστικά, οι διάφορες πραγματώσεις του τρίτου πληθυντικού προσώπου του μεσοπαθητικού παρατατικού σε ό,τι αφορά το δείγμα της έρευνας δίνονται στον ακόλουθο πίνακα:

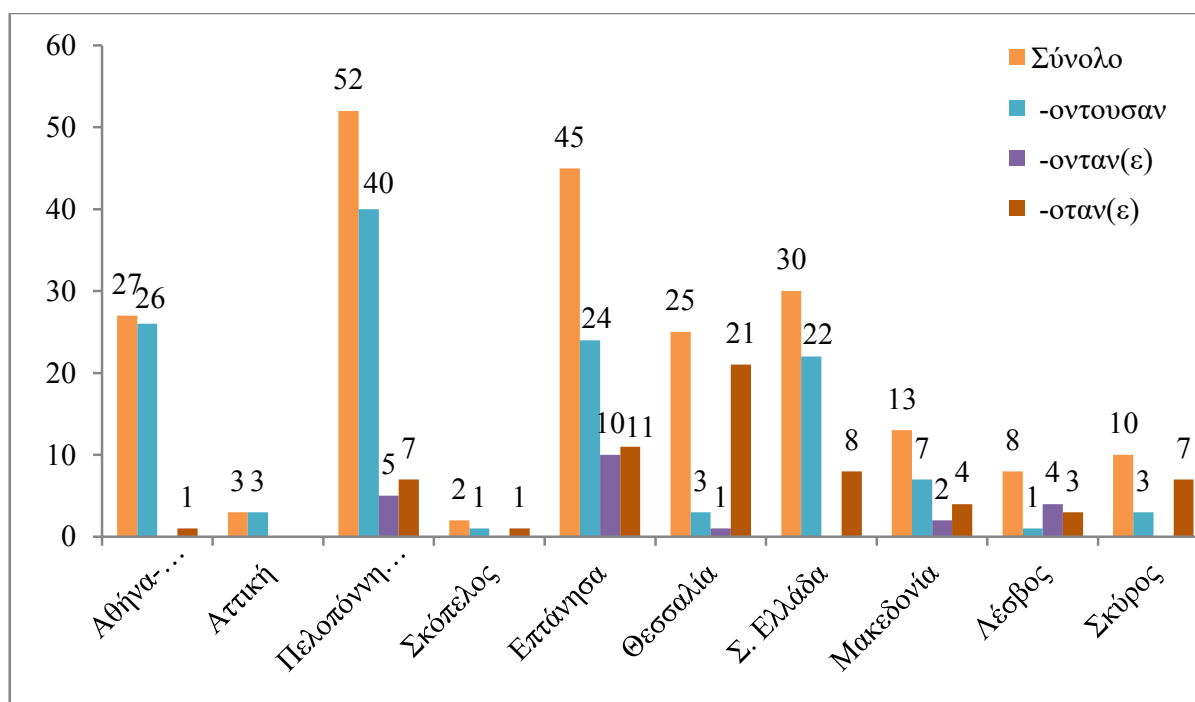
Κατάληξη	N	%
-οντουσαν	130	53,27
-οντουσανε	4	1,63
-ονταν	16	6,55
-οντανε	6	2,45
-οταν	39	15,98
-οτανε	23	9,42
-οσαν	11	4,5
-οσανε	11	4,5
-οσαντε	4	1,63
Σύνολο	244	99,93

Πίνακας 2: Η διασπορά των μορφημάτων του τρίτου προσώπου του πληθυντικού του μεσοπαθητικού παρατατικού

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, οι τύποι με -οντουσαν είναι περισσότεροι από τους μισούς του συνόλου. Επιπλέον, κανένα από τα άλλα επιθήματα δεν ξεπερνά σε ποσοστό το 16%,

δηλαδή δεν φτάνει ούτε στο 30% του *-οντουσαν*. Ουσιαστικά, τα ευρήματα συμφωνούν με σχετικά πρόσφατες παρατηρήσεις, όπως αυτή του Παντελίδη (1999) ότι το *-οντουσαν* γνωρίζει ολόένα και μεγαλύτερη επίδοση στην ΚΝΕ, όσο και με τα κάπως παλαιότερα ερευνητικά δεδομένα του Newton (1972), κατά τα οποία στην προφορική ΚΝΕ της Αθήνας το *-οντουσαν* κυριαρχούσε στις αρχές της δεκαετίας του '70 σε άτομα ηλικίας 15 έως 35 ετών.

Στο ακόλουθο γράφημα, δίνεται η κατανομή των επιθημάτων του τρίτου προσώπου του πληθυντικού του παρατατικού στην πρότυπη ΚΝΕ ή στην προφορική της εκδοχή:

Σχήμα 1: Η διασπορά των καταλήξεων της πρότυπης ή προφορικής ΚΝΕ για το τρίτο πρόσωπο του μεσοπαθητικού παρατατικού στον πληθυντικό αριθμό

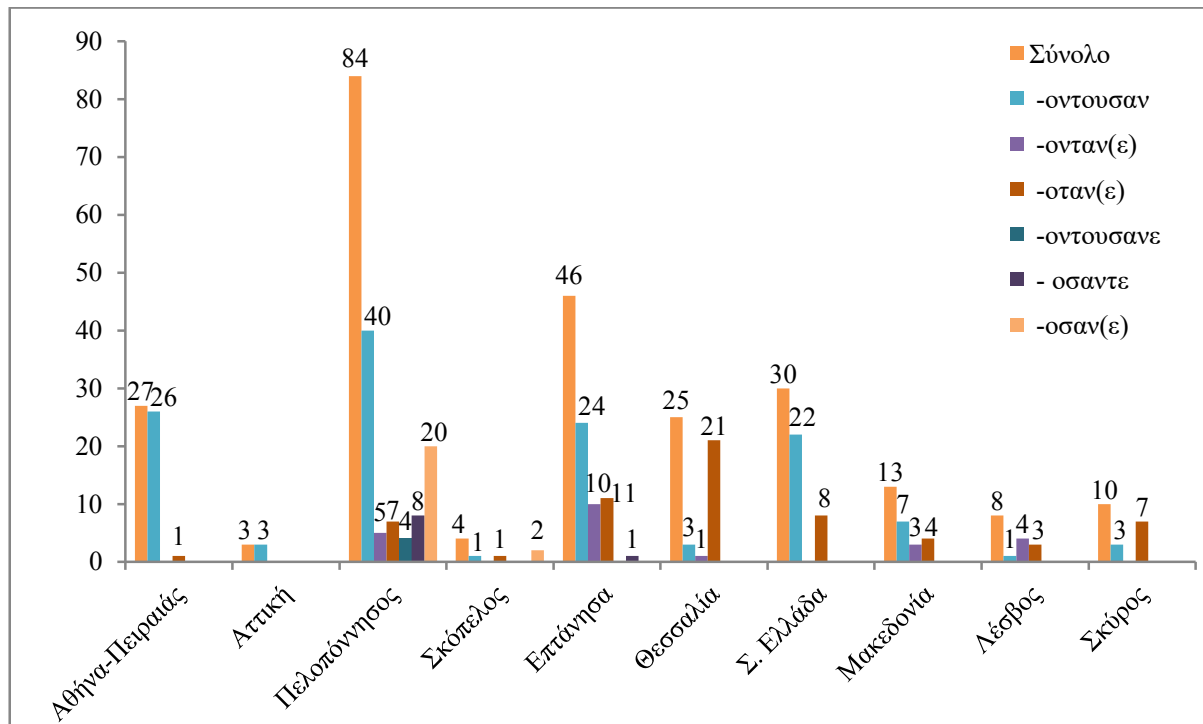
Παρατηρούμε ότι το *-οντουσαν* παρουσιάζει τη μεγαλύτερη επίδοση στα δεδομένα και απαντά σε μικρό ή μεγάλο βαθμό σε όλες τις περιοχές, ακόμα και εκεί όπου θα περιμέναμε να είναι ολότελα απόν, για παράδειγμα στη Λέσβο. Το *-οταν(ε)* φαίνεται να έχει κερδίσει σημαντικότερο έδαφος σε σχέση με το επίθημα με *-ντ-* όσον αφορά τη χρήση του στο τρίτο πρόσωπο του πληθυντικού. Τέλος, ένα αρκετά ενδιαφέρον εύρημα εντοπίζεται στον λόγο των επτανησιακής προέλευσης ομιλητών στον Καναδά, οι οποίοι φαίνεται να «μοιράζονται» μεταξύ του *-οντουσαν* και των επιθημάτων με *-ντ-/τ-*. Το ίδιο φαίνεται να ισχύει και για τους Μακεδόνες. Είναι γεγονός, όμως, ότι και στις δύο περιπτώσεις, χρειάζεται περισσότερο υλικό, προκειμένου να επιβεβαιωθούν ή να απορριφθούν υποθέσεις για την επικράτηση/επέκταση συγκεκριμένων επιθημάτων. Υπάρχει ανάγκη για περισσότερα δεδομένα και από άλλες περιοχές της Ελλάδας, ιδιαίτερα από αυτές των νησιών του Αιγαίου, προκειμένου να οδηγηθούμε σε ασφαλή συμπεράσματα αναφορικά με τη χρήση της ποικιλότητας των κλιτικών επιθημάτων του παρατατικού.

5. Επίλογος-Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια πρώτη προσέγγιση για τη διερεύνηση της ποικιλίας των κλιτικών επιθημάτων του παρατατικού, ενεργητικού και παθητικού, έτσι όπως εμφανίζεται στον λόγο των Ελλήνων μεταναστών πρώτης γενιάς στον Καναδά. Μελετώντας δεδομένα από ηχογραφήσεις 200 περίπου ωρών με 116 πληροφορητές, άνδρες και γυναίκες, πέντε ήταν τα βασικά ερωτήματα στα οποία προσπαθήσαμε να απαντήσουμε:

- (i) Είναι ακόμα σε ισχύ η χρήση διαλεκτικών μορφών στο λόγο των μεταναστών;
- (ii) Είναι εμφανής η επίδραση της ΚΝΕ, είτε της πρότυπης είτε της προφορικής της μορφής;
- (iii) Διαφαίνεται μια διείσδυση στοιχείων στο λόγο διαλεκτόφωνων μιας άλλης διαλέκτου που θεωρείται κυρίαρχη;
- (iv) Η μετανάστευση και η γλωσσική επαφή μεταξύ ελληνοφώνων που προέρχονται από διαφορετικές περιοχές του ελλαδικού χώρου οδήγησε ή όχι σε μια ανακατανομή των υπό διερεύνηση στοιχείων;
- (v) Υπάρχουν δείγματα για τη σταδιακή δημιουργία μιας νέας κοινής των μεταναστών, ανεξάρτητα από την ΚΝΕ;

Για τα δύο πρώτα ερωτήματα δόθηκαν σαφείς απαντήσεις, αφού και διαλεκτικά στοιχεία εντοπίστηκαν, και επίδραση της ΚΝΕ υπάρχει –κυρίως της προφορικής της μορφής. Στο ακόλουθο γράφημα γίνεται μια προσπάθεια συγκριτικής απεικόνισης των διαλεκτικών και ΚΝΕ επιθημάτων του τρίτου πρόσωπου του μεσοπαθητικού παρατατικού στον πληθυντικό αριθμό του τρίτου προσώπου του παρατατικού, με βάση την προέλευση των ομιλητών μας:

Σχήμα 2: Η διασπορά των διαλεκτικών και ΚΝΕ καταλήξεων για το τρίτο πρόσωπο του μεσοπαθητικού παρατατικού στον πληθυντικό αριθμό

Στο παραπάνω γράφημα φαίνεται, μεταξύ άλλων, η μεγάλη ποικιλότητα των συγκεκριμένων (ΚΝΕ και διαλεκτικών) καταλήξεων στην περίπτωση της Πελοποννήσου, σε αντίθεση, π.χ. με την κεντρική Ελλάδα (Αθήνα-Πειραιάς, Αττική, Σ. Ελλάδα), όπου εμφανίζονται μόνο καταλήξεις της πρότυπης ή προφορικής ΚΝΕ.

Όσον αφορά το τρίτο ερώτημα, φαίνεται να υπάρχει γενικότερα μια διείσδυση στοιχείων των πελοποννησιακών ιδιωμάτων στον λόγο των μεταναστών με καταγωγή από άλλες περιοχές της Ελλάδας, η οποία μπορεί να ερμηνευθεί είτε λόγω του μεγάλου όγκου μεταναστών από την Πελοπόννησο, είτε λόγω της αίγλης που ασκεί η Πελοποννησιακή ως πλησιέστερη στην ΚΝΕ. Κάποια δείγματα ανακατανομής των κλιτικών επιθημάτων του παρατατικού, ως απόρροια της διαδιαλεκτικής επαφής στον λόγο των μεταναστών, φαίνεται να υπάρχουν (ερώτημα (iv)), χωρίς να είναι δυνατόν να δοθεί σαφής απάντηση, λόγω ελλείψεως περισσότερων δεδομένων. Μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος και, κυρίως, με τη γενική επισκόπηση του συλλεγέντος υλικού, θα είναι δυνατόν να μιλήσει κανείς με βεβαιότητα για τη σταδιακή δημιουργία μιας νέας Κοινής Ελληνικής των μεταναστών, αν και για άλλες γλώσσες, για παράδειγμα για τα Ιταλικά, έχει ήδη συμβεί.

Ευχαριστίες

Οι συγγραφείς θα ήθελαν να εκφράσουν τις θερμές τους ευχαριστίες στο *Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος*, για τη γενναιόδωρη χρηματοδότηση του ερευνητικού προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (2017-2018), στο πλαίσιο του οποίου έλαβε χώρα η παρούσα εργασία, καθώς και στους συνεργάτες τους Τάσο Αναστασιάδη (McGill) και Σάκη Γκέκα (York), που είχαν την ευγενή καλοσύνη να τους επιτρέψουν να χρησιμοποιήσουν δεδομένα από το υλικό που έχει συλλεγεί στο Μοντρεάλ και το Τορόντο από τις τοπικές ερευνητικές ομάδες.

Βιβλιογραφία

- Bubenik, V. 2001. Η δημιουργία κοινής. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 258-260.
- Γεωργογιάννης, Π. 1996. Μεταναστευτικά κινήματα από την Ελλάδα στο εξωτερικό. *Επιστημονική Επετηρίδα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης)* 9: 18-29.
- Hellenic Community of Vancouver. 1977. *A chronicle of the Hellenic Community of Vancouver*. Vancouver: Hellenic Community of Vancouver.
- Horrocks, G. 2010. *Greek*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Iordanidou, A. 1994. Morphological variation of the Passive Imperfect in Modern Greek. Στο I. Philippaki-Warbuton, K. Nicolaidis & M. Sifianou (επιμ.), *Themes in Greek Linguistics*. Amsterdam: Benjamins, 373-380.
- Κοντοσόπουλος, Ν. 2001. *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Kretschmer, P. 1905. *Der heutige lesbische Dialekt verglichen mit den übrigen Nordgriechischen Mundarten*. Wien: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- Mackridge, P. 1990. *Η νεοελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Πατάκης.
- Μενάρδος, Σ. 1926. Κυπριακή γραμματική. Γ' Ρήματα. *Αθηνά* 37: 35-79.
- Newton, B. 1972. The dialect geography of Modern Greek passive inflections. *Glotta* 50: 262-289.
- Πάγκαλος, Γ. 1955. *Περί του γλωσσικού ιδιώματος της Κρήτης*. Αθήνα.
- Παντελίδης, Ν. 1999. Μια πρώτη γλωσσολογική προσέγγιση στα τέρματα των μεσοπαθητικών Ενεστώτα και Παρατατικού των «βαρύτονων» ρημάτων στην Πελοπόννησο. *Λεξικογραφικόν Δελτίον* 22: 133-203.

- Pantelidis, N. 2003. The active imperfect of the verbs of the “2nd conjugation” in the Peloponnesian varieties of Modern Greek. *Journal of Greek Linguistics* 4: 3-43.
- Παντελίδης, Ν. 2007. Κοινή δημοτική: παρατηρήσεις στη διαδικασία διαμόρφωσής της. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 27: 337-347.
- Παντελίδης, Ν. 2008. Η «ενοποίηση του παρωχημένου»: ιστορική προσέγγιση με βάση τη μαρτυρία των νεοελληνικών διαλέκτων. Στο Α. Μόζερ, Α. Μπακάκου-Ορφανού, Χ. Χαραλαμπίδης, Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου. (επιμ.), *Γλώσσας χάριν. Τόμος αφιερωμένος από τον Τομέα Γλωσσολογίας στον Καθηγητή Γεώργιο Μπαμπινιώτη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 289-302.
- Παπαδόπουλος, Α. 1926. *Γραμματική των βορείων ιδιωμάτων της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Γλωσσική εν Αθήναις Εταιρεία.
- Pernot, H. 1946. *Études de linguistique néo-hellénique II: morphologie des parlers de Chio*. Paris: Société d'Édition “Les Belles Lettres”.
- Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ralli, A., Alexelli, V. & C. Tsimplouris. υπό δημ. The electronic linguistic atlas of the Aegean island of Lesbos. *Proceedings of the 3rd Meeting of Digital Humanities* (2018), Bari.
- Ruge, H. 1973. Ein vergleich zwischen normative Grammatik und Alltagssprache in Athen, Kavala und Istanbul. *Glotta* 51: 142-159.
- Setatos, M. 1969. *Phonological problems of Modern Greek Koine*. Thessaloniki.
- Σετάτος, Μ. 1992. Η λειτουργική εκμετάλλευση της ποικιλίας στην κοινή νεοελληνική. *Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ (Περίοδος 2^η-Τμήμα Φιλολογίας)* 2: 335-381.
- Σιμήρης, Δ. 2017. *Το γλωσσικό ιδίωμα της Ιθάκης*. Πάτρα: Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων.
- St. Paul's Greek Orthodox Community of Regina. 2011. *Saint Paul's Greek Orthodox Church Regina, Saskatchewan 50th Anniversary (1961-2011)*. Regina: St. Paul's Greek Orthodox Community of Regina.
- Τριανταφυλλίδης, Μ., Καρθαίο, Κ., Σταύρου, Θ., Τζάρτζανο, Α., Φάβη, Β. & Ν. Ανδριώτη. 1941. *Νεοελληνική γραμματική*. Αθήνα: ΟΕΣΒ.
- Τσαγγαλίδης, Α. 2003. Κριτήρια τροπικότητας II: η κατηγορία των τροπικών (ημι)βοηθητικών ρημάτων στη Νέα Ελληνική. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* (23)2: 733-744.
- Τσολάκης, Χ. & Σ. Τσολάκη. 1999. *Από τα ρήματα στα ρήματα: η πολυτυπία στο ρήμα της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Χειλά-Μαρκοπούλου, Δ. 1984. Μορφοφωνολογικά προβλήματα του ΝΕ ρήματος: η περίπτωση του μεσοπαθητικού παρατατικού. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 4: 45-60.

Η κατανομή και η χρήση της άτονης συλλαβικής αύξησης στη Νέα Ελληνική των Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά¹

Συμεών Τσολακίδης*, Αγγελική Ράλλη* & Παναγιώτης Παππάς**
*Πανεπιστήμιο Πατρών**, *Simon Fraser University***

Περίληψη

Η εργασία αυτή αποτελεί συμβολή στη διερεύνηση της άτονης συλλαβικής αύξησης στον λόγο Ελλήνων που μετανάστευσαν στον Καναδά από το 1945 μέχρι το 1975. Τα δεδομένα προέρχονται από συνεντεύξεις που ηχογραφήθηκαν το 2017 και το 2018, σε διάφορες πόλεις του Καναδά, στο πλαίσιο του προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (<https://immigrec.com/en>). Οι συμμετέχοντες κατάγονται τόσο από περιοχές όπου η άτονη συλλαβική αύξηση φαίνεται να διατηρείται (π.χ. Κρήτη), όσο και από περιοχές όπου δεν διατηρείται (π.χ. Βόρεια Ελλάδα). Ο Τριανταφυλλίδης (1936), αναφερόμενος στο καθεστώς της συλλαβικής αύξησης στην Κοινή Νεοελληνική της εποχής του, επεσήμανε την αστάθεια, αλλά όχι την απώλειά της εκτός τόνου. Αυτή η αστάθεια χαρακτηρίζει και τον λόγο των ομιλητών, καθώς στα δεδομένα παρατηρείται η παράλληλη χρήση ρηματικών τύπων με και χωρίς άτονη συλλαβική αύξηση, τόσο σε συμμετέχοντες που κατάγονται από περιοχές όπου δεν αναμένεται (τουλάχιστον με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία) η εμφάνισή της (π.χ. Στερεά Ελλάδα, Λέσβος), όσο και σε συμμετέχοντες από περιοχές όπου αναμένεται σε μικρό ή μεγάλο βαθμό η ύπαρξή της (Χίος, Κρήτη, Επτάνησα, Πελοπόννησος). Σε κάθε περίπτωση, η παράλληλη χρήση ρηματικών τύπων με και χωρίς άτονη συλλαβική αύξηση στον λόγο πολλών ομιλητών ερμηνεύεται όχι μόνο ως αποτέλεσμα διατήρησης κάποιων διαλεκτικών χαρακτηριστικών, αλλά και ως ένα χαρακτηριστικό της προφορικής μεταπολεμικής Κοινής Νεοελληνικής, την οποία οι Έλληνες μετανάστες μετέφεραν στην καινούργια τους πατρίδα. Στη συνέχεια, αυτή η παράλληλη χρήση διατηρήθηκε στο πλαίσιο της γλωσσικής επικοινωνίας μεταξύ Ελλήνων ομιλητών διαφορετικής προέλευσης, που όμως στον Καναδά ανήκαν στα ίδια κοινωνικά δίκτυα (βλ. Milroy 1980, 1987· McMahon 2003), αυτά που ήδη υπήρχαν ή δομούνταν στις ελληνο-καναδικές κοινότητες, και στα οποία σημαντικό ρόλο ως όργανο επικοινωνίας έπαιζε μια προφορική κοινή.

Λέξεις-κλειδιά: άτονη συλλαβική αύξηση, επαφή διαλέκτων, λόγος μεταναστών, Καναδάς, κοινωνικά δίκτυα.

1. Εισαγωγή

Η εργασία αυτή αποτελεί συμβολή στη μελέτη της *ρηματικής αύξησης* (ΡΑ) στη γλώσσα Ελλήνων που μετανάστευσαν στον Καναδά στα χρόνια της «μεγάλης φυγής», από το 1945 μέχρι το 1975, όταν ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού της Ελλάδας μετανάστευσε (για οικονομικούς ή/και πολιτικούς λόγους) ως φθηνό εργατικό δυναμικό στις αναπτυγμένες χώρες της Β. Ευρώπης, της Αμερικής και της Ωκεανίας (Γεωργογιάννης 1996). Αρχικά, θα αναφερθούμε στην εξέλιξη της ΡΑ στην ιστορία της Ελληνικής, και στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τα δεδομένα (σε συνδυασμό με μια

¹ Μια εκδοχή του παρόντος άρθρου παρουσιάστηκε το 2018 στο 8^ο Διεθνές Συνέδριο Νεοελληνικών Διαλέκτων και Γλωσσολογικής Θεωρίας (Αργυρόκαστο, 4-6 Οκτωβρίου 2018), ενώ πρόκειται να δημοσιευθεί και στα πρακτικά του συνεδρίου (βλ. και Παράρτημα).

σύντομη αναφορά στο ερευνητικό πρόγραμμα *ImmiGrec*, στο πλαίσιο του οποίου έλαβε χώρα η συλλογή τους. Η εργασία θα κλείσει με τη συζήτηση των δεδομένων και με προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

2. Η εξέλιξη της ρηματικής αύξησης στην ιστορία της Ελληνικής

Στην Κλασσική Ελληνική, η ΡΑ (συλλαβική ή χρονική) αποτελούσε κλιτικό πρόθημα που συνδυαζόταν με το θέμα του ρήματος, προκειμένου να δηλωθεί η παρελθοντικότητα (Chantraine 1990):

(1)	Συλλαβική αύξηση				
	λύω (Ενεστώτας)	‘λύνω’	→	ἔ-λυνον (Παρατατικός)	‘έλυνα’
				ἔ-λυσα (Αόριστος)	‘έλυσα’
(2)	Χρονική αύξηση				
	ῥωτῶ (Ενεστώτας)	‘ρωτώ’	→	ἡ-ρώτων (Παρατατικός)	‘ρωτούσα’
				ἡ-ρώτησα (Αόριστος)	‘ρώτησα’
	ὀμιλῶ (Ενεστώτας)	‘μιλώ’	→	ὀ-μίλουν (Παρατατικός)	‘μιλούσα’
				ὀ-μίλησα (Αόριστος)	‘μίλησα’

Η χρονική αύξηση (ΧΑ) άρχισε να υποχωρεί σημαντικά ήδη κατά την ελληνιστική εποχή, τόσο λόγω της ποικιλομορφίας της, όσο και της απώλειας της διάκρισης μεταξύ μακρών και βραχέων φωνηέντων. Τελικά, σε μερικές περιοχές αντικαταστάθηκε από τη συλλαβική αύξηση (ΣΑ) ε-, ενώ σε άλλες, η μορφή η- της ΧΑ διατηρήθηκε, ουσιαστικά ως ΣΑ, μέσω τύπων που χρησιμοποιούνταν με μεγάλη συχνότητα (Χόρροκς 2006), όπως στο ακόλουθο παράδειγμα:

- (3) (ε)θέλω → ἡ-θελα

Η παρουσία της ΣΑ ενισχύθηκε και μέσω αναλογικών σχηματισμών στη Μεσαιωνική Ελληνική (ΜΕ), όπως είναι αυτός που δίνεται στο (4):

- (4) λέγω – είπα → ἡ-λεγα (αντί του έλεγα)

Τέτοιοι τύποι είναι σήμερα παρόντες σε ορισμένες νεοελληνικές διαλέκτους, όπως για παράδειγμα στη Λέσβο:

- (5) Λέσβος
λέγου – είπα → ἡ-λεγα (αντί του έλεγα)

Σύμφωνα δε με τους Χατζιδάκι (1905) και Κοντοσόπουλο (2001), το η- κυριάρχησε ως βασική μορφή ΣΑ σε περιοχές, όπως είναι η Αίνος (Αν. Θράκη), η Ικαρία, τα Δωδεκάνησα και η Σμύρνη. Εμφανίζεται και εν μέρει στη Λέσβο, την Κρήτη, τη Χίο και τις Κυκλάδες (Σαντορίνη, Ίος, Τήνος, Σύρος). Σε άλλες περιπτώσεις, όπως και στην περίπτωση της ΣΑ ε-, όπου τόσο στην Κοινή Νεοελληνική (ΚΝΕ) όσο και σε αρκετές διαλέκτους η εμφάνισή της εξαρτάται από το αν είναι τονισμένη ή όχι, η ΣΑ η- εμφανίζεται μόνον αν είναι τονισμένη, για παράδειγμα, στην Ανατολική και Κεντρική

Κρήτη (Κοντοσόπουλος 2001) και στη Βορειοανατολική και Νότια Χίο (Pernot 1946). Για παράδειγμα,

- (6) α. Κρήτη
 αλέθω → *ή-λεθα* *αλλά* *ε-λέθαμε* (Παρατατικός)
 β. Χίος
 γράφω → *ή-γραψα* *αλλά* *ε-γράψαμε* (Αόριστος)

Τέλος, υπάρχουν και περιπτώσεις, όπου οι δύο ΣΑ συνυπάρχουν, π.χ. στην Κεντρική Κρήτη (Πάγκαλος 1955) και σποραδικά στις Κυκλάδες (Κοντοσόπουλος 2001).

- (7) Κρήτη
 τρώγομε → *ε-φάγαμε* & *η-φάγαμε* (Αόριστος)

Η δε ΣΑ *ε-* ανάγεται στην αρχαία ΣΑ, και αντιστάθηκε για πολύ μεγαλύτερο χρονικό διάστημα σε σύγκριση με τη ΧΑ. Στην ΚΝΕ, η ΣΑ *ε-* διατηρείται μόνον όταν τονίζεται, στο πλαίσιο μιας γενικότερης φωνολογικής διαδικασίας αποβολής των άτονων αρχικών φωνηέντων στη Νέα Ελληνική (Χόρροκς 2006· Manolissou & Ralli 2015):

- (8) *λύνω* → *έ-λυνα* *αλλά* *λύναμε* (Παρατατικός)
 έ-λυσα *αλλά* *λύσαμε* (Αόριστος)

Σύμφωνα με διάφορους ερευνητές, η ΣΑ *ε-* στην ΚΝΕ έπαψε να είναι μορφολογικός δείκτης και κατέληξε να είναι ένα απλό μορφοφωνολογικό στοιχείο, που έχει ως βασική λειτουργία να είναι φορέας τόνου όταν μπορεί να μετακινηθεί αριστερά, έξω από τα όρια της λέξης (Μπαμπινιώτης 1972· Kaisse 1982· Ralli 1988). Σύμφωνα δε με τη Ralli (1988) (βλ. και Ράλλη 2005), η μετακίνηση του τόνου προκαλείται από τα φωνολογικά χαρακτηριστικά των κλιτικών επιθημάτων των παρελθοντικών χρόνων.²

Στις νεοελληνικές διαλέκτους, η κατάσταση είναι αρκετά διαφορετική από την ΚΝΕ, καθώς δεν χαρακτηρίζονται από ομοιομορφία όσον αφορά τη ΣΑ (βλ., ενδεικτικά, Παπαδόπουλο 1926· Τριανταφυλλίδη 1936). Έτσι, σύμφωνα με τον Τζιτζιλί (2016), η *άτονη συλλαβική αύξηση* (ΑΣΑ) διατηρείται (ή διατηρούνταν μέχρι σχετικά πρόσφατα) στις διαλέκτους της Κύπρου, του Πόντου, της Χίου, των Κυκλάδων, της Κρήτης, των Επτανήσων, σε περιοχές της Πελοποννήσου και στην περιοχή της Σμύρνης. Επιπλέον, η ΑΣΑ διατηρείται και σε περιοχές της Λέσβου (Kretschmer 1905· Ράλλη σε προετ.). Παραθέτουμε σχετικά παραδείγματα:

- (9) α. Κύπρος
 γράφομεν → *ε-γράφαμεν* (Παρατατικός) (Μενάρδος 1925)

² Θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε και την προσέγγιση της ΣΑ *ε-* από μελετητές που κινούνται σε ένα πιο «γενετικό» πλαίσιο. Έτσι, σύμφωνα με τους Drachman (2001) και Drachman & Malikouti-Drachman (2001), η αύξηση στη Νέα Ελληνική είναι ένα από τα δυνατά μέσα δήλωσης της παρελθοντικότητας (κάποια άλλα είναι η μετακίνηση του τόνου και οι καταλήξεις). Οι δε Spyropoulos και Revithiadou (2009) υποστηρίζουν ότι το *ε-* είναι η επιφανειακή πραγμάτωση ενός τεμαχιακά κενού προθήματος, φορέα πληροφοριών για τον τονισμό, οι οποίες ανήκουν στον τομέα του λεξιλογίου. Το συγκεκριμένο πρόθημα βρίσκεται σε αλλομορφική σχέση με άλλα μέσα δήλωσης της παρελθοντικότητας.

- β. Σμύρνη
πεθαίνω → η-πέθανα (Αόριστος) (Liosis 2016)
- γ. Πόντος
κλώσκομαι ‘επιστρέφω’ → ε-κλώσκουμανε (Παρατατικός)
(Ρεβυθιάδου & Σπυρόπουλος 2009)
- δ. Χίος
παίρω ‘παίρνω’ → ε-πήρα (Αόριστος) (Pernot 1946)
λογαριάζει → η-λογάριαζε (Παρατατικός) (Κοντοσόπουλος 2001)
- ε. Νάξος
χάνομαι → ε-χάνουμου (Παρατατικός) (Οικονομίδης 1952)
γλυτώνω → η-γλύτωσα (Αόριστος) (Κουκουλές 1923)
- στ. Πελοπόννησος
φιλώ → ε-φίληγα (Παρατατικός)
ξέρετε → η-ξέρατε (Παρατατικός/Αόριστος) (Παντελίδης 2001, προσ. επικ.)
- ζ. Κρήτη
σύρνομε → ε-σύρναμε (Παρατατικός)
τρώγομε → ε-φάγαμε/η-φάγαμε (Αόριστος) (Πάγκαλος 1955)
- η. Κέρκυρα
κάθομαι → ε-καθόμουνα (Παρατατικός) (Αυλωνίτη 2008)
- θ. Πάτμος
γεμίζω → η-γέμισα (Αόριστος) (Παπαδοπούλου 2004-2005)
- ι. Λέσβος
δλεύγου ‘δουλεύω’ → ι-δούλιβγα (Παρατατικός) (Kretschmer 1905· Ράλλη σε προετ.)

Σε περιπτώσεις ΡΑ όπως οι παραπάνω, πρόκειται, σύμφωνα με τη Ράλλη (2005), για ένα ασυνεχές μόρφημα αποτελούμενο από την αύξηση και το κλιτικό ληκτικό επίθημα με το οποίο δηλώνεται η παρελθοντικότητα.

3. Η ΑΣΑ στην Ελληνική των μεταναστών του Καναδά

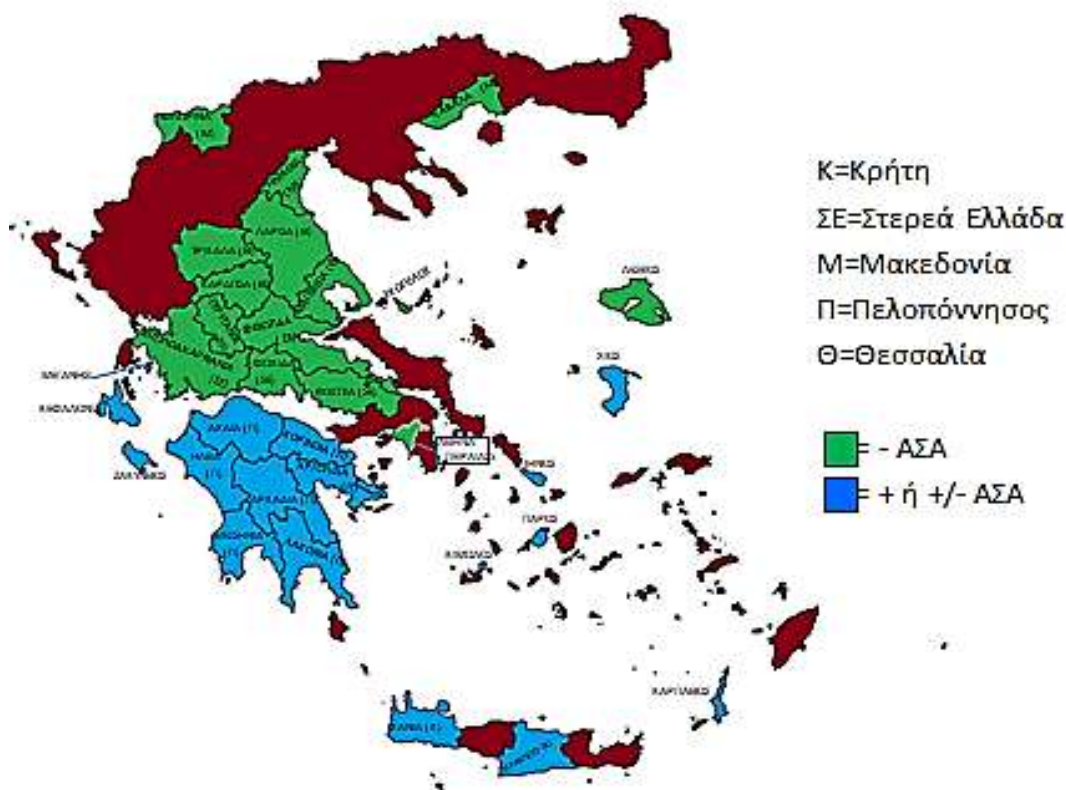
3.1 Μεθοδολογικά

3.1.1 Δείγμα και εργαλείο έρευνας

Τα γλωσσικά δεδομένα της εργασίας προέρχονται από ένα υλικό προφορικού λόγου 200 περίπου ωρών συνεντεύξεων, οι οποίες συνελέγησαν κατά το 2017 και 2018, στο πλαίσιο του προγράμματος *ImmiGrec*. Δύο σημαντικοί στόχοι του προγράμματος ήταν:

- (i) Η αρχειοθέτηση ενός μεγάλου εύρους προφορικού και γραπτού υλικού, που αποτελεί έναν ικανό και αναγκαίο όρο για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς των υπό μελέτη κοινοτήτων.
- (ii) Η συλλογή εθνογλωσσικών δεδομένων, που μπορούν να αξιοποιηθούν ως παρακαταθήκη για την έρευνα αναφορικά με την κοινωνιογλωσσική κατάσταση των νεοελληνικών διαλέκτων.

Τα δεδομένα προέρχονται από 131 ομιλητές από διάφορες περιοχές της Ελλάδας, που μετανάστευσαν στον Καναδά μεταξύ των ετών 1945 και 1975. Στον παρακάτω χάρτη, φαίνονται οι περιοχές από τις οποίες προέρχονται οι ομιλητές, στον λόγο των οποίων εμφανίζεται ΑΣΑ. Με πράσινο χρώμα δηλώνονται οι περιοχές καταγωγής ομιλητών στον λόγο των οποίων, με βάση τη διαλεκτολογική βιβλιογραφία, η ΑΣΑ έχει εξαφανιστεί. Με μπλε χρώμα επισημαίνονται οι περιοχές, όπου κατά τη διαλεκτολογική βιβλιογραφία, η ΑΣΑ διατηρείται σε μικρό ή μεγάλο βαθμό.

Σχήμα 1: Οι περιοχές από τις οποίες προέρχονται οι ομιλητές του δείγματος, οι οποίοι χρησιμοποιούν ΑΣΑ

Οι πληροφορητές στην πλειοψηφία τους έχουν φοιτήσει ή αποφοιτήσει από την ελληνική Α/θμια ή Β/θμια εκπαίδευση και μετανάστευσαν για οικονομικούς ή/και πολιτικούς λόγους.³ Για τις συνεντεύξεις χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο δομημένο με βάση τους άξονες «Προέλευση», «Άφιξη και Εγκατάσταση στον Καναδά» και «Ενσωμάτωση στην καναδική κοινωνία». Παραθέτουμε κάποια παραδείγματα ερωτήσεων:

(i) **Άξονας 1: Προέλευση**

- Πού μεγαλώσατε;
- Για ποιους λόγους αποφασίσατε να μεταναστεύσετε στον Καναδά; Με ποιον συζητήσατε την απόφασή σας αυτή;
- Τι γνωρίζατε για τον Καναδά πριν έρθετε εδώ;
- Μιλούσατε αγγλικά ή γαλλικά πριν έλθετε στον Καναδά;

³ Λόγω των πραγματικών ή υποτιθέμενων αριστερών τους φρονημάτων στη μεταπολεμική Ελλάδα (βλ., ενδεικτικά, Μητροφάνης 2003).

(ii) **Άξονας 2: Αφιξη και εγκατάσταση στον Καναδά**

- Είχανε φύγει κι άλλα άτομα από την οικογένειά σας/από το χωριό σας για τον Καναδά;
- Σας βοήθησε κάποιος; Σας περίμενε κάποιος στον Καναδά;
- Περιγράψτε μας το ταξίδι και τις πρώτες εντυπώσεις.
- Σε ποια πόλη εγκατασταθήκατε για πρώτη φορά;
- Πώς μάθατε τα Αγγλικά και τα Γαλλικά;

(iii) **Άξονας 3: Ενσωμάτωση στην καναδική κοινωνία**

- Με ποιους κάνατε παρέα όταν πρωτοήρθατε; Σήμερα ποιους συναντάτε;
- Πώς ήταν η σχέση σας με την καναδική κοινωνία γενικά και με άλλους μετανάστες; Αυτό άλλαξε με την πάροδο του χρόνου; Δώστε μας ένα παράδειγμα.
- Μιλήστε μου για τον γάμο σας. Πώς γνωρίσατε τον/τη σύζυγό σας;
- Ποια ήταν η πρώτη εργασία σας στον Καναδά; Πώς βρήκατε την πρώτη σας δουλειά;
- Μιλάτε Ελληνικά με την οικογένειά σας και τους Έλληνες φίλους σας;
- Στη δουλειά, σε ποια γλώσσα επικοινωνείτε;

3.1.2 Τα δεδομένα

Συνολικά, στο υλικό εμφανίστηκαν 938 τύποι με ΑΣΑ, στη συντριπτική τους πλειοψηφία με ε-. Οι τύποι με η- είναι μόνο 12. Στον δε λόγο 37 ομιλητών δεν εμφανίστηκαν ρηματικοί τύποι. Παραθέτουμε, στη συνέχεια, μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα χρήσης ΑΣΑ από το υλικό.

(10) (ε-)

- Επτάνησα (Α.Δ., Κεφαλονιά-Βανκούβερ)
Εδούλευα⁴ στο φέρι, στην Κεφαλλονιά. Πηγαίναμε Πάτρα-Κεφαλλονιά-Πάτρα. Στο «Άγιος Γεράσιμος» δούλευα.
- Πελοπόννησος (Χ.Κ., Αρκαδία-Εντμοντον)
Εγώ ήδη είχα μία ιδέα απ' αυτά, το 'ξερα πριν. Απλώς έκανα μια επιβεβαίωση όταν πήγα εκεί. Και επήγα.
- Αθήνα (Ι.Κ., Αθήνα-Εντμοντον)
Δούλευε, δούλευε. Πάρα πολύ εδούλευε!
- Βόρεια ιδιώματα (Ν.Π., Καρδίτσα-Βανκούβερ)
Έφυγα όταν ήμουνα ... εφύγαμε δύο φορές. Όταν φύγαμε, όταν ήμουνα τριών χρονών, πήγαμε στο χωριό του πατέρα μου.
(Κ.Π., Καβάλα-Τορόντο)
Εγώ πήγαινα έξι μήνες εκεί και έξι μήνες εδώ [...] Έμενα, και περισσότερο ο λόγος που επήγαινα στη Ελλάδα ήτανε γιατί κοιτούσα τη μαμά μου.

⁴ Στα παραδείγματα που ακολουθούν, είναι υπογραμμισμένοι οι τύποι με ή χωρίς ΑΣΑ, που μας ενδιαφέρουν ιδιαίτερα στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας.

(Κ.Κ., Ευρυτανία-Βανκούβερ)

Εβγαλα το Γυμνάσιο και μετά μπαρκάρισα στο Εμπορικό Ναυτικό, στου Βαγγέλη του Νομικού τα καράβια. Επήρα το δίπλωμα του ανθυποπλοιάρχου, ξαναμπαρκάρισα, πήρα το δίπλωμα του υποπλοιάρχου.

(Α.Τ., Σκόπελος-Βανκούβερ)

Τον είδε και τον εβάλανε σε κάποιο καροτσάκι και τον εφέρανε μέσα στο εστιατόριο και τέλος πάντων κάναμε ό, τι έπρεπε να κάνουμε: φέραμε γιατρό, αυτό, ζεστά πράματα.

(Μ.Γ., Λέσβος-Μοντρεάλ)

Εκεί γνώρισα τη... εγνωρίσαμε τη Αίλα, τον Γιάννη, και τη Γιωργία, κάτι άλλους Έλληνες. Πολλούς άλλους γνωρίσαμε... γνωρίσαμε τον παπά.

ε. Κρήτη (Δ. Γ.-Κ., Χανιά-Βανκούβερ)

Ύστερα το μάθανε ότι επαράμεινε το αεροπλάνο. Εμάθανε, ο πατέρας μου ειδοποίησε την εταιρεία.

στ. Χίος (Γ.Β., Χίος-Βανκούβερ)

να του κάνει ό,τι είναι δυνατόν αν μπορεί να τον βοηθάει, γιατί κι εγώ μου αρέσει και το έκανα: εβοήθησα πολύ κόσμο εδώ πέρα... και πολλοί ακόμα μου λένε ευχαριστώ, που τους βοήθησα τότες και βρήκανε μία δουλειά.

ζ. Δωδεκάνησα (Β.Κ., Κάρπαθος-Μοντρεάλ)

Όταν επαντρεύτηκα, παρουσιάστηκα στο Immigration. Τους λέω «Παντρεύτηκα και θέλω να μείνω εδώ πέρα τώρα».

η. Κύπρος (Ν.Χ., Κύπρος-Βανκούβερ)

Στις βάσεις εδούλεψα εις την Λευκωσίαν... μετά στη Λεμεσό, μετά το γραφείον της που 'ταν στην πόλην μέσαν έκλεισεν, πήγε στην Επισκοπήν.

(11) (η-)

α. Πελοπόννησος

(Τ.Κ., Ηλεία-Βανκούβερ)

Αργότερα ηθέλησαν αρκετοί συναδέλφοι να μετακινηθούμε από εκεί και να πάμε εκεί ακριβώς που είναι σήμερα η μεγάλη ελληνική κοινότητα του Βανκούβερ.

(Ι.Π., Αρκαδία-Ρεγγίνα)

Όταν κάναμε εδώ το hall στην εκκλησία, εκεί ηφέραμε και ερχόμασταν εδώ.

β. Χίος (Μ.Β., Χίος-Τορόντο)

Τη δεύτερη μέρα που ήρθαμε μας πήρε και μας πήγε σχολείο να μας γράψει. Πήγαμε στο σχολείο και δεν ηξέραμε τίποτα.

γ. Κρήτη (Δ. Γ.-Κ., Χανιά-Βανκούβερ)

Όταν ήρθαμε εδώ πέρα ύστερα, δεν ηξέραμε, δεν ηξέραμε. Ούτε άνθρωπο δεν ηξέραμε.

δ. Επτάνησα (Δ.Α., Κεφαλονιά-Βανκούβερ)

Πού ήταν ο Νικόλας και η Πόπη δεν ηξέραμε! Πού ήταν ο Άγγελος δεν ηξέραμε. Αυτά τα μάθαμε το '57, αργότερα, χρόνια αργότερα.

ε. Θεσσαλία (Χ.Σ., Λάρισα-Βανκούβερ)

Μόνο στην Λάρισα είχα πάει μια φορά. Το σχολείο μας πήγε στο υδραγωγείο να δούμε τα νερά πώς ξεκινάνε. Τίποτα δεν ηξέραμε.

Όπως φαίνεται στα παραπάνω παραδείγματα, ο λόγος των ομιλητών χαρακτηρίζεται από αστάθεια όσον αφορά τη χρήση της ΑΣΑ, και αυτό ισχύει τόσο στις περιπτώσεις ομιλητών που προέρχονται από περιοχές όπου η ΑΣΑ δεν διατηρείται όσο και από περιοχές όπου διατηρείται. Και στις δύο περιπτώσεις, παρατηρείται η τάση άλλοτε να χρησιμοποιείται η ΑΣΑ και άλλοτε όχι, και μάλιστα σε παρόμοια περιβάλλοντα χρήσης. Θεωρούμε πως αυτό συνδέεται με το γεγονός ότι αν και η επίδραση της πρότυπης ΚΝΕ στον λόγο των ομιλητών είναι σημαντικότερη αυτός γενικότερα χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη μορφημάτων της πρότυπης ΚΝΕ και μορφημάτων διαλεκτικών και μη, που θεωρούνται ότι ανήκουν σε ένα πιο προφορικό επίπεδο ύφους (βλ. Σετάτος 1992 για τη σχέση μορφολογικής και υφολογικής ποικιλίας στη Νέα Ελληνική). Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας συνύπαρξης είναι και η χρήση των μορφημάτων του παρατατικού *-ουσ-* και *-γ-* στη γλώσσα Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά, όπως αναφέρεται στη σχετική εργασία των Τσολακίδη, Ράλλη και Παππά στον παρόντα τόμο.

3.2 Συζήτηση

Ο Mirambel (1937), περιγράφοντας τη μεσοπολεμική ελληνική πραγματικότητα, κάνει λόγο για πέντε «γλωσσικές καταστάσεις» (*états de langue*), την *καθαρεύουσα* (*langue puriste*), τη *δημοτική* (*langue démotique*), τη *μικτή* (*langue mixte*),⁵ τη *μαλλιάρη* (*langue ultra-démotique*)⁶ και την *(καθ)ομιλουμένη* (*langue courante*), δηλαδή τη γλώσσα κυρίως της αθηναϊκής κοινωνίας και των πόλεων. Την τελευταία χρησιμοποιούσαν όσοι δεν ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα για την άρση της αντίθεσης ανάμεσα στον καθαρευουσιανισμό και τον δημοτικισμό. Οι πέντε αυτές «καταστάσεις» εξακολουθούσαν να υφίστανται και μεταπολεμικά (Γεωργούδης 1999), και η πολύ μεγάλη πλειοψηφία των ομιλητών μας «γαλουχήθηκε» γλωσσικά μέσα σε ένα τέτοιο σύνθετο γλωσσικό περικείμενο, δεχόμενη ίσως μόνο μικρή επίδραση από προσπάθειες τυποποίησης της ΚΝΕ, όπως είναι αυτή του Τριανταφυλλίδη (1941). Η δε μητρική νεοελληνική των ομιλητών ήταν μία δημοτική που είχε δεχθεί μικρή επιρροή από την καθαρεύουσα και που διαφοροποιούνταν από περιοχή σε περιοχή, ανάλογα με τις τοπικές ομιλούμενες ποικιλίες (βλ. Χόρροκς 2006). Σε αυτήν την προφορική νεοελληνική, δεν είναι «αφύσικη» η συνύπαρξη διαφορετικών τύπων, όπως αυτών του παρατατικού στους οποίους αναφερθήκαμε παραπάνω, ή ρηματικών τύπων με και χωρίς ΑΣΑ. Άλλωστε, αυτό έχει καταδειχθεί και σε διάφορες μελέτες σχετικά με τη διαλεκτική επαφή και την ανάδυση μιας κοινής ποικιλίας (βλ., ενδεικτικά, Siegel 1993· Bubenik 1993· Kerswill 2000· Elmentaler 2005· Trudgill 2008· Bekker 2013· Cerruti & Regis 2014). Ιδιαίτερα σημαντική, όσον αφορά τους τύπους της ΣΑ, είναι η επισήμανση του Τριανταφυλλίδη (1936: 246) ότι «έχομε στη σημερινή [δηλαδή στη γλώσσα των χρόνων του μεσοπολέμου] προφορική κοινή, ακαταστάλαχτη ακόμη σε μερικά, την ακόλουθη εικόνα [...] Η συλλαβική άτονη αύξηση, αν και ακούεται συχνά, παραλείπεται συχνότερα [...]». Αυτό το οποίο περιγράφει ο Τριανταφυλλίδης για την ΑΣΑ της προπολεμικής περιόδου ισχύει και στην περίπτωση των πληροφορητών του

⁵ Μικτή εθεωρείτο μια ανομοιογενής γραφόμενη και ομιλούμενη ποικιλία, όπου συνυπήρχαν διάφορα στοιχεία της καθαρεύουσας και της δημοτικής. Ουσιαστικά επρόκειτο για τη γλώσσα πολλών δημοσιογράφων, πολιτικών και επιστημόνων που προσπαθούσαν να χρησιμοποιήσουν «σωστά» την καθαρεύουσα χωρίς να το κατορθώνουν.

⁶ Αυτή ήταν μια αυστηρώς τυποποιημένη δημοτική, συνοδευόμενη από σχεδόν πλήρη αποκλεισμό οποιουδήποτε λόγιου στοιχείου, εν μέρει επιβεβλημένη από δυναμικούς («μαλλιάρους») δημοτικιστές συγγραφείς, όπως οι Γ. Ψυχάρης, Π. Βλαστός και Μ. Φιλήντας.

προγράμματος, αφού πρόκειται για άτομα που μεγάλωσαν, και για αρκετό πριν τη μετανάστευσή τους διάστημα, έζησαν σε ένα ακόμα «ακαταστάλαχτο» γλωσσικό περιβάλλον, όπου η γλωσσική ποικιλότητα ήταν κάτι το εντελώς φυσιολογικό, με αποτέλεσμα, ακόμα κι αν η επίδραση μιας πρότυπης (χωρίς ΑΣΑ) ΚΝΕ είναι μεγάλη, ομιλητές από περιοχές όπου λίγο ή πολύ διατηρείται η ΑΣΑ (Χίος, Κρήτη, Επτάνησα, Πελοπόννησος) να εξακολουθούν να χρησιμοποιούν παράλληλα ρηματικούς τύπους με και χωρίς ΑΣΑ. Μάλιστα, δεν υπάρχει ούτε ένας ομιλητής από περιοχές όπου η ΑΣΑ είναι υποχρεωτική (Χίος, Κρήτη, Επτάνησα) που να μην την εμφανίζει στον λόγο του σε μικρό ή μεγάλο βαθμό. Μάλιστα, ορισμένοι από αυτούς, όπως φάνηκε και στα παραδείγματα που παρατέθηκαν, χρησιμοποιούν και καθαρά διαλεκτικούς ρηματικούς τύπους με η-, όπως για παράδειγμα *ηφέραμε*.

Από την άλλη πλευρά, ομιλητές από περιοχές με βόρεια ιδιώματα (στα οποία δεν υπάρχει ΑΣΑ), ενίοτε χρησιμοποιούν τύπους με ΑΣΑ. Και σε αυτήν την περίπτωση, θεωρούμε ότι γενικά ισχύει ό,τι και για τους ομιλητές από περιοχές με ΑΣΑ. Δηλαδή ότι και για ομιλητές από περιοχές χωρίς ΑΣΑ που μεγάλωσαν σε ένα γλωσσικό περιβάλλον, όπου κυριαρχούσε μια προφορική ΚΝΕ με διόλου περιορισμένη γλωσσική ποικιλότητα, στο πλαίσιο της οποίας ήταν πλήρως αποδεκτή η παράλληλη χρήση ρηματικών τύπων με και χωρίς ΑΣΑ.

Από όσα αναφέρθηκαν στην παρούσα ενότητα, είναι σαφές ότι προκειμένου να ερμηνεύσουμε την παράλληλη χρήση τύπων με και χωρίς ΑΣΑ στον λόγο των Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά, υιοθετήσαμε μια προσέγγιση που έχει βασική παραδοχή ότι η γλώσσα χαρακτηρίζεται εκ φύσεως από δομική ετερογένεια. Με άλλα λόγια, δεχόμαστε ότι η ποικιλότητα είναι ένα αναπόσπαστο στοιχείο της γλωσσικής μας ικανότητας και όχι απλώς ένα επιφανόμενο της επιτέλεσης. Το πρωτοποριακό έργο τόσο του Labov (1963, 2006) όσο και άλλων γλωσσολόγων (Wolfram 1969· Fasold 1972· Trudgill 1972, 1974· Feagin 1979) δημιούργησε ένα πλαίσιο για την εμπειρική μελέτη της γλωσσικής ποικιλότητας σε σχέση με ενδογλωσσικούς, αλλά και εξωγλωσσικούς παράγοντες, όπως η ηλικία, το φύλο, η κοινωνική θέση, η εθνική ή γεωγραφική προέλευση και τα κοινωνικά δίκτυα (Labov 2006· Trudgill 1974· Chambers 1995· Fasold 1972· Milroy 1987· Eckert 2000).

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, η έρευνα σε σχέση με την ΑΣΑ στη Νεοελληνική των Ελληνοκαναδών μεταναστών αποδεικνύει ότι ο λόγος τους, τόσο σε διαλεκτικό επίπεδο (δηλαδή όσον αφορά τη διαλεκτική ποικιλία που τυχόν χρησιμοποιούσαν στον τόπο καταγωγής τους) όσο και σε μη διαλεκτικό (όσον αφορά την προφορική ΚΝΕ που μετέφεραν από την Ελλάδα στην καινούργια τους πατρίδα), έχει δεχτεί την επίδραση δύο βασικών παραγόντων:

- (i) Της πρότυπης ΚΝΕ, με την οποία οι ομιλητές έρχονται σε επαφή μέσω των ισχυρών δεσμών που διατηρούν με την Ελλάδα, καθώς και μέσω της εύκολης πρόσβασης που έχουν στα ελληνικά ΜΜΕ, έντυπα και ηλεκτρονικά.
- (ii) Των νεοελληνικών διαλεκτικών ποικιλιών με αυξημένο κύρος ή/και με πολυπληθείς ομιλητές στις ελληνικές κοινότητες του Καναδά (για παράδειγμα, της Πελοποννησιακής ή της Επτανησιακής).

Στην επίδραση των νεοελληνικών διαλεκτικών ποικιλιών θα μπορούσαμε να αποδώσουμε την εμφάνιση (ή τουλάχιστον την ενίσχυση της εμφάνισης) της ΑΣΑ στον λόγο ομιλητών που προέρχονται από περιοχές χωρίς ΑΣΑ, όπως για παράδειγμα στον λόγο των μεταναστών από τη Λέσβο. Αναλυτικότερα, σε τέτοιες περιπτώσεις θα ήταν

δυνατόν να υποθέσουμε ότι σημαντικό ρόλο έπαιξε και η λειτουργία διαφόρων κοινωνικών δικτύων (βλ. και Milroy 1980, 1987 και McMahon 2003), στα οποία εντάχθηκαν οι ομιλητές όταν έφτασαν στον Καναδά, όπως η οικογένεια, φίλοι, γείτονες, συνάδελφοι, παρέες για διασκέδαση/ψυχαγωγία, γνωστοί με τους οποίους συναντιόντουσαν στην κυριακάτικη λειτουργία και στον «καφέ» που συνήθως ακολουθούσε μετά από αυτήν στο ελληνικό κοινοτικό κέντρο. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, εφόσον οι περισσότεροι μετανάστες είναι από την Πελοπόννησο, μια περιοχή όπου, σύμφωνα με την υπάρχουσα διαλεκτολογική βιβλιογραφία, η ΑΣΑ διατηρείται σε μικρό ή μεγάλο βαθμό (Παντελίδης 2001, προσ. επαφή), είναι λογικό να επηρεαστεί η γλώσσα των μεταναστών από περιοχές χωρίς ΑΣΑ. Βέβαια, υπέρ της εμφάνισης της ΑΣΑ συνηγορεί και το γεγονός ότι αυτή είχε διεισδύσει στον λόγο ομιλητών από περιοχές χωρίς ΑΣΑ, εάν οι τελευταίοι βρέθηκαν πριν τη μετανάστευση σε μεγάλα ελληνικά αστικά κέντρα, όπως η Αθήνα, όπου στο πλαίσιο της αστικοποίησης, συγκεντρώνονταν, συνυπήρχαν και συνομιλούσαν άνθρωποι από ημιαστικές ή αγροτικές περιοχές με ΑΣΑ και από περιοχές χωρίς ΑΣΑ.

Λαμβάνοντας υπόψη μελέτες όπως αυτή των Britain και Trudgill (2005), που έδειξαν ότι η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού στο Norwich τον 19^ο αιώνα οδήγησε στην εμφάνιση μιας νέας διαλέκτου μέσα από τον συνδυασμό γλωσσικών στοιχείων διαλεκτόφωνων που συνέρρευσαν στη συγκεκριμένη πόλη από τις παρακείμενες αγροτικές περιοχές, θα μπορούσαμε να προτείνουμε την εμφάνιση μιας Καναδοελληνικής (προφορικής) Κοινής στους Έλληνες μετανάστες πρώτης γενιάς στον Καναδά, η οποία χαρακτηρίζεται από έναν διόλου ασήμαντο βαθμό ποικιλότητας. Ως πρώτες ενδείξεις είναι η παράλληλη χρήση των δεικτών του μη συνοπτικού σε -γ- και -ουσ- στον παρατατικό (βλ. σχετικό άρθρο στον παρόντα τόμο) και οι ρηματικοί τύποι με και χωρίς ΑΣΑ, όπως δείξαμε στην παρούσα εργασία. Γενικά, εφόσον η υπόθεσή μας είναι ορθή, αυτή η Ελληνοκαναδική Κοινή θα πρέπει να περιλαμβάνει στοιχεία από την KNE τόσο την πρότυπη (για παράδειγμα, τύπους χωρίς ΑΣΑ και παρατατικούς με -ουσ-) όσο και την προφορική KNE ή τις νεοελληνικές διαλέκτους (τύπους με ΑΣΑ και παρατατικούς με -γ-), καθώς και από την κυρίαρχη στον Καναδά Αγγλική, όπως φαίνεται στις δημοσιεύσεις των Ralli (2018) και Ralli *et al.* (υπό δημ.).

Φυσικά, προκειμένου να επιβεβαιωθεί ή όχι η παραπάνω υπόθεση απαιτείται η συγκέντρωση και ανάλυση περισσότερων δεδομένων από ομιλητές τόσο από άλλες ελληνικές κοινότητες στον Καναδά όσο και από άλλες περιοχές της Ελλάδας, π.χ. από την Ήπειρο, τη Θράκη και τα νησιά του Αιγαίου, που όπως φαίνεται και στον χάρτη του σχ. 1, δεν αντιπροσωπεύονται καθόλου ή αντιπροσωπεύονται ελάχιστα στο δείγμα της έρευνας. Επιπλέον, θα ήταν ενδιαφέρον να διερευνηθεί και η συνέχεια αυτής της υποτιθέμενης Κοινής στη δεύτερη γενιά μεταναστών, όπου φαίνεται ότι η επίδραση της Αγγλικής είναι εντονότερη, χωρίς όμως να έχουν υποχωρήσει πλήρως τα χαρακτηριστικά της Νεοελληνικής (βλ. ενδεικτικά, Maniakas 1991· Μανιάκας 2016).

4. Επίλογος

Στην παρούσα εργασία έγινε μια προσπάθεια διερεύνησης της χρήσης της ΑΣΑ από Έλληνες μετανάστες πρώτης γενιάς που έφτασαν στον Καναδά κατά το διάστημα 1945-1975. Το βασικό συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση των δεδομένων είναι ότι η ΑΣΑ εξακολουθεί να εμφανίζεται έστω και σε μικρό βαθμό στον λόγο της μεγάλης πλειοψηφίας των ομιλητών που εξετάστηκαν, και μάλιστα όχι μόνο σε εκείνους που

προέρχονται από περιοχές της Ελλάδας, όπου, σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, η ΑΣΑ διατηρείται (ή διατηρούνταν μέχρι σχετικά πρόσφατα: Χίος, Κρήτη, Επτάνησα), αλλά και σε ομιλητές από περιοχές όπου η ΑΣΑ θεωρείται ότι δεν διατηρήθηκε, για παράδειγμα ομιλητές βορείων ιδιωμάτων. Σε κάθε περίπτωση, η παράλληλη χρήση ρηματικών τύπων με και χωρίς ΑΣΑ στον λόγο πολλών από τους ομιλητές θα μπορούσε να θεωρηθεί όχι μόνο ως αποτέλεσμα διατήρησης κάποιων διαλεκτικών χαρακτηριστικών, αλλά και ως ένα χαρακτηριστικό της προφορικής μεταπολεμικής ΚΝΕ, την οποία οι Έλληνες μετανάστες μετέφεραν στην καινούργια τους πατρίδα. Στη συνέχεια, αυτή η παράλληλη χρήση διατηρήθηκε (ή ίσως ενισχύθηκε στην περίπτωση ομιλητών χωρίς ΑΣΑ) στο πλαίσιο της γλωσσικής επικοινωνίας μεταξύ Ελλήνων ομιλητών διαφορετικής προέλευσης, που όμως στον Καναδά ανήκαν στα ίδια κοινωνικά δίκτυα (αυτά που ήδη υπήρχαν ή δομούνταν στις ελληνικές κοινότητες).

Κλείνοντας, θα θέλαμε να θέσουμε μερικά ερωτήματα για περαιτέρω έρευνα όσον αφορά το αντικείμενο της παρούσας εργασίας (σε συνδυασμό και με τα όσα αναφέρθηκαν για την ανάγκη επεξεργασίας περισσότερων δεδομένων):

- (i) Στους τύπους ποιων ρημάτων εμφανίζεται κυρίως η ΑΣΑ; Με άλλα λόγια, η παράλληλη χρήση τύπων με και χωρίς ΑΣΑ αφορά κάθε ρήμα της Νεοελληνικής των Ελλήνων μεταναστών ή μόνον συγκεκριμένα ρήματα;
- (ii) Υπάρχει κάποια σχέση ανάμεσα στη χρήση της ΑΣΑ και σε συγκεκριμένα κλιτικά μορφήματα; Για παράδειγμα, στο υλικό που εξετάστηκε στην παρούσα εργασία, η ΑΣΑ εμφανίζεται μόνον σε δύο περιπτώσεις σε παρατατικούς με -ουσ-.
- (iii) Η ΑΣΑ η- βρίσκεται στο τελικό στάδιο της εξαφάνισης στον λόγο των ομιλητών; Στα δεδομένα εμφανίζεται μόνο σε 12 τύπους τριών συχνά χρησιμοποιούμενων ρημάτων, στα *θέλω* (Αρκαδία, Ηλεία), *ξέρω* (Χίος, Χανιά, Αργολίδα, Κεφαλονιά, Λάρισα) και *φέρνω* (Αρκαδία).

Ευχαριστίες

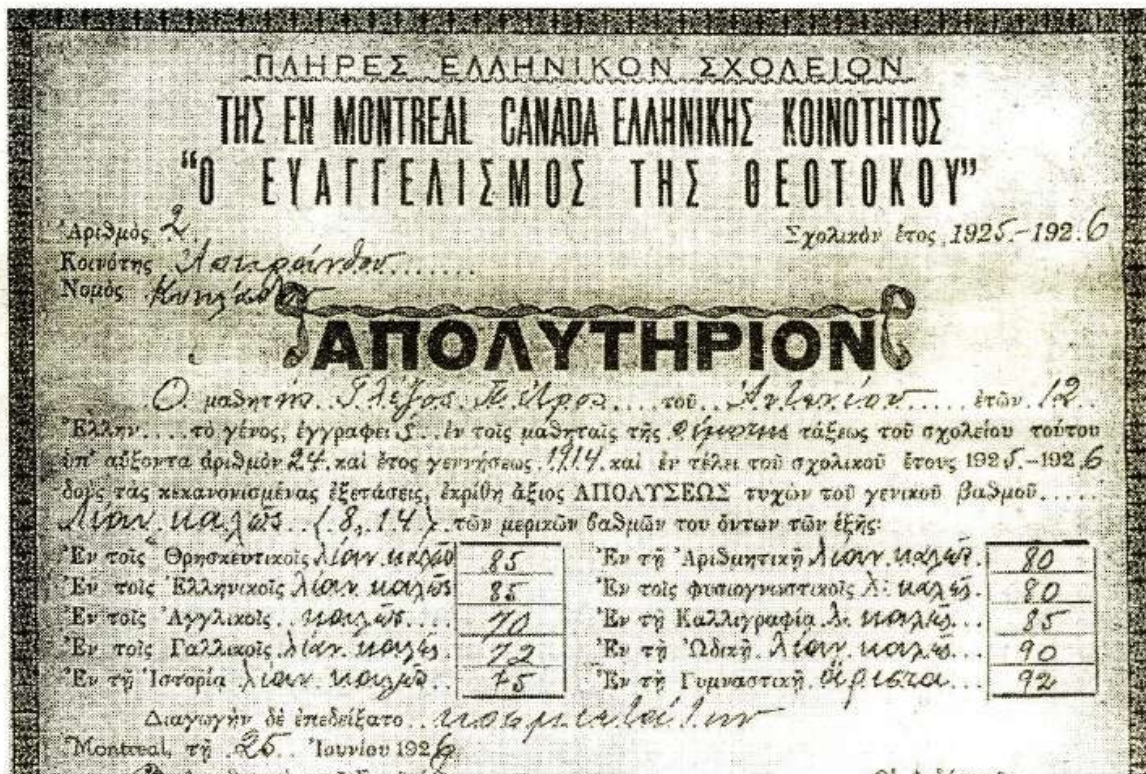
Οι συγγραφείς θα ήθελαν να εκφράσουν τις θερμές τους ευχαριστίες στο *Ιδρυμα Σταύρος Νιάρχος*, για τη γενναιόδωρη χρηματοδότηση του ερευνητικού προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (2017-2018), στο πλαίσιο του οποίου έλαβε χώρα η παρούσα εργασία, καθώς και στους συνεργάτες τους Τάσο Αναστασιάδη (McGill) και Σάκη Γκέκα (York), που είχαν την ευγενή καλοσύνη να τους επιτρέψουν να χρησιμοποιήσουν δεδομένα από το υλικό που έχει συλλεγεί στο Μοντρεάλ και το Τορόντο από τις τοπικές ερευνητικές ομάδες.

Βιβλιογραφία

- Αυλωνίτη, Σ.-Ζ. 2006. Μορφολογική εξέταση του ρηματικού συστήματος του κερκυραϊκού ιδιώματος. Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Bekker, I. 2013. The formation of South African English. *English Today* (29)1: 3-9.
- Britain, D. & P. Trudgill. 2005. New dialect formation and contact-induced reallocation. *International Journal of English Studies* 5: 183-209.
- Bubenik, V. 1993. Dialect contact and koineization: the case of Hellenistic Greek. *International Journal of the Sociology of Language* 99: 9-23.
- Cerruti, M. & R. Regis. 2014. Standardization patterns and dialect/standard convergence: a Northwestern Italian perspective. *Language in Society* (43)1: 83-111.
- Chambers, J. K. 1995. *Sociolinguistic theory*. Oxford: Blackwell.

- Chantraine, P. 1990. *Ιστορική μορφολογία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Καρδαμίτσας.
- Γεωργογιάννης, Π. 1996. Μεταναστευτικά κινήματα από την Ελλάδα στο εξωτερικό. *Επιστημονική Επετηρίδα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης)* 9: 18-29.
- Γεωργούδης, Ν. 1999. Η πενταγλωσσία του Μεσοπολέμου. Στο Μ. Ζ. Κοπιδάκης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσα*. Αθήνα: Ε.Λ.Ι.Α., 276-277.
- Drachman, G. 2001. Concord in morphology. Στο G. Booij, J. DeCesaris, A. Ralli & S. Scalise (επιμ.), *Topics in morphology: selected papers from the 3rd International Mediterranean Morphology Meeting*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 149-164.
- Drachman, G. & A. Malikouti-Drachman. 2001. Concrete morphology, affix typology and concord chains. Στο A. Ralli, B. D. Joseph & M. Janse (επιμ.), *Proceedings of the 1st International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*. Patras: University of Patras, 51-65.
- Eckert, P. 2000. *Linguistic variation as social practice: The linguistic construction of identity in Belten High*. Malden: Blackwell.
- Elmentaler, M. 2005. The role of cross-regional language contact in the genesis of regional colloquial varieties. *Zeitschrift für Deutsche Philologie* (124)3: 395-415.
- Fasold, R. W. 1972. *Tense marking in Black English: a linguistic and social analysis*. Arlington: CAL.
- Feagin, C. 1979. *Variation and change in Alabama English: a sociolinguistic study of the white community*. Washington: Georgetown University Press.
- Kaisse, H. 1982. On the preservation of stress in Modern Greek. *Linguistics* 20: 59-82.
- Kerswill, P. & A. Williams. 2000. Creating a New Town Koine: children and language change in Milton Keynes. *Language in Society* (29)1: 65-115.
- Κοντοσόπουλος, Ν. Γ. 2001. *Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κουκουλές, Φ. 1923. *Γλωσσικά εκ Κύθνου. Λεξικογραφικόν Αρχεῖον της Μέσης και Νέας Ελληνικής* 6: 271-325.
- Kretschmer, P. 1905. *Neugriechische Dialektstudien I. Der heutige lesbische Dialekt*. Wien: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- Labov, W. 1963. The social motivation of a sound change. *Word* 19: 273-309.
- Labov, W. 2006. *The social stratification of New York English* (2^η εκδ.). Cambridge: CUP.
- Liosis, N. 2016. Cosmopolitan or local? The dialects of the Smyrna region". Στο A. Ralli, N. Koutsoukos & S. Bompolas (επιμ.), *Proceedings of the 6th International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*. Patras: University of Patras, 102-113.
- Maniakas, T. 1991. The ethnolinguistic reality of Montreal Greeks. Διδακτορική διατριβή, University of Montreal.
- Μανιάκας, Θ. 2016. Η 'μοντρεαλίτικη' διάλεκτος και τα χαρακτηριστικά της. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 36: 231-237.
- Manolessou, I. & A. Ralli. 2015. From Ancient Greek to Modern Greek. Στο P. Müller, I. Ohnheiser, S. Olsen & F. Rainer (επιμ.), *Word-formation. An International Handbook of the Languages of Europe*. Berlin: de Gruyter, 2041-2060.
- McMahon, A. 2003. *Ιστορική γλωσσολογία: η θεωρία της γλωσσικής αλλαγής*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μενάρδος, Σ. 1925. Κυπριακή γραμματική Γ'. *Αθηνά* 37: 37-59.
- Μητροφάνης, Γ. 2003. Πολιτικοί κρατούμενοι. Μετεμφυλιακό κράτος, δικτατορία. Στο Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Τόμ. 9. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 121-134.
- Milroy, L. 1980. *Language and social networks*. Oxford: Blackwell.
- Milroy, L. 1987. *Observing and analyzing natural languages*. Oxford: Blackwell.
- Mirambel, A. 1937. Les états de langue dans la Grèce actuelle. Στο *Conférences de l' Institut de Linguistique de l' Université de Paris* 5. Paris: Université de Paris, 19-53.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1972. *Το ρήμα της ελληνικής: δομικά εξελίξεις και συστηματοποιήσεις του ρήματος της ελληνικής - αρχαίας και νέας*. Αθήνα: Σαριπόλου.
- Οικονομίδης, Δ. Β. 1952. Περί του γλωσσικού ιδιώματος Απεράθου Νάξου. *Αθηνά* 56: 215-275.

- Πάγκαλος, Γ. Ε. 1955. *Περί του γλωσσικού ιδιώματος της Κρήτης*. Αθήνα.
- Παντελίδης, Ν. 2001. Πελοποννησιακός ιδιοματικός λόγος και κοινή νεοελληνική. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 21: 550-561.
- Παπαδόπουλος, Α. Α. 1926. *Γραμματική των βορείων ιδιωμάτων της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Σακελλάριος.
- Παπαδοπούλου, Μ. Κ. 2004-2005. Το ιδίωμα της Πάτμου. *Λεξικογραφικόν Δελτίον* 25: 169-196.
- Pernot, H. 1946. *Morphologie des parlers de Chio*. Paris: Société d'Édition "Les belles lettres".
- Ralli, A. 1988. *Eléments de la morphologie du Grec Moderne: la structure du verbe*. Διδακτορική διατριβή, University of Montreal.
- Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ralli, A. 2018. Loan verb acceptability and integration in Greek from typologically different languages. Προφορική ανακοίνωση στο "New words and Purism" 25-26/10/2018, University of Innsbruck, Austria.
- Ράλλη, Α. σε προετ. *Η διάλεκτος του Αϊβαλί και της γειτονικής Λέσβου*.
- Ralli, A., Makri, V. & V. Mouchtouri (υπό δημ.). Examining the integration of borrowed nouns in immigrant speech: the case of Canadian-Greek. Στο P. ten Hacken & R. Panocovà (επιμ.), *Word formation in language contact*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Ρεβυθιάδου, Α. & Β. Σπυρόπουλος. 2009. *Οφίτικη ποντιακή: έρευνα γλωσσικής καταγραφής με έμφαση στη διαχρονία και συγχρονία της διαλέκτου*. Αθήνα: Κοινωφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση.
- Σετάτος, Μ. 1992. Η λειτουργική εκμετάλλευση της ποικιλίας στην κοινή νεοελληνική. *Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ (Περίοδος 2η - Τμήμα Φιλολογίας)* 2: 335-381.
- Siegel, J. 1993. Introduction: controversies in the study of Koines and koineization. *International Journal of the Sociology of Language* 99: 5-8.
- Spyropoulos, V. & A. Revithiadou. 2009. The morphology of past in Greek. *Studies in Greek Linguistics* 29: 108-122.
- Τζιτζιλής, Χ. 2016. Η διαμόρφωση της κοινής νεοελληνικής Ι: το διαλεκτικό υπόβαθρο. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 36: 425-449.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. 1936. Η ελληνική αύξηση, ο κλονισμός της και το ξεχώρισμα των ομόηχων ρηματικών τύπων. *Glotta* 25: 238-248.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. 1941. *Νεοελληνική γραμματική*. Αθήνα: ΟΕΣΒ.
- Trudgill, P. 1972. Sex, covert prestige and linguistic change in the urban English of Norwich. *Language in Society* 1: 179-195.
- Trudgill, P. 1974. *The social differentiation of English Norwich*. Cambridge: CUP.
- Trudgill, P. 2008. Colonial dialect contact in the history of European languages: on the irrelevance of identity to new-dialect formation. *Language in Society* (37)2: 241-54.
- Χατζιδάκις, Γ. Ν. 1905. *Μεσαιωνικά και νέα ελληνικά*. Τόμος Α'. Αθήνα: Σακελλάριος.
- Χόρροκς, Τ. 2006. *Ελληνικά: ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της*. Αθήνα: Εστία.
- Wolfram, W. A. 1969. *A sociolinguistic description of Detroit negro speech*. Washington: Center for Applied Linguistics.

Το απολυτήριο με τους βαθμούς του γεννημένου το 1914 Πέτρου Γλέζου, από την Απερίανθο της Νάξου. Τη σχολική χρονιά 1925-26 αποφοίτησε από το Πλήρες Ελληνικόν Σχολεῖον τῆς εν Μόντρεαλ Ελληνικῆς Κοινότητος Ευαγγελισμός της Θεοτόκου

Εικόνα από την εφημερίδα «Τα Νέα Σαββατοκύριακο».
Αφιέρωμα στα «70 χρόνια Ελληνοκαναδικῆς φιλίας», 17-18/11/2012, σελ. 5.
(Image from the newspaper "The News – Weekend".
Special issue "70 years of Greek-Canadian friendship", p. 5).

Η διαλεκτική χρήση ως γλωσσική επιτέλεση (performance): Το φωνολογικό φαινόμενο της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων στην ομιλία ενός Έλληνα μετανάστη στον Καναδά

Δημήτρης Παπαζαχαρίου & Αγγελική Ράλλη
Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Στο άρθρο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα μιας ποιοτικής και ποσοτικής μελέτης του φωνολογικού φαινομένου της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων στην ομιλία ενός Έλληνα μετανάστη του Καναδά, με καταγωγή από τη Λέσβο, ο οποίος ζει εκεί σχεδόν έξι δεκαετίες, όπως αυτή έχει καταγραφεί κατά τη διάρκεια μιας ηχογραφημένης συζήτησης/συνέντευξης με φίλη και συντοπίτισσα. Εστιάζουμε στη μελέτη του φωνολογικού φαινομένου της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων, το οποίο θεωρείται ένα από τα πιο στερεοτυπικά χαρακτηριστικά των βορείων ιδιωμάτων. Η μελέτη γίνεται στο πλαίσιο της ακουστικής φωνητικής, χρησιμοποιώντας μετρήσεις φασματογραφημάτων για να προσδιοριστούν και να κωδικοποιηθούν διαφορετικές φωνητικές πραγματώσεις της αποκοπής. Θα δείξουμε με ποσοτικά στοιχεία ότι στην ομιλία του συγκεκριμένου ομιλητή το φαινόμενο της αποκοπής δεν εμφανίζεται κατά τη διάρκεια της ηχογράφησης, παρά μόνο όταν η ερευνητρια πεδίου και φίλη του ομιλητή του ζητά να διηγηθεί μία ιστορία στη λεσβιακή διάλεκτο. Στη συγκεκριμένη αφήγηση, ο ομιλητής όχι μόνο πραγματώνει έντονα το φαινόμενο της αποκοπής, αλλά και σε ποσοστά υψηλότερα από τα ποσοστά της αποκοπής, όπως αυτή εμφανίζεται στις φιλικές και καθημερινές συνομιλίες μιας ομάδας γυναικών, οι οποίες δεν έφυγαν ποτέ από το νησί της Λέσβου.

Λέξεις-κλειδιά: Διαλεκτολογία, Βόρειες Διάλεκτοι, Αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων, Ακουστική Φωνητική, Διαλεκτική ‘επιτέλεση’.

1. Θεωρητικό υπόβαθρο

1.1 Η έννοια της διαλέκτου ως συστήματος σύμφωνα με διάφορες διαλεκτολογικές προσεγγίσεις

Από την αρχή της διαλεκτολογικής έρευνας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα στην Ευρώπη, μία από τις βασικές προϋποθέσεις της ήταν η εύρεση και μελέτη της «γνήσιας» διαλέκτου, όπως αυτή αποκρυσταλλωνόταν στην ομιλία των ηλικιωμένων και αμόρφωτων ομιλητών απομονωμένων επαρχιακών περιοχών, οι οποίοι δεν είχαν μετακινηθεί από τον τόπο καταγωγής τους καθ’ όλη τη διάρκεια της ζωής τους (γνωστοί και με το ακρωνύμιο NORM: Non-educated, Old, Rural, Males) (Chambers & Trudgill 1998). Τα παραπάνω χαρακτηριστικά των «κατάλληλων» πληροφορητών προσδιορίζουν και τα χαρακτηριστικά της «γνήσιας» διαλέκτου, η οποία καθορίζεται από την παλαιότητα και την απαλλαγή από οποιαδήποτε επίδραση είτε της επίσημης –που διδάσκεται στα σχολεία– είτε οποιασδήποτε άλλης ποικιλίας, με την οποία ο πληροφορητής θα μπορούσε να έχει έρθει σε επαφή αν είχε μετακινηθεί από τον τόπο που γεννήθηκε και μεγάλωσε.

Η πρόσληψη της διαλέκτου ως μίας αυτοτελούς και αυτόνομης οντότητας, ξεκάθαρα διακριτής από την επίσημη και άλλες γεωγραφικές διαλέκτους, θα μπορούσε να θεωρηθεί απόρροια της παγίωσης των πληθυσμιακών ομάδων σε όλη την Ευρώπη, μέχρι και τον

19^ο αιώνα. Οι δύσκολες –ως και επικίνδυνες– συνθήκες μετακίνησης του πληθυσμού για πάρα πολλούς αιώνες, τα μεγάλα ποσοστά αναλφαβητισμού, ειδικά στις ευρωπαϊκές επαρχίες, και οι πολύ λίγες ευκαιρίες καθημερινής επαφής με ομιλητές άλλων γλωσσικών ποικιλιών συνέτειναν στην παγίωση των διαφορών ανάμεσα στις διάφορες διαλέκτους, καθώς και στην ταύτισή τους με συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές.

Δεν είναι τυχαίο ότι η πρώτη διαλεκτολογική έρευνα που έγινε στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Kurath *et al.* 1939-1943, από τον Chambers & Trudgill 1998: 29-30) –δηλαδή σε ένα κράτος δημιουργημένο από μετανάστες, το οποίο δεν είχε να επιδείξει αντίστοιχα μακράιωνα παγιωμένες εγκαταστάσεις πληθυσμιακών ομάδων, και σε μία βιομηχανική εποχή όπου οι μετακινήσεις των πληθυσμών για εύρεση εργασίας είχε αρχίσει να γενικεύεται– δεν στόχευε στον προσδιορισμό των «γνήσιων» διαλέκτων, αλλά στον εντοπισμό και κωδικοποίηση της διαλεκτικής ποικιλίας, όπως αυτή πραγματωνόταν από διαφορετικές κοινωνικές, μορφωτικές και ηλικιακές ομάδες στον ίδιο γεωγραφικό τόπο.

Στις ίδιες κοινωνικές συνθήκες (δηλαδή σε μία βιομηχανική εποχή που επιβάλλει την εύκολη και μαζική μετακίνηση πληθυσμών) εμφανίζεται και εδραιώνεται η αστική διαλεκτολογία (ή κοινωνιογλωσσολογία), η οποία παίρνει ως δεδομένο την ανάμειξη των διαφορετικών ομάδων καταγωγής, ειδικά στα αστικά περιβάλλοντα. Στο πλαίσιο της αστικής διαλεκτολογίας, το αντικείμενο μελέτης δεν είναι πια η «γνήσια» διάλεκτος, αλλά η διαλεκτική ποικιλία, και στόχος της αστικής διαλεκτολογίας είναι η κατανόηση των μηχανισμών που διέπουν τη συγκεκριμένη ποικιλία, είτε αυτή είναι γεωγραφική, είτε κοινωνική, είτε ακόμη και υφολογική (Hudson 1996· Holmes 2008· Coulmas 2013· Wardhaugh & Fuller 2014· Ammon *et al.* 2016, μεταξύ άλλων). Μάλιστα, στις τελευταίες τρεις δεκαετίες, διάφορες μελέτες στο πλαίσιο του *Audience Design Theory* (Bell 1984, 1991), καθώς και του *Communication Accommodation Theory* (Giles *et al.* 1973· Giles 2016) έδειξαν ότι οι ίδιοι ομιλητές μπορούν να εναλλάσσουν διαφορετικές ποικιλίες ανάλογα με τους συνομιλητές τους, το θέμα συζήτησης, τον τόπο στον οποίο διεξάγεται η συζήτηση, ακόμη και το έμμεσο και πιθανό ακροατήριό τους. Περαιτέρω μελέτες (Eckert 2008, 2011, 2012· Rampton 1995, 1998), σε αστικά τοπία στα οποία συνυπάρχουν πολλές διαφορετικές ομάδες καταγωγής, υποστηρίζουν ότι οι ομιλητές αυτών των περιοχών δεν είναι απλά χρήστες πολλών διαλεκτικών συστημάτων, αλλά ότι χρησιμοποιούν επιλεκτικά γλωσσικά στοιχεία από όλες εκείνες τις γλωσσικές ποικιλίες που τους περιστοιχίζουν για να διαπραγματευτούν την κοινωνική ταυτότητα που επιθυμούν κατά περίπτωση, και μάλιστα με τρόπο απρόβλεπτο.

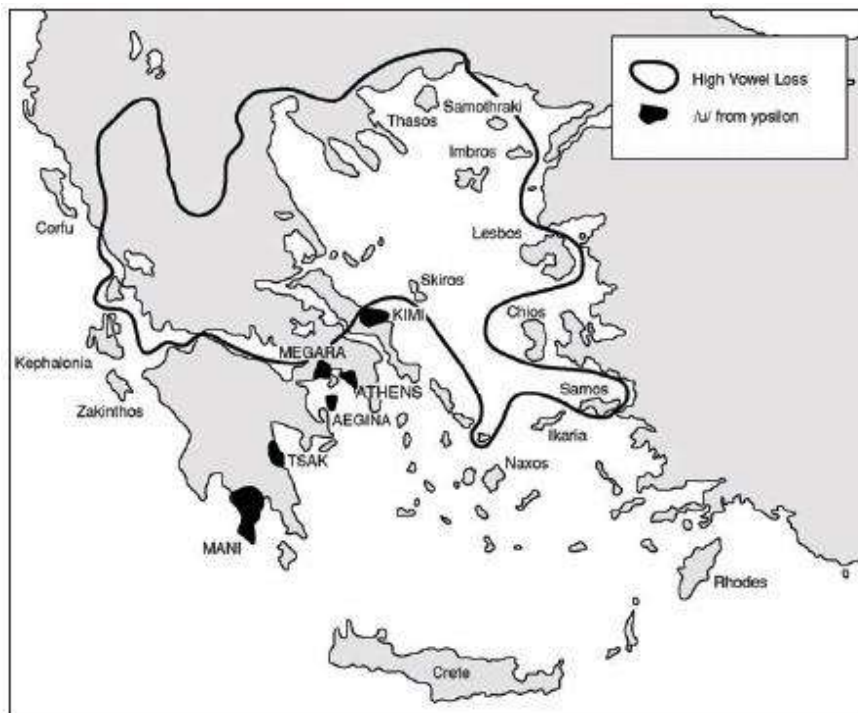
Γνωρίζοντας τη διαφορετική υπόσταση που αποκτά ο όρος «διάλεκτος» σε κάθε ένα από τα παραπάνω θεωρητικά πλαίσια λόγω των διαφορετικών κοινωνικών δεδομένων που προσδιορίζουν τη συνεκτικότητα των διαφόρων γλωσσικών ομάδων και κοινοτήτων, αποκτά ξεχωριστό ενδιαφέρον η μελέτη της καθημερινής και φιλικής ομιλίας ενός μετανάστη. Ο συγκεκριμένος ομιλητής έφυγε από τη Μυτιλήνη πριν από σχεδόν έξι δεκαετίες, σε ηλικία και εποχές που θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι το βασικό του γλωσσικό σύστημα ήταν τα Λεσβιακά της εποχής του, αλλά από τότε μέχρι τις μέρες μας ζει σε διαρκή επαφή με διάφορες ποικιλίες Αγγλικών του Καναδά –όπως αυτές ομιλούνται από τους αγγλόφωνους και άλλους μετανάστες στον Καναδά– και διάφορες ποικιλίες των Ελληνικών –με την Κοινή Νέα Ελληνική να έχει δεσπόζοντα ρόλο– που χρησιμοποιούνται από τους Έλληνες μετανάστες.

Πιο συγκεκριμένα, θα μελετήσουμε την πραγμάτωση του φωνολογικού φαινομένου της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνέντων, το οποίο θεωρείται ένα από τα πλέον στερεοτυπικά ισόγλωσσα των βόρειων διαλέκτων, όπως αυτό πραγματώνεται στη

συνομιλία που έχει ο συγκεκριμένος ομιλητής με την ερευνήτρια πεδίου, η οποία είναι φίλη και συντοπίτισσα. Επίσης, θα συγκρίνουμε τα παραπάνω ευρήματα, με την πραγμάτωση του φαινομένου της αποκοπής στην ομιλία μιας ομάδας γυναικών μέσης ηλικίας από τη Λέσβο¹, οι οποίες δεν έχουν ζήσει σε άλλο μέρος καθ' όλη την περίοδο της ζωής τους. Στόχος της μελέτης μας είναι να διερευνήσουμε αν ο συγκεκριμένος ομιλητής εξακολουθεί να πραγματώνει ένα από τα πλέον στερεοτυπικά χαρακτηριστικά της διαλέκτου καταγωγής του, και αν ναι, πόσο συστηματικά αποκόπτει τα άτονα υψηλά φωνήεντα, καθώς και κάτω από ποιες συνθήκες.

1.2 Το φωνολογικό φαινόμενο της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων στις βόρειες διαλέκτους

Η αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων /i/ και /u/ θεωρείται ένα από τα πλέον εξέχοντα φωνολογικά χαρακτηριστικά των βόρειων διαλέκτων της ελληνικής γλώσσας. Το συγκεκριμένο φωνολογικό φαινόμενο έχει αναγνωριστεί ως εκείνο το ισόγλωσσο που χωρίζει τον ελλαδικό χώρο στα δύο, ομαδοποιώντας τις νεοελληνικές διαλέκτους σε βόρειες και νότιες (Newton 1972· Dauer 1980· Κοντοσόπουλος 2001· Trudgill 2003· Ντίνας 2005, μεταξύ άλλων).

Χάρτης 1: Χάρτης του ισόγλωσσου (από Trudgill 2003: 52)

Τόσο ο Κοντοσόπουλος (2001) όσο και ο Trudgill (2003) προτείνουν μία περαιτέρω διάκριση των βορείων διαλεκτικών ποικιλιών, σε σχέση με την αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων. Πιο συγκεκριμένα, ο Κοντοσόπουλος διακρίνει τις βόρειες διαλεκτικές ποικιλίες σε ακραίες βόρειες και απλώς βόρειες.² Στις «ακραίες» βόρειες διαλέκτους η αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων μπορεί να συμβεί σε

¹ Σήμερα, το νησί της Λέσβου εκφέρεται και ως Μυτιλήνη, από το όνομα της πρωτεύουσάς του.

² Και ο Trudgill (2003) υιοθετεί αυτή τη διάκριση.

οποιοδήποτε σημείο της λέξης (αρχή, μέση ή/και τέλος), ενώ στις άλλες η αποκοπή εμφανίζεται μόνο στο τέλος της λέξης. Έτσι, η πραγμάτωση της λέξης *σπίτι* περιμένουμε να είναι [spiti] και στις βόρειες και στις ακραίες βόρειες διαλέκτους, αλλά η λέξη *δουλειά* περιμένουμε να πραγματοποιηθεί ως ['ðla] μόνο στις ακραίες βόρειες διαλεκτικές ποικιλίες, ενώ στις «απλές» βόρειες πραγματοποιείται ως [ðu'la].

Μάλιστα, ο Συμεωνίδης (1977) κάνει και μία περαιτέρω διάκριση ανάμεσα σε διαλεκτικές ποικιλίες που αποκόπτουν μόνο τις φωνολογικές μονάδες /i/ και /u/ και σε διαλεκτικές ποικιλίες που αποκόπτουν και τα άτονα [i] και [u] που προήλθαν από τις άτονες φωνολογικές μονάδες /e/ και /o/, μετά από την ενεργοποίηση του φωνολογικού φαινομένου της ύψωσης των άτονων μέσων φωνηέντων. Έτσι, σε κάποιες διαλέκτους της βορείου Ελλάδος η λέξη *πενήντα* θα πραγματοποιηθεί ως [pininda] και σε κάποιες άλλες ως [pninda].

Ο Newton (1972) θεωρεί ότι το φαινόμενο της αποκοπής των υψηλών άτονων φωνηέντων είναι κατηγορικό, δηλαδή εμφανίζεται πάντοτε, όμως, άλλοι μελετητές διαπίστωσαν ότι σε διάφορες διαλεκτικές ποικιλίες της βορείου Ελλάδος υπάρχουν διαφοροποιήσεις. Αναλυτικότερα, η Μαργαρίτη-Ρόγκα (1985), η οποία μελέτησε τη διάλεκτο της Σιάτιστας, διαπίστωσε ότι η πραγματοποίηση του φαινομένου σχετίζεται με την απόσταση του άτονου υψηλού από την τονισμένη συλλαβή και ότι όσο πιο κοντά στην τονισμένη συλλαβή βρίσκεται, τόσο πιο μεγάλη πιθανότητα υπάρχει να αποκοπεί. Αντίστοιχα, ο Ντίνας (2005), ο οποίος μελέτησε τη διάλεκτο της Κοζάνης, και η Μπασέα-Μπεζαντάκου (2000), η οποία μελέτησε τη διάλεκτο της Άνδρου, κατέληξαν ότι το φαινόμενο ήταν κατηγορικό μόνο όταν τα υψηλά άτονα φωνήεντα βρίσκονταν δίπλα στην τονισμένη συλλαβή.

Νεότερες μελέτες, όπως αυτές των Topintzi και Baltazani (2012) και Lengeris *et al.* (2016) οι οποίες αναφέρονται στη διάλεκτο της Κοζάνης, επιβεβαίωσαν ότι η θέση των άτονων φωνηέντων σε σχέση με την τονισμένη συλλαβή είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την εμφάνιση του φαινομένου. Μάλιστα, διαπίστωσαν ότι τα άτονα /i/ αποκόπτονταν περισσότερες φορές όταν η θέση τους ήταν μετά την τονισμένη συλλαβή, ενώ τα άτονα /u/ αποκόπτονταν κυρίως όταν η θέση τους ήταν πριν από την τονισμένη συλλαβή.

Ως προς τις φωνητικές πραγματώσεις του φαινομένου, οι Topintzi και Baltazani (2012) ανέφεραν την ύπαρξη ενός ενδιάμεσου σταδίου ανάμεσα στην κανονική πραγμάτωση του φωνήεντος και την ολική αποκοπή του, την οποία ονόμασαν «φωνηεντική αποχηροποίηση».

Μία ακόμη σημαντική διαπίστωση της έρευνας των Topintzi και Baltazani (2012), καθώς και των Lengeris *et al.* (2016) ήταν ότι το φαινόμενο της αποκοπής των υψηλών φωνηέντων –τόσο φωνητικά όσο και φωνολογικά– δεν είναι κατηγορικό φαινόμενο, αλλά ένα φαινόμενο *ποσοστιαίο* (gradual).

Σε αντίστοιχο συμπέρασμα κατέληξαν και οι Kainada και Baltazani (2015), στη μελέτη τους για τη διάλεκτο της Ηπείρου, ότι δηλαδή το φαινόμενο της αποκοπής των υψηλών άτονων φωνηέντων μπορεί να χαρακτηριστεί ως φαινόμενο ποσοστιαίο, που άλλοτε πραγματοποιείται και άλλοτε όχι, και μάλιστα σε ποσοστά χαμηλότερα του 35% των περιπτώσεων που θα μπορούσαν να εμφανίσουν αποκοπή, καθώς και ο Pappas (2017), ο οποίος αποδίδει το χαμηλό ποσοστό της αποκοπής σε κοινωνιογλωσσικές παραμέτρους, όπως η ελλιπής εκπαίδευση, η καταγωγή και η διαμονή σε ημιαστικές ή αγροτικές περιοχές.

Όπως αναφέραμε και στην εισαγωγή του άρθρου, το φαινόμενο της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων θεωρείται ένα από τα πλέον στερεοτυπικά ισόγλωσσα που

διαφοροποιούν τις βόρειες από τις νότιες διαλέκτους. Έχει ενδιαφέρον λοιπόν η έρευνα των Joseph και Tserdanelis (2003), οι οποίοι περιγράφουν μία αντίστοιχη συμπεριφορά των άτονων /i/ και /u/ σε όλη την υπόλοιπη Ελλάδα, δηλαδή μία μη συστηματική αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων –κυρίως στο τέλος της λέξης. Σε αυτήν την έρευνα, χαρακτηρίζουν το φαινόμενο ποσοστιαίο, το οποίο επιτελεί κοινωνιογλωσσική λειτουργία.

Επίσης, ο Παντελίδης (2001), περιγράφοντας πελοποννησιακές διαλεκτικές ποικιλίες, έχει αναδείξει την πραγμάτωση της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων και σε πολλές περιοχές της Πελοποννήσου, δηλαδή σε νότιες περιοχές που δεν θα περιμέναμε την εμφάνιση του φαινομένου.

2. Μεθοδολογία της έρευνας

Η έρευνα βασίστηκε σε ηχογράφιση ενός μετανάστη ομιλητή στον Καναδά, με καταγωγή από τη Λέσβο, η οποία έγινε το 2016. Η ηχογράφιση έχει τη μορφή χαλαρής και άτυπης συνέντευξης, κι έγινε στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος με τίτλο “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” από ερευνήτρια πεδίου, η οποία είναι φίλη και συντοπίτισσα του πληροφορητή.

Η συνηθισμένη πρακτική των ερευνών μας είναι η χρήση εθνογραφικών μεθόδων για την ηχογράφιση φιλικής συνομιλίας. Όμως, ακόμη και σ’ αυτές τις περιπτώσεις, έχουμε διαπιστώσει ότι οι πληροφορητές επιλέγουν να μην χρησιμοποιήσουν γλωσσικά στοιχεία και πραγματώσεις που θεωρούν ότι είναι κοινωνικά στιγματισμένα. Σε προηγούμενη έρευνά μας (Archakis *et al.* 2009), διαπιστώσαμε ότι μολονότι κάποιοι ομιλητές προσπαθούσαν να αποφύγουν τη χρήση διαλεκτικών στοιχείων που τα θεωρούσαν κοινωνικά στιγματισμένα, δεν είχαν πρόβλημα να τα εμφανίσουν σε αφηγήσεις του τοπικού παρελθόντος, ειδικά όταν αναπαριστούσαν ντόπιους ομιλητές. Γι’ αυτόν τον λόγο, στο τέλος της ηχογράφησης, η ερευνήτρια πεδίου ζήτησε από τον ομιλητή να της αφηγηθεί μια αστεία ιστορία σε διαλεκτικό λόγο, από την εποχή που ο ομιλητής ζούσε στη Λέσβο.

Η αφήγηση του τοπικού παρελθόντος διαρκεί 5 λεπτά, και η υπόλοιπη ηχογράφιση διαρκεί 25 λεπτά.

Η έρευνα συμπληρώθηκε με την ανάλυση ηχογραφημένων φιλικών συνομιλιών ανάμεσα σε τέσσερις γυναίκες από τη Λέσβο, συγκεκριμένα από την Αγιάσο (δύο ηχογραφήσεις με δύο συνομιλήτριες η κάθε μία), κωμόπολη με έντονα διαλεκτικά στοιχεία. Οι ηχογραφήσεις πραγματοποιήθηκαν το 2015. Οι πληροφορήτριες ανήκουν στην ίδια ηλικιακή ομάδα (45-55 χρονών), έχουν το ίδιο μορφωτικό υπόβαθρο (απόφοιτες Λυκείου) και έχουν κοινούς φιλικούς και επαγγελματικούς δεσμούς. Οι ηχογραφήσεις έγιναν από την κ. Αλίκη Χαλκιαδάκη, η οποία είναι μέλος της τοπικής κοινότητας και μοιράζεται συγγενικούς δεσμούς με τις μισές από αυτές τις γυναίκες. Η ερευνήτρια πεδίου συγκέντρωσε το παραπάνω υλικό στο πλαίσιο της διπλωματικής της εργασίας, ακολουθώντας εθνογραφικές μεθόδους και, πιο συγκεκριμένα, τη συμμετοχική παρατήρηση.

Η επισημείωση και η φασματογραφική ανάλυση των ηχογραφήσεων έγινε με τη βοήθεια του λογισμικού *Praat*, ενώ η ποσοτική ανάλυση έγινε με τη βοήθεια και χρήση του *SPSS* (στατιστικό πακέτο για κοινωνικές επιστήμες).

3. Αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων στα Λεσβιακά

Σύμφωνα με τον Κοντοσόπουλο (2001), η Λέσβος ανήκει στις ακραίες βόρειες διαλέκτους, δεδομένου ότι η αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων μπορεί να συμβεί όχι μόνο στο τέλος της λέξης, αλλά και στο μέσον της. Έτσι μπορούμε να βρούμε πραγματώσεις λέξεων, όπως:

- (1) α. ['pli] 'πουλί'
 β. ['ðla] 'δουλειά'
 γ. [pit'nos] 'πετεινός'
 δ. ['spit] 'σπίτι'
 ε. [ma'çer] 'μαχαίρι'

Τα δεδομένα της έρευνάς μας επιβεβαιώνουν την κατηγοριοποίηση της Λεσβιακής στις ακραίες βόρειες διαλέκτους αφού διαπιστώσαμε, και εμείς, την εμφάνιση της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων όχι μόνον στο τέλος, αλλά στην αρχή και στο μέσον της λέξης.

Μία άλλη διαπίστωση της έρευνάς μας είναι ότι η αποκοπή συμβαίνει μόνο στις φωνολογικές μονάδες /i/ και /u/, και όχι σε υψηλούς φθόγγους [i] και [u] που προήλθαν από ύψωση των μέσων φωνολογικών μονάδων /e/ και /o/, όπως φαίνεται στα παρακάτω παραδείγματα:³

- (2) α. [pi'ninda] 'πενήντα'
 β. [xu'raf] 'χωράφι'

Η παραπάνω διαπίστωση μας οδήγησε στην επισημείωση και φασματογραφική μελέτη μόνον των άτονων υψηλών φωνηεντικών φωνολογικών μονάδων και όχι όλων των υψηλών φωνηεντικών φθόγγων.

3.1 Φωνητικές πραγματώσεις της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων

Οι παραδοσιακές μελέτες που αναφέρονται στην αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων αναφέρουν μόνον δύο πιθανές τιμές: την πραγμάτωση ή τη μη πραγμάτωση της αποκοπής. Η εργασία όμως των Topintzi και Baltazani (2012) στη διάλεκτο της Κοζάνης, κωδικοποιεί και μία ενδιάμεση πραγμάτωση της αποκοπής, την οποία την ονομάζει «φωνηεντική αποχηροποίηση», ακολουθώντας την περιγραφή αντίστοιχου φαινομένου αποκοπής σε άλλες γλώσσες (Gordon 1998· Delforge 2008).

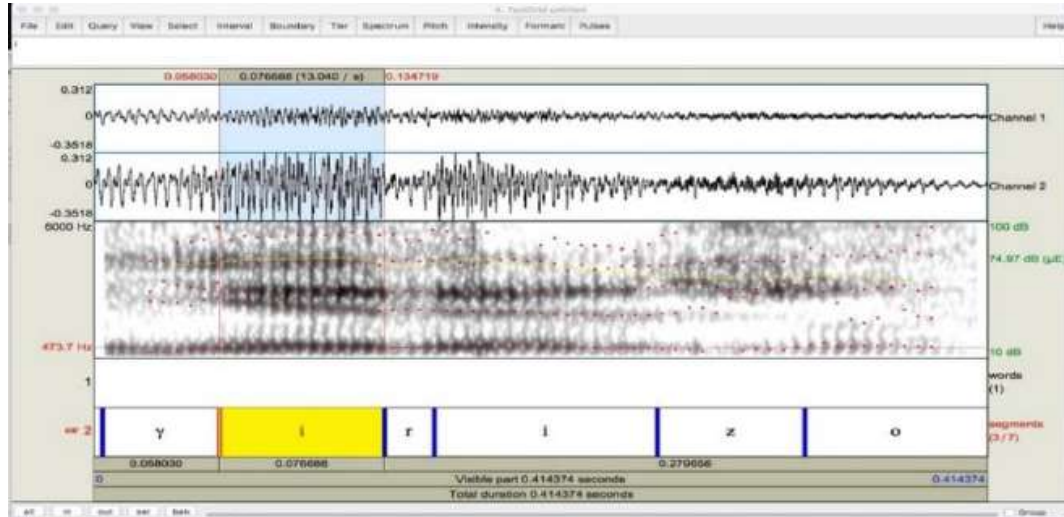
Μελετώντας τα φασματογραφήματα όλων των πραγματώσεων των άτονων /i/ και /u/ της λεσβιακής διαλεκτικής ποικιλίας, καταλήξαμε στην κωδικοποίηση τεσσάρων σταδίων/πραγματώσεων του φωνολογικού φαινομένου της αποκοπής των παραπάνω άτονων φωνηέντων.

3.1.1 Πλήρης πραγμάτωση/μη αποκοπή (μη πραγμάτωση του φαινομένου)

Μολονότι προηγούμενες έρευνες (Newton 1972) ισχυρίζονταν ότι το φαινόμενο είναι κατηγορικό (δηλαδή όλα τα άτονα /i/ και /u/ δεν πραγματώνονται), τα δεδομένα της

³ Η αποκοπή των άτονων [i] και [u] λαμβάνει χώρα στα Λεσβιακά, αλλά σε διαφορετικές περιοχές από αυτή στην οποία έγινε η ηχογράφιση της κ. Χαλκιαδάκη.

έρευνάς μας –όπως και οι έρευνες των Μαργαρίτη-Ρόγκα (1985), Μπασέα-Μπεζαντάκου (2000), Ντίνα (2005), Topintzi και Baltazani (2012), Kainada και Baltazani (2015), Lengeris *et al.* (2016) και Pappas (2017)– έδειξαν ότι η αποκοπή των άτονων /i/ και /u/ μπορεί να μην πραγματοποιηθεί.

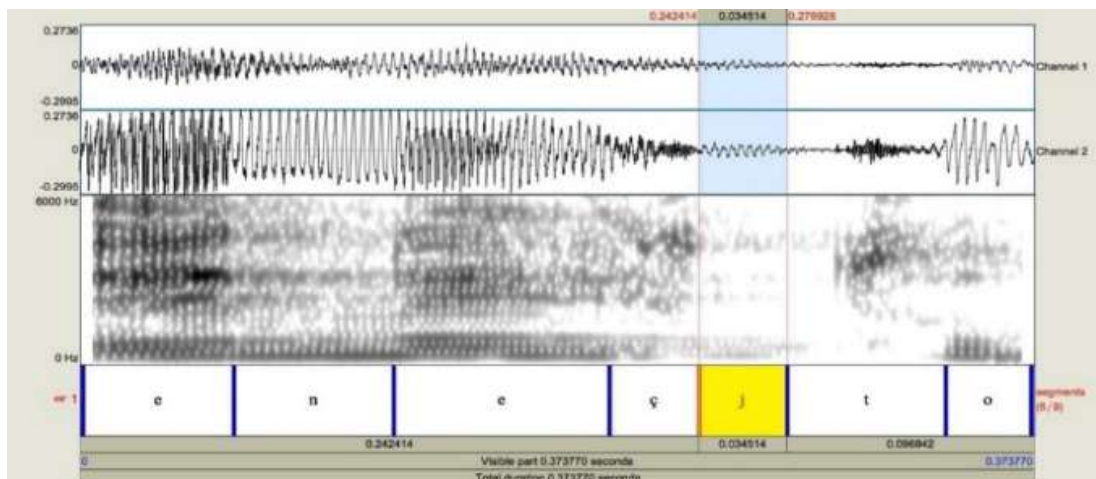

Εικόνα 1: Φασματογράφημα της λέξης /yirizo/, στο οποίο φαίνεται καθαρά η διατήρηση του άτονου /i/

Στην παραπάνω εικόνα φαίνεται η πραγμάτωση του άτονου /i/, ως ενός πλήρους φωνηεντικού ήχου, ο οποίος εμφανίζει και τους πέντε διαμορφωτές (formants) (ως απόδειξη της φωνηεντικής ιδιότητας ενός φθόγγου), σε χρονική διάρκεια 76 msecs που είναι η αναμενόμενη ενός άτονου φωνήεντος στην καθημερινή φιλική και απρογραμματιστή συνομιλία.

3.1.2 Αποκοπή_1: φωνηεντική έκπτωση (vowel reduction)

Τη συγκεκριμένη πραγμάτωση χαρακτηρίζουμε ως το πρώτο στάδιο της αποκοπής. Το τεμάχιο/φθόγγος που βρίσκεται στη θέση του υψηλού φωνήεντος δεν έχει τη χρονική διάρκεια ενός άτονου φωνήεντος (60-90 msecs κατά μέσο όρο στην καθημερινή συνομιλία), αλλά κυρίως δεν εμφανίζει και τους πέντε διαμορφωτές που χαρακτηρίζουν όλα τα φωνήεντα, όπως φαίνεται στην παρακάτω εικόνα:

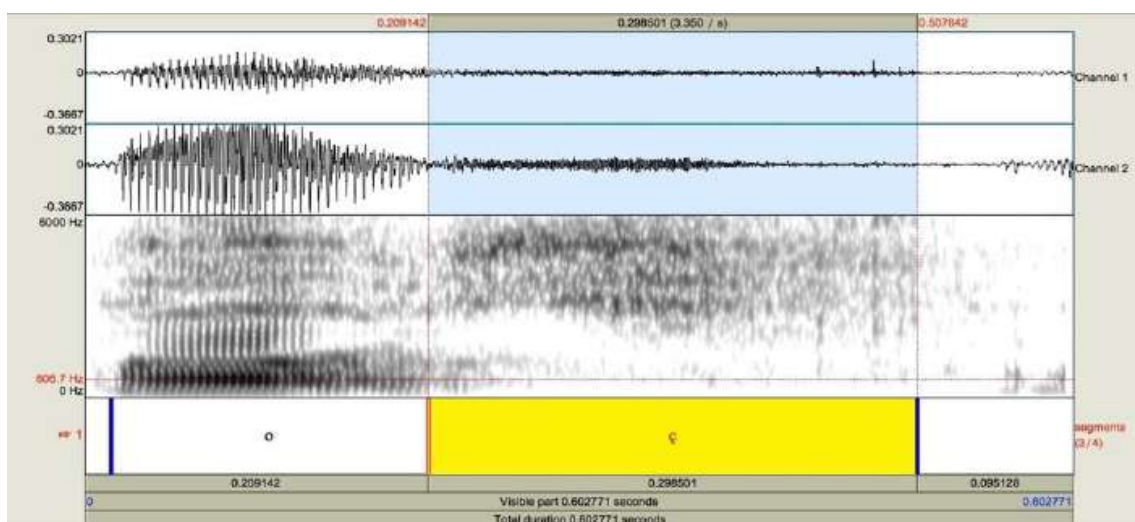
Εικόνα 2: Φασματογράφημα της φράσης /en#exi#to/ ‘δεν το ‘χει’

Το τεμάχιο/φθόγγος που πραγματώνεται στη θέση της φωνολογικής μονάδας /i/ εμφανίζει τέσσερις διαμορφωτές –και όχι πέντε– και την ίδια στιγμή πραγματώνεται μόνο σε 35 msec, δηλαδή έχει χαρακτηριστικά που δεν επιτρέπουν τον χαρακτηρισμό του φωνήεντος.

Γι' αυτήν την περίπτωση, προτείνουμε τον όρο «φωνηεντική έκπτωση» και όχι τον όρο «φωνηεντική αποχηροποίηση» που χρησιμοποίησαν οι Torintzi και Baltazani, γιατί σε αυτό το στάδιο το τεμάχιο/φθόγγος που εμφανίζεται στη θέση της φωνηεντικής φωνολογικής μονάδας τις περισσότερες φορές δεν χάνει την ηχηρότητά του, αλλά εκείνα τα χαρακτηριστικά που θα το προσδιόριζαν ως φωνήεν (δηλαδή την εμφάνιση πέντε διαμορφωτών και τη χρονική διάρκεια ενός άτονου φωνήεντος).

3.1.3 Αποκοπή_2: αποκοπή με ίχνος

Σε αυτήν την περίπτωση, στην επιφανειακή δομή δεν υπάρχει κάποιος φθόγγος στη θέση της φωνηεντικής φωνολογικής μονάδας, όμως το προηγούμενο σύμφωνο επιμηκύνεται, πολλές φορές σε διάρκεια αντίστοιχη μίας ολόκληρης συλλαβής, όπως φαίνεται και στην παρακάτω εικόνα:

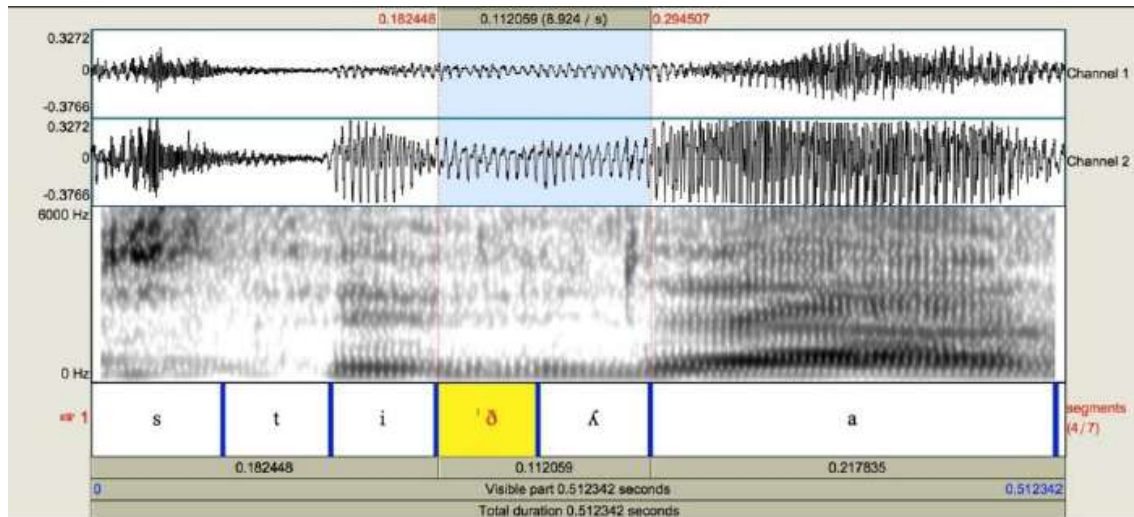
Εικόνα 3: Φασματογράφημα της λέξης /oxi/

Στην εικόνα φαίνεται ότι μετά το τριβόμενο άηχο σύμφωνο [ç] δεν πραγματώνεται άλλος φθόγγος, όμως το [ç] πραγματώνεται σε χρόνο μεγαλύτερο του τονισμένου φωνήεντος της λέξης, δηλαδή σε χρόνο που αντιστοιχεί στη διάρκεια μιας ολόκληρης συλλαβής.

Και σε αυτήν την περίπτωση, θεωρούμε ότι ο όρος «αποκοπή με ίχνος» είναι πιο ακριβής στην περιγραφή του τι συμβαίνει, σε σχέση με τον όρο «φωνηεντική αποχηροποίηση», κι αυτό γιατί στην επιφανειακή δομή δεν εμφανίζεται ένας διαφορετικός φθόγγος χωρίς ηχηρότητα, αλλά το σύμφωνο που προηγείται της φωνηεντικής φωνολογικής μονάδας στη βαθιά δομή, με χρονική επιμήκυνση που τις περισσότερες φορές είναι ισόποση με τη διάρκεια ενός άτονου φωνήεντος.

3.1.4 Αποκοπή_3: ολοκληρωτική αποκοπή

Στην τελευταία περίπτωση αποκοπής, στη θέση της φωνηεντικής φωνολογικής μονάδας δεν πραγματώνεται τίποτε, και την ίδια στιγμή, τόσο το προηγούμενο σύμφωνο, όσο και το επόμενο, πραγματώνονται στους χρόνους που είναι οι αναμενόμενοι:

Εικόνα 4: Φασματογράφημα της προσωδιακής λέξης ‘στη δουλειά’

Στην εικόνα 4, ανάμεσα στα σύμφωνα [δ] και [Λ] δεν υπάρχει άλλος φθόγγος και η διάρκεια του [δ] είναι πανομοιότυπη με τη διάρκεια των υπολοίπων συμφώνων της προσωδιακής λέξης, αλλά και μέσα στα συνηθισμένα χρονικά όρια των συμφώνων (50-60 msecs) σε καθημερινό λόγο.

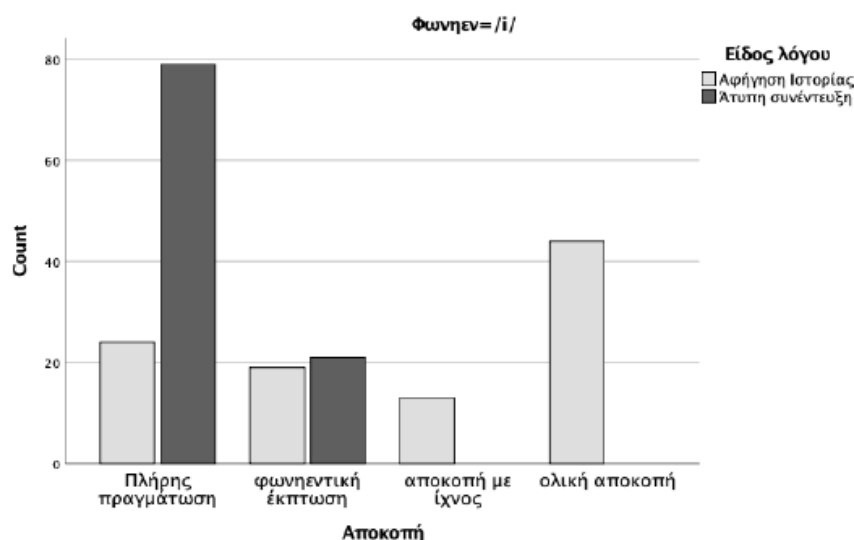
3.2 Πραγμάτωση του φαινομένου της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων στην ομιλία του Μυτιληνιού μετανάστη

Όπως αναφέραμε στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας, το μεγαλύτερο μέρος της ηχογράφησης του μετανάστη ομιλητή μπορεί να περιγραφεί ως μία άτυπη συνέντευξη –και αυτό γιατί υπήρχε συγκεκριμένο σύνολο ερωτήσεων που έπρεπε να απαντήσει ο πληροφορητής–, όμως με πολλά στοιχεία που θα επέτρεπαν τη χαλαρή και φιλική ομιλία του πληροφορητή, αφού η ερευνήτρια πεδίου είναι φίλη, συντοπίτισσα, και με κοινές εμπειρίες και βιώματα στον Καναδά. Στο τέλος της ηχογράφησης, η ερευνήτρια πεδίου ζητά από τον πληροφορητή να της αφηγηθεί μία αστεία ιστορία από την εποχή που ο πληροφορητής ζούσε ακόμη στη Λέσβο. Η αφήγηση ιστορίας του τοπικού παρελθόντος διαρκεί λιγότερο από 5’, ενώ η άτυπη συνέντευξη διαρκεί περίπου 25’. Έχει ενδιαφέρον ότι, κατά τη διάρκεια της άτυπης συνέντευξης, η ομιλία του μετανάστη πληροφορητή εμφανίζει ελάχιστα διαλεκτικά στοιχεία, ενώ η αφήγηση της αστείας ιστορίας του τοπικού παρελθόντος γίνεται σε μία ποικιλία που οι φυσικοί ομιλητές της την αναγνωρίζουν ως τυπική λεσβιακή διάλεκτο.

Ο ακόλουθος πίνακας δείχνει τα ποσοστά⁴ των διαφορετικών πραγματώσεων της αποκοπής του άτονου /i/ στα δύο είδη ομιλίας του μετανάστη πληροφορητή, δηλαδή στη

⁴ Λόγω της μεγάλης χρονικής απόκλισης ανάμεσα στα δύο είδη ηχογραφημένης ομιλίας, δε θα παρουσιάσουμε τους απόλυτους αριθμούς, αλλά τα ποσοστά των πραγματώσεων της αποκοπής.

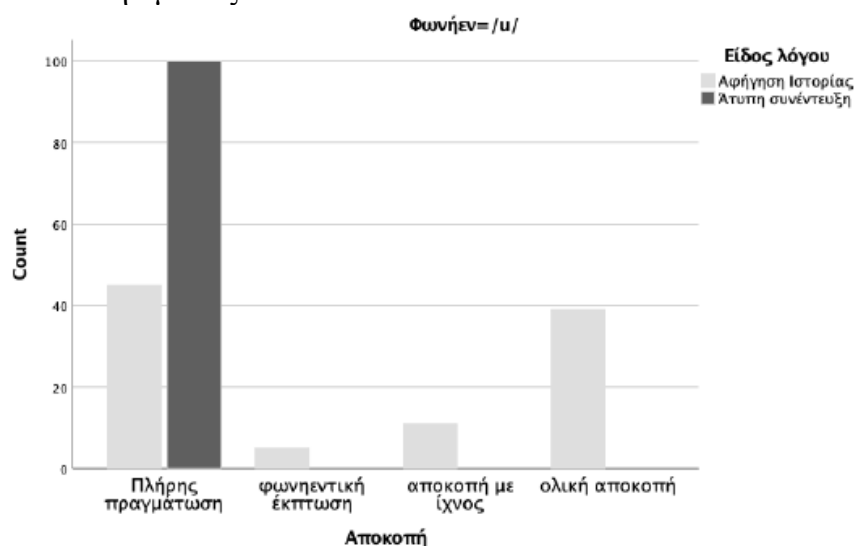
χαλαρή και άτυπη συνέντευξη, κατά την οποία εκλείπουν τα διαλεκτικά στοιχεία, και στην αφήγηση της ιστορίας του τοπικού παρελθόντος, κατά την οποία χρησιμοποιεί τη λεσβιακή διάλεκτο.

Πίνακας 1: Πραγματώσεις της αποκοπής του /i/, στα δύο είδη ομιλίας του μετανάστη

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, καθ' όλη τη διάρκεια της άτυπης συνέντευξης, ο πληροφορητής δεν παράγει ούτε μία φορά την ολική αποκοπή ή την αποκοπή με ίχνος του /i/. Σ' αυτό το είδος ομιλίας, το /i/ πραγματώνεται ως κανονικό φωνήεν κατά το 79% των πραγματώσεων, και ως φωνηεντική έκπτωση κατά το 21%. Αντίθετα, στην αφήγηση της ιστορίας του τοπικού παρελθόντος, η πιο συχνή πραγμάτωση του άτονου /i/ είναι η πλήρης αποκοπή, με ποσοστό 44%, ενώ η ολόκληρη πραγμάτωση του φωνήεντος εμφανίζεται σε ποσοστό 24%, δηλαδή τρεις φορές μικρότερο ποσοστό από εκείνο της άτυπης συνέντευξης.

Αντίστοιχες διαφορές εμφανίζονται και στις πραγματώσεις του άτονου /u/ στα παραπάνω δύο είδη ομιλίας.

Πίνακας 2: Πραγματώσεις της αποκοπής του /u/, στα δύο είδη ομιλίας του μετανάστη

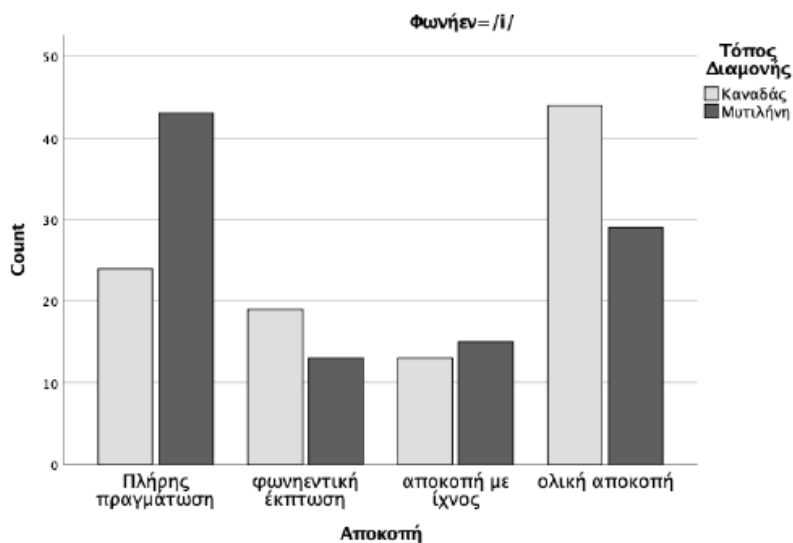
Σύμφωνα με τον δεύτερο πίνακα, ο πληροφορητής δεν παράγει ούτε μία πραγμάτωση αποκοπής του /u/ κατά τη διάρκεια της άτυπης συνέντευξης. Τα άτομα /u/ πραγματώνονται στο σύνολό τους ως ολόκληρα φωνήεντα, ενώ αντίθετα, κατά τη διάρκεια της αφήγησης της ιστορίας του τοπικού παρελθόντος, στο 43% των πραγματώσεων του /u/, αυτό εμφανίζεται ως ολόκληρο φωνήεν, με την ολική αποκοπή να είναι η δεύτερη σε επιλογή πραγμάτωση, σε ποσοστό 39%.

Η παραπάνω σύγκριση των δύο ειδών λόγου δείχνει μια ξεκάθαρη διαφοροποίηση στην αποκοπή στα δύο είδη ομιλίας του πληροφορητή. Στην άτυπη συνέντευξη, κατά την οποία ο πληροφορητής χρησιμοποιεί την επίσημη Κοινή, η αποκοπή εμφανίζεται σπάνια, και μόνο ως φωνηεντική έκπτωση σε ένα μικρό ποσοστό πραγματώσεων του άτονου /i/. Αντίθετα, στην αφήγηση της ιστορίας του τοπικού παρελθόντος, η πραγμάτωση ολόκληρων των άτονων υψηλών είναι πάντοτε μικρότερη του 45% των πραγματώσεων, με την ολική αποκοπή να είναι με διαφορά η προτιμώμενη πραγμάτωση.

Το επόμενο ερώτημα που αναδύεται από τα παραπάνω αποτελέσματα είναι κατά πόσον αυτές οι γλωσσικές επιλογές του πληροφορητή, στην αφήγηση της ιστορίας του τοπικού παρελθόντος, αντιστοιχούν στις γλωσσικές επιλογές που θα έκανε ένας ομιλητής της λεσβιακής διαλέκτου σήμερα. Το συγκεκριμένο ερώτημα θα προσπαθήσουμε να το απαντήσουμε συγκρίνοντας τα ποσοστά των πραγματώσεων της αποκοπής του πληροφορητή μας με εκείνα μιας ομάδας γυναικών μέσης ηλικίας από την Αγιάσο της Λέσβου.

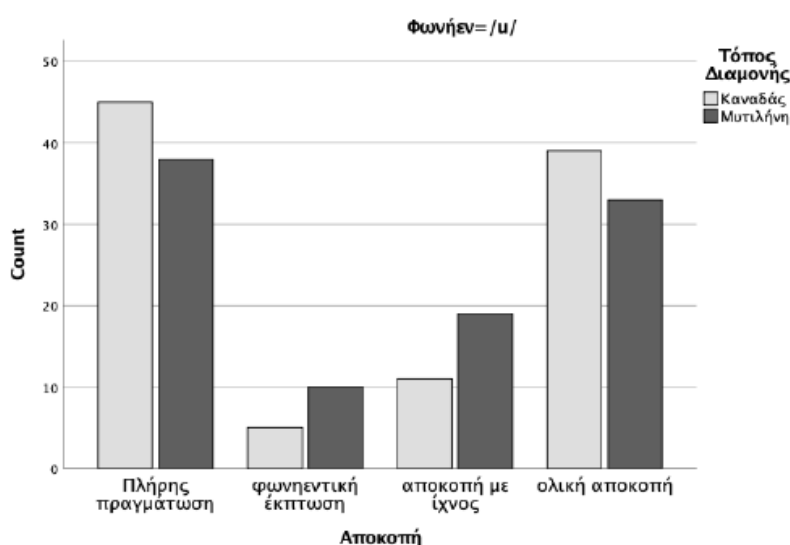
3.3 Ποσοτική σύγκριση της πραγμάτωσης της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων στην ομιλία Λέσβιου μετανάστη και στις συνομιλίες γυναικών που δεν έφυγαν ποτέ από το νησί της Λέσβου

Σ' αυτήν την ενότητα θα συγκρίνουμε τα ποσοστά των πραγματώσεων της αποκοπής, όπως αυτά εμφανίζονται στην αφήγηση του μετανάστη πληροφορητή, και στις φιλικές συνομιλίες μιας ομάδας γυναικών από την Αγιάσο, οι οποίες δεν έφυγαν ποτέ από το νησί. Ο πίνακας 3 δείχνει τα ποσοστά των πραγματώσεων της αποκοπής του /i/, και ο πίνακας 4 δίνει τα ποσοστά των πραγματώσεων της αποκοπής του /u/.

Πίνακας 3: Αποκοπή του /i/, από τον μετανάστη και τις γυναίκες από την Αγιάσο

Σύμφωνα με τον πίνακα 3, τόσο ο μετανάστης όσο και οι γυναίκες που δεν έχουν φύγει από το νησί εμφανίζουν όλες τις πραγματώσεις του φαινομένου της αποκοπής. Η ενδιαφέρουσα όμως πληροφορία έγκειται στο γεγονός ότι στην αφήγηση του μετανάστη εμφανίζεται μεγαλύτερο ποσοστό της ολικής αποκοπής, σε σχέση με την ομιλία των ντόπιων γυναικών (43% vs 24%). Την ίδια στιγμή, εμφανίζεται μικρότερο ποσοστό του ολόκληρου άτονου /i/, χωρίς δηλαδή να έχει αποκοπεί στην αφήγηση του πληροφορητή, αντίθετα με την ομιλία των ντόπιων πληροφορητών (29% vs 44%). Αυτή η διαφοροποίηση αποδεικνύεται να είναι στατιστικά σημαντική, σύμφωνα με το στατιστικό τεστ Pearson's χ^2 (sig. 0.000): ο μετανάστης χρησιμοποιεί συστηματικά μεγαλύτερα ποσοστά του διαλεκτικού φαινομένου της ολικής αποκοπής του /i/ από αυτά της ομάδας των γυναικών.

Πίνακας 4: Αποκοπή του /u/, από τον μετανάστη και τις γυναίκες από την Αγιάσο

Και πάλι, κατά τον πίνακα 4, ο μετανάστης πληροφορητής χρησιμοποιεί περισσότερες ακραίες πραγματώσεις του φαινομένου (δηλαδή είτε μη αποκοπή είτε ολική αποκοπή) σε σχέση με την ομάδα γυναικών, και λιγότερες ενδιάμεσες. Παρόλα αυτά, αυτές οι διαφορές είναι μικρές, με αποτέλεσμα το στατιστικό τεστ Pearson's χ^2 να δείχνει ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις αποκοπές του /u/ του μετανάστη και της ομάδας γυναικών. Ως προς την αποκοπή του άτονου /u/, λοιπόν, η στατιστική ανάλυση αποδεικνύει ότι μετανάστης και ντόπιες γυναίκες παρουσιάζουν παρόμοια συμπεριφορά.

4. Συζήτηση των παραπάνω αποτελεσμάτων – Συμπεράσματα

Μία πρώτη διαπίστωση που προκύπτει από την ανάλυση της ηχογραφημένης συνομιλίας του πληροφορητή που ζει στον Καναδά είναι ότι επιλέγει το γλωσσικό σύστημα που θα χρησιμοποιήσει και ότι αυτή η επιλογή δεν είναι προβλέψιμη.

Καταλήγουμε σε αυτό το συμπέρασμα γιατί ο πληροφορητής και η ερευνήτρια πεδίου μοιράζονται πάρα πολλούς αντικειμενικούς δεσμούς και κοινωνικά χαρακτηριστικά—όπως το ότι είναι και οι δύο από τη Λέσβο, η ερευνήτρια πεδίου στη συνομιλία τους χρησιμοποιεί στοιχεία της λεσβιακής διαλέκτου, είναι καλοί φίλοι και ταυτόχρονα μοιράζονται εμπειρίες της ζωής στον Καναδά— τα οποία θα περιμέναμε να επιτρέψουν,

αν όχι να καθορίσουν, τη χρήση από τη μεριά του πληροφορητή εκείνης της γλωσσικής ποικιλίας που να υποστηρίζει όλα αυτά τα κοινά κοινωνικά χαρακτηριστικά, δηλαδή τη λεσβιακή διάλεκτο ή τουλάχιστον στοιχεία της. Αντίθετα, λοιπόν, προς τα προσδοκώμενα, και τη λογική υπόθεση που υποστηρίζεται και από την *Audience Design Theory* (Bell 1984, 1991), και την *Communication Accommodation Theory* (Giles et al. 1973· Giles 2016), ο πληροφορητής μας, κατά τη διάρκεια της άτυπης συνέντευξης, επιλέγει να χρησιμοποιεί αποκλειστικά την Κοινή Νέα Ελληνική, χωρίς καμία εμφάνιση της ολικής αποκοπής και της αποκοπής με ίχνος των άτονων υψηλών φωνηέντων. Μετά όμως από επίμονη παράκληση της ερευνήτριας πεδίου προς τον πληροφορητή να αφηγηθεί μία αστεία ιστορία από την εποχή που ήταν παιδί στο νησί, ο πληροφορητής πραγματοποιεί μία ξεκάθαρη αλλαγή κώδικα, αφηγούμενος μία ιστορία σε λεσβιακή διάλεκτο. Μάλιστα, η αναπαράσταση των φωνών των ηρώων σε ευθύ λόγο και σε λεσβιακή διάλεκτο και η συνολική θεατρικότητα της αφήγησης μας οδηγούν στο να χαρακτηρίσουμε την ομιλία του πληροφορητή στα Λεσβιακά ως γλωσσική επιτέλεση (performance) και όχι ως απλή γλωσσική χρήση μιας από τις διάφορες επιλογές που μπορεί να έχει ένας ομιλητής που χειρίζεται πάνω από ένα γλωσσικά συστήματα.

Η μη προβλέψιμη επιλογή της διαλέκτου από αντικειμενικές παραμέτρους και η χρήση της για την επιτέλεση ενός γλωσσικού δρώμενου συνάδει με τα ευρήματα του 3^{ου} κύματος της κοινωνιογλωσσολογίας (Eckert 2008, 2011, 2012· Rampton 1995, 1998), για τον ρόλο των γλωσσικών ποικιλιών και για τους τρόπους με τους οποίους επιλέγονται από τους ομιλητές ανά περίπτωση, αλλά και ανάλογα με τους επικοινωνιακούς και συμβολικούς στόχους που θέτουν.

Μία δεύτερη διαπίστωση προκύπτει από τη σύγκριση των Λεσβιακών του πληροφορητή με τα Λεσβιακά που ομιλούνται σήμερα στην Αγιάσο. Συγκρίνοντας τις δύο εκδοχές των Λεσβιακών ως προς τις πραγματώσεις της αποκοπής στα άτονα /i/ και /u/, διαπιστώνουμε ότι ως προς το /u/ η πραγμάτωση του φαινομένου της αποκοπής είναι παρόμοια, αλλά ως προς το /i/ ο ομιλητής που ζει στον Καναδά σχεδόν έξι δεκαετίες χρησιμοποιεί στατιστικά σημαντικά περισσότερες ολικές αποκοπές και, αντίστοιχα, λιγότερες μη αποκοπές.

Δεν είναι εύκολη ή αυτονόητη η ερμηνεία αυτής της διαφοράς. Μία υπόθεση θα μπορούσε να είναι ότι ο μετανάστης που έφυγε πριν έξι δεκαετίες, επειδή δεν έχει εκτεθεί στις καθημερινές αλλαγές που έχουν συμβεί στο σύστημα της Λεσβιακής, αναπαράγει τη Λεσβιακή που κατέκτησε παιδί πριν επτά δεκαετίες. Αν αυτό συμβαίνει, τότε θα πρέπει να προταθεί μία επιπρόσθετη παράμετρος για τα παρόμοια ποσοστά της αποκοπής του άτονου /u/, χωρίς να έρχεται σε αντίθεση με την πρώτη υπόθεση. Τα αυξημένα ποσοστά της μη αποκοπής του άτονου /u/, τόσο από τις ντόπιες όσο και από τον μετανάστη πληροφορητή (38% vs 45%) δεν μας επιτρέπουν να ισχυριστούμε ότι η αποκοπή του /u/ ακολουθεί το μοτίβο που υπήρχε πριν από επτά δεκαετίες (δηλαδή ότι ο μετανάστης χρησιμοποιεί τις παλιότερες δομές και για τα δύο φωνήεντα και ότι οι νεότερες ντόπιες έχουν μεταβάλει μόνο τα ποσοστά των πραγματώσεων της αποκοπής του /i/). Θα πρέπει να υπάρξει ερμηνεία για το πώς και γιατί ο μετανάστης έχει υιοθετήσει τις αλλαγές που έχουν συμβεί ως προς την αποκοπή του άτονου /u/ και το αποκόπτει με παρόμοιο τρόπο με τις ντόπιες γυναίκες μεσαίας ηλικίας που μένουν μόνιμα στην Αγιάσο.

Ευχαριστίες

Οι συγγραφείς θα ήθελαν να εκφράσουν τις θερμές τους ευχαριστίες στο *Ιδρυμα Σταύρος Νιάρχος* για τη γενναιόδωρη χρηματοδότηση του ερευνητικού προγράμματος “Immigration and language

in Canada. Greeks and Greek Canadians” (2017-2018), στο πλαίσιο του οποίου έλαβε χώρα η παρούσα εργασία. Τα ελληνοκαναδικά δεδομένα αντλήθηκαν από συνεντεύξεις της Α. Ράλλη στο Τορόντο, τον Νοέμβριο του 2017.

Βιβλιογραφία

- Ammon, U., Dittmar, N., Mattheier, K. & P. Trudgill. 2016. *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society/Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*. Berlin: Mouton De Gruyter.
- Archakis, A, Lambropoulou, S. & D. Papazachariou. 2009. “As for the dialect, I will now tell you how we spoke at home”: On the performance of dialectal talk. *Journal of Greek Linguistics* 10: 5-33.
- Bell, A. 1984. Language style as audience design. *Language in Society* 13(2): 145-204.
- Bell, A. 1991. *The language of news media*. Oxford: Blackwell.
- Chambers, J. K. & P. Trudgill. 1998. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coulmas, F. 2013. *Sociolinguistics: The Study of Speakers’ Choices*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dauer, R. 1980. The reduction of unstressed high vowels in Modern Greek. *Journal of the International Phonetics Association* 10: 17-27.
- Delforge, A. M. 2008. Unstressed vowel reduction in Andean Spanish. Στο L. Colantoni & J. Steele (επιμ.), *Selected Proceedings of the 3rd Conference on laboratory approaches to Spanish Phonology*. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project, 107-124.
- Eckert, P. 2008. Variation and the indexical field. *Journal of Sociolinguistics* 12: 453-476.
- Eckert, P. 2011. Where does the social stop? Στο F. Gregersen, J. K. Parrott & P. Quist (επιμ.), *Language Variation-European Perspectives III. Selected Papers from Int. Conf. Lang. Var. Europe (ICLaVE 5)*. Amsterdam: John Benjamins: 13-29.
- Eckert, P. 2012. Three waves of variation study: the emergence of meaning in the study of sociolinguistic variation. *Annual Review of Anthropology* 41: 87-100.
- Giles, H. (επιμ.). 2016. *Communication Accommodation Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giles, H., Taylor, D. & R. Bourhis. 1973. Towards a theory of interpersonal accommodation through language: Some Canadian data. *Language in Society* 2(2): 177-192.
- Gordon, M. 1998. The phonetics and phonology of non-modal vowels: a cross-linguistic perspective. *Berkeley Linguistics Society* 24: 93-105.
- Holmes, J. 2008. *An Introduction to Sociolinguistics*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Hudson, R. A. 1996. *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Joseph, B. & G. Tserdanelis. 2003. Modern Greek. Στο T. Roelcke (επιμ.), *Variationstypologie. Ein sprachtypologisches Handbuch zu den europäischen Sprachen in Geschichte und Gegenwart*. Berlin: De Gruyter, 823-836.
- Kainada, E. & M. Baltazani. 2015. The vocalic system of the dialect of Ipiros. Στο G. Kotzoglou, K. Nikolou, E. Karantzola, K. Frantzi, I. Galantomos, M. Georgalidou, V. Kourti-Kazoullis, C. Papadopoulou & E. Vlachou (επιμ.), *Proceedings of the 11th international conference on Greek linguistics*. Rhodes: Laboratory of Linguistics of the Southeastern Mediterranean, 101-123.
- Κοντοσόπουλος, Ν. 2001. *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής* (3^η έκδοση). Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Lengeris, A., Kainada, E. & N. Topintzi. 2016. Vowel raising, deletion and diphthongization in Kozani Greek. Στο A. Ralli, N. Koutsoukos & S. Bompolas (επιμ.), *Proceedings of the 6th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic*. Patras: Laboratory of Modern Greek Dialects, 93-101.

- Μαργαρίτη-Ρόγκα, Μ. 1985. *Φωνολογική ανάλυση του σιατιστινού ιδιώματος*. Θεσσαλονίκη: Επιστημονική Επετηρίς Φιλοσοφικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Παράρτημα αρ. 57).
- Μπασέα-Μπεζαντάκου, Χ. 2000. Το βόρειο ιδίωμα της Άνδρου. *Νεοελληνική Διαλεκτολογία* 3: 203-214.
- Newton, B. 1972. *The generative interpretation of dialect: a study of Modern Greek Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ντίνας, Κ. 2005. *Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης. Φωνητική-Φωνολογία, Μορφολογία, Σύνταξη, Λεξιλόγιο*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης.
- Παντελίδης, Ν. 2001. Φωνητικές παρατηρήσεις σ' ένα μεσσηνιακό ιδίωμα. Στο *Πρακτικά 4^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας* (Λευκωσία, 17-19 Σεπτεμβρίου 1999). Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 480-486.
- Pappas, P. 2017. Vowel rising and vowel deletion as sociolinguistic variables in Northern Greece. Στο I. Buchstaller & B. Siebenhaar (επιμ.), *Language Variation – European Perspectives VI: Selected papers from the Eighth International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 8)*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 113-124.
- Rampton, B. 1995. *Crossing: Language and Ethnicity among Adolescents*. London: Longman.
- Rampton, B. 1998. Speech community. Στο J. Verschueren, J.-O. Östman, J. Blommaert & C. Bulcaen (επιμ.), *Handbook of Pragmatics*. Amsterdam/New York: John Benjamins.
- Συμεωνίδης, Χ. 1977. Παρατηρήσεις στα κύρια χαρακτηριστικά των βορείων νεοελληνικών ιδιωμάτων. Στο *Πρακτικά Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας Του Βορειοελλαδικού Χώρου*. Θεσσαλονίκη: IMXA, 63-71.
- Topintzi, N. & M. Baltazani. 2012. The acoustics of high-vowel loss in a Northern Greek dialect and typological implications. Στο P. Hoole, L. Bombien, M. Pouplier, C. Mooshammer & B. Kühnert (επιμ.), *Consonant clusters and structural complexity*. Berlin: Mouton de Gruyter, 373-402.
- Trudgill, P. 2003. Modern Greek dialects: a preliminary classification. *Journal of Greek Linguistics* 4: 45-64.
- Wardhaugh, R. & J. Fuller. 2014. *An Introduction to Sociolinguistics*. Chichester: John Wiley and Sons, Inc.

Μετανάστες, στο Λιμάνι της Πάτρας, περιμένοντας να επιβιβαστούν στο καράβι της γραμμής για το ταξίδι στην Αμερική στις αρχές του περασμένου αιώνα.

Εικόνα από Μουρατίδη, Μ. Κ. 2016. *Όσα δεν έσβησε ο Χρόνος...*

Τορόντο: Ελληνική Κοινότητα Τορόντο, σελ. 24.

(Image from Mouratidis, M. 2016. *Osa den esvise o chronos...* [What time has not erased...].

Toronto: Hellenic Community of Toronto, p. 24).

Ανύψωση φωνηέντων στον λόγο Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά¹

Παναγιώτης Παππάς* & Συμεών Τσολακίδης**
*Simon Fraser University**, *Πανεπιστήμιο Πατρών***

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία εξετάζεται η ανύψωση φωνηέντων στον λόγο Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά. Το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό έχει διερευνηθεί και αναδειχθεί ιδιαίτερα σε σχέση με τα άτομα μεσαία φωνήεντα ως ένα από τα βασικά διακριτικά γνωρίσματα των βόρειων διαλέκτων (ΒΔ) της Νέας Ελληνικής (ΝΕ) (Χατζιδάκις 1905· Παπαδόπουλος 1926· Newton 1972· Trudgill 2003). Μάλιστα, μαζί με την απώλεια των άτονων υψηλών φωνηέντων, στιγματίστηκε ως (εν)δείκτης χαρακτηριστικών, όπως η ελλιπής εκπαίδευση ή η καταγωγή από μη αστικές περιοχές, με αποτέλεσμα την ολοένα και μεγαλύτερη αποφυγή του από ομιλητές ΒΔ (Pappas 2017), κάτι που καταδεικνύεται και από τα αποτελέσματα πρόσφατων ερευνών, όπου φάνηκε ότι σε ομιλητές ΒΔ η ανύψωση των άτονων μεσαίων φωνηέντων παρατηρείται σε ποσοστά που δεν ξεπερνούν το 42% (Kainada & Baltazani 2014· Lengeris *et al.* 2016). Τα δεδομένα προέρχονται από ένα υλικό προφορικού λόγου που συνελέγη το 2017 και το 2018 στο πλαίσιο του προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (<https://immigrec.com/en>) από ομιλητές ΒΔ που ζουν στον Καναδά. Λαμβάνοντας υπόψη τόσο γλωσσικές μεταβλητές (τονισμένη/άτονη συλλαβή, θέση σε σχέση με τον τόνο) όσο και δημογραφικές (γένος, ηλικία, τόπος καταγωγής και κατοικίας, εκπαίδευση), εξετάζεται το κατά πόσο η μετανάστευση των ομιλητών στον Καναδά και η επαφή τους με πολυπληθείς ομάδες ποικιλιών με μεγαλύτερο κύρος, όπως η Πελοποννησιακή, επηρέασε την εμφάνιση του υπό εξέταση χαρακτηριστικού στον λόγο των συμμετεχόντων.

Λέξεις-κλειδιά: ανύψωση φωνηέντων, βόρεια ιδιώματα, επαφή διαλέκτων, λόγος μεταναστών, Καναδάς.

1. Η ανύψωση φωνηέντων στις Βόρειες Διαλέκτους

Η Κοινή Νεοελληνική (KNE) ανήκει στις γλώσσες με πέντε φωνηεντικές κατηγορίες, που τυπικά αναφέρονται ως /i, e, a, o, u/, κάτι που απαντά πολύ συχνά διαγλωσσικά (Joseph & Tserdanelis 2003), και αυτό ισχύει και για τη συντριπτική πλειονότητα των ΝΕ διαλέκτων (Newton 1972). Ο δε φωνηεντικός χώρος των γυναικών είναι ευρύτερος από των ανδρών, καθώς οι τιμές συχνότητας των διαμορφωτών F1 και F2 είναι υψηλότερες από αυτές των ανδρών, όπως έχει δείξει η Sfakianaki (2002).

Οι ΝΕ διάλεκτοι διακρίνονται, μεταξύ άλλων, σε βόρειες και νότιες. Οι πρώτες κυριαρχούσαν, κυρίως πριν την επικράτηση της KNE, στο μεγαλύτερο τμήμα της ηπειρωτικής Ελλάδας (από τον Έβρο μέχρι και τις ακτές της Στερεάς Ελλάδας στον Κορινθιακό Κόλπο), καθώς και σε νησιωτικές περιοχές του Αιγαίου. Οι δε νότιες διάλεκτοι κυριαρχούσαν στην Πελοπόννησο, στο μεγαλύτερο τμήμα του Αιγαίου, στην Κρήτη και στην Κύπρο. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά που διακρίνει τις βόρειες

¹ Μια εκδοχή του παρόντος άρθρου παρουσιάστηκε το 2018 στο 2nd International Conference on Sociolinguistics (Eötvös Loránd University, Budapest: 6-8/9/2018) (βλ. και Παράρτημα).

από τις νότιες διαλέκτους είναι η ανύψωση των άτονων μεσαίων φωνηέντων (βλ. ενδεικτικά, Χατζιδάκης 1905· Newton 1972· Trudgill 2003), π.χ.:

- (1) (άτονο /e/ → [i])
KNE /pe'ta/ ~ ΒΔ [pi'ta] 'πετά'
- (2) (άτονο /o/ → [u])
KNE /po'ta/ ~ ΒΔ [pu'ta] 'ποτά'

Η παραπάνω κατηγοριοποίηση των ΝΕ διαλέκτων εμφανίζεται τον 19^ο αιώνα στον Hatzidakis (1892). Μάλιστα, εκεί αναφέρεται ότι στις ΒΔ ανυψώνεται και το άτονο /a/, κάτι που αμφισβητήθηκε από τον Kretschmer (1905) και, γενικά, από τότε και καθ' όλο τον 20^ο αιώνα, δεν γίνεται καμιά αναφορά στην ανύψωση του άτονου /a/ στις διάφορες μελέτες για τις ΒΔ (βλ. ενδεικτικά, Τζάρτζανο 1909· Τσολάκη 2009· Παπαμερή 2017). Βέβαια, τα δεδομένα πρόσφατων εργαστηριακών μελετών για την ανύψωση των φωνηέντων στις ΒΔ (Loukina 2008· Kainada & Baltazani 2014· Lengeris *et al.* 2016· Θεμελής 2017) δείχνουν ότι τελικά η παρατήρηση του Χατζιδάκη για το /a/ ήταν ορθή. Στο πλαίσιο αυτό, αποφασίσαμε να μην περιορίσουμε την έρευνά μας μόνο στα μεσαία φωνήεντα, αλλά να εξετάσουμε και τι ισχύει για το /a/ στα δεδομένα των ομιλητών μας.

Τέλος, δεν θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε και τις παρατηρήσεις των Kretschmer (1905) και Παπαδόπουλου (1926), ότι ενίοτε τα άτονα ανυψωμένα μεσαία φωνήεντα πραγματώνονται «όχι ως τέλεια ι και ου, αλλά ως φθόγγοι διάμεσοι μεταξύ ε και ι, ο και ου, κλίνοντες δε μάλλον προς το ι και ου» (Παπαδόπουλος 1926: 13).

Η ανύψωση των άτονων μεσαίων φωνηέντων (σε συνδυασμό και με την απώλεια των άτονων υψηλών φωνηέντων) ήταν ένα στιγματισμένο διαλεκτικό χαρακτηριστικό τουλάχιστον κατά τον 20^ο αιώνα. Γενικότερα, οι μετακινήσεις πληθυσμών από τις επαρχιακές προς τις αστικές περιοχές και ο στιγματισμός χαρακτηριστικών που συνδέονταν σε πολύ μεγάλο βαθμό με τις ΒΔ, οδήγησαν πολλούς από τους ομιλητές τους στο να υιοθετήσουν σταδιακά μια πιο ΚΝΕ προφορά (Φραγκουδάκη 1996· Κουρδής 2007· Pappas 2017). Αναφέρουμε ενδεικτικά τη μαρτυρία του Τσοπανάκη (1941-1952) ότι στη Σιάτιστα η ανύψωση παρατηρούνταν μόνο σε διαλεκτικές λέξεις, π.χ.:

- (3) /ap'i'kazo/ → [ap'kazu] 'καταλαβαίνω' αλλά ['forema] και όχι ['forima]

Τα παραπάνω συνδέονται με τη ραγδαία αστικοποίηση που έλαβε χώρα στην Ελλάδα, ιδιαίτερα μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και τη Μικρασιατική Καταστροφή. Σύμφωνα με τον Πολύζο (2011), από το 1920 μέχρι το 2000, ο επαρχιακός πληθυσμός ελαττώθηκε από το 67% στο 23% του συνολικού πληθυσμού, ενώ κατά το β' μισό του 20^{ού} αιώνα, το μέγεθος της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης αυξήθηκε κατά 82% και 93%, αντίστοιχα. Σε κοινωνιογλωσσολογικό επίπεδο, πρόκειται για μια περίοδο κατά την οποία η αστική ΝΕ της Αθήνας κυριάρχησε σχεδόν απόλυτα ως ΚΝΕ, εκτοπίζοντας τις επαρχιακές ποικιλίες, που στη μεγάλη τους πλειοψηφία στιγματίστηκαν αρνητικά (Frangoudaki 1992).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα των γλωσσικών στάσεων κάποιων ομιλητών μας απέναντι στη βόρεια προφορά είναι το παρακάτω απόσπασμα από τη συνέντευξη του ομιλητή 41, που μετανάστευσε το 1965 από την Αθήνα στο Έντμοντον:

- (4) Δεν ξέραν ελληνικά, κάτι караγκούνισσες, κάτι... είχα μία... ήρθε μία στο γραφείο μια φορά, η κυρά Άννα²: «*Κυρ Τάσο!*», «*Ναι, κυρά Άννα! Τι κάνετε; Καλά;*» «*Θέλω ένα εισιτήριο για τη γγουνούλαμ*». Λέω «*Τι λέει αυτή;*». «*Θέλω ένα εισιτήριο για τη γγουνούλαμ.*», «*Τι λες κυρά Άννα; Τι εισιτήριο θες;*», «*Για τη γγουνούλαμ*». Είπες τίποτα;

Στο παραπάνω απόσπασμα είναι σαφές ότι ο ομιλητής 41 συνδέει το *γγουνούλα* (από το *εγγονούλα* με αφαίρεση του /ε/ και ανύψωση του άτονου /ο/ της προπαραλήγουσας) με Έλληνες μετανάστες από μη αστικές περιοχές χωρίς ιδιαίτερη τυπική εκπαίδευση, αφού χρησιμοποιεί το *καράγκούνισσες* προκειμένου να αναφερθεί απαξιωτικά σε επαρχιακούς πληθυσμούς που «δεν ξέρουν ελληνικά».

Όσον αφορά την εξωτερική μετανάστευση, είναι γνωστό ότι κυρίως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, χώρες της Νότιας Ευρώπης, όπως η Ελλάδα, αποτέλεσαν τη βασική πηγή χαμηλόμισθου εργατικού δυναμικού για τις βιομηχανικά αναπτυσσόμενες ή ήδη αναπτυγμένες βιομηχανικά χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής (Γεωργογιάννης 1996). Έτσι, κατά το διάστημα 1950-1974, περισσότεροι από 1.000.000 Έλληνες μετανάστευσαν στη Δυτική Ευρώπη, τη Νότια Αφρική, την Αυστραλία, τις ΗΠΑ και τον Καναδά, για οικονομικούς ή/και πολιτικούς λόγους.³ Οι επίσημες στατιστικές δείχνουν ότι κατά το διάστημα 1955-1973, μετανάστευσαν στον Καναδά 80.200 Έλληνες, και οι περισσότεροι προέρχονταν από επαρχιακές ή ημιαστικές περιοχές.

Στην παρούσα εργασία θα παρουσιάσουμε και θα συζητήσουμε τα αποτελέσματα μιας έρευνας ποικιλιών (Labov 1966) για την ανύψωση των άτονων /α/, /ε/ και /ο/ στον λόγο ομιλητών ΒΔ, οι οποίοι έχουν μεταναστεύσει στον Καναδά κατά το διάστημα 1945-1975.

2. Μεθοδολογία

Τα γλωσσικά μας δεδομένα προέρχονται από ένα υλικό προφορικού λόγου που συνίσταται σε 200 περίπου ώρες συνεντεύξεων οι οποίες συνελέγησαν κατά το 2017 και 2018 στο πλαίσιο του προγράμματος *ImmiGrec*. Στην παρούσα έρευνα ελήφθησαν υπ' όψιν τα δεδομένα 38 ομιλητών που προέρχονται από τη Θεσσαλία, τη Λέσβο, τη Μακεδονία και τη Στερεά Ελλάδα. Η κατανομή τους με βάση το φύλο και τον τόπο καταγωγής φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

Τόπος καταγωγής	# ομιλητών	Γυναίκες	Άντρες
Λέσβος	4	3	1
Μακεδονία	13	5	8
Θεσσαλία	11	3	8
Σ. Ελλάδα	10	5	5

Πίνακας 1: Η κατανομή των ομιλητών με βάση τον τόπο καταγωγής και το φύλο τους

Όλες οι συνεντεύξεις ήταν ημιδομημένες και πραγματοποιήθηκαν σε μία ήσυχη τοποθεσία και με μία συσκευή ηχογράφησης χειρός Zoom H1 με ρυθμό δειγματοληψίας

² Τα ονόματα είναι πλασματικά για την προστασία των προσωπικών δεδομένων των ομιλητών.

³ Δηλαδή λόγω της εξαιρετικά αρνητικής αντιμετώπισής τους ως πολιτών β' κατηγορίας, εξαιτίας των πραγματικών ή υποτιθέμενων αριστερών τους φρονημάτων στη μεταπολεμική Ελλάδα (βλ., ενδεικτικά, Μητροφάνης 2003).

44KHz. Οι ερωτήσεις δομήθηκαν με βάση τα ακόλουθα θέματα: βιογραφικές πληροφορίες πριν και μετά την εγκατάσταση στον Καναδά, προσαρμογή στην καινούργια πατρίδα και επαγγελματική εξέλιξη, καθημερινές δραστηριότητες και χόμπι, ερωτήσεις για τη γλωσσική κατάσταση τόσο στον τόπο καταγωγής τους όσο και στον Καναδά.

Για κάθε συμμετέχοντα εξήχθησαν με τη χρήση του λογισμικού Praat (έκδ. 6.0.37) τουλάχιστον 10 πραγματώσεις για κάθε φωνήεν, σε τονισμένες και άτονες συλλαβές. Για τα μεσαία φωνήεντα εξήχθησαν 10 επιπλέον πραγματώσεις, με στόχο μια πιο λεπτομερειακή ανάλυση. Τελικά, εξήχθησαν συνολικά 7.357 πραγματώσεις (βλ. Πίνακα 2):

Φωνήεν ⁴	Αριθμός πραγματώσεων
a	461
A	374
e	1.215
E	1.019
i	891
I	544
o	1.119
O	949
u	409
U	376
Σύνολο	7.357

Πίνακας 2: Η κατανομή των πραγματώσεων ανά τύπο φωνήεντος

Όπως φαίνεται και στον πίνακα 2, δεν ήταν τελικά εύκολο να εξαχθούν 10 πραγματώσεις ανά ομιλητή για το τονισμένο /u/, κάτι που έχει να κάνει με τη χαμηλή συχνότητα του συγκεκριμένου φθόγγου στη ΝΕ (Protorapas *et al.* 2012). Στην περίπτωση του τονισμένου /a/, οι πραγματώσεις που τελικά αξιοποιήθηκαν προς διερεύνηση ήταν 374 και όχι 380, επειδή 6 από τις πραγματώσεις που εξήχθησαν δεν ήταν κατάλληλες προς μέτρηση. Με τη χρήση του Praat εξήχθησαν αυτόματα οι τιμές των διαμορφωτών F1 και F2, ενώ ακολούθησε η διαδικασία ομαλοποίησης με τη μέθοδο των Lobanov *et al.* (2006) και με την πλατφόρμα NORM των Thomas και Kendall (2007).

Οι Lengeris *et al.* (2016) εξέτασαν την ανύψωση των άτονων φωνηέντων στη διάλεκτο της Κοζάνης, και διαπίστωσαν ότι η προτονική ή μετατονική θέση του φωνήεντος μπορεί να παίζει ρόλο, με την ανύψωση του /e/ να είναι πιθανότερη σε μετατονική θέση, ενώ το συγκεκριμένο περιβάλλον δεν φαίνεται να ευνοεί την ανύψωση του /o/. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Θεμελή (2017), τα μεσαία φωνήεντα ανυψώνονται συχνότερα σε μετατονική θέση παρά σε προτονική. Έτσι, αυτές οι δύο γλωσσικές μεταβλητές (θέση στη λέξη, θέση του τόνου) συμπεριλήφθηκαν στην παρούσα μελέτη, ενώ το φύλο, ο τόπος καταγωγής, το επίπεδο εκπαίδευσης και ο τόπος διαμονής στον Καναδά συμπεριλήφθηκαν ως δημογραφικές μεταβλητές.

3. Αποτελέσματα

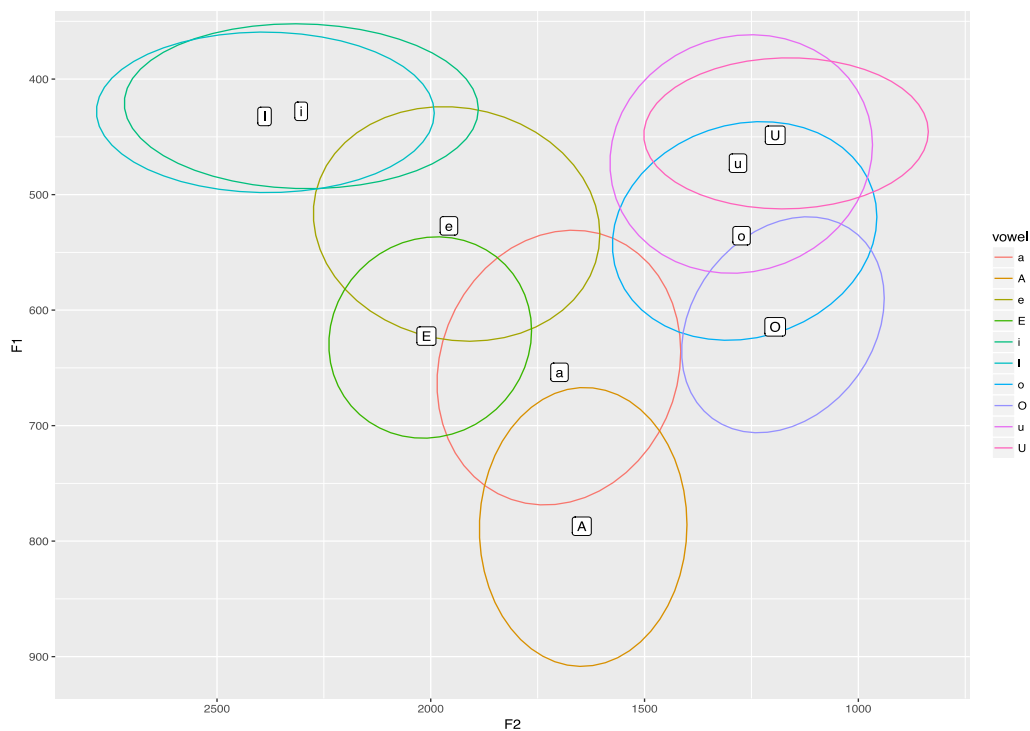
Στον πίνακα 3 φαίνονται οι μη ομαλοποιημένες τιμές των διαμορφωτών για όλα τα φωνήεντα σε σχέση με το φύλο του ομιλητή:

⁴ Στο εξής, τα άτονα φωνήεντα δηλώνονται με πεζά γράμματα, ενώ τα τονισμένα με κεφαλαία.

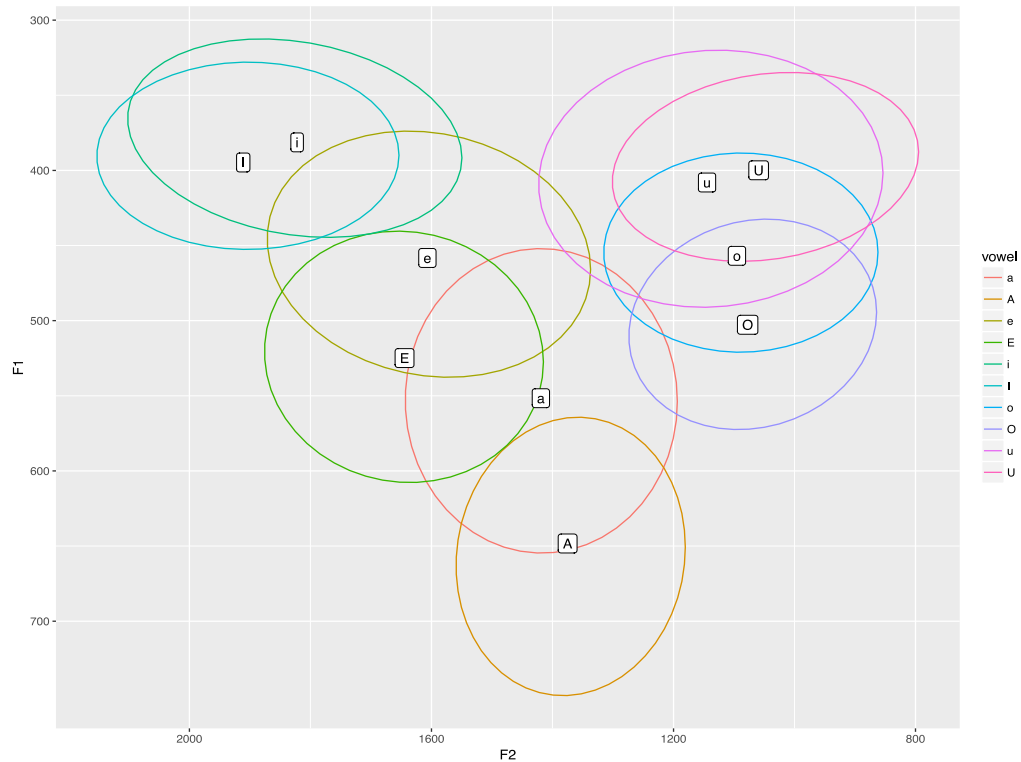
Γυναίκες				
Φωνήεντα	F1	SD (F1)	F2	SD (F2)
a	653,8	101	1698,9	229
A	787,1	102	1646,8	203
e	527,1	77	1957,5	263
E	622,5	69	2010,1	188
i	427,9	60	2303,1	309
I	432,3	54	2388,9	310
o	535,6	78	1273,2	233
O	614,5	77	1194,5	189
u	462,8	90	1281,4	235
U	448,6	51	1194,4	257
Άνδρες				
Φωνήεντα	F1	SD (F1)	F2	SD (F2)
a	551,6	79	1419,2	172
A	648,3	78	1375	152
e	458,3	66	1606,7	206
E	524,9	64	1644,4	176
i	381,4	55	1822	214
I	394,7	53	1911	198
o	456,8	58	1095,1	177
O	502,7	57	1077,4	158
u	408,1	67	1144,6	213
U	400	51	1059,3	196

Πίνακας 3: Μη ομαλοποιημένες τιμές διαμορφωτών των φωνηέντων ανά φύλο

Οι φωνηεντικοί χώροι ανδρών και γυναικών με βάση τις παραπάνω τιμές φαίνονται στα γραφήματα 1 (για τις γυναίκες) και 2 (για τους άνδρες):

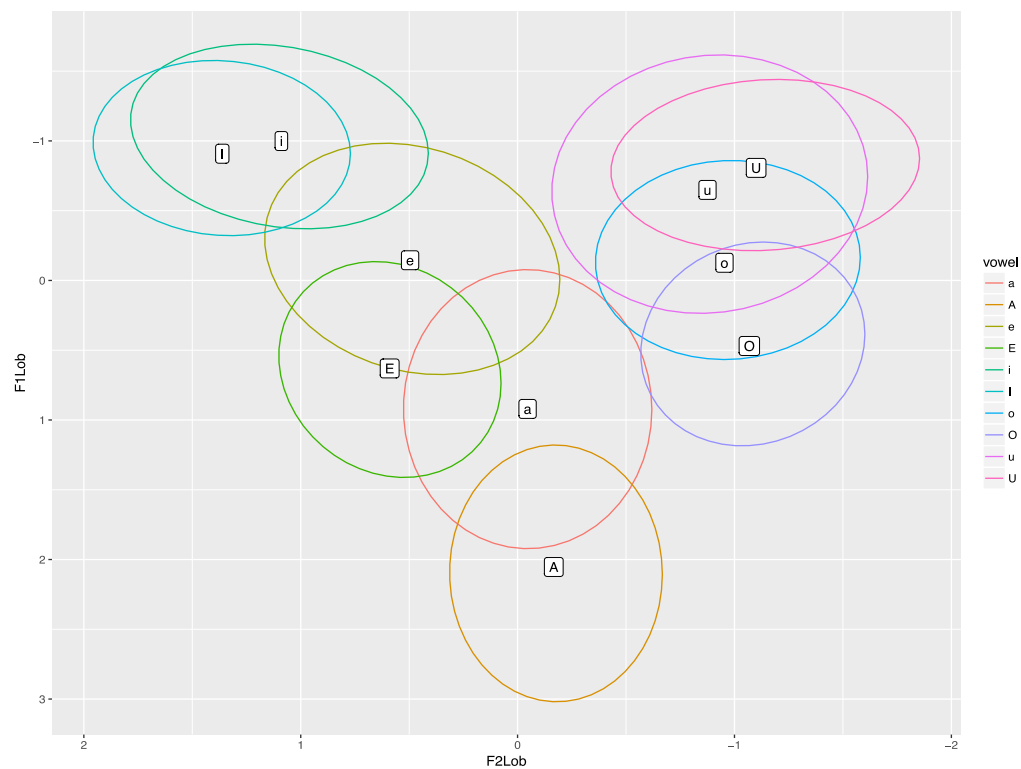

Σχήμα 1: Ο φωνητικός χώρος των γυναικών με βάση τις μη ομαλοποιημένες τιμές των διαμορφωτών των φωνηέντων

Σχήμα 2: Ο φωνητικός χώρος των ανδρών με βάση τις μη ομαλοποιημένες τιμές των διαμορφωτών των φωνηέντων

Στο επόμενο γράφημα φαίνεται ο φωνητικός χώρος όλων των ομιλητών με βάση τις ομαλοποιημένες τιμές των διαμορφωτών των φωνηέντων:

Σχήμα 3: Ο φωνητικός χώρος των ομιλητών με βάση τις ομαλοποιημένες τιμές των διαμορφωτών των φωνηέντων

Όπως φαίνεται και στα τρία γραφήματα, στα μεν υψηλά φωνήεντα, τα τονισμένα και τα άτονα /i/ και /u/ ουσιαστικά συμπίπτουν, κάτι που δεν ισχύει στην περίπτωση των άλλων φωνηέντων. Προκειμένου να ελέγξουμε αυτές τις πρώτες παρατηρήσεις, προχωρήσαμε σε μια ανάλυση με μοντέλα μικτών επιδράσεων (Johnson 2009), με το πακέτο Rbrul 3.1.1 (Skeleton Key 3.1.2). Έτσι, αρχικά ελέγξαμε την αλληλεπίδραση μεταξύ φωνήεντος και τονισμένης ή άτονης συλλαβής, με δύο μοντέλα μικτών επιδράσεων, ένα για τον F1 και ένα για τον F2 (ομαλοποιημένα). Και στις δύο περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκε η εξής φόρμουλα (με σταθερές και τυχαίες επιδράσεις): F1/F2Lob ~ Περιοχή + Πόλη + Εκπαίδευση + Φύλο + Φωνήεν + Σημείο άρθρωσης επόμενου φθόγγου + Σημείο άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου + Τονισμός + Ηχηρότητα επόμενου φθόγγου + Ηχηρότητα προηγούμενου φθόγγου + Περιοχή: Φύλο + Φωνήεν: Τονισμός + (Φωνήεν | Ομιλητής) + (1 | Λέξη). Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης ανάλυσης φαίνονται στους πίνακες 4 και 5:

Βασικά στοιχεία μοντέλου	N	Βαθμοί Ελευθερίας	Σταθερός όρος	Grand Mean
	7357	45	0.12	0.00159
Προσαρμογή μοντέλου	Απόκλιση	AIC	R²	
	13502.842	13767.853	0.664	
Προβλέπουσες	Βαθμοί Ελευθερίας	AIC εάν αφαιρεθεί	Τιμή σημαντικότητας	
Φωνήεν: Τονισμός	4	+535.32	< 0.00	
Τρόπος άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου	3	+83.91	< 0.00	
Τρόπος άρθρωσης επόμενου φθόγγου	3	+29.3	< 0.00	
Σημείο άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου	3	+17.75	< 0.00	
Μόρφωση	2	+2.48	0.0392	
Πόλη	6	-1.45	0.103	
Ηχηρότητα επόμενου φθόγγου	1	-0.67	0.249	
Σημείο άρθρωσης επόμενου φθόγγου	3	-3.11	0.409	
Ηχηρότητα προηγούμενου φθόγγου	1	-1.76	0.621	
Περιοχή: Φύλο	3	-5.33	0.88	

Πίνακας 4: Αποτελέσματα της ανάλυσης με LMM για την τιμή F1 (Lobanov) για τα φωνήεντα /a, e, i, o, u/

Βασικά στοιχεία μοντέλου	N	Βαθμοί Ελευθερίας	Σταθερός όρος	Grand Mean
	7357	45	-0.0515	-0.00293
Προσαρμογή μοντέλου	Απόκλιση	AIC	R²	
	88884.123	9161.294	0.825	

Προβλέπουσες	<u>Βαθμοί</u> <u>Ελευθερίας</u>	<u>AIC εάν</u> <u>αφαιρεθεί</u>	<u>Τιμή</u> <u>σημαντικότητας</u>
Φωνήεν: Τονισμός	4	+239.96	< 0.00
Σημείο άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου	3	+165.5	< 0.00
Σημείο άρθρωσης επόμενου φθόγγου	3	+156.89	< 0.00
Τρόπος άρθρωσης επόμενου φθόγγου	3	+92.59	< 0.00
Τρόπος άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου	3	+47.93	< 0.00
Πόλη	6	+9.95	< 0.00
Ηχηρότητα επόμενου φθόγγου	1	+7.75	< 0.00
Μόρφωση	2	+4.78	0.01
Περιοχή: Φύλο	3	+1.93	0.04
Ηχηρότητα προηγούμενου φθόγγου	1	-1.88	0.72

Πίνακας 5: Αποτελέσματα της ανάλυσης με LMM για την τιμή F2 (Lobanov) για τα φωνήεντα /a, e, i, o, u/

Στους παραπάνω πίνακες, η αλληλεπίδραση μεταξύ τύπου φωνήεντος και τόνου συλλαβής είναι στατιστικά σημαντική. Έτσι, προχωρήσαμε σε ξεχωριστές αναλύσεις για κάθε ζεύγος τονισμένων και άτονων φωνηέντων.

3.1 Η επίδραση του τόνου της συλλαβής

Στον πίνακα 6 φαίνονται τα αποτελέσματα για το /e/ και τον διαμορφωτή F1:

Βασικά στοιχεία μοντέλου	<u>N</u>	<u>Βαθμοί</u> <u>Ελευθερίας</u>	<u>Σταθερός</u> <u>όρος</u>	<u>Grand</u> <u>Mean</u>
	2234	27	0.377	0.209
Προσαρμογή μοντέλου	<u>Απόκλιση</u>	<u>AIC</u>	<u>R²</u>	
	3949.503	4102.369	0.441	
Προβλέπουσες	<u>Βαθ.</u> <u>Ελευθερίας</u>	<u>AIC εάν</u> <u>αφαιρεθεί</u>	<u>Τιμή</u> <u>σημαντικότητας</u>	
Τονισμός	1	+92.4	< 0.00	
Τρόπος άρθρωσης επόμενου φθόγγου	3	+16.57	< 0.00	
Τρόπος άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου	3	+15.37	< 0.00	
Σημείο άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου	3	+15.22	< 0.00	
Σημείο άρθρωσης επόμενου φθόγγου	3	+4.14	0.01	
Μόρφωση	2	-1.41	0.27	

Πόλη	6	-5.91	0.41
Ηχηρότητα επόμενου φθόγγου	1	-1.36	0.42
Περιοχή: Φύλο	3	-4.76	0.74
Ηχηρότητα προηγούμενου φθόγγου	1	-1.96	0.83

Πίνακας 6: Αποτελέσματα της ανάλυσης με LMM για την τιμή F1 (Lobanov) για το φωνήεν /e/

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι ο τόνος αποτελεί τον παράγοντα με τη σημαντικότερη επίδραση επί του F1. Καμία από τις κοινωνικές παραμέτρους δεν φαίνεται να αποτελεί σημαντικό παράγοντα επίδρασης για κάποιον από τους δύο διαμορφωτές. Οι αντίστοιχες μετρήσεις για τον διαμορφωτή F2 έδειξαν ότι ο τόνος αποτελεί τον πέμπτο σημαντικότερο παράγοντα επίδρασης.

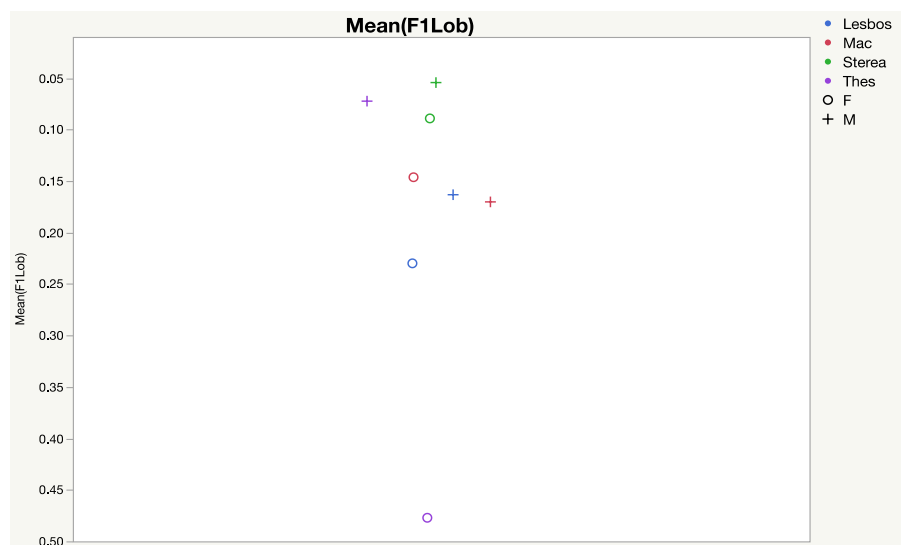
Στον πίνακα 7 καταγράφονται τα αποτελέσματα για το /o/ και τον διαμορφωτή F1:

Βασικά στοιχεία μοντέλου	N	Βαθμοί Ελευθερίας	Σταθερός όρος	Grand Mean
	2068	27	0.139	0.147
Προσαρμογή μοντέλου	Απόκλιση	AIC	R²	
	3554.892	3707.548	0.39	
Προβλέπουσες	Βαθ. Ελευθερίας	AIC εάν αφαιρεθεί	Τιμή σημαντικότητας	
Τονισμός	1	+75.2	< 0.00	
Τρόπος άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου	3	+20.87	< 0.00	
Περιοχή: Φύλο	3	+11.92	< 0.00	
Σημείο άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου	3	+6.71	< 0.00	
Πόλη	6	-3.77	0.222	
Μόρφωση	2	-1.15	0.24	
Ηχηρότητα επόμενου φθόγγου	1	-0.64	0.243	
Σημείο άρθρωσης επόμενου φθόγγου	3	-2.83	0.366	
Τρόπος άρθρωσης επόμενου φθόγγου	3	-2.85	0.369	
Ηχηρότητα προηγούμενου φθόγγου	1	-1.93	0.784	

Πίνακας 7: Αποτελέσματα της ανάλυσης με LMM για την τιμή F1 (Lobanov) για το φωνήεν /o/

Σε αυτόν τον πίνακα φαίνεται ότι δεν υπάρχουν μεγάλες διαφορές σε σχέση με τα αποτελέσματα του /e/, καθώς και στην περίπτωση του /o/ ο τόνος αποτελεί τον παράγοντα με τη σημαντικότερη επίδραση επί του F1. Οι αντίστοιχες μετρήσεις για τον F2 έδειξαν ότι ο τόνος αποτελεί τον τρίτο σημαντικότερο παράγοντα επίδρασης. Κάτι που διαφοροποιεί το /o/ από όλα τα υπόλοιπα φωνήεντα είναι ότι, (μόνον) στην περίπτωση του, το φύλο σε συνδυασμό με τον τόπο καταγωγής αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα

επίδρασης, καθώς το άτομο /ο/ των γυναικών είναι λιγότερο ανυψωμένο από αυτό των αντρών, κάτι που οφείλεται στο ότι οι συμμετέχουσες με καταγωγή από τη Θεσσαλία ανυψώνουν το /ο/ πολύ λιγότερο από τους συμμετέχοντες θεσσαλικής καταγωγής, όπως φαίνεται και στο παρακάτω σχήμα:

Σχήμα 4: Ο μέσος όρος των τιμών του διαμορφωτή F1 για το /ο/ ανά φύλο και τόπο καταγωγής

Στον πίνακα 8 δίνονται τα αποτελέσματα για το /α/ και τον διαμορφωτή F1:

Βασικά στοιχεία μοντέλου	N	Βαθμοί Ελευθερίας	Σταθερός όρος	Grand Mean
	835	26	1.393	1.428
Προσαρμογή μοντέλου	Απόκλιση	AIC	R ²	
	1902.371	2031.225	0.55	
Προβλέπουσες	Βαθ. Ελευθερίας	AIC εάν αφαιρεθεί	Τιμή σημαντικότητας	
Τονισμός	1	+72	< 0.00	
Σημείο άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου	3	+9.16	< 0.00	
Τρόπος άρθρωσης επόμενου φθόγγου	3	-1.28	0.19	
Περιοχή: Φύλο	3	-2.17	0.28	
Σημείο άρθρωσης επόμενου φθόγγου	2	-2.46	0.46	
Τρόπος άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου	3	-3.43	0.46	
Μόρφωση	2	-3.45	0.75	
Ηχηρότητα προηγούμενου φθόγγου	1	-1.92	0.78	
Πόλη	6	-9.68	0.88	
Ηχηρότητα επόμενου φθόγγου	1	-2	0.96	

Πίνακας 8: Αποτελέσματα της ανάλυσης με LMM για την τιμή F1 (Lobanov) για το φωνήεν /α/

Όπως και στην περίπτωση των /e/ και /o/, ο τόνος αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα επίδρασης για τον διαμορφωτή F1. Στην περίπτωση του F2, οι αντίστοιχες μετρήσεις έδειξαν ότι ο τόνος αποτελεί τον τρίτο σημαντικότερο παράγοντα επίδρασης. Καμία από τις κοινωνικές παραμέτρους δεν είναι σημαντικός παράγοντας για κάποιον από τους δύο διαμορφωτές.

Αν συγκρίνουμε τα αποτελέσματα της ανάλυσης των μη υψηλών φωνηέντων με αυτά των υψηλών (βλ. πίνακες 9 και 10) παρατηρούμε μια σημαντική διαφορά: ο τόνος αποτελεί έναν μη σημαντικό (στην περίπτωση του /i/) ή ελάχιστα σημαντικό στην περίπτωση του /u/ παράγοντα επίδρασης, όσον αφορά τον διαμορφωτή F1.

Βασικά στοιχεία μοντέλου	<u>N</u>	<u>Βαθμοί</u> <u>Ελευθερίας</u>	<u>Σταθερός</u> <u>όρος</u>	<u>Grand</u> <u>Mean</u>
	1435	25	-0.942	-0.964
Προσαρμογή μοντέλου	<u>Απόκλιση</u>	<u>AIC</u>	<u>R²</u>	
	2149.869	2295.742	0.05	
Προβλέπουσες	<u>Βαθ.</u> <u>Ελευθερίας</u>	<u>AIC εάν</u> <u>αφαιρεθεί</u>	<u>Τιμή</u> <u>σημαντικότητας</u>	
Τρόπος άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου	3	+9.44	< 0.00	
Τρόπος άρθρωσης επόμενου φθόγγου	3	+2.29	0.04	
Πόλη	6	-5.09	0.33	
Σημείο άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου	2	-2.5	0.47	
Σημείο άρθρωσης επόμενου φθόγγου	2	-2.52	0.47	
Τονισμός	1	-1.59	0.52	
Ηχηρότητα προηγούμενου φθόγγου	1	-1.8	0.65	
Περιοχή: Φύλο	3	-5.08	0.82	
Μόρφωση	2	-3.63	0.83	
Ηχηρότητα επόμενου φθόγγου	1	-1.97	0.86	

Πίνακας 9: Αποτελέσματα της ανάλυσης με LMM για την τιμή F1 (Lobanov) για το φωνήεν /i/

Βασικά στοιχεία μοντέλου	<u>N</u>	<u>Βαθμοί</u> <u>Ελευθερίας</u>	<u>Σταθερός</u> <u>όρος</u>	<u>Grand</u> <u>Mean</u>
	785	25	-0.791	-0.724
Προσαρμογή μοντέλου	<u>Απόκλιση</u>	<u>AIC</u>	<u>R²</u>	
	1477.161	1599.43	0.31	
Προβλέπουσες	<u>Βαθ.</u> <u>Ελευθερίας</u>	<u>AIC εάν</u> <u>αφαιρεθεί</u>	<u>Τιμή</u> <u>σημαντικότητας</u>	
Τονισμός	1	+3.37	0.02	
Τρόπος άρθρωσης επόμενου φθόγγου	3	+1.4	0.06	
Τρόπος άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου	3	+0.22	0.10	
Περιοχή: Φύλο	3	-0.79	0.15	
Ηχηρότητα επόμενου φθόγγου	1	-0.62	0.24	
Πόλη	6	-4.88	0.31	
Σημείο άρθρωσης προηγούμενου φθόγγου	3	-3.34	0.44	
Μόρφωση	2	-2.83	0.55	
Σημείο άρθρωσης επόμενου φθόγγου	2	-3.26	0.69	
Ηχηρότητα προηγούμενου φθόγγου	1	-1.93	0.78	

Πίνακας 10: Αποτελέσματα της ανάλυσης με LMM για την τιμή F1 (Lobanov)
για το φωνήεν /u/

Συνολικά, τα αποτελέσματα που παρουσιάσαμε μέχρι τώρα συνάδουν τόσο με το μοτίβο της κατανομής στον φωνητικό χώρο των τονισμένων και άτονων φωνηέντων που παρουσιάσαμε στα σχήματα 2-4, όσο και με παρατηρήσεις ερευνητών, όπως του Θεμελή (2017), σχετικά με τον ρόλο που παίζει ο τόνος στην ανύψωση των /o/, /e/ και /a/.

3.2 Η επίδραση της θέσης του τόνου στην ανύψωση άτονων φωνηέντων

Οι Θεμελής (2017), Lengeris *et al.* (2016) και Pappas (2017) έχουν δείξει ότι η θέση του τόνου πριν ή μετά τη συλλαβή με το άτονο φωνήεν παίζει ρόλο στην ανύψωσή του. Τα αποτελέσματα της δικής μας ανάλυσης φαίνονται στα παρακάτω γραφήματα:

Σχήμα 5: Το /e/ σε προτονική και μετατονική θέση ($AIC = -1.03$, $p = 0.325$)

Σχήμα 6: Το /o/ σε προτονική και μετατονική θέση ($AIC = -1.03$, $p = 0.323$)

Σε αυτά τα γραφήματα, τα άτομα /e/ και /o/ σε προτονική και μετατονική θέση συμπίπτουν σχεδόν απόλυτα μέσα στον φωνητικό χώρο.

3.3 Η κατανομή στον φωνητικό χώρο των άτονων μεσαίων και υψηλών φωνηέντων

Προκειμένου να εξετάσουμε αν η ανύψωση των άτονων /e/ και /o/ οδηγεί σε σημαντικό βαθμό στη διαφοροποίησή τους από τα τονισμένα /e/ και /o/ και στην επαλληλία τους με τα /i/ και /u/, προχωρήσαμε σε μια ανάλυση με τη μέθοδο Pillai (Nycz & Hall-Lew 2014), βασισμένη σε μια μετρική μεταβλητή (που κυμαίνεται μεταξύ 0 και 1) της MANOVA, με τους διαμορφωτές F1 και F2 να αποτελούν τις συμμεταβλητές. Όσο μεγαλύτερη είναι η τιμή Pillai τόσο μεγαλύτερη θεωρείται η διαφορά μεταξύ των διασπορών των δύο φωνηέντων. Ταυτόχρονα, υπολογίζεται και η σημαντικότητα της διαφοράς τους, όπου τιμές μικρότερες του 0.005 υποδεικνύουν έλλειψη επαλληλίας. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης για κάθε ομιλητή, όσον αφορά τα τονισμένα και άτονα /e/, δείχνουν ότι η διαφορά μεταξύ του τονισμένου και του άτονου /e/ είναι σημαντική για 37 από τους 38 ομιλητές. Όσον αφορά τη διαφορά μεταξύ των άτονων /e/ και /i/, είναι σημαντική για όλους τους ομιλητές. Συνολικά, λοιπόν, βλέπουμε ότι το άτονο /e/ είναι σημαντικά διαφορετικό και από το τονισμένο /e/ και από το άτονο /i/.

Στη συνέχεια, συγκρίναμε τις τιμές της ανάλυσης Pillai για κάθε ομιλητή όσον αφορά τα τονισμένα και άτονα /o/. Εδώ τα αποτελέσματα δεν ήταν ομοιόμορφα. Για 8 ομιλητές η διαφορά μεταξύ των δύο /o/ δεν είναι σημαντική. Όσον αφορά δε τη διαφορά μεταξύ των άτονων /o/ και /u/, για 11 ομιλητές η διαφορά μεταξύ των δύο φωνηέντων δεν είναι σημαντική, ενώ για 19 είναι. Συνολικά, δηλαδή, βλέπουμε ότι σε σχέση με το άτονο /o/, οι συμμετέχοντες ανήκουν σε τρεις κατηγορίες: α) 8 ομιλητές με επαλληλία μεταξύ άτονου και τονισμένου /o/, β) 11 ομιλητές με επαλληλία μεταξύ των άτονων /u/ και /o/, και γ) 19 ομιλητές όπου το άτονο /o/ ναι μεν ανυψώνεται, αλλά δεν ταυτίζεται με το άτονο /u/.

4. Συμπερασματικά

Τα δεδομένα που παρουσιάσαμε στην προηγούμενη ενότητα συνάδουν με τις παρατηρήσεις διαφόρων ερευνητών με δεδομένα από συμμετέχοντες που κατοικούν στην Ελλάδα, ότι δηλαδή οι ομιλητές των ΒΔ τείνουν να ανυψώνουν τα άτονα μεσαία φωνήεντα (βλ., ενδεικτικά, Χατζιδάκις 1905· Loukina 2008), και ιδιαίτερα με εκείνες όπου επισημαίνεται ότι δεν παρατηρείται πλήρης επαλληλία μεταξύ του άτονου /o/ και του άτονου /u/, και του άτονου /e/ και του άτονου /i/ (Kretschmer 1905· Παπαδόπουλος 1926· Kainada & Baltazani 2014· Lengeris *et al.* 2016· Θεμελής 2017).

Από την άλλη πλευρά, τα δεδομένα μας ουσιαστικά δεν συνάδουν με την παρατήρηση των Kainada και Baltazani (2014), ότι οι ομιλήτριες των ΒΔ τείνουν να μην ανυψώνουν τα άτονα μεσαία φωνήεντα τόσο όσο οι άντρες, ίσως επειδή οι συμμετέχουσες στην έρευνά μας ανήκουν σε μια γενιά, όπου οι γυναίκες ήταν λιγότερο εκτεθειμένες στην αγορά εργασίας, άρα και στην ΚΝΕ. Εδώ, το εύρημά μας ότι στην περίπτωση του /o/ οι Θεσσαλές ομιλήτριες διαφοροποιούνται σε σημαντικό βαθμό από τους άρρενες ομιλητές όσον αφορά τη μικρότερη ανύψωση του συγκεκριμένου φωνήεντος σε άτονη θέση, αποτελεί μια ενδιαφέρουσα εξαίρεση, η οποία συνάδει γενικά με την παρατήρηση του Θεμελή (2017), ότι το γένος επηρεάζει σημαντικά τις τιμές του διαμορφωτή F1, αλλά μόνο σε συνδυασμό με τον τόπο καταγωγής. Θεωρούμε πως αυτή η διαφοροποίηση μεταξύ των ανδρών και γυναικών συμμετεχόντων από τη Θεσσαλία, δείχνει ότι ο

στιγματισμός του συγκεκριμένου χαρακτηριστικού στην Ελλάδα επηρέασε τους ομιλητές μας πριν μεταναστεύσουν και ίσως έχει μεταφερθεί και στον Καναδά. Στα επόμενα στάδια της έρευνάς μας, σχεδιάζουμε να προβούμε σε μια με μεγαλύτερο εύρος δεδομένων σύγκριση των τιμών του διαμορφωτή F1, με συμμετέχοντες μετανάστες τόσο από τη Βόρεια όσο και από τη Νότια Ελλάδα, έτσι ώστε να καταλήξουμε στο κατά πόσον διαφέρουν οι τιμές ανύψωσης των άτονων φωνηέντων ανάμεσα στις διαλέκτους της ΝΕ. Έτσι, θα μπορέσουμε να αξιολογήσουμε καλύτερα τι σηματοδοτούν οι διαφορές που ενδεχομένως υπάρχουν.

Σε κάθε περίπτωση, οι ομιλητές μας φαίνεται να έχουν «μεταφέρει» και διατηρήσει σε κάποιον βαθμό τη βορειοελλαδική προφορά στη νέα τους πατρίδα. Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον ότι αυτό έλαβε χώρα ενώ στον Καναδά ζούσαν σε ένα περιβάλλον όπου συναναστρέφονταν σε προσωπικό, φιλικό ή επαγγελματικό επίπεδο με μια πληθώρα ομιλητών νοτίων ΝΕ διαλέκτων και, ιδιαίτερα, με μετανάστες από την Πελοπόννησο. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η μη πλήρης προσαρμογή τους σε αυτό που θα θεωρούνταν η «σωστή» (πρότυπη) προφορά στην Ελλάδα και τον Καναδά είχε να κάνει με το γεγονός πως κάτι τέτοιο δεν ήταν απολύτως απαραίτητο για έναν επιτυχημένο οικογενειακό, κοινοτικό και επαγγελματικό βίο, με την έννοια ότι εντάσσονταν σε ένα περιβάλλον, όπου γενικότερα η χρήση των «σωστών» Ελληνικών δεν ήταν απαραίτητη για να βρουν μια καλή, επικερδή εργασία ή για να έχουν μια τουλάχιστον αξιοπρεπή διαβίωση.

Ευχαριστίες

Οι συγγραφείς θα ήθελαν να εκφράσουν τις θερμές τους ευχαριστίες στο *Ιδρυμα Σταύρος Νιάρχος*, για τη γενναιόδωρη χρηματοδότηση του ερευνητικού προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (2017-2018), στο πλαίσιο του οποίου έλαβε χώρα η παρούσα εργασία, καθώς και στους συνεργάτες τους Τάσο Αναστασιάδη (McGill) και Σάκη Γκέκα (York), που είχαν την ευγενή καλοσύνη να τους επιτρέψουν να χρησιμοποιήσουν δεδομένα από το υλικό που έχει συλλεγεί στο Μοντρεάλ και το Τορόντο από τις τοπικές ερευνητικές ομάδες.

Βιβλιογραφία

- Frangoudaki, A. 1992. Diglossia and the present language situation in Greece: a sociological approach to the interpretation of diglossia and some hypotheses on today's linguistic reality. *Language in Society* 21: 365-381.
- Γεωργογιάννης, Π. 1996. Μεταναστευτικά κινήματα από την Ελλάδα στο εξωτερικό. *Επιστημονική Επετηρίδα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης)* 9: 18-29.
- Hatzidakis, G. 1892. *Einleitung in die Griechische Grammatik*. Leipzig: Breitkopf & Härtel.
- Θεμελής, Γ. 2017. Η πραγμάτωση των φωνηέντων σε τοπικές ελληνικές διαλέκτους. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Joseph, B. & G. Tserdanelis. 2003. Modern Greek. Στο T. Roelcke (επιμ.), *Variationstypologie. Ein sprachtypologisches Handbuch zu den europäischen Sprachen in Geschichte und Gegenwart*. Berlin: Walter de Gruyter, 824-849.
- Johnson, D. 2009. Getting off the GoldVarb Standard: introducing Rbrul for mixed-effects variable rule analysis. *Language and Linguistics Compass* 3: 359-383.
- Kainada, E. & M. Baltazani. 2014. The vocalic system of the dialect of Ipiros. Στο G. Kotzoglou, K. Nikolou, E. Karantzola, K. Frantzi, I. Galantomos, M. Georgalidou, V. Kourti-Kazoullis, Ch. Papadopoulou & E. Vlachou. (επιμ.), *11th ICGL. Selected Papers*. Rhodes: University of Aegean, 591-602.

- Κουρδής, Ε. 2007. *Θεσσαλικό ιδίωμα*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Kretschmer, P. 1905. *Der heutige lesbische Dialekt*. Wien: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- Labov, W. 1966. *The social stratification of (r) in New York department stores*. Washington: Center for Applied Linguistics.
- Lengeris, A., Kainada, E. & N. Topintzi. 2016. Vowel raising, deletion and diphthongization in Kozani Greek. Στο A. Ralli, N. Koutsoukos & S. Bompolas (επιμ.), *Proceedings of the MGDLT6*. Patras: University of Patras, 93-101.
- Lobanov, B., Tsurulnik, L., Zhadinets, D. & H. Karnevskaia. 2006. Language and speaker specific implementation of intonation contours in multilingual TTS synthesis. Στο R. Hoffmann & H. Mixdorff (επιμ.), *Speech Prosody: Proceedings of the 3rd International Conference*, vol. 2. Dresden: TUDpress, 553-556.
- Loukina, A. 2008. *Regional phonetic variation in Modern Greek*. Διδακτορική διατριβή, University of Oxford.
- Μητροφάνης, Γ. 2003. Πολιτικοί κρατούμενοι. Μετεμφυλιακό κράτος, δικτατορία. Στο Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Τόμ. 9. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 121-134.
- Newton, B. 1972. The dialect geography of Modern Greek passive inflections. *Glotta* 50: 262-289.
- Nycz, J. & L. Hall-Lew. 2014. Best practices in measuring vowel merger. *Proceedings of Meetings in Acoustics* (20)1: 1-19.
- Παπαδόπουλος, Α. 1926. *Γραμματική των βορείων ιδιωμάτων της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Σακελλάριος.
- Παπαμερή, Ε. 2017. Παρατηρήσεις στο ιδίωμα της Τενέδου. *Βαλκανικά Σύμμεικτα* 18: 128-156.
- Pappas, P. 2017. Vowel raising and vowel deletion as sociolinguistic variables in Northern Greek. Στο I. Buchstaller & B. Siebenhaar (επιμ.), *Language Variation - European Perspectives VI*. Amsterdam: Benjamins, 113-124.
- Πολύζος, Σ. 2011. *Περιφερειακή ανάπτυξη*. Αθήνα: Κριτική.
- Protopapas, A., Tzakosta, M., Chalamandaris, A. & P. Tsiakoulis. 2012. IPLR: an online resource for Greek word-level and sublexical information. *Language Resources and Evaluation* 46: 449-459.
- Sfakianaki, A. 2002. The acoustic characteristics of Greek vowels produced by adults and children. Στο M. Makri-Tsilipakou (επιμ.), *14th International Symposium. Selected papers on theoretical and applied linguistics*. Thessaloniki: A.U.Th., 383-394.
- Thomas, E. & T. Kendall. 2007. *NORM: The vowel normalization and plotting suite*. (<http://ncslaap.lib.ncsu.edu/tools/norm/>)
- Trudgill, P. 2003. Modern Greek dialects. *Journal of Greek Linguistics* 4: 45-64.
- Τζάρτζανος, Α. 1909. *Περί της συγχρόνου θεσσαλικής διαλέκτου*. Αθήνα: Πετράκος.
- Τσολάκη, Μ. 2009. *Μορφολογία του ιδιώματος της Σαμοθράκης*. Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Τσοπανάκης, Α. 1941-1952. Το σιατιστινό ιδίωμα. *Μακεδονικά* 2: 266-298.
- Φραγκουδάκη, Α. 1996. *Γλώσσα και ιδεολογία*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Χατζιδάκης, Γ. Ν. 1905. *Μεσαιωνικά και νέα ελληνικά*. Τόμος Α'. Αθήνα: Σακελλάριος.

«Νιώθω στον Καναδά Έλληνας, στην Ελλάδα δεν νιώθω Έλληνας»: Η ταυτότητα του/της ξένου/ης σε Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες στον Καναδά¹

Ράνια Καραχάλιου*, Βίλλυ Τσάκωνα**, Αργύρης Αρχάκης* & Αγγελική Ράλλη*
Πανεπιστήμιο Πατρών*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών**

Περίληψη

Στόχος της έρευνάς μας είναι η εξέταση των ποικίλων τρόπων τοποθέτησης (positioning) των Ελλήνων/ίδων μεταναστών/τριών από πλευράς πολιτισμικής ταυτότητας. Πρόσφατες προσεγγίσεις σχετικά με τις πολιτισμικές ταυτότητες των μεταναστών/τριών τείνουν να χρησιμοποιούν την έννοια του διεθνισμού (transnationalism), προκειμένου να αναδείξουν την έντονη υβριδικότητα και ρευστότητα των ταυτοτήτων αυτών. Πρόθεσή μας είναι να δείξουμε πως η έννοια «ξένος/η», όπως περιγράφεται από τον Georg Simmel ([1908] 1971), μπορεί να συμβάλει στην ανάλυση και την ερμηνεία των διεθνικών ταυτοτήτων. Αξιοποιώντας τη θεωρία της τοποθέτησης (Davies & Harré 1990), υποστηρίζουμε ότι οι πληροφορητές/τριές μας οικοδομούν, κατά κύριο λόγο, την υβριδική ταυτότητα του/της «ξένου/ης», αφού αυτοπροσδιορίζονται είτε ως Έλληνες/ίδες και Καναδοί/ές ταυτόχρονα είτε ως Έλληνες/ίδες, αλλά όχι όταν βρίσκονται στην Ελλάδα. Τα δεδομένα μας αποτελούνται από 15 ημιδομημένες συνεντεύξεις που διερευνούν τη μεταναστευτική εμπειρία των Ελλήνων/ίδων, οι οποίοι/ες μετανάστευσαν στον Καναδά από τα μέσα της δεκαετίας του 1940 μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970. Στην ανάλυση, εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας α) στα γλωσσικά μέσα που επιστρατεύουν οι πληροφορητές/τριες για να οικοδομήσουν την υβριδική ταυτότητα του/της «ξένου/ης», και β) στους συγκεκριμένους στόχους που αυτά επιτελούν. Παράλληλα, υποστηρίζουμε ότι μέσω της οικοδόμησης ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης», οι μετανάστες/τριες μπορούν να κατοχυρώνουν την ελληνικότητα, από τη μια πλευρά, και, από την άλλη, να νομιμοποιούνται ως πολίτες του Καναδά, τηρώντας αποστάσεις από τον ελληνικό τρόπο ζωής στην Ελλάδα και από τα σχετικά αρνητικά στερεότυπα.

Λέξεις-κλειδιά: μετανάστες/τριες, διεθνισμός, «ξένος/η», τοποθέτηση, υβριδικότητα.

1. Εισαγωγή

Οι σύγχρονες προσεγγίσεις στις πολιτισμικές ταυτότητες των μεταναστών/τριών καταφεύγουν συχνά στην έννοια του διεθνισμού (transnationalism) για να ερμηνεύσουν την υβριδικότητα και τη ρευστότητα των ταυτοτήτων αυτών, δεδομένου ότι οι μετανάστες/τριες προβάλλουν τους εαυτούς τους ως άτομα με δεσμούς σε δύο (τουλάχιστον) πολιτισμικές κοινότητες: την κοινότητα από την οποία κατάγονται και αυτήν όπου διαμένουν. Εντούτοις, η κατασκευή υβριδικών ταυτοτήτων δεν συνιστά πρόσφατο φαινόμενο, αλλά έχει απασχολήσει την έρευνα ήδη από τις αρχές του 20^{ού} αιώνα. Πρόθεσή μας είναι να δείξουμε ότι η έννοια του/της «ξένου/ης», όπως τη διατύπωσε ο Georg Simmel ([1908] 1971, [1908] 2009), είναι ιδιαίτερα συναφής με την πραγματέυση και την ερμηνεία τέτοιων ταυτοτήτων.

¹ Η μελέτη αυτή αποτελεί μετάφραση του άρθρου που δημοσιεύθηκε το 2018 στο *Tertium Linguistic Journal*, με προσαρμογές για τις ανάγκες της παρούσας δημοσίευσης (βλ. Μέρος Β' και Παράρτημα στον παρόντα τόμο).

Τα δεδομένα μας αποτελούνται από 15 ημιδομημένες συνεντεύξεις που διερευνούν τη μεταναστευτική εμπειρία Ελλήνων/ίδων που μετανάστευσαν στον Καναδά από τα μέσα της δεκαετίας του 1940 μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970. Η ανάλυσή μας εστιάζει στις υβριδικές τοποθετήσεις τους, οι οποίες συνδυάζουν στοιχεία ελληνικές και καναδικές ταυτότητες. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζουμε α) τα γλωσσικά μέσα που επιστρατεύουν οι πληροφορητές/τριες για να οικοδομήσουν την υβριδική ταυτότητα του/της «ξένου/ης», και β) τους συγκεκριμένους στόχους που επιτελούν οι γλωσσικές αυτές στρατηγικές. Υποστηρίζουμε ότι, μέσω της οικοδόμησης υβριδικών ταυτοτήτων, οι πληροφορητές/τριές μας κατοχυρώνουν την ελληνικότητά τους, από τη μια πλευρά, και, από την άλλη, νομιμοποιούν τους εαυτούς τους ως πολίτες του Καναδά, ενώ ταυτόχρονα αποστασιοποιούνται από τους/τις Έλληνες/ίδες που ζουν στην Ελλάδα και από τα αντίστοιχα αρνητικά στερεότυπα.

Η εργασία μας διαρθρώνεται ως εξής: στην ενότητα 2, παρουσιάζουμε το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνάς μας. Ειδικότερα, εξετάζουμε το φαινόμενο του διεθνισμού και τη συσχέτισή του με την ταυτότητα του/της «ξένου/ης». Στην ενότητα 3, αναφερόμαστε στην *τοποθέτηση* (positioning), ως βασικό μεθοδολογικό εργαλείο διερεύνησης των διεθνικών ταυτοτήτων (ή ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης»), καθώς και στους συγκεκριμένους γλωσσικούς μηχανισμούς μέσω των οποίων αυτές πραγματώνονται. Στη συνέχεια, περιγράφουμε το καναδικό πλαίσιο σχετικά με τη μετανάστευση (ενότητα 4) και προχωράμε στην παρουσίαση (ενότητα 5) και την ανάλυση (ενότητα 6) των δεδομένων μας. Η ανάλυσή μας έχει ως στόχο να φέρει στην επιφάνεια τις γλωσσικές στρατηγικές που χρησιμοποιούν οι πληροφορητές/τριες για την οικοδόμηση υβριδικών ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης». Τέλος, στην ενότητα 7, παρουσιάζουμε τα συμπεράσματα και ορισμένους περιορισμούς της έρευνάς μας.

2. Διεθνισμός και η ταυτότητα του/της «ξένου/ης»

Η παγκοσμιοποίηση, η μαζική μετανάστευση και οι διαπολιτισμικές διεπιδράσεις αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά του αναδυόμενου μεταμοντέρνου κόσμου. Στο πλαίσιο αυτό, η μελέτη της γλώσσας σε συνάρτηση με την ανθρώπινη κινητικότητα έχει έρθει στο προσκήνιο της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας (βλ. μεταξύ άλλων Rampton 2008· Blommaert 2010· Pennycook & Otsuji 2015· Canagarajah 2017). Οι συνεχείς ροές ανθρώπων, προϊόντων, ιδεών και λόγων οδηγούν στη συνύπαρξη ανθρώπων από ετερόκλητα πολιτισμικά και γλωσσικά περιβάλλοντα και, ως εκ τούτου, στην αναδιαμόρφωση των κοινωνικοπολιτικών δομών. Ο Blommaert (2010: 5) επισημαίνει χαρακτηριστικά:

«η κίνηση των ανθρώπων στον χώρο δεν είναι [...] ποτέ μια κίνηση σε άδειους χώρους. Οι χώροι είναι πάντα ο χώρος κάποιου, είναι γεμάτοι με νόρμες, προσδοκίες, ιδέες για το τι μετράει ως πρέπουσα και κανονική (ενδεικτική)² γλωσσική χρήση και για το τι όχι».

(Blommaert 2010: 5)

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, ένα από τα θέματα που έχει προσελκύσει την προσοχή της έρευνας είναι ο *διεθνισμός* (Basch *et al.* 1994· Vertovec 2004, 2009· Duff

² Ως ‘ενδεικτική’ μεταφράζουμε εδώ τον όρο *indexical*.

2015). Ο διεθνισμός περιλαμβάνει τις «διαδικασίες μέσω των οποίων οι μετανάστες/τριες διαμορφώνουν και διατηρούν ταυτόχρονες πολυσύνθετες κοινωνικές σχέσεις που ενώνουν τις κοινωνίες καταγωγής και εγκατάστασης» (Basch *et al.* 1994: 5). Με άλλα λόγια, οι μετανάστες/τριες δεν αντιμετωπίζονται πλέον ως ξεριζωμένοι άνθρωποι που πασχίζουν να αφομοιωθούν σε ένα αφιλόξενο περιβάλλον, αλλά ως κοινωνικοί/ές δράστες/τριες που δημιουργούν με δυναμικό τρόπο διεθνικά δίκτυα ανάμεσα σε χώρες διαμονής και προέλευσης, οδηγώντας σε νέες χαρτογραφήσεις του χώρου και της ταυτότητας (De Fina 2016: 164-165' βλ. επίσης Smith & Guarnizo 1998' Faist 2000). Υπό αυτό το πρίσμα, ο διεθνισμός θέτει υπό αμφισβήτηση τις κυρίαρχες ιδεολογίες του σύγχρονου έθνους-κράτους, το οποίο βασίζεται και προάγει την ομοιογένεια, τη σταθερότητα και την αρχή «μια γλώσσα-ένα έθνος».

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι γλωσσικές πρακτικές μέσω των οποίων διαπραγματεύονται τις ταυτότητές τους τα μέλη διεθνικών κοινοτήτων έχουν τεθεί στο μικροσκόπιο της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας, ιδίως μέσα από το πρίσμα της προσέγγισης της *κοινωνικής κατασκευής* (social constructionism). Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, οι ταυτότητες δεν συνιστούν στατικές και αμετάβλητες ιδιότητες του εαυτού, αλλά (ανα)παράγονται, διαμορφώνονται ή/και αποδομούνται μέσα από τον λόγο (Wodak *et al.* 1999: 3-4' βλ. επίσης Sarbin & Kitsuse 1994: 2, 8' Antaki & Widdicombe 1998' De Fina *et al.* 2006' Archakis & Tsakona 2012).

Στο πλαίσιο αυτό, η έννοια της *υβριδικότητας* (hybridity) επιστρατεύεται συχνά προκειμένου να περιγράψει ταυτοτικές κατασκευές «αποεδαφοποιημένων ατόμων» (deterritorialized people) (De Fina 2016: 168). Η υβριδικότητα οφείλεται στο γεγονός ότι τα διεθνικά άτομα είναι δυνατό να παρουσιάζουν τους εαυτούς τους να ανήκουν είτε εντός ή εκτός συγκεκριμένων χώρων, στο κέντρο ή στην περιφέρεια, σε έναν απροσδιόριστο ενδιάμεσο χώρο που θέτει υπό αμφισβήτηση τα παραδοσιακά σύνορα, είτε, όπως θα το έθετε ο Bhabha (1994: 37), σε έναν «τρίτο χώρο», όπου

«το νόημα και τα σύμβολα της κουλτούρας δεν παρουσιάζουν την αρχική ενότητα ή σταθερότητα· όπου ακόμα και τα ίδια σημεία μπορούν να γίνουν αντικείμενο οικειοποίησης, να μεταφραστούν, να επανα-ιστοριοποιηθούν και να διαβαστούν εκ νέου».

(Bhabha 1994: 37)

Συνεπώς, η αίσθηση των μελών των διεθνικών κοινοτήτων ότι συνδέονται με ένα φυσικό έδαφος ή μια επικράτεια είναι δυνατό να μειωθεί ή εντέλει να εξαλειφθεί. Αυτό σημαίνει ότι η γλωσσική και πολιτισμική ομογενοποίηση και ομοιογένεια αποτελούν ανέφικτους στόχους, καθώς οι άνθρωποι διαρκώς επαναπροσδιορίζουν και αναμειγνύουν γλωσσικούς και πολιτισμικούς πόρους και ταυτότητες.

Παρά τη στενή συσχέτιση μεταξύ υβριδικότητας, διεθνισμού και κινητικότητας στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, η υβριδικότητα δεν είναι πρόσφατο φαινόμενο. Μεταξύ άλλων, ο κοινωνιολόγος Georg Simmel ([1908] 1971, [1908] 2009) επιχειρεί να ερμηνεύσει την ύπαρξη υβριδικών ταυτοτήτων προτείνοντας «τον κοινωνιολογικό τύπο του/της 'ξένου/ης'» ([1908] 1971: 143). Η περιγραφή του/της «ξένου/ης», η οποία είναι συναφής με αυτή του διεθνισμού, βασίζεται σε αυτό που ο Simmel ([1908] 2009: 606) αποκαλεί *αρχή της τοπικότητας* (locality principle) ή *συμμετοχή λόγω τόπου* (membership by place), δηλαδή κατηγοριοποίηση των ατόμων βάσει χωρικών οριοθετήσεων. Ο/Η «ξένος/η» κινείται πέρα από τα τοπικά σύνορα, αλλά δεν βρίσκεται σε διαρκή κίνηση:

«Οπότε ο/η ξένος/η δεν θα θεωρηθεί εδώ με τη συνήθη έννοια του όρου, ως ο/η περιπλανώμενος/η που έρχεται σήμερα και φεύγει αύριο, αλλά ως ένα άτομο που έρχεται σήμερα και μένει αύριο –ο/η δυνάμει περιπλανώμενος/η, για να το πω έτσι, που, ενώ δεν έχει πάει πιο πέρα, δεν έχει ακριβώς ξεπεράσει την ελευθερία του έρχομαι και φεύγω. Είναι σταθερός/η σε έναν συγκεκριμένο τοπικό κύκλο –ή σε μια ομάδα της οποίας τα όρια είναι ανάλογα με τοπικά όρια– αλλά η θέση του/της μέσα σε αυτόν επηρεάζεται θεμελιωδώς από το γεγονός ότι δεν ανήκει αρχικά σε αυτόν και από το ότι φέρνει χαρακτηριστικά σε αυτόν που δεν είναι, και δεν μπορούν να είναι, εγχώρια».

(Simmel [1908] 1971: 143)

Με άλλα λόγια, ακόμα και αν οι σύγχρονες προσεγγίσεις για τον διεθνισμό και την κινητικότητα θεωρούν ότι τα άτομα βρίσκονται σε ένα μόνιμο στάδιο κίνησης πέρα από γλωσσικά, πολιτισμικά και κοινωνικοπολιτικά όρια, η περιγραφή του Simmel αναφέρεται σε άτομα που μετακινούνται από το ένα μέρος στο άλλο, αλλά κάποια στιγμή εγκαθίστανται και γίνονται «ξένοι/ες» σε ένα μέρος όπου δεν

«είναι ιδιοκτήτες/τριες γης –γης όχι μόνο με τη φυσική έννοια, αλλά και με τη μεταφορική, ως μιας ζωτικής ουσίας που είναι σταθερή, αν όχι στον χώρο, τότε τουλάχιστον σε μια ιδεατή θέση μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον».

(Simmel [1908] 1971: 144)

Θα πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι, αφότου οι πληροφορητές/τριές μας έφυγαν από την Ελλάδα, εγκαταστάθηκαν στον Καναδά όπου και ζουν έκτοτε. Επομένως, συμβαδίζουν περισσότερο με την περιγραφή του/της «ξένου/ης» από τον Simmel ([1908] 1971, [1908] 2009) παρά με τις πρόσφατες κοινωνιογλωσσολογικές θεωρήσεις των διεθνικών ατόμων, τα οποία συχνά εκλαμβάνονται ως διαρκώς σε κίνηση.

Σύμφωνα με τον Simmel, ο/η «ξένος/η» γίνεται μέλος της κοινότητας υποδοχής ή της ομάδας, και άρα βρίσκεται «κοντά και μακριά *ταυτόχρονα*» ([1908] 1971: 148, έμφαση στο πρωτότυπο). Αυτή η δυϊκότητα του/της επιτρέπει

«μια σαφώς αντικειμενική στάση, μια στάση που δεν σηματοδοτεί απλή αποστασιοποίηση και έλλειψη συμμετοχής, αλλά που αποτελεί μια διακριτή δομή η οποία συντίθεται από την απόσταση και την εγγύτητα, την αδιαφορία και την εμπλοκή».

(Simmel [1908] 1971: 145)

Με άλλα λόγια, αυτή η «αντικειμενικότητα» δεν σημαίνει απουσία ενδιαφέροντος, αλλά αντίθετα εμπεριέχει ένα θετικό είδος συμμετοχικότητας, επιτρέποντας στον/στην «ξένο/η» να καταλάβει, να αξιολογήσει, και να συμπεριφερθεί, χωρίς να είναι περιορισμένος/η από τις ίδιες δεσμεύσεις και προκαταλήψεις που μπορεί να επηρεάζουν ή να επιβάλλονται στους/στις ντόπιους/ες (Simmel [1908] 1971: 145-146). Για να χρησιμοποιήσουμε πιο πρόσφατη ορολογία, ο/η «ξένος/η» μπορεί να υιοθετήσει μια πιο *κριτική* ματιά στα πράγματα και να θεωρηθεί «ένα ιδιαίτερα *οξυδερκές* μέλος της κοινωνίας» (De Korne *et al.* 2007: 296, η έμφαση δική μας), καθώς πασχίζει να ισορροπήσει μεταξύ δύο πολιτισμών. Όπως προτείνουν οι De Korne *et al.* (2007: 290),

«βασικά χαρακτηριστικά του να είναι κανείς/μιά διπολιτισμικός/ή ως προς τα βιώματά του/της, αποτελούν η *αυξημένη αυτοεπίγνωση και κατανόηση της διαφοράς*, και η δυνατότητα για μια *κριτική* αντικειμενική ματιά στο περιβάλλον του/της».

(De Korne *et al.* 2007: 290, η έμφαση δική μας)

Είναι ακριβώς αυτός ο συνδυασμός αποστασιοποίησης και προσκόλλησης, αντιπαράθεσης και συμμετοχής, αδιαφορίας και εμπλοκής, απομάκρυνσης και εγγύτητας, που βρίσκουμε χρήσιμο για τους στόχους της παρούσας έρευνας. Ο συνδυασμός αυτός, κατά την άποψή μας, είναι ιδιαίτερα συμβατός και συμπληρωματικός προς τις περισσότερες πρόσφατες προσεγγίσεις που δίνουν έμφαση στην υβριδικότητα των ταυτοτήτων οι οποίες οικοδομούνται από διεθνικά άτομα (βλ. επίσης De Korne *et al.* 2007). Επιπλέον, ενώ ο Simmel αναφέρεται κυρίως στις στάσεις του/της «ξένου/ης» απέναντι στην κοινότητα υποδοχής, εδώ θα δείξουμε ότι αυτός ο συνδυασμός εγγύτητας και απόστασης μπορεί να εμπλέκει τόσο την κοινότητα υποδοχής όσο και την κοινότητα προέλευσης. Επομένως, θα επιχειρήσουμε να δείξουμε τη «σχεδόν παράδοξη ισορροπία που είναι συνυφασμένη με τη διπολιτισμική ταυτότητα» (De Korne *et al.* 2007: 295).

Στην επόμενη ενότητα, έχοντας ως στόχο να εξετάσουμε τα γλωσσικά μέσα οικοδόμησης υβριδικών ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης», παρουσιάζουμε την έννοια της *τοποθέτησης* (positioning) των Davies και Harré (1990).

3. Τοποθέτηση και γλωσσικά μέσα

Στο άρθρο αυτό, προσεγγίζουμε τον σύνθετο χαρακτήρα των διεθνικών ταυτοτήτων μέσα από την έννοια της *τοποθέτησης*, όπως προτείνεται από τους Davies και Harré (1990), Harré και van Langenhove (1991, 1999) και Deppermann (2013). Η τοποθέτηση αφορά τις στάσεις, αξιολογήσεις και οπτικές οι οποίες αναδύονται μέσω γλωσσικών πόρων:

«Από τη στιγμή που ένα άτομο έχει υιοθετήσει μια συγκεκριμένη τοποθέτηση ως δική του/της, αναπόφευκτα βλέπει τον κόσμο από την προοπτική αυτής της τοποθέτησης και με βάση *συγκεκριμένες εικόνες, μεταφορές, ιστορίες και έννοιες* οι οποίες καθίστανται συναφείς στη συγκεκριμένη πρακτική λόγου κατά την οποία τοποθετούνται».

(Davies & Harré 1990: 46, [η έμφαση δική μας])

Εφόσον η τοποθέτηση αποτελεί αντικείμενο διεπιδραστικής διαπραγμάτευσης (Harré & van Langenhove 1999: 2-4), τα άτομα είναι δυνατό να χρησιμοποιούν ποικίλες, ακόμα και αντιφατικές, *θέσεις υποκειμένου* (subject positions), καθώς και να θέτουν υπό αμφισβήτηση ή να αντικρούουν ετερο-τοποθετήσεις (Malhi *et al.* 2009). Υπό αυτήν την έννοια, η τοποθέτηση καθίσταται το πλέον κατάλληλο εργαλείο για την ανάλυση ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης», όπως ορίζονται από τον Simmel ([1908] 1971, [1908] 2009, βλ. ενότητα 2).

Η τοποθέτηση μπορεί να πραγματώνεται με ποικίλα γλωσσικά μέσα. Στα υπό εξέταση δεδομένα, εντοπίσαμε τα ακόλουθα:

- (i) *Το αντιθετικό σχήμα είμαι/αισθάνομαι Έλληνας/ίδα αλλά...: Έρευνες δείχνουν ότι τα άτομα καταφεύγουν σε τρεις λόγους (discourses) για να τοποθετηθούν ως προς τις πολιτισμικές τους ταυτότητες: (α) τον λόγο του*

«είμαι», ο οποίος αφορά τον αυτοπροσδιορισμό σε σχέση με δημογραφικά χαρακτηριστικά όπως είναι ο τόπος γέννησης· (β) τον *λόγο του «πράττω»*, που αφορά χαρακτηριστικές πρακτικές της πολιτισμικής κοινότητας, όπως είναι η χρήση μιας γλώσσας· και (γ) τον *λόγο του «αισθάνομαι»*, ο οποίος περιλαμβάνει εσωτερικές και προσωπικές απόψεις και συναισθήματα ένταξης σε μια συγκεκριμένη ομάδα (Verkuyten & deWolf 2002· Malhi *et al.* 2009· van Bochove *et al.* 2015). Στην ανάλυσή μας, επικεντρωνόμαστε, κυρίως, στους *λόγους του «είμαι» και του «αισθάνομαι»*, καθώς ο *λόγος του «πράττω»* δεν εμφανίζεται συχνά στα δεδομένα μας. Εδώ οι πληροφορητές/τριές μας προβάλλουν μια συγκεκριμένη πολιτισμική ταυτότητα, την οποία στη συνέχεια μετριάζουν μέσω μιας πρότασης με το *αλλά*.

- (ii) *Μεταφορές*: Όπως επισημαίνουν οι Demjén και Semino (2016), η μεταφορά σχετίζεται με την εύρεση αντιστοιχιών μεταξύ ανόμοιων πραγμάτων «ώστε να μπορούμε να βλέπουμε, να βιώνουμε, να σκεφτόμαστε και να επικοινωνούμε για ένα πράγμα με όρους ενός άλλου». Υπό αυτήν την έννοια, οι μεταφορές δεν διακοσμούν απλά τον λόγο, αλλά διαμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τις εμπειρίες μας και, επομένως, τον τρόπο με τον οποίο ενεργούμε (βλ. επίσης Lakoff & Johnson 1980· Kövecses 2005).
- (iii) *Μικρές ιστορίες* (small stories): Η αφήγηση ως καθημερινή πρακτική αποτελεί ένα γόνιμο πεδίο οικοδόμησης ταυτοτήτων (Bamberg 1997· Georgakopoulou 1997, 2007· De Fina & Georgakopoulou 2011· Archakis & Tsakona 2012). Ειδικότερα, εστιάζουμε την προσοχή μας στις μικρές ιστορίες που χαρακτηρίζονται από περιορισμένη έκταση, ρευστότητα και μπορεί να αναφέρονται σε μελλοντικά ή υποθετικά γεγονότα, γνωστά γεγονότα, πρόσφατα ή υπό εξέλιξη γεγονότα κ.λπ. (Georgakopoulou 2007). Οι μικρές ιστορίες υπογραμμίζουν «την πολλαπλότητα, την αποσπασματικότητα, την εξάρτηση από το περικείμενο και την επιτελεστικότητα των επικοινωνιακών πρακτικών μας» (Georgakopoulou 2015: 257).
- (iv) *Μηχανισμοί διόρθωσης*: Στο πλαίσιο της Ανάλυσης Συνομιλίας, η διόρθωση αφορά τις διαδικασίες μέσω των οποίων οι ομιλητές/τριες αντιμετωπίζουν δυσκολίες που προκύπτουν κατά τη διαδοχή του λόγου (Schegloff *et al.* 1977). Αυτές οι δυσκολίες πλαισιώνονται με παύσεις, αυτοδιακοπές, επιμηκύνσεις ήχων (βλ. επίσης Schegloff *et al.* 1977: 367). Η διόρθωση μπορεί να γίνει μέσα από αξιολογικές φράσεις, π.χ. *είναι δύσκολο να απαντήσεις...* Η φράση αυτή αναδεικνύει τον δισταγμό ή την απροθυμία των ατόμων να απαντήσουν ή/και να τοποθετηθούν με ευθύ τρόπο. Τα προβλήματα και οι δυσκολίες που εμφανίζονται στον λόγο συνήθως επιλύονται μέσω της *αναδιατύπωσης* (reformulation), κατά την οποία οι ομιλητές/τριες επανεπεξεργάζονται ένα απόσπασμα λόγου και το παρουσιάζουν με διαφορετικό τρόπο (Cuenca & Bach 2007: 149· Καραχάλιου & Αρχάκης 2015).

Οι παραπάνω γλωσσικές στρατηγικές φέρνουν στην επιφάνεια τις προσπάθειες των πληροφορητών/τριών να οικοδομήσουν υβριδικές ταυτότητες οι οποίες ταλαντεύονται μεταξύ ελληνικότητας και καναδικότητας και συνδυάζουν στοιχεία και από τις δύο

κουλτούρες. Οι πληροφορητές/τριες δυσκολεύονται να τοποθετηθούν ως άτομα με μονοπολιτισμικές ταυτότητες, παρόλο που συμμετέχουν σε ένα επικοινωνιακό πλαίσιο όπου τέτοιου είδους ταυτότητες θα ήταν λίγο πολύ αναμενόμενες, καθώς οι συνεντεύξεις διεξάγονται από Έλληνες/ίδες ερευνητές/τριες στην ελληνική γλώσσα (βλ. ενότητα 5 και τους περιορισμούς της έρευνας στην ενότητα 6). Η κατασκευή της ταυτότητας του/της «ξένου/ης» συμβάλλει στην αιτιολόγηση της τάσης αποστασιοποίησης από μια μονοπολιτισμική (ελληνική ή καναδική) ταυτότητα.

Στην επόμενη ενότητα, παρουσιάζουμε το κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο μέσα από το οποίο αναδύθηκαν οι υβριδικές ταυτότητες του/της «ξένου/ης».

4. Ο Καναδάς ως χώρα υποδοχής για Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες

Πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Έλληνες/ίδες του Καναδά υπολογίζονται γύρω στις 12.000 (Κωνσταντινίδης 2004). Στη μεταπολεμική εποχή, οι κοινωνικές και οικονομικές αναταραχές στην Ελλάδα (όπως ο Εμφύλιος Πόλεμος, 1946-1949) οδήγησε πολλούς/ές Έλληνες/ίδες στη μετανάστευση, η οποία έφτασε στην κορύφωσή της μεταξύ της δεκαετίας του 1950 και του 1970. Δεδομένου ότι η καναδική οικονομία αναπτυσσόταν με γρήγορο ρυθμό και χρειαζόταν εργατικό δυναμικό κατά τη μεταπολεμική περίοδο, η καναδική πολιτική μετανάστευσης «έγινε πιο ευέλικτη και επέτρεψε την πρόσκληση και την οικονομική υποστήριξη των μελών της οικογένειας [των μεταναστών/τριών που είχαν ήδη εγκατασταθεί στον Καναδά] και άλλων συγγενών» (Kalogeropoulou 2015: 16-20). Κατά συνέπεια, πάνω από 110.000 Έλληνες/ίδες μετανάστευσαν στον Καναδά.³

Η πλειονότητα των Ελλήνων/ίδων μεταναστών/τριών προέρχονταν από επαρχιακές και ημι-αστικές περιοχές, δεν γνώριζαν ανάγνωση και γραφή και ονειρεύονταν να γυρίσουν στην πατρίδα τους στο μέλλον (Gavaki 2003: 63· Κωνσταντινίδης 2004). Οι περισσότεροι/ες από τους/τις πρώτους/ες μετανάστες/τριες εγκαταστάθηκαν στο Μοντρεάλ και στο Τορόντο, ενώ κοινότητες δημιουργήθηκαν στην Οτάβα, το Κεμπέκ, το Χάλιφαξ, το Έντμοντον και το Βανκούβερ (Chimbos 1999· βλ. επίσης Tamis & Gavaki 2002· Aravossitas 2016). Προκειμένου να διατηρήσουν τους δεσμούς με τη χώρα καταγωγής, οι Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες συμμετείχαν σε οικογενειακές συγκεντρώσεις, εορτασμούς, πήγαιναν σε ελληνορθόδοξες εκκλησίες και σχολεία, τα οποία σταδιακά οδήγησαν στη διαμόρφωση των ελληνικών κοινοτήτων.

Ενώ ο Καναδάς είναι επισήμως μια δίγλωσση χώρα, το πολιτισμικό του μωσαϊκό περιλαμβάνει περισσότερες των 50 ιθαγενείς γλώσσες και πολλές γλώσσες μεταναστών/τριών (Patrick 2010). Η γλωσσική πολιτική του Καναδά υποστηρίζει τη γλωσσική ποικιλότητα μέσω νόμων, όπως ο *Νόμος των Επίσημων Γλωσσών* (Official Languages Act) του 1969, ο οποίος αναγνώρισε τη γαλλική και την αγγλική γλώσσα ως επίσημες καναδικές γλώσσες, και την *Πολιτική της Πολυπολιτισμικότητας* (Multiculturalism Policy) του 1971, η οποία επιτρέπει στους/στις μετανάστες/τριες να διατηρήσουν την κουλτούρα και τη γλώσσα τους. Η πολυπολιτισμικότητα στον Καναδά μπορεί να διατυπωθεί πιο εύγλωττα ως εξής:

³ Μόνο το 1967, ο αριθμός των Ελλήνων/ίδων μεταναστών/τριών έφτασε τους/τις 10.650, αφού πολλοί/ές έφυγαν από την Ελλάδα για να αποφύγουν τη δικτατορία (1967-1974).

«Οι μετανάστες/τριες θα πρέπει να αφομοιωθούν τόσο πολιτισμικά όσο και γλωσσικά από τον Καναδά (για παράδειγμα, υιοθετώντας καναδικές πολιτισμικές πρακτικές και μαθαίνοντας να μιλούν καλά αγγλικά ή γαλλικά), αλλά δεν πρέπει να αναγκαστούν να εγκαταλείψουν τις δικές τους πολιτισμικές πρακτικές και τις γλώσσες τους προκειμένου να το επιτύχουν».

(Liebscher & Dailey-O’Cain 2013: 7)

Επομένως, φαίνεται ότι οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες στον μεταπολεμικό Καναδά ευνοούσαν τη διατήρηση των γλωσσών και των πολιτισμών των μεταναστών/τριών ως έναν βαθμό. Ωστόσο, οι μετανάστες/τριες αναμένονταν να αφομοιωθούν (τουλάχιστον μερικώς) προς τις κυρίαρχες τοπικές κουλτούρες και γλώσσες, ώστε να ενσωματωθούν στην καναδική κοινωνία. Σε αυτό το πλαίσιο, οι Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες που εξετάζουμε εδώ διαμόρφωσαν τις υβριδικές τους ταυτότητες ως Έλληνες/ίδες «ξένοι/ες» στον Καναδά.

5. Τα δεδομένα της έρευνας

Η μελέτη αυτή αποτελεί μέρος του προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians”, που διερευνά τις μεταναστευτικές εμπειρίες των Ελλήνων/ίδων οι οποίοι/ες μετανάστευσαν στον Καναδά από τα μέσα της δεκαετίας του 1940 ως τα τέλη της δεκαετίας του 1970. Για τις ανάγκες του προγράμματος, διεξήχθησαν ημιδομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες περιστρέφονταν γύρω από τρία βασικά θεματικά πεδία: α) την καταγωγή των πληροφορητών/τριών και το μεταναστευτικό τους ταξίδι, β) την άφιξη και την εγκατάστασή τους, και γ) την αφομοίωσή τους. Εφόσον ενδιαφερόμαστε για την οικοδόμηση και τη διαπραγμάτευση υβριδικών ταυτοτήτων, εστιάζουμε την προσοχή μας στις γλωσσικές επιλογές των πληροφορητών/τριών κατά την απάντησή τους στην ερώτηση «Αισθάνεσαι (περισσότερο) Έλληνας/ίδα ή/και Καναδός/ής;», η οποία αφορά τη διαδικασία της αφομοίωσης (βλ. την κατηγορία [γ] παραπάνω).

Οι πληροφορητές/τριες μετανάστευσαν στον Καναδά κατά την περίοδο 1956-1974. Όταν πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις, οι πληροφορητές/τριες ήταν 55-85 ετών. Τα χρόνια διαμονής τους στον Καναδά κυμαίνονταν από 40 έως 60 έτη. Το υλικό που εξετάζουμε εδώ περιλαμβάνει 15 συνεντεύξεις από έντεκα πληροφορητές και τέσσερις πληροφορήτριες. Κατά την ανάλυση, εστιάζουμε την προσοχή μας στην οικοδόμηση υβριδικών ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης», όπως αυτές εντοπίστηκαν στην πλειονότητα των δεδομένων μας (σε 10 από τις 15 συνεντεύξεις).

6. Ανάλυση των δεδομένων

Οι περισσότεροι/ες από τους/τις πληροφορητές/τριές μας επέλεξαν να αυτοπροσδιοριστούν μέσω υβριδικών ταυτοτήτων, οικοδομώντας για τους εαυτούς την ταυτότητα του «ξένου/ης» (βλ. Simmel [1908] 1971): ως Έλληνες/ίδες και Καναδοί/ές ή ως άτομα που νιώθουν Έλληνες/ίδες εκτός Ελλάδας. Ειδικότερα, για τις ταυτοτικές τους κατασκευές, οι συμμετέχοντες/ουσες καταφεύγουν σε μια ποικιλία γλωσσικών πόρων είτε μεμονωμένα είτε συνδυαστικά:

- (i) το αντιθετικό σχήμα *είμαι/αισθάνομαι Έλληνας/ίδα αλλά...*,
- (ii) μεταφορές,

- (iii) μικρές ιστορίες, και
- (iv) μηχανισμούς διόρθωσης.

Επιπλέον, σε συνδυασμό με τις προαναφερθείσες γλωσσικές στρατηγικές, επιστρατεύονται οι λόγοι του «είμαι» και του «αισθάνομαι».

6.1 Το αντιθετικό σχήμα *είμαι/αισθάνομαι Έλληνας/ίδα αλλά...*

Οι πληροφορητές/τριες συχνά τοποθετούν τους εαυτούς τους ως Έλληνες/ίδες και μετά συμπληρώνουν τον αυτοπροσδιορισμό τους με μια πρόταση που εισάγεται με το *αλλά*:⁴

- (1) Ερευνητής: Τελικά πιστεύεις- νιώθεις πιο πολύ Καναδός ή πιο πολύ Έλληνας;
Γιώργος: Είμαι Έλληνας (.) αλλά μένω στον Καναδά.

Παρόλο που η ερώτηση του ερευνητή είναι προσανατολισμένη στον λόγο του «αισθάνομαι», ο Γιώργος οικοδομεί την ταυτότητά του μέσα από τον λόγο του «είμαι», παρουσιάζοντας την ελληνικότητά του ως μια σταθερή ιδιότητα (*είμαι Έλληνας*). Μετά από μια μικρή παύση, καταφεύγει στη χρήση του αντιθετικού *αλλά* και στον λόγο του «*πράττω*» για να μετριάσει την αρχική του τοποθέτηση (*αλλά μένω στον Καναδά*), φέρνοντας την καναδικότητά του στην επιφάνεια. Μέσω αυτής της υβριδικής τοποθέτησης, ο Γιώργος δηλώνει ότι η ελληνικότητά του συνιστά μια σταθερή και ταυτόχρονα αποεδαφοποιημένη ταυτότητα (μπορεί δηλαδή ένα άτομο να είναι Έλληνας/ίδα ακόμα και όταν μένει εκτός Ελλάδας), η οποία συνυπάρχει με την καναδικότητα. Με άλλα λόγια, τοποθετεί τον εαυτό του ως έναν Έλληνα «ξένο» στον Καναδά.

Στο επόμενο απόσπασμα, ο Θόδωρος αρχικά τοποθετείται ως Έλληνας μέσα από τον λόγο του «αισθάνομαι» και έπειτα αναφέρεται στα προνόμια της καναδικής υπηκοότητας:

- (2) Ερευνήτρια: Αισθάνεσαι περισσότερο Έλληνας ή Καναδός;
Θόδωρος: Αα::μ (.) δε- περισσότερο Έλληνας αισθάνομαι- αισθάνομαι αλλά:: δε θέλω ν' αγνοήσω (.) κι αυτό το κράτος εδώ πέρα.
Ερευνήτρια: Που σου πρόσφερε τόσα;
Θόδωρος: Όχι μόνο πρόσφερε εμένα και σε τόσο κόσμο γιατί αυτό το κράτος εάν είχες (.) τον- τη δύναμη, την α:: την αποφασιστικότητα να:: να το εκμεταλλευτείς (.) βοηθάει όλο τον κόσμο. Ειδικά εκείνα τα χρόνια για να πάρεις δάνειο, για να κάνεις, για να φτιάξεις, ήτανε:: (.) τι να σου πω; Μπορούσες να δημιουργηθείς.

⁴ Όλα τα μικρά ονόματα αποτελούν ψευδώνυμα για την προστασία των προσωπικών δεδομένων των πληροφορητών/τριών. Κατά την απομαγνητοφώνηση των δεδομένων, χρησιμοποιήθηκαν οι ακόλουθες μεταγραφικές συμβάσεις:
; ανοδική επιτόνιση, (.) μικροπαύση, xzx έμφαση, - αυτοδιακοπή, :: επιμήνυκση ήχου, . καθοδική επιτόνιση.

Ο Θόδωρος πρώτα τοποθετείται ως άτομο που αισθάνεται περισσότερο Έλληνας και έπειτα μέσω του αντιθετικού αλλά εκφράζει την πρόθεσή του να αναφερθεί στο καναδικό κράτος (αλλά:: δε θέλω ν' αγνοήσω (.) κι αυτό το κράτος εδώ πέρα). Στη συνέχεια, αιτιολογεί την αναφορά στον Καναδά μέσω επιχειρημάτων (Οχι μόνο πρόσφερε εμένα και σε τόσο κόσμο γιατί αυτό το κράτος έάν είχες (.) τον- τη δύναμη, την α:: την αποφασιστικότητα να:: να το εκμεταλλευτείς (.) βοηθάει όλο τον κόσμο). Ειδικότερα, υπογραμμίζει την οικονομική στήριξη και την αποτελεσματικότητα του καναδικού κράτους μέσα από την αξιολογική κορύφωση όσον αφορά τους/τις αποδέκτες/τριες της καναδικής βοήθειας (Οχι μόνο πρόσφερε εμένα → και σε τόσο κόσμο → όλο τον κόσμο). Για να ενδυναμώσει την τοποθέτησή του, ο Θόδωρος θυμάται την καναδική βοήθεια όταν πρωτοέφτασε στη χώρα υποδοχής (Ειδικά εκείνα τα χρόνια για να πάρεις δάνειο, για να κάνεις, για να φτιάξεις, ήτανε:: (.) τι να σου πω; Μπορούσες να δημιουργηθείς). Ο Καναδάς παρείχε/παρέχει τις κατάλληλες συνθήκες και ευκαιρίες για τους/τις νεοφερμένους/ες για να «δημιουργηθούν». Επομένως, μέσω του αντιθετικού σχήματος και της συνακόλουθης αιτιολόγησης, ο Θόδωρος τοποθετεί τον εαυτό του ως συναισθηματικά προσκολλημένο στην ελληνική ταυτότητα και, ταυτόχρονα, ως ένα νόμιμο και ευγνώμον μέλος του καναδικού κράτους. Με άλλα λόγια, μέσω της «αντικειμενικής» οπτικής του «ξένου», αξιολογεί τον Καναδά ως ένα γενναιόδωρο και εξυπηρετικό κράτος για όσους/ες φτάνουν εκεί.

Στο απόσπασμα 3, ο πληροφορητής καταφεύγει στον λόγο του «είμαι» για να προωθήσει μια υβριδική ελληνική και καναδική ταυτότητα:

- (3) Άλκης: Α::χ δεν μπορώ να βάλω- δεν παύω να είμαι Έλληνας και το λέω καμιά φορά και το λέω με τα παιδιά μου και λέω μια ιστορία στα παιδιά μου τους λέω παλιό παπούτσι καινούργια περπατησιά δεν κάνει (.) λοιπόν εγώ είμαι Έλληνας δεν παύω να είμαι Έλληνας και:: αγαπάω την πατρίδα κι έχω (.) χαλάσει (.) πολλά λεφτά για τα ταξίδια με την οικογένεια να πηγαίνοερχόμαστε αλλά δεν παύω να είμαι Καναδός.

Μετά τη δυσκολία να οργανώσει την απάντησή του (Α::χ δεν μπορώ να βάλω- δεν παύω· βλ. επίσης ενότητα 6.4), ο Άλκης χρησιμοποιεί τον λόγο του «είμαι» για να συγκροτήσει την ελληνική του ταυτότητα (δεν παύω να είμαι Έλληνας). Επίσης, διηγείται μια μικρή ιστορία στην οποία αναπαρίσταται να αναφέρει στα παιδιά του μια ελληνική παροιμία και έτσι ενισχύει την εγκυρότητα της τοποθέτησής του ως Έλληνα (βλ. υποενότητα 6.3 για τη χρήση των μικρών ιστοριών ως επιχειρημάτων). Έπειτα, για μια ακόμη φορά καταφεύγει α) στον λόγο του «είμαι» δύο φορές (εγώ είμαι Έλληνας δεν παύω να είμαι Έλληνας), για να τονίσει ότι η ελληνική του ταυτότητα αποτελεί ένα μόνιμο χαρακτηριστικό της ταυτότητάς του, και β) στον λόγο του «αισθάνομαι» (αγαπάω την πατρίδα), για να εκφράσει τη συναισθηματική του προσκόλληση στην Ελλάδα. Επιπλέον, η τοποθέτησή του ως Έλληνα ενισχύεται από τα συχνά ταξίδια στην Ελλάδα με την οικογένειά του. Αφού υπογραμμίσει την ελληνική ταυτότητά του, ο Άλκης χρησιμοποιεί το αντιθετικό σχήμα με το αλλά, προκειμένου να εισαγάγει τον λόγο του «είμαι» και για την καναδική του ταυτότητα (αλλά δεν παύω να είμαι Καναδός), η οποία επίσης παρουσιάζεται ως μια μόνιμή του ιδιότητα, δημιουργώντας έναν παραλληλισμό με την παραπάνω τοποθέτηση περί ελληνικής ταυτότητας (δεν παύω να είμαι Έλληνας). Παρόλο που ο Άλκης αισθάνεται ότι πρέπει να αποδείξει την ελληνική του ταυτότητα ή να την αιτιολογήσει (μέσω αφηγήσεων προς τα παιδιά του, της έκφρασης της αγάπης του για

την πατρίδα και των οικογενειακών ταξιδιών στη χώρα καταγωγής), συμπληρώνει την κατασκευή της ταυτότητάς του με το αντιθετικό σχήμα, φέρνοντας την καναδικότητά του στο προσκήνιο. Επομένως, αυτοπροσδιορίζεται ως «ξένος» με διττούς (ελληνικούς και καναδικούς) δεσμούς.

Συνοπτικά, οι πληροφορητές/τριές μας χρησιμοποιούν το αντιθετικό σχήμα με το *αλλά* για να τοποθετηθούν ως «ξένοι/ες» που αισθάνονται ταυτόχρονα κοντά στον Καναδά (ως Καναδοί/ές) και μακριά από αυτόν (ως Έλληνες/ίδες). Το γεγονός ότι συχνά αιτιολογούν έναν τέτοιο σχεδόν παράδοξο αυτοπροσδιορισμό (στα παραδείγματα 2-3) δείχνει ότι, από τη δική τους σκοπιά, οι μονοπολιτισμικές ταυτότητες (ελληνική ή καναδική) και όχι οι υβριδικές εκλαμβάνονται ως αναμενόμενες στο συγκεκριμένο πλαίσιο (δηλαδή στις συνεντεύξεις για ερευνητικό σκοπό στα ελληνικά· βλ. ενότητα 5). Η απροθυμία τους να αγνοήσουν τα συναισθήματα και την ευγνωμοσύνη τους απέναντι στο καναδικό κράτος τους/τις οδηγεί στην αναθεώρηση των αρχικών, ισχυρών δεσμεύσεών τους προς την ελληνική ταυτότητα.

6.2 Μεταφορές

Σε αυτήν την ενότητα, εξετάζουμε περιπτώσεις στις οποίες οι πληροφορητές/τριές μας καταφεύγουν στη χρήση μεταφορών για να αυτοπροσδιοριστούν και να καταστήσουν την υβριδική ταυτότητα του/της «ξένου/ης» πιο εύληπτη. Στο απόσπασμα 4, ο Νάσος χρησιμοποιεί το αντιθετικό σχήμα με το *αλλά* και ταυτόχρονα καταφεύγει σε μία μεταφορά για να φέρει την καναδική του ταυτότητα στην επιφάνεια:

- (4) Νάσος: Καλά είμαι Έλληνας δεν υπάρχει (.) αλλά βέβαια (.) υπάρχουνε και:: και:: ρίζες κανα- καναδικές ρίζες μεγάλες μετά από τόσα χρόνια, αλλά:: εκεί είναι η Ελλάδα είναι Ελλάδα μας.

Ο Νάσος αρχικά εισάγει τον *λόγο του* «είμαι» Έλληνας ως ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός (*Καλά είμαι Έλληνας δεν υπάρχει*) και έπειτα μέσω ενός αντιθετικού σχήματος με το *αλλά* αναπαριστά μεταφορικά τη σχέση του με τον Καναδά ως «καναδικές ρίζες». Γενικότερα, η μεταφορά κατά την οποία χρησιμοποιούνται οι ρίζες ενός φυτού για να δηλωθεί η καταγωγή ή η διαμονή επιστρατεύεται συχνά για να συσχετίσει τους/τις μετανάστες/τριες με τις πατρίδες και την πολιτισμική κληρονομιά τους, αφού οι ρίζες θεωρούνται ζωτικό μέρος του φυτού (Malhi *et al.* 2009: 269). Είναι, ωστόσο, αξιοσημείωτο ότι ο Νάσος αντιστρέφει τη μεταφορά για να τονίσει την καναδικότητά του ως ένα ουσιαστικό κομμάτι της ταυτότητάς του (*αλλά βέβαια (.) υπάρχουνε και:: και:: ρίζες κανα- καναδικές ρίζες μεγάλες μετά από τόσα χρόνια*). Η αξίωσή του στην καναδική ταυτότητα αιτιολογείται, και επομένως νομιμοποιείται, από τα χρόνια διαμονής στον Καναδά (*μετά από τόσα χρόνια*). Η μεταφορά που αφορά τις «ρίζες» δεν χρησιμοποιείται εδώ για τη χώρα καταγωγής (δηλαδή την Ελλάδα), αλλά για τη χώρα υποδοχής (τον Καναδά). Ως εκ τούτου, αντιστρέφεται η συμβατική της ερμηνεία, σύμφωνα με την οποία οι μετανάστες/τριες νιώθουν ξεριζωμένοι/ες και άρα συναισθηματικά τραυματισμένοι/ες όταν απομακρύνονται από την «πατρική τους γη» (Malhi *et al.* 2009: 269).

Η εξέχουσα θέση που αποδίδει ο Νάσος στην ελληνική του ταυτότητα οδηγεί στη δεύτερη χρήση του αντιθετικού σχήματος (*αλλά:: εκεί είναι η Ελλάδα είναι Ελλάδα μας*). Προκειμένου να τοποθετηθεί ως ένα μέλος της ελληνικής κοινότητας και να εκθέσει τους στενούς δεσμούς του με τη χώρα καταγωγής, περιγράφει τον εαυτό του και τους/τις

υπόλοιπους/ες μετανάστες/τριες ως «ιδιοκτήτες/τριες» της Ελλάδας, μέσω της κτητικής ανωνυμίας μας. Όπως αναφέρθηκε ήδη (στην ενότητα 2), ο/η «ξένος/η» δεν είναι ιδιοκτήτης/τρια γης στον τόπο διαμονής του, είτε κυριολεκτικά είτε μεταφορικά. Αυτή η πτυχή του/της «ξένου/ης» ενεργοποιείται εδώ: ως άτομο ελληνικής καταγωγής, ο Νάσος αισθάνεται ότι μεταφορικά «κατέχει» την Ελλάδα, ενώ ταυτόχρονα δεν «κατέχει» τον Καναδά, όπου έχει ζήσει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του.

Στο επόμενο απόσπασμα, ο Αντώνης επίσης καταφεύγει σε μια μεταφορά για να υπογραμμίσει την ταυτότητα του «ξένου». Εδώ βλέπουμε ότι ο Αντώνης συνδυάζει όλα τα γλωσσικά μέσα που εντοπίσαμε στα δεδομένα μας:

- (5) Αντώνης: Η:: (.) ξενιτιά, η χώρα εδώ η Καναδάς θα μιλήσω συγκεκριμένα, είναι μια::- έχει υπά- έχει μια υπέ- έχει υπάρξει μια- είναι σα μια υπέροχη μητριά. Α::μ δεν (.) δεν είναι όμως η μάνα (.) που τρέχει μες στο αίμα- μες στις φλέβες σου. Η φτωχή, η γρουσούζα που σε δέρνει, που σε πονάει, που σε τυραννεί α::μ (.) είναι (.) κανένα παράπονο με τον Καναδά. Α::μ με- με την κοινωνία του, με τη συμπεριφορά του, με τις υπηρεσίες του, με τις ευκαιρίες που μας δόθηκαν, αλλά είναι (.) μητριά.

Η απάντηση του Αντώνη περιστρέφεται γύρω από τη μεταφορική χρήση των εννοιών «μητέρα» και «μητριά» και την αντίθεση μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα, αποδίδει στον Καναδά τον ρόλο μιας υπέροχης, στοργικής και αγεγάδιαστης μητριάς που παρέχει ευημερία και ασφάλεια στα παιδιά της (*κανένα παράπονο με τον Καναδά. Α::μ με- με την κοινωνία του, με τη συμπεριφορά του, με τις υπηρεσίες του, με τις ευκαιρίες που μας δόθηκαν*). Αντίθετα, αναπαριστά την Ελλάδα μεταφορικά ως μια φτωχή και γρουσούζα μητέρα που κακοποιεί και καταπιέζει τα παιδιά της (*η μάνα (.) που τρέχει μες στο αίμα- μες στις φλέβες σου. Η φτωχή, η γρουσούζα που σε δέρνει, που σε πονάει, που σε τυραννεί*). Είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι εδώ το στερεότυπο της κακής μητριάς αντιστρέφεται. Παρά τα αρνητικά συναισθήματα και τις άσχημες εμπειρίες που συνδέονται με την Ελλάδα, από τη μία, και τις θετικές στάσεις απέναντι στον Καναδά, από την άλλη, ο Αντώνης υπονοεί ότι ο συναισθηματικός δεσμός με τη «μητέρα» Ελλάδα είναι πολύ πιο ισχυρός από αυτόν με τη «μητριά» χώρα του Καναδά. Με άλλα λόγια, ο Αντώνης παρουσιάζει τον εαυτό του να κατάγεται από τη «μητέρα» Ελλάδα και να ανατρέφεται από τη «μητριά» χώρα του Καναδά, αναδεικνύοντας αντίστοιχα την αποσύνδεση και τη σύνδεση του «ξένου» και με τις δύο χώρες.

Οι μεταφορές που αναλύθηκαν εδώ επιτρέπουν στους/στις πληροφορητές/τριες να εκφράσουν συναισθήματα απόστασης και εγγύτητας όχι μόνο προς τη χώρα υποδοχής, όπως σημειώνει ο Simmel ([1908] 1971· βλ. ενότητα 2), αλλά και ως προς τη χώρα καταγωγής. Επιπλέον, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η απεικόνιση της «μητέρας» πατρίδας με μάλλον αρνητικό τρόπο και της «μητριάς» χώρας υποδοχής με θετικό δεν προκύπτει αβίαστα στον λόγο του πληροφορητή στο παράδειγμα 5 (βλ. τις παύσεις, τις αυτοδιακοπές, και τις αναδιατυπώσεις: *Η:: (.) ξενιτιά, η χώρα εδώ η Καναδάς θα μιλήσω συγκεκριμένα, είναι μια::- έχει υπά- έχει μια υπέ- έχει υπάρξει μια- είναι σα μια υπέροχη μητριά*). Κατά συνέπεια, αυτή η αξιολογική αντιστροφή και η υβριδική ταυτότητα εκφράζονται με δισταγμό και δυσκολία.

6.3 Μικρές ιστορίες

Εδώ εξετάζουμε περιπτώσεις όπου οι πληροφορητές/τριες ενσωματώνουν μικρές ιστορίες στις απαντήσεις τους για να ενισχύσουν τις τοποθετήσεις τους:

- (6) Ερευνητής: Μετά, νομίζω την ξέρω την απάντηση, μου θύμισε το ερωτηματολόγιο να ρωτήσω, νιώθεις πιο Έλληνας ή Καναδός;
 Λεωνίδα: Νιώθω (.) εδώ Έλληνας, στην Ελλάδα δε νιώθω Έλληνας. Εδώ με λένε στην Κενόρα με λέγανε Leo the Greek, Leo the Greek. Ο δήμαρχος έβαλε- έβαζε και τη σημαία την ελληνική στη δημαρχεία την 25^η Μαρτίου εξαιτίας μου και ήταν Εβραίος. Και: (.) στην Ελλάδα πάω και ντρέπομαι γιατί: έχω φέρει πολλούς φίλους μου στην Ελλάδα ζευγάρια, καθηγητές, λογιστές και μου λένε Λεωνίδα τόσο όμορφη χώρα τόσα σκουπίδια ανοίγει ο άλλος το τζάμι και πηγαίνουμε από πίσω τώρα και πετάνε μπουκάλια και τέτοια έχω τσακωθεί πολλές φορές καταλαβαίνεις;

Στο απόσπασμα 6, ο Λεωνίδα τοποθετείται ως ένα άτομο που αισθάνεται Έλληνας στον Καναδά, αλλά όχι και όταν βρίσκεται στην Ελλάδα. Η ελληνικότητά του οικοδομείται ως ασύμβατη με το ελληνικό έδαφος αλλά σε αρμονία με το καναδικό. Για να υποστηρίξει τον ισχυρισμό του, αφηγείται δύο μικρές ιστορίες. Στην πρώτη, αναπαριστά τον εβραίο δήμαρχο της Κενόρας να κρεμάει μια ελληνική σημαία στο δημαρχείο για χάρη του ίδιου του Λεωνίδα εν όψει του εορτασμού της 25^{ης} Μαρτίου, υπογραμμίζοντας την αξία που αποδίδεται στο να είσαι Έλληνας/ίδα στον Καναδά. Μέσω της εξιστόρησης αυτής, ο Λεωνίδα αιτιολογεί γιατί αισθάνεται Έλληνας στον Καναδά. Μέσω της δεύτερης ιστορίας, εξηγεί γιατί αισθάνεται ντροπή και επομένως απορρίπτει την ελληνική ταυτότητα. Οι πρωταγωνιστές-φίλοι του Λεωνίδα εμφανίζονται να αναγνωρίζουν την ομορφιά της Ελλάδας, αλλά να εκφράζουν τη δυσφορία τους για την υπερβολική της ρύπανση. Ο Λεωνίδα τοποθετείται ως ένα άτομο που διαρκώς λογομαχεί με άλλους/ες Έλληνες/ίδες για θέματα δημόσιας υγιεινής. Η υβριδική αυτή ταυτότητα επιτρέπει στον Λεωνίδα να προβάλλει τον εαυτό του ως Έλληνα και, ταυτόχρονα, να διαφοροποιείται από τους/τις Έλληνες/ίδες που μένουν στην Ελλάδα, καθώς και από τα αρνητικά στερεότυπα που συνδέονται με αυτούς/ές. Επομένως, ο Λεωνίδα καταφεύγει σε δύο μικρές ιστορίες με επιχειρηματολογική λειτουργία, για να οικοδομήσει την ταυτότητα του «ξένου», η οποία του επιτρέπει να παράσχει μια «αντικειμενική» και κριτική αιτιολόγηση των επιλογών του. Αξίζει να επισημάνουμε εδώ ότι η «αντικειμενικότητά» του δεν χρησιμοποιείται για να αξιολογήσει τη χώρα υποδοχής (όπως προτείνεται στην περιγραφή των χαρακτηριστικών του/της «ξένου/ης» από τον Simmel [1908] 1971¹ βλ. ενότητα 2 και παράδειγμα 5), αλλά για να αξιολογήσει τη χώρα καταγωγής, η οποία δεν συμβαδίζει με τα τρέχοντα πρότυπά του (τα οποία διαμορφώνονται με βάση τη χώρα υποδοχής).

Στο παράδειγμα 7 (βλ. επίσης ενότητα 5.1), ο Άλκης, αφού αυτοπροσδιοριστεί ως Έλληνας, διηγείται μια μικρή ιστορία για να αιτιολογήσει αυτήν την επιλογή του:

- (7) Άλκης: Α::χ δεν μπορώ να βάλω- δεν παύω να είμαι Έλληνας και το λέω καμιά φορά και το λέω με τα παιδιά μου και λέω μια ιστορία στα παιδιά μου τους λέω παλιό παπούτσι καινούργια περπατησιά δεν κάνει (.) λοιπόν εγώ είμαι Έλληνας δεν παύω να είμαι Έλληνας και:: αγαπάω την πατρίδα κι έχω (.) χαλάσει (.) πολλά λεφτά για τα ταξίδια με την οικογένεια να πηγαينوερχόμαστε αλλά δεν παύω να είμαι Καναδός.

Στην ιστορία αυτή, ο Άλκης παρουσιάζει τον εαυτό του ως πρωταγωνιστή σε ένα περιστατικό όπου αναφέρει στα παιδιά του ένα ελληνικό ρητό (*και το λέω καμιά φορά και το λέω με τα παιδιά μου και λέω μια ιστορία στα παιδιά μου τους λέω παλιό παπούτσι καινούργια περπατησιά δεν κάνει*). Από τη μια, αυτοπροσδιορίζεται ως Έλληνας πατέρας που μαθαίνει ελληνικές παροιμίες στα παιδιά του και, από την άλλη, φέρνει στην επιφάνεια την καναδικότητά του (*δεν παύω να είμαι Καναδός*). Ως εκ τούτου, οικοδομεί την υβριδική ταυτότητα του «ξένου» (βλ. επίσης την ανάλυση στην ενότητα 6.1).

Συνοψίζοντας, οι μικρές ιστορίες που εμφανίζονται στις απαντήσεις των πληροφορητών/τριών αξιοποιούνται αρχικά για την οικοδόμηση της ελληνικής ταυτότητας και, έπειτα, για την αναίρεση ή την αντικατάστασή της από πιο σύνθετες τοποθετήσεις που εμπεριέχουν και το στοιχείο της καναδικότητας. Η ελληνικότητα συχνά εκλαμβάνεται ως μια σταθερή, αναλλοίωτη ιδιότητα των ατόμων και, επομένως, οι πληροφορητές/τριες νιώθουν την ανάγκη να αιτιολογήσουν τις υβριδικές τοποθετήσεις τους μέσω των μικρών ιστοριών. Οι «ξένοι/ες» πληροφορητές/τριες κατορθώνουν να εκφράσουν τα διαφορούμενα συναισθήματα απόστασης και εγγύτητας κυρίως προς την Ελλάδα, και λιγότερο ρητά προς τον Καναδά.

6.4 Μηχανισμοί διόρθωσης

Σε αυτήν την ενότητα, εξετάζουμε τους μηχανισμούς διόρθωσης που συνοδεύουν τις τοποθετήσεις και αποκαλύπτουν τη δυσκολία των πληροφορητών/τριών να αυτοπροσδιοριστούν με ρητό τρόπο. Αρχικά, οι πληροφορητές/τριες παραδέχονται τη δυσκολία τους να επιλέξουν ανάμεσα σε δύο πολιτισμικές ταυτότητες και, έπειτα, εκφράζουν τους στενούς δεσμούς τους και με τις δύο χώρες:

- (8) Ερευνήτρια: Πιο πολύ αισθάνεσαι Έλληνας ή Καναδός; Τελειώνουμε σχεδόν.
 Δημοσθένης: Αυτό (.) είναι δύσκολο να απαντήσεις γιατί το ένα είναι πατρίδα, γεννηθήκαμε εκεί κι εδώ συνηθίσαμε καλά είναι κι άμα πάμε εκεί μας αρέσει γιατί άλλη η ζωή εκεί άλλη εδώ.

Ο Δημοσθένης πρώτα εκφράζει τη δυσκολία του να τοποθετήσει τον εαυτό του είτε ως Καναδό είτε ως Έλληνα (*Αυτό (.) είναι δύσκολο να απαντήσεις*). Για να αιτιολογήσει τη δυσκολία του, παρουσιάζει την Ελλάδα ως πατρίδα του και τον Καναδά ως το μέρος όπου συνηθίσε να ζει. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι δεν τοποθετείται ως μεμονωμένο άτομο, αλλά ως μέλος μια συλλογικής ομάδας (*γεννηθήκαμε εκεί κι εδώ συνηθίσαμε καλά είναι κι άμα πάμε εκεί μας αρέσει*), αναδεικνύοντας το γεγονός ότι μοιράζεται αυτή τη διαφορούμενη ταυτότητα με άλλα άτομα. Έπειτα, εκφράζει τη θετική του στάση απέναντι στον καναδικό τρόπο ζωής (*καλά είναι*) και στον ελληνικό (*κι άμα*

πάμε εκεί μας αρέσει). Η αρχική αξιολόγηση μέσω της φράσης *αυτό είναι δύσκολο να απαντήσεις* δηλώνει ξεκάθαρα τον δισταγμό του και επιτρέπει στον Δημοσθένη να μην διαλέξει ανάμεσα στη μία ταυτότητα ή την άλλη. Αντίθετα, οικοδομεί μια υβριδική ταυτότητα «ξένου», στην οποία τόσο η ελληνικότητα όσο και η καναδικότητα συνυπάρχουν.

Στην πλειονότητα των αποσπασμάτων, μηχανισμοί διόρθωσης όπως οι παύσεις, οι αυτοδιακοπές και οι αναδιατυπώσεις εμφανίζονται στην αρχή των απαντήσεων:

- (9) Νάσος: Καλά είμαι Έλληνας δεν υπάρχει (.) αλλά βέβαια (.) υπάρχουνε και:: και:: ρίζες κανα- καναδικές ρίζες μεγάλες μετά από τόσα χρόνια, αλλά:: εκεί είναι η Ελλάδα είναι Ελλάδα μας.
- (10) Άλκης: Α::χ δεν μπορώ να βάλω- δεν παύω να είμαι Έλληνας και το λέω καμιά φορά και το λέω με τα παιδιά μου και λέω μια ιστορία στα παιδιά μου
- (11) Θόδωρος: Αα::μ (.) δε- περισσότερο Έλληνας αισθάνομαι- αισθάνομαι αλλά:: δε θέλω ν' αγνοήσω (.) κι αυτό το κράτος εδώ πέρα.

Όπως φαίνεται στα παραπάνω αποσπάσματα, προτού τοποθετηθούν με ρητό τρόπο μέσα από τους λόγους του «είμαι» και του «αισθάνομαι», οι πληροφορητές τείνουν να χρησιμοποιούν παύσεις, δισταγμούς και αυτοδιακοπές. Με αυτόν τον τρόπο, εκφράζουν τη δυσκολία τους ως προς την εύρεση της «σωστής» απάντησης, υπονοώντας ότι οι υβριδικές ταυτότητες του «ξένου» είναι δύσκολο να περιγραφούν (βλ. επίσης παραδείγματα 2-5).

Παράλληλα, είναι δυνατό οι πληροφορητές/τριες να χρησιμοποιήσουν αναδιατυπώσεις για να διορθώσουν μια αρχική τοποθέτηση:

- (12) Ερευνήτρια: Αν σας ρωτούσε κάποιος, αισθάνεστε περισσότερο Ελληνίδα, περισσότερο Καναδή, τι θα απαντούσατε;
Ρένα: Καναδή (.) δεν αισθάνομαι::- αισθάνομαι Ελληνίδα σε πολλά πράγματα, αλλά όταν πάω στην Ελλάδα αισθάνομαι ξένη. Δεν αισθάνομαι ότι ανήκω εκεί. Εδώ είναι το σπίτι μου τώρα. Εδώ ανήκω.

Αρχικά, και χωρίς δισταγμό, η Ρένα τοποθετείται ως ένα άτομο που αισθάνεται Καναδή. Έπειτα, διασαφηνίζει τον αυτοπροσδιορισμό της (*δεν αισθάνομαι::*) και αποφασίζει να αναδιατυπώσει το εκφώνημά της. Χρησιμοποιώντας τον λόγο του «αισθάνομαι» (*αισθάνομαι Ελληνίδα σε πολλά πράγματα*) και το αντιθετικό σχήμα με το *αλλά*, οικοδομεί μια αποεδαφοποιημένη ταυτότητα (*αλλά όταν πάω στην Ελλάδα αισθάνομαι ξένη. Δεν αισθάνομαι ότι ανήκω εκεί*). Τέλος, περιγράφει τον Καναδά ως το σπίτι της όπου ανήκει (*Εδώ είναι το σπίτι μου τώρα. Εδώ ανήκω*). Η αναδιατύπωση δίνει τη δυνατότητα στη Ρένα να επανατοποθετήσει τον εαυτό της και να οικοδομήσει την ταυτότητα της «ξένης».

Οι μηχανισμοί διόρθωσης που χρησιμοποιούνται από τους/τις πληροφορητές/τριες υπογραμμίζουν την αμφιταλάντευσή τους ανάμεσα σε δύο πολιτισμικές ταυτότητες και τον δισταγμό τους να επιλέξουν μία από αυτές. Ταυτόχρονα, υποδηλώνουν ότι η οικοδόμηση υβριδικών ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης» εκλαμβάνεται ως κάτι μάλλον ασύμβατο, «σχεδόν παράδοξο» (βλ. επίσης De Korne *et al.* 2007: 295 στην ενότητα 2) ή

τουλάχιστον απροσδόκητο σε αυτό το πλαίσιο. Ως εκ τούτου, πρέπει να αιτιολογηθεί περαιτέρω.

7. Συμπεράσματα

Οι συνεχείς ροές ανθρώπων, προϊόντων και ιδεών στη σύγχρονη εποχή έχουν μεταμορφώσει τις σύγχρονες κοινωνίες και τα κράτη με ριζικό τρόπο, καθώς άνθρωποι από διαφορετικά πολιτισμικά και γλωσσικά περιβάλλοντα συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν. Παρά τη γεωγραφική απόσταση, τα μέλη των διεθνικών κοινοτήτων έχουν τη δυνατότητα να διατηρήσουν τους δεσμούς με τις χώρες καταγωγής τους, βιώνοντας με αυτόν τον τρόπο μια πολιτισμική και γλωσσική υβριδικότητα. Αυτή η υβριδικότητα απεικονίζεται σαφώς στην ταυτότητα του/της «ξένου/ης». Από κοινωνιολογικής πλευράς, ο Simmel ([1908] 1971, [1908] 2009) περιγράφει ως «ξένους/ες» εκείνα τα άτομα που διασχίζουν τα τοπικά σύνορα, εγκαθίστανται σε νέα μέρη και, επομένως, αναπτύσσουν μια αμφιλεγόμενη στάση σύνδεσης/αποστασιοποίησης, απόστασης/εγγύτητας απέναντι σε αυτούς τους τόπους και τους ανθρώπους τους. Σε αυτό το πλαίσιο, το κεντρικό ερευνητικό μας ερώτημα περιστράφηκε γύρω από τις ποικίλες τοποθετήσεις των Ελλήνων/ίδων μεταναστών/τριών στον Καναδά και τα γλωσσικά μέσα που αξιοποιούν για να οικοδομήσουν και να διαπραγματευτούν τη σύνδεση ή την αποσύνδεσή τους τόσο με τον Καναδά όσο και με την Ελλάδα.

Η ανάλυσή μας έδειξε ότι οι περισσότεροι/ες πληροφορητές/τριες οικοδομούν υβριδικές ταυτότητες του/της «ξένου/ης» για τους εαυτούς τους. Μέσα από σύνθετες τοποθετήσεις, τα διεθνικά άτομα συνδυάζουν την ελληνικότητα και την καναδικότητα με ευρηματικούς τρόπους. Ειδικότερα, αξιοποιούν τους λόγους του «είμαι» και «αισθάνομαι» συνδυαστικά με α) το αντιθετικό *είμαι/αισθάνομαι Έλληνας/ίδα αλλά...*, α) μεταφορές, γ) μικρές ιστορίες, δ) την αξιολογική *φράση είναι δύσκολο να απαντήσεις...*, και ε) μηχανισμούς διόρθωσης. Το αντιθετικό σχήμα *είμαι/αισθάνομαι Έλληνας/ίδα αλλά...* δίνει τη δυνατότητα στους/στις πληροφορητές/τριες να κατασκευάσουν την ελληνική τους ταυτότητα και ταυτόχρονα να νομιμοποιήσουν τους εαυτούς τους ως μέλη της χώρας υποδοχής βάσει παραγόντων όπως η διαμονή και η ανατροφή (βλ. παραδείγματα 1-4, 7, 12). Επιπλέον, η γλωσσική αυτή στρατηγική φέρνει στην επιφάνεια πτυχές μιας αποεδαφοποιημένης ταυτότητας: ένα άτομο μπορεί να παραμένει Έλληνας/ίδα, ενώ έχει μεταναστεύσει στον Καναδά. Οι μεταφορές αξιοποιούνται για να διευκολύνουν την κατανόηση των σύνθετων συναισθημάτων προς τη χώρα υποδοχής και τη χώρα καταγωγής (παραδείγματα 4-5). Οι μικρές ιστορίες λειτουργούν ως επιχειρηματολογικοί μηχανισμοί αφού αιτιολογούν την υβριδικότητα των τοποθετήσεων και επιτρέπουν στους/τις ομιλητές/τριες να εκφράσουν τη σύνδεσή τους με την ελληνική πολιτισμική κληρονομιά, από τη μία, και, από την άλλη, να αποστασιοποιηθούν από τους/τις Έλληνες/ίδες που μένουν στην Ελλάδα και τα αρνητικά στερεότυπα που τους/τις συνοδεύουν (βλ. παραδείγματα 6-7). Μέσω της αξιολογικής φράσης *είναι δύσκολο να απαντήσεις...* οι πληροφορητές/τριες αποφεύγουν να προβάλουν μια μονοπολιτισμική ταυτότητα, ενώ εκφράζουν την προτίμησή τους και για τις δύο πολιτισμικές ταυτότητες (παραδείγμα 8). Τέλος, οι μηχανισμοί διόρθωσης αποκαλύπτουν τη δυσκολία των πληροφορητών/τριών και την απροθυμία τους, να συγκροτήσουν την ταυτότητα του «ξένου/ης» με άμεσο τρόπο (παραδείγματα 2-12).

Ο Simmel ([1908] 1971: 146) υποστηρίζει ότι οι «ξένοι/ες» αναπτύσσουν μια «αντικειμενική» οπτική σε θέματα που σχετίζονται με την κοινότητα υποδοχής και, ως εκ τούτου, αποκτούν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε τοπικά ζητήματα με έναν πιο αποστασιοποιημένο τρόπο από ό,τι οι ντόπιοι/ες (βλ. ενότητα 2). Αυτού του είδους η «αντικειμενικότητα» έρχεται στην επιφάνεια όταν οι «ξένοι/ες» των δεδομένων μας εκφράζουν ευγνωμοσύνη και έντονα συναισθήματα απέναντι στη χώρα υποδοχής (παραδείγματα 2, 4-6, 12), καθώς και όταν αξιολογούν αρνητικά τη χώρα καταγωγής (παραδείγματα 5-6). Παρά την «αντικειμενική» αυτή σκοπιά, οι Έλληνες/ίδες «ξένοι/ες» που μένουν στον Καναδά ακόμα νιώθουν ότι «κατέχουν» την πατρίδα τους και όχι τη χώρα διαμονής τους (παραδείγμα 4), και άρα επιβεβαιώνουν την παρατήρηση του Simmel ([1908] 1971: 144) ότι ο/η «ξένος/η» δεν είναι –είτε κυριολεκτικά είτε μεταφορικά– ιδιοκτήτης/τρια γης στην κοινότητα υποδοχής. Τέτοια αντιφατικά συναισθήματα και τοποθετήσεις απηχούν αυτό που οι De Korne *et al.* (2007: 305) αποκαλούν «επαμφοτερίζον φαινόμενο της διαπολιτισμικότητας και της διπολιτισμικής ταύτισης». Επομένως, ο κοινωνιολογικός τύπος του/της «ξένου/ης», όπως τον συνέλαβε ο Simmel, δείχνει να συνιστά ένα ιδιαίτερα κατάλληλο εργαλείο για την ερμηνεία των υβριδικών διεθνικών ταυτοτήτων.

Τα γλωσσικά μέσα που εντοπίσαμε και εξετάσαμε εδώ δείχνουν ότι οι πληροφορητές/τριές μας δεν νιώθουν εντελώς «άνετα» με μια τέτοιου είδους υβριδικότητα: αισθάνονται ότι χρειάζεται να αιτιολογήσουν την ταυτότητα του/της «ξένου/ης», γι' αυτό και καταφεύγουν σε διορθωτικούς μηχανισμούς και ποικίλες μορφές αιτιολογήσεων (παραδείγματα 2-12). Επιπλέον, οι πληροφορητές/τριές μας δεν χρησιμοποιούν τον όρο *Ελληνοκαναδός/ή*, παρόλο που αυτός είναι συνηθισμένος (τουλάχιστον) στην Ελλάδα. Η στάση τους αυτή ενδεχομένως να συνδέεται άμεσα με τους περιορισμούς της παρούσας έρευνας: οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μεν στον Καναδά, αλλά στην ελληνική γλώσσα από ελληνικής καταγωγής ερευνητές/τριες και οι πληροφορητές/τριες γνώριζαν πως στόχος ήταν η καταγραφή της μεταναστευτικής εμπειρίας τους ως Ελλήνων/ίδων που μετανάστευσαν και εγκαταστάθηκαν στον Καναδά. Σε αυτό το πλαίσιο, μπορεί να επιλέγουν να προσαρμόστουν στις (κατά την κρίση τους) προσδοκίες των συνομιλητών/τριών τους σχετικά με τη διατήρηση/οικοδόμηση της ελληνικής ταυτότητας.

Η τελευταία μας παρατήρηση περιλαμβάνει έναν γενικό θετικό απολογισμό της υβριδικότητας και των διεθνικών ταυτοτήτων ή των ταυτοτήτων του/της «ξένου/ης». Όπως σημειώνουν οι De Korne *et al.* (2007: 305),

«το φαινόμενο της ταύτισης με πολλαπλούς πολιτισμούς αυξάνεται και, εντούτοις, τα διπολιτισμικά άτομα διαχωρίζονται ακόμα με ταμπέλες που τα ταυτοποιούν ως μη κυρίαρχη ομάδα, και πολλές από αυτές τις ταμπέλες μπορεί να φέρουν αρνητικές συνδηλώσεις. Ξένος/η, νεοφερμένος/η, αλλοδαπός/ή, μειονότητα –υπάρχει μια μεγάλη παράδοση αποκλεισμού των μεταναστών/τριών από το πεδίο της πολιτισμικής νομιμότητας, και μείωσης του κύρους όσων είναι καταδικασμένοι/ες να ανήκουν μόνο μερικώς σε μια πολιτισμική ομάδα».

(De Korne *et al.* 2007: 305)

Το θεωρητικό και αναλυτικό πλαίσιο που υιοθετήσαμε εδώ μας έδωσε τη δυνατότητα να φέρουμε στην επιφάνεια υβριδικές πολιτισμικές ταυτότητες που είχαν τεθεί στο περιθώριο στο παρελθόν, αλλά τείνουν να γίνουν όλο και περισσότερο ορατές και αποδεκτές σήμερα. Αδιαμφισβήτητα, χρειάζεται περαιτέρω έρευνα, τόσο σε έκταση όσο

και σε βάθος, για να αποκαλυφθούν περαιτέρω οι γλωσσικές στρατηγικές αυτοπροσδιορισμού των «ξένων», χωρίς να μας ξενίζουν πια.

Ευχαριστίες

Η παρούσα έρευνα υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος *ImmiGrec* (Ιαν. 2017 - Δεκ. 2018), το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το *Ιδρυμα Σταύρος Νιάρχος* και απασχόλησε ερευνητικές ομάδες από τέσσερα πανεπιστήμια σε Ελλάδα και Καναδά (Πανεπιστήμιο Πατρών, McGill University, York University και Simon Fraser University).

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά το *Ιδρυμα Σταύρος Νιάρχος* για την ευγενή του χορηγία και τους συνεργάτες μας στον Καναδά και τις ερευνητικές τους ομάδες που πραγματοποίησαν το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής προφορικού υλικού, με επικεφαλής τον Τάσο Αναστασιάδη (McGill University), τον Σάκη Γκέκα (York University) και τον Παναγιώτη Παππά (Simon Fraser University).

Βιβλιογραφία

- Antaki, C. & S. Widdicombe. 1998. Identity as an achievement and as a tool. Στο C. Antaki & S. Widdicombe (επιμ.), *Identities in talk*. London: Sage, 1-14.
- Aravossitas, T. 2016. The hidden schools: Mapping Greek heritage language in Canada. PhD Thesis, University of Toronto.
- Archakis, A. & V. Tsakona. 2012. *The narrative construction of identities in critical education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bamberg, M. 1997. Positioning between structure and performance. *Journal of Narrative and Life History* 7(1-4): 335-342.
- Basch, L., Glick Schiller, N. & C. Szanton Blanc. 1994. *Nations unbound: Transnational projects, postcolonial predicaments, and deterritorialized nation-states*. London: Gordon and Breach.
- Bhabha, H. 1994. *The location of culture*. London: Routledge.
- Blommaert, J. 2010. *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Canagarajah, S. 2017. Introduction. The nexus of migration and language: The emergence of a disciplinary space. Στο S. Canagarajah (επιμ.), *The Routledge handbook of migration and language*. London: Routledge, 1-28.
- Chimbo, P. 1999. Greeks. Στο P. R. Magocsi (επιμ.), *Encyclopedia of Canada's peoples*. Toronto: University of Toronto Press, 615-626.
- Cuenca, M. J. & C. Bach. 2007. Contrasting the form and the use of reformulation markers. *Discourse Studies* 9(2): 149-175.
- Davies, B. & R. Harré. 1990. Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behavior* 20(1): 43-46.
- De Fina, A. 2016. Linguistic practices and transnational identities. Στο S. Preece (επιμ.), *The Routledge handbook of language and identity*. London: Routledge, 163-178.
- De Fina, A. & A. Georgakopoulou. 2011. *Analyzing narrative: Discourse and sociolinguistic perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Fina, A., Schiffrin, D. & M. Bamberg (επιμ.). 2006. *Discourse and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Korne, H., Byram, M. & M. Fleming. 2007. Familiarizing the stranger: Immigrant perceptions of cross-cultural interactions and bicultural identity. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 28(4): 290-307.
- Demjén, Z. & E. Semino. 2016. Introduction: Metaphor and language. Στο E. Semino & Z. Demjén (επιμ.), *The Routledge handbook of metaphor and language*. London: Routledge, 1-10.
- Deppermann, A. 2013. Editorial: Positioning in narrative interaction. *Narrative Inquiry* 23(1): 1-15.

- Duff, P. 2015. Transnationalism, multilingualism, and identity. *Annual Review of Applied Linguistics* 35: 57-80.
- Faist, T. 2000. *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*. Oxford: Oxford University Press.
- Gavaki, E. 2003. Immigrant women's portraits: The socio-economic profile of the Greek Canadian women. *The Greek Review of Social Research* 110: 55-75.
- Georgakopoulou, A. 1997. *Narrative performances: A study of Modern Greek storytelling*. Amsterdam: John Benjamins.
- Georgakopoulou, A. 2007. *Small stories, interaction and identities*. Amsterdam: John Benjamins.
- Georgakopoulou, A. 2015. Small stories research: Methods-analysis-outreach. Στο A. De Fina & A. Georgakopoulou (επιμ.), *The Handbook of narrative analysis*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 255-272.
- Harré, R. & L. van Langenhove. 1991. Varieties of positioning. *Journal for the Theory of Social Behavior* 21(4): 393-407.
- Harré, R. & L. van Langenhove (επιμ.). 1999. *Positioning theory*. Oxford: Blackwell.
- Kalogeropoulou, M. 2015. Columns of the house and proud workers: Greek immigrant women in Vancouver, 1954-1975. PhD Thesis, Simon Fraser University.
- Καραχάλιου, Ρ. & Α. Αρχάκης. 2015. Αναδιτύπωση σε συνομιλιακές αφηγήσεις: Η περίπτωση του ρε παιδί μου. Στο Θ.-Σ. Παυλίδου (επιμ.), *Η ελληνική γλώσσα στην προφορική επικοινωνία*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), 167-182.
- Kövecses, Z. 2005. *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Κωνσταντινίδης, Σ. 2004. *Η παρουσία των Ελλήνων στον Καναδά*. Ρέθυμνο: ΕΔΙΑΜΜΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Lakoff, G. & M. Johnson. 1980. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Liebscher, G & J. Dailey-O'Cain. 2013. *Language, space and identity in migration*. Basingstoke: Palgrave.
- Malhi, R. L., Boon, S. D. & T. B. Rogers. 2009. 'Being Canadian' and 'Being Indian': Subject positions and discourses used in South Asian-Canadian women's talk about ethnic identity. *Culture and Psychology* 15(2): 255-283.
- Patrick, D. 2010. Canada. Στο J. A. Fishman & O. García (επιμ.), *Handbook of language and ethnic identity*. Oxford: Oxford University Press, 268-301.
- Pennycook, A. & E. Otsuji. 2015. *Metrolingualism: Language in the city*. Abingdon: Routledge.
- Rampton, B. 2008. *Language in late modernity: Interaction in an urban school*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sarbin, T. R. & J. I. Kitsuse. 1994. A prologue to 'Constructing the social'. Στο T. R. Sarbin & J. I. Kitsuse (επιμ.), *Constructing the social*. London: Sage, 1-17.
- Schegloff, E. A., Jefferson, G. & H. Sacks. 1977. The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language* 53(2): 361-382.
- Simmel, G. [1908] 1971. *On individuality and social norms. Selected writings*. Επιμ. D. N. Levine. Chicago: The University of Chicago Press.
- Simmel, G. [1908] 2009. *Sociology. Inquiries into the construction of social forms*. Τομ. Ι. Μτφρ. και Επιμ. Α. J. Blasi, Α. K. Jacobs & Μ. Kanjirathinkal. Leiden: Brill.
- Smith, M. P. & L. E. Guarnizo (επιμ.). 1998. *Transnationalism from below*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Tamis, A. M. & E. Gavaki. 2002. *From migrants to citizens: Greek migration in Australia and Canada*. Melbourne, Australia: National Centre for Hellenic Studies and Research.
- van Bochove, M., Burgers, J., Geurts, A., de Koster, W. & J. van der Waal. 2015. Questioning ethnic identity: Interviewer effects in research about immigrants' self-definition and feelings of belonging. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 46(5): 652-666.
- van Langenhove, L. & R. Harré. 1999. Introducing positioning theory. Στο R. Harré & L. van Langenhove (επιμ.), *Positioning theory*. Oxford: Blackwell, 14-31.

- Verkuyten, M. & A. de Wolf. 2002. Being, feeling and doing: Discourses and ethnic self-definitions among minority group members. *Culture and Psychology* 8(4): 371-399.
- Vertovec, S. 2004. Migrant transnationalism and modes of transformation. *International Migration Review* 38(3): 970-1001.
- Vertovec, S. 2009. *Transnationalism*. London: Routledge.
- Wodak, R., de Cillia, R., Reisigl, M. & K. Liebhart. 1999. *The discursive construction of national identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Ένα πολυτροπικό σύστημα αρχειοθέτησης και διαχείρισης τεκμηρίων για τη γλώσσα των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά

Χαράλαμπος Τσιμπούρης, Σταύρος Μπόμπολας, Χρήστος Παπαναγιώτου,
Γιώργος Χαιρετάκης, Βάσω Αλεξέλλη & Αγγελική Ράλλη
Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται το ψηφιακό αποθετήριο (στο εξής ΨΑ) και η βάση δεδομένων (στο εξής ΒΔ) που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (στο εξής ImmiGrec), με σκοπό τη δημιουργία και διαχείριση ενός σώματος τεκμηρίων για τη γλώσσα της πρώτης γενιάς Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά (μέσα '40 - τέλος '70). Πιο συγκεκριμένα, το σώμα τεκμηρίων συνίσταται από πρωτογενή και επεξεργασμένα δεδομένα που παρουσιάζουν διάφορες πτυχές της ζωής των Ελλήνων του Καναδά, δίνοντας έμφαση σε πληροφορίες αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο επηρεάστηκε η μητρική γλώσσα, τα σημεία αναχώρησης και άφιξης, τη διαδικασία και τις δυσκολίες ενσωμάτωσης στο канаδικό περιβάλλον, την οργάνωση των ελληνικών κοινοτήτων σε канаδικές πόλεις και, τέλος, την πολιτιστική τους ταυτότητα και τη συλλογική μνήμη. Το υλικό καταχωρείται σε ένα ΨΑ (της πλατφόρμας ownCloud) και είναι οργανωμένο σε μια ηλεκτρονική ΒΔ κατασκευασμένη με το Drupal 7 CMS (v.7). Και οι δύο υπηρεσίες παρέχονται μέσω της ίδιας τεχνολογικής υποδομής και γίνεται χρήση της στοίβας εφαρμογών *Linux/Apache/MySQL/PHP* (γνωστή ως LAMP).

Λέξεις-κλειδιά: σώμα τεκμηρίων, βάση δεδομένων, ψηφιακό αποθετήριο, ελληνική μετανάστευση, Καναδάς.

1. Εισαγωγή

Η δημιουργία και διαχείριση ενός αντιπροσωπευτικού σώματος γλωσσικών δεδομένων αποτέλεσε πρόκληση ήδη από την αρχή της μελέτης των γλωσσικών ποικιλιών με τον Georg Wenker στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Wenker, για να μπορέσει να διαχειριστεί τον τεράστιο όγκο δεδομένων που συνέλεξε από 45.000 ερωτηματολόγια για ποικιλίες της Γερμανικής, περιορίστηκε μόνο σε αυτά που προήλθαν από την Κεντρική και Βόρεια Γερμανία, ενώ χρειάστηκαν δέκα χρόνια για την παρουσίαση των πρώτων αποτελεσμάτων και πάνω από σαράντα για την ολοκλήρωση της μελέτης. Από τότε, για κάθε νέα γλωσσική μελέτη μεγάλης κλίμακας, οι γλωσσολόγοι χρησιμοποιούσαν όλο και περισσότερες πληροφορίες και δεδομένα, ο όγκος των οποίων αυξήθηκε ραγδαία την εποχή που χρησιμοποιήθηκαν τα φορητά κασετόφωνα για την ηχογράφηση των διαλεκτόφωνων (Chambers & Trudgill 1980).

Σήμερα, οι νέες τεχνολογίες που προέκυψαν με τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και τη ραγδαία ανάπτυξη των Ψηφιακών Ανθρωπιστικών Επιστημών (Digital Humanities) έχουν διευκολύνει τη διαχείριση του τεράστιου όγκου δεδομένων που μπορεί να συλλεγεί από μία γλωσσική μελέτη μεγάλης κλίμακας. Στη γραμμή αυτή, η δημιουργία ψηφιακών βάσεων γλωσσικών δεδομένων αποτελεί καταλυτικό εργαλείο, γεγονός που αποδεικνύεται από το πλήθος των ψηφιακών βάσεων για πολλές γλώσσες (και γλωσσικές ποικιλίες) του κόσμου. Πολλές από αυτές συνιστούν σημεία αναφοράς

λόγω του γλωσσικού περιεχομένου τους, αλλά και της χρηστικότητας τους, καθώς επιτρέπουν τη γρήγορη και ακριβή πλοήγηση μέσα σε έναν τεράστιο όγκο δεδομένων.

Ενδεικτικά, αξίζει να σημειωθούν οι ακόλουθες βάσεις γλωσσικών δεδομένων. *DynaSAND corpus*¹ (Dynamic Syntactic Atlas of Dutch Dialects): αποτελεί ένα διαδικτυακό εργαλείο για την επεξεργασία των συντακτικών ποικιλιών της Ολλανδικής (βλ. Barbiers *et al.* 2006· Kunst & Wesseling 2010)· *IDEA*² (International Dialects of English Archive, βλ. Meier *et al.* 1998), για τις ποικιλίες της Αγγλικής· *ONZE corpus*³ (Origins of New Zealand English, βλ. Bayard 2000)· *FRED corpus*⁴ (Freiburg English Dialect Corpus, βλ. Anderwald & Wagner 2007)· *NECTE corpus*⁵ (Newcastle Electronic Corpus of Tyneside English, βλ. Beal *et al.* 2007)· *SCOTS corpus*⁶ (Scottish Corpus Of Text & Speech, βλ. Anderson & Corbett 2009)· *ScaDiaSyn*⁷ (Scandinavian Dialect Syntax-Nordic Dialect Corpus and Syntax Database, βλ. Bondi *et al.* 2014)· *TGDP*⁸ (Texas German Dialect Project, βλ. Boas 2002)· *SADS*⁹ (Swiss German Dialects, βλ. Glaser 2013).

Μόλις τα τελευταία χρόνια έχει υπάρξει μέριμνα για τη δημιουργία ψηφιακών βάσεων με δεδομένα από γλωσσικές ποικιλίες της Ελληνικής. Μία γενική ΒΔ είναι η *Gree.D.* (Greek Dialects), η οποία αποτελεί την πρώτη ελληνική πολυτροπική διαλεκτική ΒΔ (Ράλλη *et al.* 2010) με 500 περίπου ώρες υλικό διαλεκτικού προφορικού λόγου. Απαρτίζεται από 15 μικρότερες βάσεις και εμπλουτίζεται συνεχώς με νέα δεδομένα, τα οποία συγκεντρώνονται στο πλαίσιο των ερευνητικών προγραμμάτων που εκπονούνται στο *Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων*¹⁰ του Πανεπιστημίου Πατρών. Μία ακόμα στοχευμένη διαλεκτική πολυτροπική ΒΔ είναι η *AMiGreDB*¹¹ που δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «ΘΑΛΗΣ: Πόντος, Καππαδοκία, Αϊβαλί: στα χνάρια της Μικρασιατικής Ελληνικής» (Galiotou *et al.* 2014· Ράλλη & Μπόμπολας 2015). Η βάση αυτή περιλαμβάνει ένα ψηφιακό σώμα γραπτών πηγών και από τις τρεις γλωσσικές ποικιλίες έκτασης 2.000.000 λέξεων, καθώς και προφορικά δεδομένα 180 ωρών περίπου (60 ώρες ανά διάλεκτο). Επιπλέον, ενσωματώνει ένα εύρος εργαλείων πλοήγησης, διαχείρισης, επεξεργασίας και αναζήτησης για τα γλωσσικά δεδομένα.

Το ΨΑ και η ΒΔ που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος *ImmiGrec* αποτελούν την πρώτη ολοκληρωμένη και συστηματική προσπάθεια να καταγραφεί η γλώσσα των Ελλήνων του Καναδά και περιέχουν πλήθος πρωτογενών τεκμηρίων –συνεντεύξεις, φωτογραφίες και διάφορα άλλα έγγραφα αρχειακού τύπου– με τη μορφή αρχείων ήχου, εικόνας και βίντεο. Πρόκειται για μια συνεχώς διευρυνόμενη ΒΔ, που εξασφαλίζει ότι οι αφηγήσεις των Ελλήνων μεταναστών είναι καταχωρημένες σε ένα μέσο φιλικό προς τον χρήστη, με πρόσβαση σε όσους ενδιαφέρονται για την ελληνική μετανάστευση στον Καναδά. Τόσο το ΨΑ όσο και η ηλεκτρονική ΒΔ *σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν από την ομάδα του Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων* στο Πανεπιστήμιο Πατρών, στο πλαίσιο του εν λόγω ερευνητικού προγράμματος.

¹ Διαθέσιμο στο <http://www.meertens.knaw.nl/projecten/sand/sandeng.html/>.

² Διαθέσιμο στο <https://www.dialectsarchive.com/>.

³ Διαθέσιμο στο <https://www.ualberta.ca/~johnnewm/NZEnglish/origins.html/>.

⁴ Διαθέσιμο στο <http://www2.anglistik.uni-freiburg.de/institut/lkortmann/FRED/>.

⁵ Διαθέσιμο στο <http://research.ncl.ac.uk/necte/>.

⁶ Διαθέσιμο στο <http://www.scottishcorpus.ac.uk/>.

⁷ Διαθέσιμο στο <http://www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/>.

⁸ Διαθέσιμο στο <http://www.tgdp.org/>.

⁹ Διαθέσιμο στο <http://www.dialektsyntax.uzh.ch/de.html/>.

¹⁰ Διαθέσιμο στο <http://www.lmgd.philology.upatras.gr/>.

¹¹ Διαθέσιμο στο <http://amigredb.philology.upatras.gr/>.

Η εργασία διαρθρώνεται ως εξής: στην ενότητα μετά την εισαγωγή (Ενότητα 2), παρουσιάζονται τα στάδια συγκρότησης και αρχειοθέτησης του ψηφιακού σώματος τεκμηρίων. Στην επόμενη ενότητα (Ενότητα 3), ακολουθεί η παρουσίαση των τεχνικών προδιαγραφών για την ηλεκτρονική ΒΔ και το ΨΑ του *ImmiGrec*. Η εργασία ολοκληρώνεται με τον επίλογο και στο τέλος παρατίθεται η σχετική βιβλιογραφία.

2. Το ψηφιακό σώμα τεκμηρίων του *ImmiGrec*

Στο πλαίσιο του προγράμματος δημιουργήθηκε ένα ψηφιακό σώμα τεκμηρίων που είναι αποθηκευμένο σε ένα ΨΑ και οργανώνεται σε μια ηλεκτρονική ΒΔ, έτσι ώστε να διευκολύνεται η πρόσβαση στα δεδομένα. Η επεξεργασία των δεδομένων έγινε σύμφωνα με τις επικρατούσες προσεγγίσεις της διαλεκτολογικής –εθνογραφικής– έρευνας (βλ., ενδεικτικά, Hymes 1962, 1964) και της γλωσσολογίας των σωμάτων κειμένων (βλ., για παράδειγμα, το *Μοντέλο 3Α* των Wallis & Nelson 2001).

2.1 Το ψηφιακό σώμα προφορικών κειμένων

2.1.1 Συλλογή προφορικού υλικού

Η συλλογή των προφορικών δεδομένων αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες δυσκολίες στη διαλεκτολογική έρευνα, ειδικά όταν οι ερευνητές δεν είναι μέλη της υπό μελέτη γλωσσικής κοινότητας και δεν έχουν κοινωνικούς δεσμούς με αυτή. Προκειμένου να εξαλειφθεί κάθε (επικοινωνιακό) εμπόδιο, η έρευνα πεδίου και η συλλογή δεδομένων πρέπει να βασίζονται στις αρχές της *Εθνογραφίας της Επικοινωνίας* (Ethnography of Communication: Hymes 1962, 1964), όπου η γλώσσα δεν προσλαμβάνεται ως ένας αφηρημένος κώδικας, αλλά ως ένα επιτελεστικό γεγονός που προϋποθέτει ότι μπορεί να αναλυθεί ως ένα σύστημα πρακτικών που καθοδηγείται από κανόνες. Κατά τη συλλογή υλικού, ο ερευνητής πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις σημαντικές διαπολιτισμικές διαφορές και δεν πρέπει να έχει προσδοκίες που υπερβαίνουν τις σημασιακές δομές που μοιράζεται η κοινότητα (Stewart & Philipsen 1984).

Υπό αυτό το πρίσμα, η συλλογή των δεδομένων του προγράμματος πραγματοποιήθηκε κυρίως από τους ερευνητές τριών канаδικών πανεπιστημίων που συμμετείχαν στο πρόγραμμα, δηλαδή του McGill, του Simon Fraser και του York, και εν μέρει από τους ερευνητές του Πανεπιστημίου Πατρών, με βάση τη δημιουργία πραγματικών κοινωνικών δεσμών μεταξύ των ερευνητών πεδίου και των γλωσσικών κοινοτήτων. Έγινε καταγραφή της αυθόρμητης και καθημερινής συνομιλίας που υποκινήθηκε μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων, με ιδιαίτερη έμφαση στον φυσικό λόγο, καθώς και άλλα επικοινωνιακά γεγονότα, συμπεριλαμβανομένων των ιστορικών αφηγήσεων. Επιπλέον, οι ερευνητές πεδίου συνέλεξαν κοινωνιογλωσσικές και κοινωνικοϊστορικές πληροφορίες για την καθημερινότητα των μελών των ελληνοκαναδικών κοινοτήτων, ενώ συχνά βασίστηκαν στη βοήθεια μελών των κοινοτήτων.

Για την καθοδήγηση των συνεντεύξεων δημιουργήθηκε ένα ερωτηματολόγιο κοινωνικοϊστορικών και κοινωνιογλωσσικών ζητημάτων, που διαρθρώθηκε γύρω από τέσσερις πυλώνες: (α) την ταυτότητα (αναγνωριστικό ID) του ερευνητή και του πληροφορητή, (β) τον τόπο καταγωγής και αναχώρησης του τελευταίου, (γ) τον τόπο άφιξης και πρώτης εγκατάστασης και (δ) την ενσωμάτωση στην канаδική κοινωνία. Συγκεκριμένα, οι τομείς (β), (γ) και (δ) καλύπτουν τα ακόλουθα θέματα:

(1) *Καταγωγή και Αναχώρηση*

- α. Έτος γέννησης
- β. Τόπος καταγωγής/διαμονής
- γ. Πόλη/Οικισμός (συγκεκριμένα)
- δ. Μορφωτικό επίπεδο πριν την αναχώρηση
- ε. Χρήση γλωσσικής ποικιλίας πριν την αναχώρηση
- στ. Έτος μετανάστευσης
- ζ. Μεταφορικό μέσο μετανάστευσης
- η. Συνολική διάρκεια ταξιδιού (door-to-door)
- θ. Λόγοι μετανάστευσης
- ι. Λόγος επιλογής συγκεκριμένης πόλης στο Καναδά
- ια. Γνώση του Καναδά/Αμερικής πριν την αναχώρηση
- ιβ. Γνώση Αγγλικής πριν την αναχώρηση
- ιγ. Γνώση Γαλλικής πριν την αναχώρηση

(2) *Αφιξη και Εγκατάσταση*

- α. Πρώτος τόπος εγκατάστασης
- β. Πόλη/Οικισμός (συγκεκριμένα)
- γ. Είδος πρώτης απασχόλησης
- δ. Επαφή με άλλους μετανάστες
- ε. Επαφή με συντοπίτες
- στ. Επαφή με (ημι)επίσημους ελληνικούς θεσμούς (προξενείο, κοινότητα, εκκλησία)
- ζ. Δυσκολία κατά την εγκατάσταση ή/και κατά τις πρώτες επαφές με τις καναδικές αρχές
- η. Δυσκολία κατά την εγκατάσταση ή/και κατά τις πρώτες επαφές με τη καναδική κοινωνία

(3) *Ενσωμάτωση*

- α. Τρέχων τόπος εγκατάστασης
- β. Πόλη/Οικισμός (συγκεκριμένα)
- γ. Στάση καναδικής κοινωνίας
- δ. Σχέση με συναδέλφους
- ε. Σχέση με άλλες μεταναστευτικές ομάδες
- στ. Τρέχον μορφωτικό επίπεδο
- ζ. Καταγωγή συζύγου
- η. Συμμετοχή σε δραστηριότητες της ελληνικής κοινότητας
- θ. Συμμετοχή σε δραστηριότητες της εκκλησίας/ενορίας
- ι. Γλώσσα εργασιακού περιβάλλοντος
- ια. Γλώσσα οικογενειακού περιβάλλοντος
- ιβ. Γλώσσα κοινωνικού περιβάλλοντος
- ιγ. Φοίτηση σε καναδικό σχολείο για την εκμάθηση της Αγγλικής/Γαλλικής
- ιδ. Συνεισφορά εκμάθησης Αγγλικής/Γαλλικής στην ενσωμάτωση
- ιε. Γνώση Ελληνικής ή/και διαλέκτου από παιδιά και εγγόνια
- ιστ. Μορφή χρήσης Ελληνικής ή/και διαλέκτου από παιδιά και εγγόνια
- ιζ. Παρακολούθηση ελληνικού σχολείου από παιδιά και εγγόνια
- ιη. Σημασία διατήρησης της ελληνικής γλώσσας
- ιθ. Διαφορά στη χρήση της Ελληνικής πριν και μετά τη μετανάστευση
- κ. Αυτοπροσδιορισμός ως Έλληνας/Ελληνίδα ή Καναδός/Καναδή

Δεδομένων των παραπάνω, αλλά και των στόχων του προγράμματος, οι πληροφορητές επιλέχθηκαν σύμφωνα με τα ακόλουθα κοινωνιογλωσσικά χαρακτηριστικά:

- (i) την ηλικία (επιλέχθηκαν μέλη των κοινοτήτων 45 ετών και άνω),
- (ii) το φύλο (έγινε προσπάθεια για ισότιμη κατανομή μεταξύ των δύο φύλων),
- (iii) την εκπαίδευση και τον βαθμό γραμματισμού, και
- (iv) τον τόπο καταγωγής στην Ελλάδα.

Από την έρευνα πεδίου συγκεντρώθηκαν περίπου 350 ώρες ηχογραφήσεων και βιντεοσκοπήσεων, εκ των οποίων έχει μεταγραφεί και επισημειωθεί σχεδόν το σύνολο του υλικού. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο υλικό μαρτυρούνται σχεδόν όλες οι γλωσσικές ποικιλίες της Ελληνικής (βλ. Πίνακα 1).

Βόρειες διάλεκτοι	Ηπειρωτική
	Θεσσαλική
	Θρακική
	Μακεδονική
	Ρουμελιώτικη
	Λεσβιακή
Δωδεκανησιακή	Σύμη
	Τήλος
	Κάρπαθος
	Κάσος
	Ρόδος
Επτανησιακή	
Κρητική	
Κυκλαδίτικη	
Κυπριακή	
Πελοποννησιακή	
Ποντιακή	
Χιώτικη	

Πίνακας 1: Γλωσσικές ποικιλίες που μαρτυρούνται στο προφορικό υλικό του σώματος τεκμηρίων του *ImmiGrec*

2.1.2 Επισημείωση προφορικού υλικού

Μετά τη συλλογή του πρωτογενούς υλικού ακολούθησε η επισημείωσή του στη ΒΔ και η καταχώρησή του στο ΨΑ του προγράμματος (για τις τεχνικές λεπτομέρειες βλ. Ενότητα 3). Η διαδικασία της επισημείωσης αφορά την καταγραφή συγκεκριμένων μεταδεδομένων σχετικά με τα αρχεία πολυμέσων (συνεντεύξεων), τους πληροφορητές, τις σχετιζόμενες περιοχές, τις γλωσσικές ποικιλίες, τους ερευνητές πεδίου και τις πηγές. Η επισημείωση των μεταδεδομένων έγινε, κυρίως, με βάση τη *δομημένη μέθοδο* (Παπαζαχαρίου & Καρασίμος 2015), η οποία βασίζεται σε προδιαγεγραμμένες κατηγορίες και δομές, καθώς και σε προαποφασισμένα σύνολα τιμών. Με αυτόν τον τρόπο, περιορίζεται ο λανθασμένος προσδιορισμός μεταδεδομένων, καθώς και η λανθασμένη εισαγωγή τιμών τους. Ωστόσο, δεν αποκλείστηκε η δυνατότητα πρόσθεσης νέων τιμών, όταν αυτές δεν είχαν προβλεφθεί εξ αρχής, καθώς και παρουσία πεδίων που απαιτούσαν τη συμπλήρωση κειμένου.

Στον Πίνακα 2 αποτυπώνονται οι πληροφορίες που επισημειώθηκαν για τα αρχεία των συνεντεύξεων στη ΒΔ.

Μεταδεδομένα αρχείων πολυμέσων (συνεντεύξεων)		
Τίτλος αρχείου*		[συμπλήρωση κειμένου]
Πληροφορητής	Κύριος πληροφορητής	[επιλογή τιμής από διευρυνόμενη λίστα]
	Δευτερεύοντες πληροφορητές	
Ερευνητής Πεδίου*		[επιλογή τιμής από διευρυνόμενη λίστα]
Στοιχεία καταχώρησης*	Αριθμός αρχείων	[συμπλήρωση κειμένου]
	Τύπος αρχείων	[επιλογή τιμής από λίστα]
Μεταγραφή	Μεταγραφέας	[επιλογή τιμής από διευρυνόμενη λίστα]
	Μεταφραστής (στην Αγγλική)	
	Μεταφραστής (στη Γαλλική)	
Ημερομηνία αναφοράς*		[συμπλήρωση κειμένου]
Περιεχόμενα*		[επιλογή τιμής/-ών από (διευρυνόμενη) λίστα]
Σχετιζόμενες περιοχές*		[επιλογή τιμής/-ών από διευρυνόμενη λίστα]
Άδειες*	Άδειες χρήσης	[επιλογή τιμής από λίστα]
	Πηγή	[επιλογή τιμής από διευρυνόμενη λίστα]
Λέξεις-κλειδιά		[συμπλήρωση κειμένου]

Πίνακας 2: Επισημείωση μεταδεδομένων για τα αρχεία των συνεντεύξεων

Στον Πίνακα 3 αποτυπώνονται οι πληροφορίες που επισημειώθηκαν για τους πληροφορητές στη ΒΔ. Οι πληροφορίες αυτές αποδελτιώνουν τις απαντήσεις που προέκυψαν από το ερωτηματολόγιο που συντάχθηκε για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων (βλ. 1-3).

Μεταδεδομένα πληροφορητών		
Προσωπικές πληροφορίες*	Όνομα*	[συμπλήρωση κειμένου]
	Επώνυμο*	
	Έτος γέννησης*	
	Φύλο	[επιλογή τιμής από λίστα]
Καταγωγή	Τόπος καταγωγής	[επιλογή τιμής από διευρυνόμενη λίστα]
	Γλωσσική ποικιλία	
	Βαθμός χρήσης γλωσσικής ποικιλίας	[επιλογή τιμής από λίστα]
	Μορφωτικό επίπεδο	
Αναχώρηση	Λόγοι μετανάστευσης	[επιλογή τιμής/-ών από λίστα]
	Λόγοι επιλογής πόλης στον Καναδά	
	Βαθμός γνώσης του Καναδά	[επιλογή τιμής από λίστα]
	Βαθμός γνώσης της Αγγλικής	
	Βαθμός γνώσης της Γαλλικής	
Ταξίδι	Έτος μετανάστευσης	[συμπλήρωση κειμένου]
	Μέσο μεταφοράς	[επιλογή τιμής/-ών από λίστα]
	Συνολικός χρόνος ταξιδιού	[συμπλήρωση κειμένου]
	Αφήγηση ταξιδιού μετανάστευσης	[συμπλήρωση κειμένου]

Αφιξη/ Εγκατάσταση	Πρώτος τόπος εγκατάστασης	[επιλογή τιμής από διευρυνόμενη λίστα]
	Είδος πρώτης εργασίας	[επιλογή τιμής/-ών από λίστα]
	Βαθμός επαφής με άλλους μετανάστες	[επιλογή τιμής από λίστα]
	Βαθμός επαφής με Έλληνες μετανάστες	
	Βαθμός επαφής με (ημι)επίσημα ελληνικά ιδρύματα (π.χ. προξενείο, κοινότητα, εκκλησία)	
	Βαθμός δυσκολίας κατά την εγκατάσταση ή/και κατά τη διάρκεια της πρώτης επαφής με τις καναδικές αρχές	
	Βαθμός δυσκολίας κατά την εγκατάσταση ή/και κατά τη διάρκεια της πρώτης επαφής με την καναδική κοινωνία	
	Αφήγηση κάποιου αξιοσημείωτου περιστατικού κατά την άφιξη/εγκατάσταση	[συμπλήρωση κειμένου]
Κοινωνική ενσωμάτωση	Τρέχων τόπος κατοικίας	[επιλογή τιμής από διευρυνόμενη λίστα]
	Στάση καναδικής κοινωνίας	[επιλογή τιμής από λίστα]
	Βαθμός επαφής με τους συναδέλφους	
	Βαθμός επαφής με άλλους μετανάστες	
	Τρέχον μορφωτικό επίπεδο	
	Καταγωγή συζύγου	
	Βαθμός συμμετοχής σε δραστηριότητες της ελληνικής κοινότητας	
	Βαθμός συμμετοχής σε δραστηριότητες της εκκλησίας/ενορίας	
	Συμμετοχή σε κινήματα κατά της δικτατορίας (ναι/όχι)	
	Αυτοπροσδιορισμός ως Έλληνας/-ίδα ή Καναδός/-ή	
Γλωσσική ενσωμάτωση	Γλώσσα στον χώρο εργασίας	[επιλογή τιμής/-ών από λίστα]
	Γλώσσα στο οικογενειακό περιβάλλον	
	Γλώσσα στο κοινωνικό περιβάλλον	
	Φοίτηση σε καναδικό σχολείο για την εκμάθηση αγγλικών/γαλλικών	[επιλογή τιμής από λίστα]
	Αφήγηση ενός γεγονότος σχετικά με τη χρήση γλώσσας	[συμπλήρωση κειμένου]
	Βαθμός συμβολής της εκμάθησης Αγγλικών/Γαλλικών στην κοινωνική ενσωμάτωση	[επιλογή τιμής από λίστα]
	Βαθμός γνώσης Ελληνικής και/ή διαλέκτου από παιδιά και εγγόνια	
	Μορφή χρήσης της Ελληνικής και/ή της διαλέκτου από παιδιά και εγγόνια	
	Φοίτηση παιδιών και εγγονών σε ελληνικά σχολεία (ναι/όχι)	
	Βαθμός σημασίας της διατήρησης της Ελληνικής	
	Βαθμός διαφοράς χρήσης της Ελληνικής πριν και μετά τη μετανάστευση	
	Αφήγηση ιστορίας στη διαλεκτική ποικιλία	[συμπλήρωση κειμένου]

Πίνακας 3: Επισημείωση μεταδεδομένων για τους πληροφορητές

Τέλος, οι οντότητες της ΒΔ που αντιστοιχούν σε διευρυνόμενες λίστες τιμών απεικονίζονται στον Πίνακα 4.

Σχετιζόμενες περιοχές	Όνομα*	[συμπλήρωση κειμένου]
	Περιγραφή	
Γλωσσικές ποικιλίες	Όνομα*	[συμπλήρωση κειμένου]
	Περιγραφή	
Ερευνητές πεδίου	Πανεπιστήμιο*	[επιλογή τιμής από λίστα]
	Προσφώνηση*	
	Όνομα*	[συμπλήρωση κειμένου]
	Επίθετο*	
Πηγές	Όνομα*	[συμπλήρωση κειμένου]
	Περιγραφή	

Πίνακας 4: Μεταδεδομένα για τις οντότητες που αντιστοιχούν στις διευρυνόμενες λίστες τιμών

Τα πεδία στους Πίνακες 2, 3, 4 που σημειώνονται με αστερίσκο είναι υποχρεωτικά. Η συμπλήρωση κάθε πεδίου γίνεται είτε με την επιλογή από μια (διευρυνόμενη) λίστα τιμών είτε με τη συμπλήρωση κειμένου. Στην περίπτωση των διευρυνόμενων λιστών (βλ. λίστες με περιοχές, γλωσσικές ποικιλίες, ερευνητές και πηγές), η προσθήκη νέων τιμών γίνεται ελεύθερα από τους ίδιους τους χρήστες του συστήματος. Αντίθετα, η προσθήκη νέων τιμών στη διευρυνόμενη λίστα του πεδίου «Περιεχόμενα» (βλ. Πίνακα 2) μπορεί να γίνει μόνο μετά από επικοινωνία με τον διαχειριστή του συστήματος.

Η επισημείωση αποτελεί ουσιώδη συνεισφορά στη μελέτη ενός τόσο εκτεταμένου σώματος τεκμηρίων. Πρόκειται για ένα εργαλείο μοναδικό για τη γλωσσική, ιστορική ή άλλου είδους έρευνα, η οποία μπορεί να πραγματοποιείται ηλεκτρονικά και με βάση τις επισημειωμένες κατηγορίες (βλ., για παράδειγμα, την εξαγωγή στατιστικών στη ΒΔ, Ενότητα 3.1). Φιλοδοξία των συνεργατών του προγράμματος είναι η συγκεκριμένη ΒΔ να αποτελέσει πολύτιμο εργαλείο έρευνας σε κάθε επίπεδο.

2.1.3 Μεταγραφή προφορικού υλικού

Μετά τη συλλογή του πρωτογενούς προφορικού υλικού, την οργάνωσή του στη ΒΔ και την καταχώρησή του στο ΨΑ, το επόμενο στάδιο της επεξεργασίας αφορούσε τη μεταγραφή του (σχετίζεται με τη γραπτή απόδοση των προφορικών συνεντεύξεων), ώστε να διευκολυνθεί η μελέτη και επεξεργασία του υλικού. Συγκεκριμένα, έχει γίνει μεταγραφή του συνόλου σχεδόν του υλικού που έχει συγκεντρωθεί μέσω των συνεντεύξεων. Τα αρχεία των συνεντεύξεων μεταγράφηκαν «δια χειρός», χωρίς τη βοήθεια αυτοματοποιημένου λογισμικού μεταγραφής (*μετατροπή φωνής σε κείμενο* ‘voice-to-text’), λόγω των δυσκολιών που ενδεχομένως να προκαλούσε ένα τέτοιο εγχείρημα (π.χ. δυσκολία αυτόματης αναγνώρισης διαλεκτικού λόγου, δυσκολία αυτόματης αναγνώρισης εναλλαγής κωδίκων και δάνειων λέξεων, καθώς και της ομιλίας υπερήλικων ατόμων κ.ά.).

Στις μέρες μας, το είδος της μεταγραφής που έχει προκριθεί σε πολλές βάσεις δεδομένων είναι η ορθογραφική (βλ. Anderwald & Wagner 2007· Παπαζαχαρίου & Καρασίμος 2015). Μολονότι είναι η λιγότερο πιστή, σε σχέση με την απόδοση των ήχων που χρησιμοποιούν πραγματικά οι ομιλητές, οι μεταγραφείς δεν χρειάζονται περαιτέρω εκπαίδευση και εξειδίκευση, αποτελεί τον πιο γρήγορο τύπο μεταγραφής σε σχέση με όλους τους άλλους και, τέλος, είναι πιο κατανοητή στο ευρύ κοινό. Παρόλα αυτά, εάν

κάποιος ενδιαφέρεται για ειδικά γλωσσικά φαινόμενα, η παράλληλη εμφάνιση των πρωτογενών δεδομένων με την ορθογραφική μεταγραφή τους επιτρέπει τη χρήση της τελευταίας ως οδηγού για τον εντοπισμό των φαινομένων αυτών στα πρωτογενή δεδομένα, καθώς και τον έλεγχο της ακριβούς πραγμάτωσής τους.

Η επιλογή της ορθογραφικής μεταγραφής συνοδεύτηκε από κάποιες συμβάσεις λόγω των ιδιότυπων χαρακτηριστικών της γλώσσας πολύγλωσσων μεταναστών. Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση του προφορικού διαλεκτικού λόγου, χρησιμοποιήθηκε η ορθογραφική μεταγραφή, συνοδευόμενη από ειδικά σύμβολα που υποδεικνύουν διαλεκτικά φαινόμενα, κυρίως φωνολογικά, που απαντώνται στα όρια των λέξεων. Για παράδειγμα:

- (4) *Εχ' αβάντα του-μπιθιρό-τ* 'Στηρίζεται στον πεθερό του' (Λεσβιακά)

Όσον αφορά την *εναλλαγή κωδίκων* (code-switching) μεταξύ ελληνικών, αγγλικών και γαλλικών, που ήταν αναμενόμενη στην περίπτωση των πολύγλωσσων μεταναστών, οι μεταγραφείς ακολούθησαν και πάλι τον δρόμο της ορθογραφικής μεταγραφής στην αντίστοιχη γλώσσα (5α και 5β). Ωστόσο, όταν οι ξενικές λέξεις παρουσίαζαν στοιχεία ενσωμάτωσης στη γλώσσα-δέκτη (δηλαδή την Ελληνική), η ορθογραφική μεταγραφή γινόταν με βάση την ελληνική ορθογραφία (5γ). Για παράδειγμα:

- (5) α. Λέει «Πότε... πότε γεννήθηκες;». Λέω «Το σαράντα έξι». Ω, λέει «Είσαι *thirteen*». Λέω «*No*, είμαι *fourteen*».
β. If it's business-wise, I will speak English. If it's a social-wise, *parlez vous français*.
γ. (...) τότε με πήρε με πήγε στον σταθμό, μου 'κοψε το *τικέτο*.

Η μεταγραφή του προφορικού υλικού σε γραπτό κείμενο αποτελεί σημαντική συνεισφορά που, σε συνδυασμό με τα επισημειωμένα μεταδεδομένα, διευκολύνει τη μελέτη του συγκεντρωμένου υλικού τόσο για τη στοχευμένη (γλωσσολογική, ιστορική, εθνογραφική κ.ά.) έρευνα όσο και για αυτούς που ενδιαφέρονται ευρύτερα για την ελληνική μετανάστευση στον Καναδά.

2.2 Άλλοι τύποι τεκμηρίων

Το ΨΑ και η ΒΔ του προγράμματος εκτός από γλωσσικό υλικό διαθέτουν, επίσης, πλούσιο αρχειακό υλικό που αφορά σε διάφορες εκφάνσεις της μετανάστευσης των Ελλήνων στον Καναδά. Πιο συγκεκριμένα, έχουν καταχωρηθεί έως τώρα 439 αρχεία εικόνas και 10 αρχεία βίντεο. Αυτά τα αρχεία αφορούν στις εξής κατηγορίες:

(6) <i>Περιεχόμενα αρχείων πολυμέσων</i>	
α. Έντυπα αιτήσεων	ια. Συνεντεύξεις
β. Δράση κατά της δικτατορίας	ιβ. Διαλέξεις/ομιλίες
γ. Ημερολόγια κοινοτικών συλλόγων	ιγ. Επιστολές
δ. Ταχυδρομικές κάρτες	ιδ. Αποκόμματα αποσκευών
ε. Εορτασμοί	ιε. Χάρτες
στ. Τηλεοπτικό/ραδιοφωνικό υλικό	ιστ. Ιατρικές εξετάσεις
ζ. Οικογενειακές φωτογραφίες	ιζ. Εφημερίδες/περιοδικά
η. Φωτογραφίες προσώπων	ιη. Παλαιότερες/σύγχρονες αφηγήσεις
θ. Εθνικές εορτές	ιθ. Διαβατήρια
ι. Κάρτες διακοπών	κ. Προσωπικά ημερολόγια

κα. Αφίσες πλοίων με προορισμό τον Καναδά	κγ. Θρησκευτικές εκδηλώσεις
κβ. Σχέσεις με άλλες εθνικές ομάδες	κδ. Εισιτήρια
	κε. Ξενοφοβική συμπεριφορά

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η παραπάνω λίστα δεν είναι εξαντλητική, αλλά μπορεί να διευρύνεται με την προσθήκη νέων τιμών για διαφορετικά περιεχόμενα. Η επισημείωση των υπόλοιπων πληροφοριών για αυτού του τύπου τα τεκμήρια αντιστοιχεί σε αυτή για τα αρχεία των συνεντεύξεων (βλ. Πίνακα 2).

3. Η ΒΔ και το ΨΑ του *ImmiGrec*

Όλα τα τεκμήρια βρίσκονται σε δύο διαφορετικές διαδικτυακές υπηρεσίες, οι οποίες έχουν στηθεί αλληλένδετα και εξυπηρετούν πλήρως την καταχώρηση όλων των αρχείων και των αντίστοιχων μεταδεδομένων τους. Τα αρχεία καταχωρούνται στο ΨΑ, ενώ τα μεταδεδομένα στη συνοδευτική ΒΔ. Και οι δύο υπηρεσίες παρέχονται μέσω της ίδιας τεχνολογικής υποδομής και γίνεται χρήση της ευρέως γνωστής στοίβας εφαρμογών *Linux/Apache/MySQL/PHP* (γνωστή ως LAMP, βλ. Gerner *et al.* 2005).

3.1 Η ΒΔ του *ImmiGrec*

Η ΒΔ έχει στηθεί σε μια ειδικά κατασκευασμένη πλατφόρμα με το Drupal 7 CMS (v.7), ένα σύστημα διαχείρισης υλικού ανοιχτού κώδικα (open source content management system) το οποίο υποστηρίζεται ενεργά από χιλιάδες προγραμματιστές, παρέχοντας συνεχώς υψηλή ασφάλεια ενάντια σε κακόβουλες ηλεκτρονικές επιθέσεις. Οι οντότητες του συστήματος είναι οι εξής:

- (i) Αρχεία πολυμέσων (βλ. Πίνακα 2)
- (ii) Πληροφορητές (βλ. Πίνακα 3)
- (iii) Σχετιζόμενες περιοχές (βλ. Πίνακα 4)
- (iv) Γλωσσικές ποικιλίες (βλ. Πίνακα 1 & 4)
- (v) Ερευνητές πεδίου (βλ. Πίνακα 4)
- (vi) Πηγές (βλ. Πίνακα 4)

Για κάθε εργασία ανάλυσης των αρχείων ήχου και βίντεο γίνεται χρήση της εφαρμογής Ffmpeg¹² μέσω της γραμμής εντολών, η οποία βοηθά στην εξαγωγή ποιοτικών και ποσοτικών χαρακτηριστικών. Συγκεκριμένα, παρέχει την κωδικοποίηση του αρχείου, καθώς επίσης και τη διάρκεια κάθε αρχείου σε δευτερόλεπτα.

Η ΒΔ συνοδεύεται από επιπλέον σελίδες ειδικού σκοπού, όπως:

- (i) Σελίδα προβολής αρχείου
- (ii) Σελίδα σφαλμάτων
- (iii) Σελίδα ελλিপών αρχείων
- (iv) Σελίδα προβολής στατιστικών πληροφορητών
- (v) Σελίδα στατιστικών ανά ερευνητή και ίδρυμα
- (vi) Σελίδα προβολής καταχωρημένων συνεντεύξεων

¹² Διαθέσιμο στο <https://www.ffmpeg.org/>.

Immigration and Language in Canada

[Media files](#)
[Informants](#)
[Places](#)
[Linguistic varieties](#)
[Field researchers](#)
[Sources](#)

[Home](#) » [Media files](#) » [interview \(808\)](#)

[View](#)
[Edit](#)
[Revisions](#)
[Devel](#)

Submitted by [Siotou Alexandra](#) on Thu, 30/08/2018 - 22:12

Field researcher: [Siotou Alexandra, Dr.](#)
Media file ID: 808
Parts: 1
Main informant: [Iliadi Eleni](#)
Type of file: Audio (.flac)
Contents: Interview
Date of reference: Wednesday, 1 January, 1958
Permitted use: Free for public use
Folder: 2018/08/000808
Places of interest: [Canada](#),
[Montreal](#),
[Athens](#)
Source: Immigration and Language in Canada, project

File name guidelines

This is a list of files that should or could be placed under the folder `/rawdata/2018/08/000808` at [cloud.immigrec.com](#).
 Caution, file names are case sensitive, meaning `.wav` is different than `.WAV` or `.wav`.

- ✓ [View](#) `000808-439.flac` This is the name of the main file, before you upload it.
- ✗ `000808-439.txt` Various details in plain text
- ✗ `000808-439.textgrid` Textgrid file
- Language: English
 - ✗ `000808-439-en.pdf` Transcript in PDF format
 - ✗ `000808-439-en.tex` Transcript in TEX format
- Language: French
 - ✗ `000808-439-fr.pdf` Transcript in PDF format
 - ✗ `000808-439-fr.tex` Transcript in TEX format
- Language: Greek
 - ✗ `000808-439-el.pdf` Transcript in PDF format
 - ✗ `000808-439-el.tex` Transcript in TEX format

Uploaded files

000808-439.flac

[Download raw file](#)

Input: 80, flac, from '/2018/08/000808/000808-439.flac':
 Duration: 01:34:25.27, Start: 0.000000, bitrate: 725 kb/s
 Stream 00:0: Audio: flac, 44100 Hz, stereo, s32

0:00 / 0:00

Add new comment

Comments

Submitted by [Charetakis George](#) on Fri, 28/09/2018 - 13:42 [Permalink](#)

Media file changed from WAV

Media file changed from WAV to FLAC.
 Noise reduction process has been effectively applied.

[delete](#) [edit](#) [reply](#)

Add new comment

Your name [Tsympouris Char...](#)

Comment *

Text format: [Filtered](#)

- Web page addresses and e-mail addresses turn into links automatically.
- Allowed HTML tags: `<a>` `<em>` `<strong>` `<code>` `<pre>` `<del>` `<sup>` `<sub>` `<div>` `<div>` `<div>` `<div>`
- Lines and paragraphs break automatically.

In case you want to start a discussion for this media file, or reply to an older post, fill in your answer on top and then click Save.

[SAVE](#)

Εικόνα 1: Σελίδα προβολής καταχωρημένου τεκμηρίου

Κάθε καταχωρημένο αρχείο συνοδεύεται από μία σελίδα προβολής η οποία βοηθά τον χρήστη, αρχικά, να ανεβάσει το αρχείο και, στη συνέχεια, να το προβάλει εύκολα μέσα από τον φυλλομετρητή, χωρίς την ανάγκη χρήσης του ΨΑ. Συγκεκριμένα, στην *Εικόνα 1* απεικονίζονται τα επιμέρους στοιχεία που ακολουθούν:

- (i) **A:** Πληροφορίες σχετικά με το αρχείο, τον χρήστη που έκανε την καταχώρηση, τη σύνδεση με τον πληροφορητή
- (ii) **B:** Οδηγίες για τη σωστή αποθήκευση του αρχείου στο ΨΑ
- (iii) **Γ:** Γρήγορη προεπισκόπηση του αρχείου (αρχείο ήχου στο παράδειγμα)
- (iv) **Δ:** Σχόλια άλλων χρηστών της ΒΔ για το συγκεκριμένο αρχείο
- (v) **Ε:** Φόρμα προσθήκης νέου σχολίου από τον τρέχοντα χρήστη για το συγκεκριμένο αρχείο

Η σελίδα προβολής σφαλμάτων για τα καταχωρημένα τεκμήρια (*Εικόνα 2*) εμφανίζει μία λίστα με αρχεία τα οποία βρίσκονται ήδη στο ΨΑ, αλλά η ονομασία τους ή η θέση τους σε φάκελο είναι εσφαλμένη. Το σφάλμα μπορεί να σχετίζεται με τυπογραφικό λάθος ή με εσφαλμένη χρήση του συστήματος, καθιστώντας αδύνατη τη σύνδεση της πληροφορίας με τη ΒΔ. Η σελίδα σφαλμάτων αποτελεί έναν εύκολο τρόπο γρήγορου ελέγχου και επιβεβαίωσης της έγκυρης κατάστασης του ΨΑ ανά πάσα στιγμή. Επίσης, η λίστα περιλαμβάνει και ορισμένες τεχνικές εργασίες αναφορικά με την εξοικονόμηση χώρου αποθήκευσης στο ΨΑ, χωρίς όμως έκπτωση της ποιότητας. Αυτό επιτυγχάνεται με τη μετατροπή αρχείων ήχου από ασυμπίεστη μορφή WAV σε συμπίεσμένη μορφή FLAC.

Folder/File under Rawdata	Error
/2018/01/000825/IMG_0025.jpg	- Unable to process file in order to identify media details. Please correct or contact the person who uploaded the file (shown through cloud web page). - File names must use only small letters. Please correct to img_0025.jpg.
/2018/02/000642/000642-356-el.tex.tex	Filename is not correct. it should be NAME.EXT
/2018/10/000826/IMG_0029.JPG	- Unable to process file in order to identify media details. Please correct or contact the person who uploaded the file (shown through cloud web page). - File names must use only small letters. Please correct to img_0029.jpg.
/2018/10/000826/IMG_0030.JPG	- Unable to process file in order to identify media details. Please correct or contact the person who uploaded the file (shown through cloud web page). - File names must use only small letters. Please correct to img_0030.jpg.
/2018/10/000827/IMG_0031.JPG	- Unable to process file in order to identify media details. Please correct or contact the person who uploaded the file (shown through cloud web page). - File names must use only small letters. Please correct to img_0031.jpg.

Εικόνα 2: Σελίδα προβολής σφαλμάτων για καταχωρημένα τεκμήρια

Η σελίδα ελλιπών αρχείων προβάλλει αναλυτικά τις περιπτώσεις κατά τις οποίες, ενώ έχουν καταχωρηθεί τα μεταδεδομένα τεκμηρίων στη ΒΔ, οι αντίστοιχες καταχωρήσεις των αρχείων στο ΨΑ εκκρεμούν (βλ. *Εικόνα 3*).

Immigration and Language in Canada

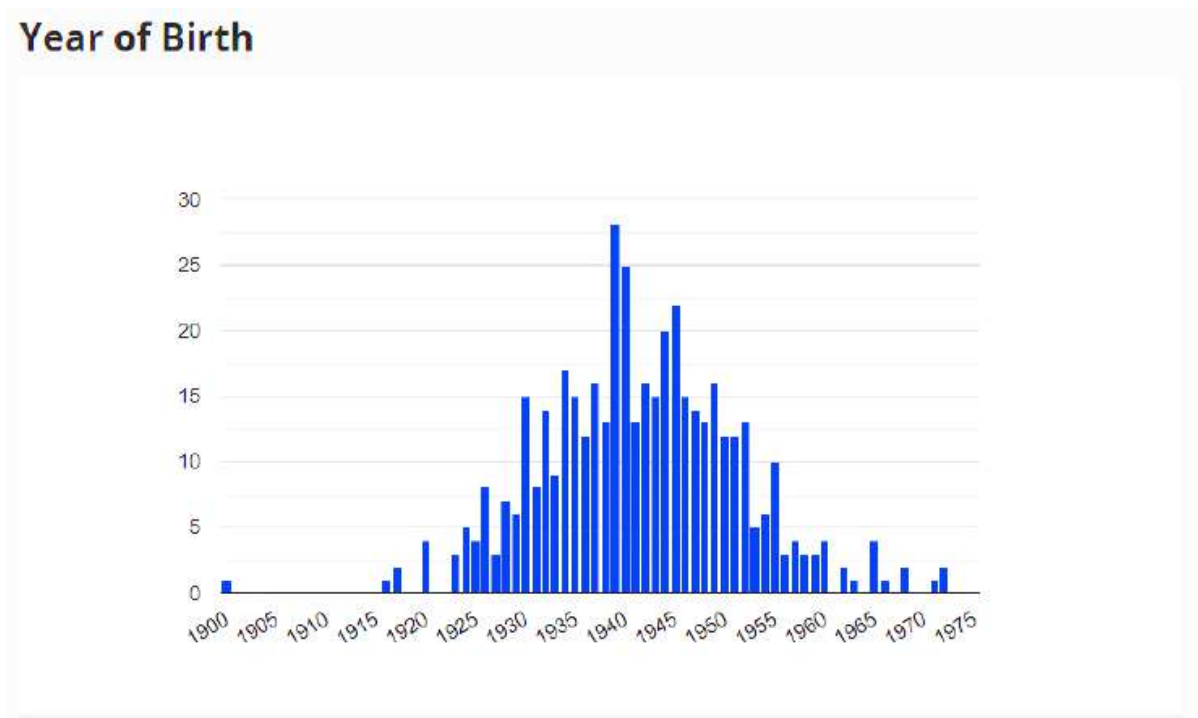
Media files Informants Places Linguistic varieties Field researchers Sources

Home

User	Missing files
Tsolakidis Simeon	- West Broadway Community Project 000108-000-01.jpg file is missing - Η Αυτού Μεγαλειότης ο μετανάστης Καναδάς τ. Α. σσ. 146-223 000483-000-05.pdf file is missing - Βίντεο για τα 90χρονα της Ελληνικής Κοινότητας του Βανκούβερ 000506-319.wmv file is missing - Karasouli-Milobar Sophia - No interview found for this informant View all media files - Beciaris Vivian - No interview found for this informant View all media files - Demiris Miceli Susie - No interview found for this informant View all media files - Balatsas Eleni - No interview found for this informant View all media files

Εικόνα 3: Σελίδα προβολής ελλিপών αρχείων

Η σελίδα προβολής στατιστικών για τους πληροφορητές παρέχει με τη μορφή γραφημάτων όλα τα καταχωρημένα μεταδεδομένα ανά πεδίο για όλους τους πληροφορητές (βλ. Πίνακα 3). Στην *Εικόνα 4* δίνεται ένα ενδεικτικό παράδειγμα για την κατανομή του έτους γέννησης όλων των πληροφορητών της ΒΔ.

Εικόνα 4: Σελίδα προβολής στατιστικών για τους πληροφορητές (κατανομή έτους γέννησης)

Η σελίδα προβολής στατιστικών ανά ερευνητή και ίδρυμα προσφέρει ποσοτικές πληροφορίες σχετικά με τις καταχωρήσεις, καθώς και την εποπτική εικόνα του όγκου των εργασιών ανά ίδρυμα. Στην *Εικόνα 5* δίνεται ένα δείγμα.

Immigration and Language in Canada

Media files Informants Places Linguistic varieties Field researchers Sources

Home

File type statistics per field researcher and university

	video	audio	image	all
Athanasiadou Irini, Ms.		14		14
Tsolakidis Simeon, Dr.	3	95	129	227
Pappas Panagiotis, Prof.		23	28	51
Kavgadoulis Eliana, Ms.		9		9
Weaver David, Mr.			158	158
Michalitsianou Marianna, Ms.		6		6
Antonova Anna, Ms.		3		3
Simon Fraser University	3	150	315	468

Εικόνα 5: Σελίδα προβολής στατιστικών ανά ερευνητή και ίδρυμα

Τέλος, στη σελίδα καταχωρημένων συνεντεύξεων, προβάλλονται βασικές πληροφορίες για τη διάρκεια των ηχητικών αρχείων (και βίντεο) των συνεντεύξεων και για το αν έχει πραγματοποιηθεί η αντίστοιχη μεταγραφή (βλ. Εικόνα 6).

Immigration and Language in Canada

Media files Informants Places Linguistic varieties Field researchers Sources

Home

Informant		Audio/Video	Transcript	In English	In French
****	University of Patras	0:34:59	Marinis Michail		
*****	Simon Fraser University	0:46:32	Tsolakidis Simeon		
*****	McGill University	0:40:13	Karachaliou Rania		
*****	University of Patras	0:30:52	Mouchtouri Vasia	Karachaliou Rania	
*****	McGill University	1:17:31	Chairidakis George		
Sum		322:05:58			

Εικόνα 6: Σελίδα προβολής καταχωρημένων συνεντεύξεων

3.2 Το ΨΑ του *ImmiGrec*

Η ΒΔ συνοδεύεται από το ΨΑ στο οποίο γίνεται η καταχώρηση των αρχείων μετά την επισημείωση των μεταδεδομένων. Για το ΨΑ έγινε χρήση της πλατφόρμας ownCloud¹³ η οποία είναι ανοιχτού κώδικα και ελεύθερα διαθέσιμη στο διαδίκτυο. Η επιλογή της συγκεκριμένης πλατφόρμας συνοψίζεται στους εξής λόγους:

- (i) Βρίσκεται στην έκδοση 9 που σημαίνει πως έχει ωριμάσει αρκετά και αποτελεί μια αξιόπιστη επιλογή.

¹³ Διαθέσιμο στο <https://owncloud.org/>.

- (ii) Υποστηρίζεται από εκατοντάδες προγραμματιστές και χρησιμοποιείται από χιλιάδες χρήστες. Ως εκ τούτου, έχει ελεγχθεί ενδελεχώς για κενά ασφαλείας, ενώ παράλληλα υλοποιούνται πολλές από τις απαιτήσεις πραγματικών χρηστών.
- (iii) Υποστηρίζει κοινόχρηστους φακέλους μεταξύ των χρηστών.
- (iv) Επιτρέπει τη ρύθμιση των κοινόχρηστων αρχείων με δικαιώματα μόνο για ανάγνωση, αν αυτό είναι αναγκαίο.
- (v) Είναι συμβατή με κινητές συσκευές που διαθέτουν λειτουργικό iOS και Android, αλλά και λειτουργικά συστήματα Windows και MacOS.

4. Επίλογος

Το ΨΑ και η ΒΔ του προγράμματος *ImmiGrec* αποτελούν έναν σημαντικό πόρο συγκεντρωμένου και ταξινομημένου υλικού (πάνω από 680 τεκμήρια και 350 ώρες ηχογραφήσεων/βιντεοσκοπήσεων μαζί με τις μεταγραφές και την κωδικοποίηση ενός μεγάλου αριθμού μεταδεδωμένων) που καλύπτει το κενό που υπήρχε στη μελέτη της ελληνικής διατλαντικής μετανάστευσης, καθώς και στην κατανόηση της εθνοτικής πολυμορφίας στην καναδική κοινωνία. Με άλλα λόγια, αυτά τα δύο αλληλένδετα ψηφιακά προϊόντα παρέχουν από κοινού το υπόβαθρο και τα εργαλεία για τη διερεύνηση της γλώσσας και της ιστορίας των Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά, αλλά και την αποσαφήνιση της σχέσης τους με τη γλωσσική, κοινωνική και πολιτιστική ιστορία της χώρας. Ως εκ τούτου, το έργο προωθεί τη διεπιστημονικότητα μεταξύ της γλωσσολογικής, ιστορικής και κοινωνιολογικής έρευνας, προκειμένου να καλύψει το κενό που υπήρχε, αλλά και να παράσχει τη δυνατότητα μιας πλήρως αναπτυγμένης ανάλυσης τόσο των (κοινωνιο)γλωσσικών όσο και των (κοινωνικο)ιστορικών χαρακτηριστικών των ελληνοκαναδικών κοινοτήτων. Τέλος, η συγκεκριμένη προσπάθεια προσδίδει και μια ιστορική κοινωνιογλωσσική διάσταση στο αντικείμενο του προγράμματος και συντελεί στη διαχρονική μελέτη του.

Είναι αξιοσημείωτο ότι το παρόν έργο επιχειρεί να προχωρήσει ένα βήμα πέρα από την καθιερωμένη πρακτική στη γλωσσική και ιστορική έρευνα, για να διασφαλίσει τη βιωσιμότητα των αποτελεσμάτων, με την παραγωγή πρωτοποριακών ψηφιακών προϊόντων που σχετίζονται με την ανάπτυξη των Ψηφιακών Ανθρωπιστικών Επιστημών. Σε αυτό το πνεύμα, χρησιμοποιήθηκαν νέες τεχνολογίες για τη δημιουργία μιας συνεχώς διευρυνόμενης βάσης δεδομένων, η οποία διευκολύνει την πρόσβαση σε όποιον ενδιαφέρεται να μελετήσει τις διάφορες γλωσσικές, ιστορικές και κοινωνικές πτυχές των ελληνοκαναδικών κοινοτήτων, με βασικά ερευνητικά κριτήρια και κατηγορίες, όπως φύλο, τόπος προέλευσης, ημερομηνία άφιξης, τόπος εγκατάστασης, είδος εργασίας κ.λπ.

Εν κατακλείδι, η δημιουργία του ΨΑ και της ΒΔ του *ImmiGrec* εγείρει την επίγνωση της ιστορίας και της κληρονομιάς των Ελληνοκαναδών και ενισχύει τόσο τις σχέσεις εντός της κοινότητας των μεταναστών όσο και τις διμερείς σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, αυξάνοντας το ενδιαφέρον του ευρύ κοινού, αλλά και παρέχοντας ένα σταθερό σημείο αναφοράς για εκπαιδευτικούς, ακαδημαϊκούς ή άλλους σκοπούς.

Ευχαριστίες

Το έργο υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος *ImmiGrec* (Ιαν. 2017 - Δεκ. 2018), το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το *Ιδρυμα Σταύρος Νιάρχος* και απασχόλησε ερευνητικές ομάδες

από τέσσερα πανεπιστήμια σε Ελλάδα και Καναδά (Πανεπιστήμιο Πατρών, McGill University, York University και Simon Fraser University).

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά το *Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος* για την ευγενή του χορηγία και τους συνεργάτες μας στον Καναδά και τις ερευνητικές τους ομάδες, συγκεκριμένα, τους Τάσο Αναστασιάδη (McGill University), Σάκη Γκέκα (York University) και Παναγιώτη Παππά (Simon Fraser University) για τη συνεργασία τους και το υλικό που έχουν συλλέξει στο πλαίσιο του προγράμματος, μέρος του οποίου χρησιμοποιήσαμε στα παραδείγματα της συγκεκριμένης εργασίας.

Βιβλιογραφία

- Anderson, W. & J. Corbett. 2009. The SCOTS corpus: a users' guide. *Scottish language* 27: 19-41.
- Anderwald, L. & S. Wagner. 2007. FRED-the Freiburg English Dialect Corpus. Στο J. Beal, P. Corrigan & H. Moisl (επιμ.), *Creating and digitizing language corpora*, Vol. 1: Synchronic databases. London: Palgrave Macmillan, 35-53.
- Barbiers, S. et al. 2006. *Dynamic Syntactic Atlas of the Dutch dialects (DynaSAND)*. Amsterdam: Meertens Institute.
- Bayard, D. 2000. New Zealand English: origins, relationships, and prospects. *Moderna Språk* 94(1): 8-14.
- Beal, J. C., Corrigan, K. P. & H. L. Moisl (επιμ.). 2007. *Creating and digitizing language corpora*, Vol. 1 & 2. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Boas, H. C. 2002. The Texas German Dialect Archive as a Tool for Analyzing Sound Change. Στο P. Austin, H. A. Dry & P. Wittenburg (επιμ.), *Proceedings of the International Workshop on Resources and Tools in Field Linguistics held in conjunction with the Third International Conference on Language Resources and Evaluation*. Las Palmas: Spain, 28.1-28.4.
- Bondi, J. J., Vangsnes, Ø. A., Priestley, J. & K. Hagen. 2014. A multilingual speech corpus of North-Germanic languages. Στο T. Raso & H. Mello (επιμ.), *Spoken corpora and linguistic studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 69-83.
- Chambers, J. K. & P. Trudgill. 1980. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Galiotou, E., Karanikolas, N., Manolesou, I., Pantelidis, N., Papazachariou, D., Ralli, A. & G. Xydopoulos. 2014. Asia Minor Greek: towards a computational processing. *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 147(Special issue: Proc. IC-ININFO 2013): 458-466.
- Gerner, J., Naramore, E., Owens, M. & M. Warden. 2005. *Professional LAMP: Linux, Apache, MySQL and PHP5 Web Development*. Indianapolis: John Wiley & Sons.
- Glaser, E. 2013. Area formation in morphosyntax. Στο P. Auer, M. Hilpert, A. Stukenbrock & B. Szmrecsanyi (επιμ.), *Space in language and linguistics: geographical, interactional and cognitive perspectives*. Berlin: De Gruyter, 195-221.
- Hymes, D. H. 1962. The ethnography of speaking. Στο T. Gladwin & W. C. Sturtevant (επιμ.), *Anthropology and human behavior*. Washington, D. C.: Anthropology Society of Washington, 13-54.
- Hymes, D. H. 1964. Introduction: Toward ethnographies of communication. *American Anthropologist* 66(6): 1-34.
- Kunst, J. P. & F. Wesseling. 2010. Dialect corpora taken further: The DynaSAND corpus and its application in newer tools. Στο R. Otoguro, K. Ishikawa, H. Umemoto, K. Yoshimoto & Y. Harada (επιμ.), *Proceedings of the 24th Pacific Asia conference on language, information and computation* (Tohoku University, November 4-7, 2010). Waseda University, 759-767.
- Meier, P. et al. 1998. *IDEA: International Dialects of English Archive*. Lawrence: University of Kansas.
- Παπαζαχαρίου, Δ. & Α. Καρασίμος. 2015. Οργάνωση και κωδικοποίηση προφορικών πηγών σε πολυτροπική βάση δεδομένων αιχμής: η περίπτωση του AMiGre corpus. Στο Α. Ράλλη & Σ. Μπόμπολας (επιμ.), *Πρόγραμμα ΘΑΛΗΣ: «Πόντος, Καππαδοκία, Αϊβαλί: στα χνάρια της Μικρασιατικής Ελληνικής»*. Πάτρα: Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων, 55-68.

- Ράλλη, Α. & Σ. Μπόμπολας (επιμ.). 2015. *Πρόγραμμα ΘΑΛΗΣ: «Πόντος, Καππαδοκία, Αϊβαλί: στα χνάρια της Μικρασιατικής Ελληνικής»*. Πάτρα: Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων.
- Ράλλη, Α., Παπαζαχαρίου, Δ. & Α. Καρασίμος. 2010. Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων και η βάση δεδομένων Gree.D. Στο Μ. Janse, Β. Joseph, Α. Ralli & Α. Karasimos (επιμ.), *Proceedings of the 4th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*. Patras: University of Patras, 7-15.
- Stewart, J. & G. Philipsen. 1984. Communication as situated accomplishment: The cases of hermeneutics and ethnography. *Progress in Communication Sciences* 4: 177-217.
- Wallis, S. & G. Nelson. 2001. Knowledge discovery in grammatically analyzed corpora. *Data Mining and Knowledge Discovery* 5: 305-335.

Εικόνα από Μουρατίδη, Μ. Κ. 2016. *Όσα δεν έσβησε ο Χρόνος...*
Τορόντο: Ελληνική Κοινότητα Τορόντο, σελ. 371.
(Image from Mouratidis, M. 2016. *Osa den esvise o chronos...* [What time has not erased...].
Toronto: Hellenic Community of Toronto, p. 371).

Ανάπτυξη Ψηφιακού Μουσείου για τη μετανάστευση Ελλήνων στον Καναδά

Χαράλαμπος Τσιμπούρης*, Χρήστος Παπαναγιώτου*, Σταύρος Μπόμπολας*,
Μιχάλης Μαρίνης*, Τόνια Τζαναβάρη** & Αγγελική Ράλλη*
*Πανεπιστήμιο Πατρών**, *Δημοτική Πινακοθήκη Κορίνθου***

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται ο σχεδιασμός μιας πρώτης μορφής του ψηφιακού μουσείου που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (ImmiGrec), το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το *Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος* και απασχόλησε ερευνητικές ομάδες από τέσσερα πανεπιστήμια (Πανεπιστήμιο Πατρών, McGill, York και Simon Fraser University). Το μουσείο αφορά στην πρώτη γενιά Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά κατά την περίοδο 1945-1975 και παρουσιάζει διάφορες πτυχές της ζωής τους (π.χ. γλώσσα, εργασία, οικογένεια κ.ά.). Την υλοποίηση του τεχνικού μέρους του μουσείου είχε αναλάβει η ερευνητική ομάδα του Πανεπιστημίου Πατρών με τη στήριξη των υπολοίπων ομάδων, ενώ για την επιλογή των θεμάτων (εκτός από αυτά του δωματίου των γλωσσών), τα γραφικά και τη μουσική επένδυση υπεύθυνο ήταν το Πανεπιστήμιο McGill. Για την ανάπτυξη του μουσείου χρησιμοποιήθηκαν τεχνολογίες αιχμής, ώστε να δημιουργηθεί ένα εύχρηστο ψηφιακό περιβάλλον στο οποίο ο χρήστης πλοηγείται εύκολα. Το υλικό του μουσείου έχει συλλεγεί από συνεντεύξεις πληροφορητών διαφορετικών πόλεων του Καναδά, από πολυμεσικά αρχεία, από γραπτές πηγές και από φωτογραφικά αρχεία.

Λέξεις-κλειδιά: ψηφιακό μουσείο, ελληνική μετανάστευση στον Καναδά, ImmiGrec.

1. Εισαγωγή

Το ψηφιακό μουσείο, το οποίο παρουσιάζεται σε αυτήν την εργασία, είναι μια πρώτη μορφή αυτού που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (Ιανουάριος 2017 - Δεκέμβριος 2018), το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το *Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος* και απασχόλησε ερευνητικές ομάδες από τέσσερα πανεπιστήμια και, πιο συγκεκριμένα, το Πανεπιστήμιο Πατρών, το McGill, το York και το SFU. Το τεχνικό μέρος του ψηφιακού μουσείου *σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε από την ερευνητική ομάδα του Πανεπιστημίου Πατρών* με τη στήριξη των υπολοίπων ομάδων και αφορά στην πρώτη γενιά Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά κατά την περίοδο 1945-1975. Παρουσιάζει διάφορες πτυχές της ζωής τους, δίνοντας έμφαση σε πληροφορίες αναφορικά με τα σημεία αναχώρησης και άφιξης των Ελλήνων μεταναστών, τη διαδικασία και τις δυσκολίες ενσωμάτωσής τους στο καναδικό περιβάλλον, τον ρόλο που έπαιξε η μετανάστευση στην ελληνική οικογένεια, την οργάνωση των ελληνικών κοινοτήτων στις καναδικές πόλεις υποδοχής και, τέλος, την πολιτιστική τους ταυτότητα και τη συλλογική μνήμη. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην παρούσα εργασία στη θεματική ενότητα του μουσείου η οποία παρουσιάζει γλωσσικά ζητήματα των Ελλήνων μεταναστών πρώτης γενιάς στον Καναδά, όπως η διατήρηση της μητρικής τους γλώσσας, οι γεωγραφικές διαλεκτικές ποικιλίες, η ελληνική γλώσσα στο πολύγλωσσο καναδικό περιβάλλον, η μείξη γλωσσικών κωδίκων κ.ά.

Για την ανάπτυξη του εν λόγω μουσείου χρησιμοποιήθηκαν τεχνολογίες αιχμής, ώστε να δημιουργηθεί ένα ψηφιακό περιβάλλον στο οποίο ο χρήστης αποκτά πρόσβαση σε ποικίλα εκθέματα (π.χ. εικόνα, ήχο, βίντεο) διαφορετικών θεματικών ενοτήτων. Το υλικό του μουσείου έχει συλλεγεί από συνεντεύξεις πληροφορητών πολλών πόλεων του Καναδά, από πολυμεσικά αρχεία, γραπτές πηγές και φωτογραφίες. Το υλικό βρίσκεται σε μια ειδικά κατασκευασμένη πλατφόρμα, ένα ψηφιακό αποθετήριο, και είναι οργανωμένο σε ηλεκτρονική *βάση δεδομένων* (ΒΔ) κατασκευασμένη με το Drupal 7 CMS (v.7). Τόσο το ψηφιακό αποθετήριο όσο και η ηλεκτρονική βάση δεδομένων *σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν στο Πανεπιστήμιο Πατρών*, στο πλαίσιο του εν λόγω ερευνητικού προγράμματος, έχοντας ως βάση τις συγκεκριμένες ερευνητικές ανάγκες του (βλ. σχετικό κεφάλαιο στον παρόντα τόμο).

Η παρούσα εργασία οργανώνεται ως εξής: μετά την εισαγωγή, στη δεύτερη ενότητα, παρουσιάζονται κάποια βασικά ζητήματα σχετικά με τη μετανάστευση των Ελλήνων στον Καναδά, αλλά και την επιστημονική έρευνα αναφορικά με αυτή. Στην τρίτη ενότητα, ακολουθεί η παρουσίαση ζητημάτων για την έννοια του ψηφιακού μουσείου, γενικά, και παρουσιάζονται διάφορα ψηφιακά μουσεία με θέμα τη μετανάστευση. Στην τέταρτη ενότητα, αναφέρονται αναλυτικά τα τεχνικά χαρακτηριστικά του εν λόγω μουσείου, με έμφαση στην υποδομή και στις απαραίτητες φάσεις της υλοποίησής του. Στην πέμπτη ενότητα, δίνεται η οργάνωσή του σε αίθουσες και οι θεματικές ενότητες και υποενότητες της κάθε αίθουσας. Η εργασία ολοκληρώνεται με τον επίλογο και στο τέλος της παρατίθεται η σχετική βιβλιογραφία.

2. Η μετανάστευση στον Καναδά

Οι Έλληνες του Καναδά και ομιλητές της ελληνικής γλώσσας αποτελούν μια δυναμική και αναπόσπαστη συνιστώσα της σημερινής πολυεθνικότητας και πολυγλωσσίας της καναδικής κοινωνίας. Ελληνόφωνες κοινότητες και διάφοροι σύλλογοι βρίσκονται σήμερα στις μεγαλύτερες καναδικές πόλεις, όπως το Μοντρεάλ, το Τορόντο, την Οττάβα, το Γουίνιπεγκ, το Κάλγκαρυ, το Έντμοντον, το Βανκούβερ, τη Βικτόρια, το Χάλιφαξ, τη Ρετζάινα κ.α. Η ιστορία τους είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με αυτή των χωρών του Καναδά και της Ελλάδας, τη μεταναστευτική πολιτική του καναδικού κράτους, τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της Ελλάδας μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, την πολυπλοκότητα της εμπειρίας των εθνοτικών κοινοτήτων στο καναδικό κοινωνικό, πολιτιστικό και γλωσσικό περιβάλλον. Εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, οι ελληνοκαναδικές κοινότητες και οι διάφοροι σύλλογοι έχουν ελάχιστα προσελκύσει το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον κατά το παρελθόν (μεταξύ άλλων, Gavaki 1977· Chimbos 1980· Maniakas 1991· Tamis & Gavaki 2002· Aravossitas 2016), χωρίς να έχουν ακόμη διερευνηθεί σημαντικά ζητήματα σχετικά με την αλληλεπίδραση των εννοιών της μετανάστευσης, της προσαρμογής και της αφομοίωσης.

Το εν λόγω ερευνητικό πρόγραμμα ασχολείται με τρία βασικά θέματα που στόχο έχουν να διερευνήσουν την ελληνοκαναδική ιστορία, τη γλώσσα, και να διασαφηνίσουν τη σύνδεσή τους με την κοινωνική και πολιτιστική ιστορία του Καναδά, καθώς και με την επίδραση που υπέστη η Ελληνική από την κυρίαρχη Αγγλική:

- (i) Την αλλαγή των εθνοτικών κοινοτήτων με την πάροδο του χρόνου.
- (ii) Τα πολλαπλά κοινωνικά και πολιτιστικά επίπεδα της μεταναστευτικής εμπειρίας.
- (iii) Το ζήτημα της γλώσσας.

Το έργο αυτό συμβάλλει συγχρόνως στη μελέτη της ελληνικής διατλαντικής μετανάστευσης και στην κατανόηση της πολυεθνικής καναδικής κοινωνίας. Στο ίδιο πλαίσιο, τα παραδοτέα του έργου αναμένεται να αυξήσουν το δημόσιο ενδιαφέρον για τη νεότερη ελληνική ιστορία και να δημιουργήσουν ένα σημείο αναφοράς για εκπαιδευτικούς και κοινωνικούς σκοπούς.

3. Μουσείο και ψηφιακά μουσεία

Στην αρχαιότητα, η έννοια του όρου *μουσείο* σχετίζεται με τον χώρο εκείνο ο οποίος είναι αφιερωμένος στη λατρεία των Μουσών και συνδέεται με τις τέχνες και τη φιλοσοφία. Σύμφωνα με την Αυγερινού-Κολώνια (2007: 124), ο όρος *μουσείο* στη Αναγέννηση συνδέεται με την ιδέα του ιστορικού μνημείου «ως αντιπροσωπευτικού της εθνικής ταυτότητας, περιλαμβάνοντας τη διάσωση της ιστορικής και εθνολογικής κληρονομιάς με διδακτικό κυρίως χαρακτήρα». Ένα μουσείο, σύμφωνα με τον ορισμό του ICOM (International Council of Museums), είναι

«ένα ανοικτό στο κοινό, μη κερδοσκοπικό, μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της. Το μουσείο αποκτά, συντηρεί, ερευνά, μεταδίδει και εκθέτει, για λόγους μελέτης, εκπαίδευσης και αναψυχής, υλικά στοιχεία των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους». (καταστατικά ICOM, αρ. 2)

Η Μούλιου (2014: 77) υπογραμμίζει το γεγονός πως τα τελευταία χρόνια τα μουσεία

«βιώνουν πολλαπλές πιέσεις για επαναπροσδιορισμό της θεσμικής τους υπόστασης, των αξιών και των στρατηγικών τους προτεραιοτήτων, με στόχο να ανταποκριθούν στις κοινωνικές, πολιτικές, τεχνολογικές και οικονομικές προκλήσεις που ως σύνολο καθορίζουν το σύγχρονο κόσμο».

Παλαιότερα, τα μουσεία θεωρούνταν χώροι όπου τα αντικείμενα τοποθετούνταν σε συγκεκριμένες θεματικές ενότητες και εκθέτονταν σε καλαίσθητες θήκες ή βάθρα, υπογραμμίζοντας την ιδιαίτερη ιδιότητά τους ως κιβωτού γνώσεων, πνευματικής καλλιέργειας και πολιτισμικής κληρονομιάς (Στεργιάκη 2012). Η εξέλιξη των μουσείων τα τελευταία χρόνια είναι ραγδαία, λόγω της ενσωμάτωσης νέων τεχνολογιών και ψηφιακών εργαλείων. Η χρήση των τεχνολογικών αυτών χαρακτηριστικών δίνει τη δυνατότητα στον επισκέπτη να ανακτήσει τις πληροφορίες που επιθυμεί ανάλογα με το προσωπικό του ενδιαφέρον, τον χρόνο του και τη διάθεσή του (Καγιάφας 2007). Ο Schweibenz (1998: 185) υπογραμμίζει πως το διαδίκτυο ανοίγει έναν νέο διάλογο μεταξύ ψηφιακού μουσείου και ψηφιακού χρήστη για μια νέα μουσειακή εμπειρία.

Μέσα από τη συστηματική χρήση της τεχνολογίας στον χώρο της μουσειολογίας δημιουργήθηκαν ψηφιακά μουσεία (ενδ. Schweibenz 1998· Huhtamo 2002· Sylaiou *et al.* 2009), η ιδέα των οποίων εισάγεται, για πρώτη φορά, από τον André Malraux το 1947. Πρόκειται για μουσεία τα οποία είναι εικονικά, δηλαδή δεν έχουν φυσικούς χώρους ή εκθέσεις. Με εργαλεία πληροφορικής, ωστόσο, δομούν μια εικονική πραγματικότητα, παρουσιάζοντας πραγματικά ή ψηφιακά εκθέματα με ποικίλους τρόπους. Σύμφωνα με την Οικονόμου (2007: 139), εκτός από τα συνηθισμένα χαρακτηριστικά του συνδυασμού οπτικής και ακουστικής πληροφορίας, παρέχεται πλέον από τις ψηφιακές εφαρμογές μια

νέα δυνατότητα, αυτή της εξατομίκευσης βάσει των αναγκών του χρήστη, διασφαλίζεται η κινητικότητα στους χώρους της έκθεσης και τους χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς, και η διεπίδραση με αντικείμενα, ιδέες και ανθρώπους.

Κατά τον Schweibenz (1998), ένα ψηφιακό μουσείο είναι

«[...] μια λογικά συσχετισμένη συλλογή ψηφιακών αντικειμένων σε μια ποικιλία μέσων και, λόγω της ικανότητάς του να παρέχει σύνδεση από διάφορα σημεία πρόσβασης, ξεπερνά τις παραδοσιακές μεθόδους επικοινωνίας και διεπιδρά με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του χρήστη· δεν έχει πραγματικό τόπο ή χώρο, τα αντικείμενά του και οι πληροφορίες μπορούν να διαδοθούν σε όλο τον κόσμο».

Τα μουσεία με αυτά τα χαρακτηριστικά απαντούν με τους όρους *εικονικό μουσείο*, *ψηφιακό μουσείο*, *εικονικό Κυβερνομουσείο*, *δικτυακό μουσείο*, *ηλεκτρονικό μουσείο*, *on-line μουσείο*, *hypermuseum*, *digital museum*, *cybermuseum* και *web museum* (Αρβανίτης 2002).

Κατά τον Παπαϊωάννου (2010), υπάρχουν τέσσερις κατηγορίες εικονικών μουσείων στο διαδίκτυο:

- (i) Το *μουσείο-«φυλλάδιο»* (brochure museum). Συνήθως πρόκειται για μια απλή ιστοσελίδα, στην οποία αναφέρεται ένα φυσικό/πραγματικό μουσείο όπως η τοποθεσία, οι ώρες λειτουργίας κ.λπ.
- (ii) Το *μουσείο-«περιεχόμενο»* (content museum). Πρόκειται για σύνολο ιστοσελίδων που παρουσιάζουν αναλυτικά το περιεχόμενο των συλλογών και τα εκθέματα ενός πραγματικού μουσείου.
- (iii) Το *μουσείο-«μαθησιακό περιβάλλον»* (learning museum). Είναι ένας ιστότοπος με ποικιλόμορφο διαδραστικό περιβάλλον μάθησης.
- (iv) Το *μουσείο-«εικονική πραγματικότητα»* (virtual museum). Αφορά διαδικτυακό χώρο ή διαδικτυακή εφαρμογή προσομοίωσης συμβατικού (ή μη συμβατικού) μουσείου, συνήθως σε τρισδιάστατο ή ψευδοτρειςδιάστατο περιβάλλον. Έτσι, δίνεται η δυνατότητα στον χρήστη να πλοηγηθεί στο ψηφιακό περιβάλλον του μουσείου μέσα από μια διαδραστική εμπειρία ξενάγησης, όπου ο ίδιος ο χρήστης επιλέγει τον τρόπο πλοήγησης στον χώρο και την εστίαση σε εκθέματα της επιλογής του.

Στην τελευταία κατηγορία εικονικών μουσείων (iv) εντάσσεται το ψηφιακό μουσείο που περιγράφεται στην παρούσα εργασία. Σε αυτό, ο χρήστης μπορεί να πλοηγηθεί σε ένα εικονικό περιβάλλον οπτικής, ακουστικής και κειμενικής πληροφορίας, ενώ παράλληλα του δίνεται η δυνατότητα επιλογής εστίασης σε διαφορετικά εκθέματα και πτυχές αυτών των θεμάτων, ανάλογα με τις ανάγκες και τις επιθυμίες του (βλ. ενότητα 4 για τα τεχνικά χαρακτηριστικά).

Προκειμένου να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί το ψηφιακό μουσείο στο πλαίσιο του προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians”, προϋπήρξε έρευνα αναφορικά με τα υπάρχοντα ψηφιακά μουσεία, η οποία πραγματοποιήθηκε από την ερευνητική ομάδα του Πανεπιστημίου Πατρών. Μετά την πρώτη φάση καταγραφής, περιγραφής και αξιολόγησης ψηφιακών μουσείων ποικίλης ύλης, η έρευνα επικεντρώθηκε σε ψηφιακά μουσεία με θέμα τη μετανάστευση και σε μουσεία με ειδικές θεματικές ενότητες για τη μετανάστευση. Από τα μουσεία που μελετήθηκαν, ιδιαίτερο ενδιαφέρον είχαν τα: *Migration Museum project*, *Immigration*

museum, Virtual Museum of Canada, Virtual Museum of Italian immigration in the Illawarra.

Το *Migration Museum project* (<http://migrationmuseum.org>) αποτελεί ένα εν εξελίξει πρόγραμμα με θέμα τη μετανάστευση στη Βρετανία, χωρίς να θέτει περιορισμούς ως προς την προέλευση των μεταναστών. Η οργάνωση του μουσείου γίνεται σε θεματικές ενότητες (*Εκθέσεις, Νέα, Εκπαίδευση, Μάθε περισσότερα για τη μετανάστευση*) και, στη συνέχεια, το υλικό οργανώνεται βάσει των διαφορετικών τύπων των αρχείων (π.χ. εικόνα, ήχος, κείμενο). Ιδιαίτερα ενδιαφέροντα είναι τα βίντεο του μουσείου με αφηγήσεις μεταναστών σε συνδυασμό με καλλιτεχνικά εφέ, ενώ έμφαση έχει δοθεί στον επικοινωνιακό χαρακτήρα του μουσείου το οποίο διασυνδέεται με διάφορα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Το *Immigration museum* (<https://museumvictoria.com.au/immigrationmuseum/>) δεν αποτελεί στην πραγματικότητα ένα ψηφιακό μουσείο (αν και δίνεται η δυνατότητα στον ψηφιακό επισκέπτη να έλθει σε επαφή με ένα μέρος των εκθεμάτων), αλλά ιστοσελίδα ενός τυπικού μουσείου. Η οργάνωση της θεματολογίας του, ωστόσο, καλύπτει ένα μεγάλο εύρος ζητημάτων σχετικών με τη μετανάστευση. Οι θεματικές ενότητες του μουσείου καλύπτουν ζητήματα, όπως το ταξίδι των μεταναστών, οι περιπέτειές τους, αλλά και ζητήματα όπως η εθνική και πολιτιστική ταυτότητα των μεταναστών.

Το *Virtual Museum of Canada* (<http://www.virtualmuseum.ca/home/>) είναι ένα μουσείο με μεγάλη ποικιλία θεμάτων, ένα από τα οποία είναι η μετανάστευση στον Καναδά. Λόγω της εγγύτητας του περιεχομένου της συγκεκριμένης θεματικής με τα ερευνητικά ενδιαφέροντα του δικού μας προγράμματος, δεν θα μπορούσαμε να μην μελετήσουμε την εν λόγω ενότητα, αλλά και το συγκεκριμένο μουσείο εν γένει. Το υλικό της θεματικής αυτής ενότητας αποτελείται κυρίως από φωτογραφίες, κείμενα και ηχητικά αρχεία, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα εκπαιδευτικά παιχνίδια στα οποία μπορεί ο χρήστης να εμπλακεί και τα οποία σχετίζονται με το ζήτημα της μετανάστευσης.

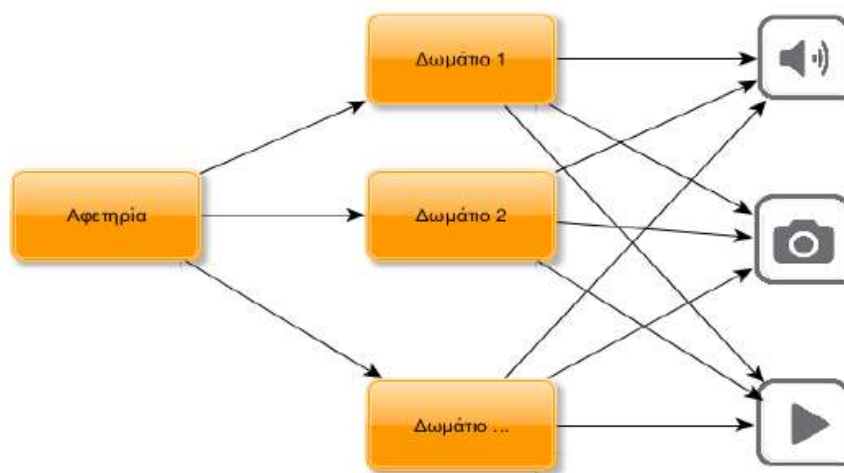
Το *Virtual Museum of Italian immigration in the Illawarra* (<http://vmiii.com.au/>), είναι ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον ψηφιακό μουσείο, το οποίο παρουσιάζει τη μετανάστευση Ιταλών στην Αυστραλία. Δομείται σε τέσσερις θεματικές ενότητες, οι οποίες αντιστοιχούν σε τέσσερα ψηφιακά δωμάτια: «Το ταξίδι», «Η ζωή στην Αυστραλία», «Ταυτότητα 1», «Ταυτότητα 2». Τα εκθέματα είναι κυρίως φωτογραφίες και συνοδευτικά/επεξηγηματικά κείμενα σχετικά με την κάθε θεματική ενότητα. Παράλληλα, ένα άλλο τμήμα του μουσείου λειτουργεί ως βάση δεδομένων με περισσότερο υλικό για τον επισκέπτη-ερευνητή, οργανωμένο βάσει των παραπάνω θεματικών ενοτήτων. Τα χαρακτηριστικά αυτού του μουσείου σχετίζονται σημαντικά με τη δική μας ερευνητική εργασία η οποία, εκτός από το ψηφιακό μουσείο, οργανώνει το υλικό της σε βάση δεδομένων, σχεδιασμένη και υλοποιημένη ανάλογα με τις ανάγκες του ερευνητικού μας προγράμματος (βλ. σχετικό άρθρο σε αυτόν τον τόμο).

Η μελέτη για την υλοποίηση του ψηφιακού μας μουσείου, λαμβάνοντας υπ' όψιν τις νέες τεχνολογίες, αλλά και η μελέτη των τάσεων για τα μουσεία μετανάστευσης, οδήγησαν στη λήψη συγκεκριμένων αποφάσεων όσον αφορά τα τεχνικά χαρακτηριστικά, αλλά και την οργάνωση των θεματικών ενοτήτων. Μία βασική θεματική ενότητα είναι η γλώσσα, ζητήματα της οποίας δεν υπογραμμίζονται ιδιαίτερα στα μουσεία που παρουσιάστηκαν πιο πάνω. Μετά την τεχνική περιγραφή παρουσιάζεται αναλυτικά η θεματική ενότητα που σχετίζεται με γλωσσικά ζητήματα των Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά, ενώ επιγραμματικά αναφέρεται το περιεχόμενο των υπόλοιπων θεματικών ενοτήτων.

4. Τεχνικά χαρακτηριστικά

Η κατασκευή του ψηφιακού μουσείου από την ερευνητική ομάδα του Πανεπιστημίου Πατρών βασίζεται σε δύο επιμέρους στοιχεία υλοποίησης, το ψηφιακό μουσείο και τη συνοδευτική *βάση δεδομένων* (ΒΔ). Ο διαχωρισμός αυτός κρίθηκε απαραίτητος διότι ένας μεγάλος όγκος πληροφορίας δεν μπορεί, και δεν είναι σκόπιμο, να αναρτηθεί στους εικονικούς χώρους. Ως εκ τούτου, η συνοδευτική ΒΔ αποτελεί έναν σημαντικό ψηφιακό χώρο, όπου είναι καταχωρημένες όλες οι πληροφορίες, και η οποία μπορεί όχι μόνο να υποστηρίζει τη συλλογή εκθεμάτων του μουσείου, αλλά και ερευνητικούς σκοπούς.

Το πρώτο, και βασικό, στοιχείο υλοποίησης αποτελεί το ίδιο το ψηφιακό μουσείο, το οποίο ο χρήστης-επισκέπτης μπορεί να βλέπει εικονικά. Η περιήγηση γίνεται με τη χρήση του ποντικιού και σε συνδυασμό με τα βέλη του πληκτρολογίου· ο χρήστης-επισκέπτης μπορεί να μεταφερθεί από αίθουσα σε αίθουσα, αλλά και από έκθεμα σε έκθεμα, πατώντας σε προκαθορισμένα σημεία ενδιαφέροντος POI (Points of Interest). Μια απλοποιημένη μορφή του διαγράμματος πλοήγησης εμφανίζεται στην Εικόνα 1.

Εικόνα 1: Διάγραμμα πλοήγησης

Όλοι οι χώροι σχεδιάζονται με σκοπό τη βέλτιστη χρήση της οθόνης, παράλληλα με υψηλό επίπεδο λειτουργικότητας και ευχρηστίας, ούτως ώστε να μην κουράζουν τον επισκέπτη.

Η λειτουργία του μουσείου βασίζεται σε αρχεία των εξής βασικών τύπων:

- (i) Αρχεία στατικού περιεχομένου
- (ii) Αρχεία δημιουργίας δυναμικού περιεχομένου με κατάληξη PHP

Πιο αναλυτικά, τα αρχεία στατικού περιεχομένου διαχωρίζονται στο α) *Βοηθητικό υλικό πλοήγησης* και στο β) *Υλικό εκθεμάτων*.

Το *Βοηθητικό υλικό πλοήγησης* αποτελείται από στατικές εικόνες JPEG χωρίς διαφάνεια και PNG με διαφάνεια. Ακόμη, το *Βοηθητικό υλικό πλοήγησης* περιλαμβάνει αρχεία μορφοποίησης CSS και HTML. Η CSS (Cascading Style Sheets - Διαδοχικά Φύλλα Ύφους ή Αλληλουχία φύλλων ύφους) είναι μια γλώσσα υπολογιστή, η οποία ανήκει στην κατηγορία των γλωσσών που χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο της εμφάνισης ενός εγγράφου που έχει γραφτεί με μια γλώσσα σήμανσης. Η HTML

(HyperText Markup Language - Γλώσσα Σήμανσης Υπερκειμένου) είναι η κύρια γλώσσα σήμανσης για τις ιστοσελίδες, ενώ τα στοιχεία της είναι τα βασικά δομικά στοιχεία των ιστοσελίδων. Αποτελούν τη βασική πληροφορία ως προς τη δομή εμφάνισης της πληροφορίας, όπως για παράδειγμα, τη σειρά παραγράφων, τη μορφή σε λίστα ή πίνακα, κ.λπ.

Ακόμη, το *Βοηθητικό υλικό πλοήγησης* περιλαμβάνει αρχεία προγραμματισμού JavaScript για προσθήκη διάδρασης στη σελίδα που φορτώνει τοπικά ο φυλλομετρητής του χρήστη. Τα αρχεία αυτά είναι απαραίτητα για τη βέλτιστη λειτουργικότητα του μουσείου σε ποικιλία μεγέθους οθονών κινητών συσκευών ή και ηλεκτρονικών υπολογιστών. Αναλαμβάνουν πλήρως τη διαχείριση του φυλλομετρητή και ακολουθούν τον χρήστη στο ταξίδι του μέσα στο μουσείο, ώστε σε κάθε περίπτωση η λειτουργικότητα να παραμένει σε υψηλό επίπεδο, ενώ παράλληλα προσέχει τη λειτουργία της μουσικής υπόκρουσης, ανάλογα με το αντικείμενο προβολής, το οποίο μπορεί να είναι χάρτης, μια αίθουσα, ένα έκθεμα με συνέντευξη ή ένα έκθεμα με φωτογραφίες. Τέλος, το *Βοηθητικό υλικό πλοήγησης* περιλαμβάνει αρχεία ήχου με συμπίεση FLAC/MP3/OGG για τη μουσική επένδυση των δωματίων. Κάθε αρχείο είναι αποθηκευμένο σε τουλάχιστον δύο μορφές συμπίεσης από τις τρεις που προαναφέρθηκαν για τη μέγιστη υποστήριξη όλων των φυλλομετρητών. Η πολλαπλή μορφή των αρχείων ήχου αποτελεί κοινή πρακτική για μέγιστη υποστήριξη, ώστε αν ένας φυλλομετρητής δεν μπορεί να ανοίξει κάποιο τύπο αρχείου, να συνεχίσει να προσπαθεί με διαφορετικό τύπο. Και οι τρεις επιλογές είναι οι πλέον διαδεδομένες μορφές για αρχεία ήχου και πλοήγησης.

Αναφορικά με το *Υλικό εκθεμάτων*, αξίζει να αναφέρουμε πως για κάθε έκθεμα είναι απαραίτητη η αποθήκευση όλων των αρχείων εικόνας και ήχου, αντίστοιχα με τα αρχεία ήχου και εικόνας για την πλοήγηση. Διαφέρουν ως προς το ότι αποθηκεύονται σε ειδικό φάκελο που σχετίζεται με τα εκθέματα, ο οποίος δεν είναι ίδιος με το φάκελο των αρχείων πλοήγησης. Ακόμη, το *Υλικό εκθεμάτων* περιλαμβάνει αρχεία κυματομορφής για τα αρχεία ήχου με κατάληξη PEAKS. Τα συγκεκριμένα αρχεία δημιουργούνται αυτόματα από το σύστημα για κάθε αρχείο ήχου και περιλαμβάνουν τις κατάλληλες πληροφορίες για τη γρήγορη δημιουργία και εμφάνιση του γραφήματος μιας συνέντευξης (Εικόνα 2).

Εικόνα 2: Γράφημα συνέντευξης

Τέλος, το *Υλικό εκθεμάτων* περιλαμβάνει αρχεία δομημένης πληροφορίας YAML (Yet another markup language - Άλλη μια δομημένη γλώσσα προγραμματισμού), στα οποία υπάρχει αναλυτική περιγραφή κάθε δωματίου και κάθε εκθέματος. Η συγκεκριμένη μορφή βοηθά στην εύκολη διαχείριση και επεξεργασία του υλικού από όλους τους ερευνητές της ομάδας (Εικόνα 3). Παράλληλα, αποδεσμεύεται η εμφάνιση του εκθέματος από την πληροφορία που περιλαμβάνει, με αποτέλεσμα την ελαχιστοποίηση των σφαλμάτων, επιτρέποντας στον ερευνητή να επικεντρωθεί στη βασική του εργασία, η οποία είναι η σωστή συμπλήρωση των πληροφοριών.

```

1 000169-129-diaskedasi:]
2 type: data
3 data-type: audio-image
4
5 name:
6   en: Title in English
7   el: Τίτλος στα Ελληνικά
8
9 images:
10  - 000815-000-diaskedasi.jpg
11
12 body:
13   en: ''
14   el: '<strong>Δ.Π.: </strong> Πηγαίναμε με τη γυναίκα μου όταν [...] σε όλους τους χορούς τους ελληνικούς'
15
16 metatags:
17   source:
18     title:
19       en: Informant
20       el: Πληροφορητής
21     info:
22       en: Paspaliaris Denis
23       el: Πασπαλιάρης Διονύσης
24
25   place-of-origin:
26     title:
27       en: Place of origin / residence
28       el: Τόπος καταγωγής
29     info:
30       en: Stafidokampos
31       el: Σταφιδόκαμπος
32
33   current-place:
34     title:
35       en: Current place of settlement
36       el: Τωρινός τόπος διαμονής
37     info:
38       en: Montreal
39       el: Μοντρεάλ
40

```

Εικόνα 3: Αρχείο δομημένης πληροφορίας YAML

Ο δεύτερος βασικός τύπος αρχείων του μουσείου είναι τα αρχεία δημιουργίας δυναμικού περιεχομένου με κατάληξη PHP (Hypertext Preprocessor), που αναλαμβάνουν να διαβάσουν όλα τα YAML (δωμάτια και εκθέματα), να επιβεβαιώσουν τη σωστή δομή τους, και δυναμικά να δημιουργήσουν τα HTML αρχεία που μπορεί να κατανοήσει ένας φυλλομετρητής και να τα προβάλει στον τελικό χρήστη.

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφερθεί η διαδικασία αποθήκευσης και καταγραφής αλλαγών GIT. Το GIT είναι ένα σύστημα ελέγχου εκδόσεων (βλ. επίσης *σύστημα ελέγχου αναθεωρήσεων* ή *σύστημα ελέγχου πηγαίου κώδικα*) με έμφαση στην ταχύτητα, στην ακεραιότητα των δεδομένων και στην υποστήριξη για κατανεμημένες, μη γραμμικές, ροές εργασίας. Το GIT σχεδιάστηκε αρχικά για την ανάπτυξη του πυρήνα Linux το 2005 και έχει γίνει από τότε το πιο διαδεδομένο σύστημα ελέγχου εκδόσεων για ανάπτυξη λογισμικού.

Τα εκθέματα είναι διαδραστικά, προβάλλοντας οπτικοακουστικό υλικό, ανάλογα με τη θεματολογία της κάθε αίθουσας. Το υλικό αυτό επιλέγεται από τη ΒΔ. Η κατασκευή του ψηφιακού μουσείου βασίζεται σε πληθώρα τεχνολογιών που συνεργάζονται μεταξύ τους για ένα άρτιο λειτουργικά και αισθητικά αποτέλεσμα. Συγκεκριμένα, ο *φυλλομετρητής* (web-browser) του χρήστη-επισκέπτη, με χρήση JavaScript και της 3D βιβλιοθήκης babylon.js, φορτώνει όλες τις κατάλληλες πληροφορίες μέσω HTTPS από το διακομιστή του προγράμματος και δημιουργεί την κατάλληλη αναπαράσταση του χώρου, μετά από συμφωνία προγραμματιστών και μουσειολόγου ως προς την κάτοψη όλων των αιθουσών. Στη συνέχεια, με χρήση AJAX, η διαδικτυακή εφαρμογή είναι σε θέση να επικοινωνήσει με τον διακομιστή, μετά την αρχική φόρτωση της σελίδας, για να κατεβάσει επιπλέον αντικείμενα και εκθέματα στον χώρο. Η τεχνική της σταδιακής φόρτωσης αντικειμένων βελτιώνει την ταχύτητα εκτέλεσης του ψηφιακού μουσείου και την ευχρηστία της σελίδας.

Όλες οι εργασίες γίνονται με γνώμονα την ευχρηστία του συστήματος για τον χρήστη, αλλά και τη μέγιστη δυνατή πρόσβαση των επισκεπτών, ανεξαρτήτως συσκευής ή φυλλομετρητή. Δηλαδή, ο επισκέπτης μπορεί να πλοηγείται επιτυχώς στο ψηφιακό

μουσείο και στη συνοδευτική δημόσια ΒΔ μέσα από τον υπολογιστή, τη φορητή συσκευή tablet, αλλά και το κινητό του.

5. Θεματικές ενότητες του μουσείου

Προκειμένου να παρουσιαστεί σφαιρικά το ζήτημα των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά πρώτης γενιάς, το ψηφιακό μουσείο σχεδιάστηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να αποτελείται από εννέα αίθουσες, με εννέα αντίστοιχες κεντρικές θεματικές ενότητες και αρκετές υποενότητες που περιέχουν ποικίλο υλικό εκθεμάτων, συγκεντρωμένο και επεξεργασμένο στο πλαίσιο του εν λόγω ερευνητικού προγράμματος. Μια πρώτη μορφή του μουσείου έχει ήδη παρουσιαστεί στο 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψηφιοποίησης Πολιτιστικής Κληρονομιάς *Euromed* στον Βόλο, αλλά και στο συνέδριο *Annual Conference of the Associazione per l'Informatica Umanistica e la Cultura Digitale*, το οποίο πραγματοποιήθηκε στο Μπάρι της Ιταλίας (Ράλλη *et al.* 2017· Ralli *et al.* 2018). Τα εκθέματα της κάθε αίθουσας οργανώνονται σε επιμέρους θεματικές και ποικίλλουν ως προς τον τύπο τους (π.χ. φωτογραφίες, κολάζ φωτογραφιών, ηχητικά αρχεία, βίντεο).

Στη συνέχεια, θα υπάρξει συνοπτική αναφορά στις θεματικές των ψηφιακών δωματίων και των εκθεμάτων τους, ενώ έμφαση θα δοθεί στο δωμάτιο της γλώσσας, τα εκθέματα του οποίου έχουν επιλεγεί και διαμορφωθεί από την ερευνητική ομάδα του Πανεπιστημίου Πατρών.

Πιο συγκεκριμένα, η Αίθουσα 1, με τίτλο «Αναχωρήσεις», περιλαμβάνει εκθέματα αναφορικά με το ταξίδι των Ελλήνων μεταναστών από την Ελλάδα στον Καναδά, αλλά και των ενδιάμεσων σταθμών μέχρι να καταλήξουν στον τελικό προορισμό. Τα εκθέματα εστιάζουν στα μεταφορικά μέσα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για τον σκοπό της μετανάστευσης (π.χ. πλοία, αεροπλάνα), στα αποδεικτικά στοιχεία του ταξιδιού (π.χ. εισιτήρια, διαβατήρια, ημερολόγια επιβατών), αλλά και στις συνθήκες του κάθε ταξιδιού, μέσα από τις περιγραφές των πληροφορητών. Παράλληλα, στην ίδια αίθουσα αναφέρονται λόγοι μετανάστευσης, όπως οικονομικοί, κοινωνικοί, κ.λπ., οι οποίοι φαίνεται να διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην απόφαση μετακίνησης κάποιων Ελλήνων, αλλά και οι προσδοκίες των μεταναστών για μια καλύτερη ζωή στον Καναδά.

Εικόνα 4: Παράδειγμα πολυμεσικού εκθέματος (εικόνα, ήχος, κείμενο)

Στην Αίθουσα 2, με τίτλο «Αφίξεις», εκτίθενται οι διαφορετικοί τρόποι άφιξης των μεταναστών στον Καναδά. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται οι πύλες υποδοχής, οι πρώτες εντυπώσεις των νεοφερμένων Ελλήνων, αλλά και οι πρώτες επαφές των νέων μεταναστών με γνωστούς, συγγενείς και φίλους που βρίσκονταν ήδη εγκατεστημένοι στον Καναδά.

Η Αίθουσα 3 έχει τίτλο «Εργασία και χώροι εργασίας». Σε αυτήν την αίθουσα το ενδιαφέρον στρέφεται στην αναζήτηση και εύρεση εργασίας. Εμφανίζονται διάφοροι χώροι εργασίας, ενώ έμφαση δίνεται στην επαγγελματική πορεία των μεταναστών.

Η Αίθουσα 4 έχει ως θέμα την ελληνική οικογένεια στον Καναδά. Πιο συγκεκριμένα, οι υποθεματικές που περιλαμβάνονται σε αυτό το θεματικό πλαίσιο είναι οι δεσμοί γάμου, όπως αυτοί περιγράφηκαν από τους πληροφορητές, αλλά και η οικογενειακή ζωή των Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά.

Η Αίθουσα 5 έχει τίτλο «Κοινότητες και ταυτότητες». Σε μια πρώτη υποενότητα παρουσιάζονται οι ελληνοκαναδικές κοινότητες. Η δεύτερη υποενότητα αναφέρεται στις σχέσεις των Ελλήνων μεταναστών με το κράτος του Καναδά, αλλά και με άλλες ομάδες μεταναστών. Τέλος, η τρίτη υποενότητα σχετίζεται με τη δόμηση των εθνικών ταυτοτήτων των πληροφορητών.

Η Αίθουσα 6 έχει τίτλο «Σπουδές και εκπαίδευση». Το περιεχόμενό της αφορά στην εκπαίδευση των μεταναστών στην Ελλάδα και στον Καναδά. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην εκπαίδευση των νεότερων γενεών στον Καναδά, αλλά και στην επιλογή μιας ελληνικής εκπαίδευσης από αρκετούς πληροφορητές.

Η Αίθουσα 7 (Εικόνα 5) είναι αφιερωμένη στην ελληνική γλώσσα και τη σχέση της με την ελληνική μετανάστευση στον Καναδά.¹ Πιο συγκεκριμένα, σε αυτήν την αίθουσα, ο επισκέπτης μπορεί να βρει υλικό σχετικά με τη διαμόρφωση της ελληνικής γλώσσας μετά από την επίδραση της Αγγλικής, τη στάση των Ελληνοκαναδών απέναντι στην ελληνική γλώσσα, αλλά και τον ρόλο της Ελληνικής στις ελληνοκαναδικές οικογένειες. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη χρήση διαφόρων γλωσσικών διαλεκτικών ποικιλιών (π.χ. Κρητικά, Λεσβιακά), χαρακτηριστικά των οποίων έχουν διατηρηθεί στον λόγο κάποιων μεταναστών.

Εικόνα 5: Αίθουσα 7 «Γλώσσες»

¹ Για πιο ειδικά ζητήματα σχετικά με τη γλώσσα των Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά βλ. στον ίδιο τόμο τις σχετικές εργασίες.

Πιο αναλυτικά, στην υποενότητα «Γλωσσικές στάσεις» παρουσιάζονται ζητήματα, όπως η επιθυμία των Ελληνοκαναδών να μην αναγνωρίζονται λόγω της προφοράς τους ως «Έλληνες του εξωτερικού» στην Ελλάδα, η επιθυμία διαλεκτόφωνων για αποβολή της ιδιαίτερης προφοράς τους, αλλά και η αίσθηση των πληροφορητών για την αλλαγή ή μη αλλαγή της ελληνικής γλώσσας κατά τη διαμονή τους στον Καναδά. Ακόμη, τίθεται το ζήτημα της συρρίκνωσης των γεωγραφικών διαλεκτικών ποικιλιών στους ελληνόφωνους του Καναδά, αλλά και της ελληνικής γλώσσας εν γένει, η οποία συρρίκνωση, σύμφωνα με τους πληροφορητές, μπορεί να οδηγήσει σε γλωσσικό θάνατο.

«Η προφορά δεν κρύβεται!»: Η προφορά ως μέσο ετεροπροσδιορισμού ✕

Μια χιουμοριστική ιστορία για την επιθυμία των Ελληνοκαναδών να μην αναγνωρίζονται ως "Έλληνες του εξωτερικού" στην Ελλάδα. Τελικά, οι προσπάθειές τους αποβάνουν άκαρπες, καθώς η προφορά φυγαίνει αδύνατον!

ΝΤ.Λ.: Well, να σου πω την αλήθεια τα Ελληνικά μου είναι τα ίδια και νομίζω ότι είναι τα ίδια πλην όμως ένα γεγονός. Επήγα στην Ελλάδα και μ' ένα κουμπάρο μου, ο οποίος είναι και δικηγόρος, επήγαμε έξω και λέω «Πάω να ψωνίσω γιατί με καταλαβαίνουν ότι έχω έρθει απ' το εξωτερικό». Αλλά θα βλέποντο το πουκάμιο μου, το παντελόνι μου, τα καπούτσια μου. So, τι έκανα; Αγόρασα παπούτσια, παντελόνι, πουκάμιο από την Ελλάδα, όπως φορίνε κι οι άλλοι. Με την ίδια μόδα. Και επήγαμε το μπάνιο, απέναντι από το αεροδρόμιο ήτανε κάτι μπάνια, θυμάμαι, το Ελληνικό. Η Βουλγαρική. Η Βούλα. Τι είναι εκεί. Η Γλυφάδα ξέρω 'γώ δε θυμάμαι. Γλυφάδα είναι εκεί. Και πήγαμε για μπάνιο. Είχα και μια φωτογραφική μηχανή και κάτι πράγματα και τα 'δωσα στην κοπέλα να τα φυλάξει και που θα φύγουμε να τα πάρω, yeah. Λοιπόν, κάποια στιγμή κάναμε το μπάνιο μας με τον κουμπάρο μου και εγώ πήγα και πήρα τα πράγματά μου και βγήκα έξω να πάω στ' αυτοκίνητο. Να περμένω τον κουμπάρο, να τελειώσει κι αυτός να ντυθεί και να 'ρθει. Αλλά αυτός δεν ήξερε ότι πήγα έξω και μ' έφερε μέσα. Και πάει στην κοπέλα που 'χε τα πράγματα, λέει «Ένας κύριος που σου 'δωσε μια φωτογραφική μηχανή και κάτι πράγματα να φυλάξεις, ήρθε. Τα πήρε». Λέει «Ο κύριος με την ξένη προφορά», του λέει. Κι έρχεται ο κουμπάρος μου έξω ξερός στα γέλια. Του λέω «Τι». «Δε πα να φέρσεις ρούχα, από την προφορά σου σε καταλάβαν». Λοιπόν... εδώ θέλω να σ' απαντήσω σ' αυτό που μου 'κες. Ε, δίκως να το ξέρω όλοι εμείς που έχουμε μάθει και μιλάμε Εγγλέζικα εδώ, ή Γαλλικά, ή κάτι άλλο, δημιουργούμε μία καινούργια προφορά την οποία δεν ξέρουμε. Ελληνικά μιλάμε, καθαρά Ελληνικά για μας, αλλά για τους άλλους έχει μείνει μία προφορά, η οποία είναι διαφορετική, αλλά εμείς μιλάμε Ελληνικά κανονικά και μιλάμε και τα Ζακινθινά μας και μιλάμε και τα υπόλοιπα κανονικά. Δεν έχουμε πρόβλημα εδώ, μεταξύ μας. Αλλά για τον Έλληνα, για τους Έλληνες έχουμε προφορά. Έχουμε προφορά.

Τόπος καταγωγής: Αθήνα, Ζάκυνθος
Τωρινός τόπος διαμονής: Μοντρεάλ

Εικόνα 6: Παράδειγμα ηχητικού εκθέματος

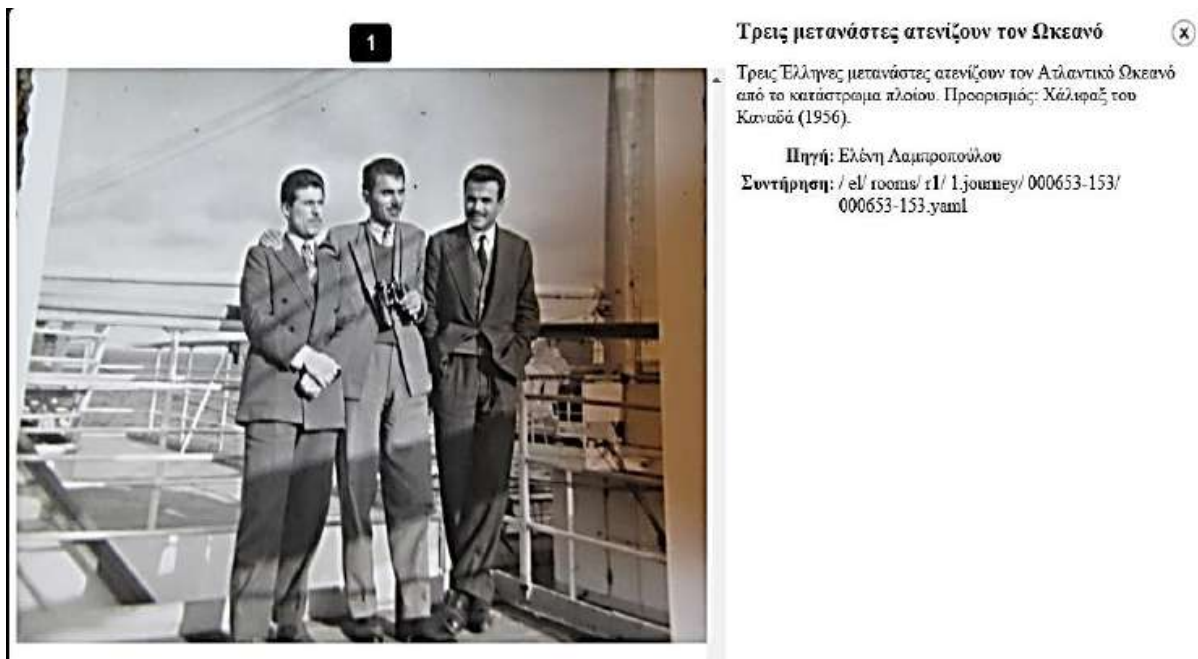
Στην υποενότητα «Εκμάθηση γλωσσών» προβάλλονται θέματα αναφορικά με την εκμάθηση κυρίως της Αγγλικής, και λιγότερο της Γαλλικής, τις δυσκολίες χρήσης, τους ανασταλτικούς παράγοντες για γλωσσομάθεια (π.χ. βεβαρυμένο ωράριο εργασίας, ανατροφή των παιδιών, κ.λπ.) και τους συμβατικούς (π.χ. σχολεία μεταναστών), αλλά και μη συμβατικούς τρόπους διδασκαλίας (π.χ. χώρος εργασίας). Παράλληλα, δίνεται έμφαση στη δυσκολία συνεννόησης και επικοινωνίας των Ελλήνων μεταναστών πρώτης γενιάς σε δημόσιες υπηρεσίες, υπηρεσίες περίθαλψης, κ.λπ., καθώς και στις σχέσεις με την καναδική κοινωνία. Στην ίδια ενότητα, φωτίζεται το ζήτημα της ελληνικής γλώσσας μέσα στο πολύγλωσσο εκπαιδευτικό σύστημα του Καναδά και γενικότερα μέσα στην πολυπολιτισμική και πολύγλωσση καναδική κοινωνία.

Στην υποενότητα «Γλωσσική χρήση» δίνεται έμφαση στη μείξη των γλωσσικών κωδικών, στο φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού και στην ένταξη αγγλικών, κυρίως, λέξεων στο ελληνικό κλιτικό σύστημα (π.χ. *λέκι* (< *lake* 'λίμνη'), *μπάρα* (< *bar* 'μπαρ'), *κάρο* (< *car* 'αυτοκίνητο')). Ακόμη, υπογραμμίζεται το ζήτημα της εναλλαγής κωδικών σε σχέση με τις επικοινωνιακές περιστάσεις και την επιλογή διαφορετικών γλωσσών ανάλογα με το περιβάλλον (π.χ. στο Μοντρεάλ Αγγλικά στο χώρο εργασίας και Γαλλικά για τις κοινωνικές συναναστροφές).

Στην Αίθουσα 8, με τίτλο «Πολιτική», ο επισκέπτης μπορεί να λάβει πληροφορίες σχετικά με την ενασχόληση των μεταναστών, τόσο με την πολιτική στον Καναδά όσο και με αυτήν της Ελλάδας.

Στην Αίθουσα 9, με τίτλο «Κοινωνική ζωή», παρουσιάζονται πτυχές της κοινωνικής ζωής των μεταναστών, όπως οι τρόποι διασκέδασης παλαιότερα αλλά και σήμερα, τα ενδιαφέροντά τους στον ελεύθερο χρόνο, αλλά και οι συναντήσεις μεταξύ τους σε διάφορους χώρους (π.χ. εκκλησία, κοινότητα, καφενεία).

Τέλος, στο αίθριο του μουσείου, το οποίο διαμορφώθηκε από την ερευνητική ομάδα του McGill, υπάρχει ένας διαδραστικός χάρτης, στον οποίο επισημαίνονται οι περιοχές από τις οποίες έφυγαν οι μετανάστες από την Ελλάδα, αλλά και οι περιοχές του Καναδά στις οποίες εγκαταστάθηκαν, ενώ παράλληλα στον ίδιο χώρο ο επισκέπτης θα βρει ιστορικές πληροφορίες για την Ελλάδα και τον Καναδά για τις δεκαετίες του '40 και του '50.

Εικόνα 7: Παράδειγμα φωτογραφικού εκθέματος

6. Επίλογος

Στην παρούσα εργασία παρουσιάστηκαν κάποια βασικά θέματα αναφορικά με τη μετανάστευση των Ελλήνων στον Καναδά. Υπήρξε αναφορά στην έννοια του ψηφιακού μουσείου γενικότερα, αλλά και σε συγκεκριμένα ψηφιακά μουσεία με θέμα τη μετανάστευση. Ακόμη, υπήρξε περιγραφή των τεχνικών χαρακτηριστικών του ψηφιακού μουσείου του προγράμματος *ImmiGrec* και των θεματικών ενοτήτων της κάθε αίθουσάς του.

Ο John Cotton Dana είχε δηλώσει πως τα μουσεία δεν θα πρέπει να αναζητούν τι μπορεί να κάνει μια κοινότητα για αυτά, αλλά τι μπορούν αυτά να κάνουν για την κοινότητα (Pes 2008: 49). Το ψηφιακό μουσείο του προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” ευελπιστεί να γίνει ένα μουσείο αναφοράς για τις ελληνικές κοινότητες του Καναδά. Εστιασμένο στην πρώτη γενιά μεταναστών της περιόδου 1945-1975, στοχεύει στη σύνδεση μεταξύ των διαφορετικών γενεών μεταναστών, αλλά και στη σύνδεση με τους Έλληνες του ελλαδικού χώρου. Παράλληλα, στόχος του μουσείου είναι να φωτίσει σφαιρικά το φαινόμενο της μετανάστευσης των Ελλήνων στον Καναδά, δίνοντας έμφαση σε πληροφορίες αναφορικά με τα σημεία αναχώρησης και άφιξης στη νέα πατρίδα, την ενσωμάτωσή τους

στο καναδικό περιβάλλον, τη μητρική τους γλώσσα, τις εργασίες τους, την οργάνωση των ελληνικών κοινοτήτων στις καναδικές πόλεις υποδοχής και, τέλος, την πολιτιστική τους ταυτότητα και συλλογική μνήμη. Το ψηφιακό μουσείο έχει σχεδιαστεί με τη συνδρομή σύγχρονων τεχνολογιών, είναι οργανωμένο στις θεματικές ενότητες που περιγράφηκαν πιο πάνω και περιέχει εκθέματα ποικίλων τύπων.

Τα νέα χαρακτηριστικά και οι νέοι ρόλοι ενός σύγχρονου μουσείου μπορούν να συσχετιστούν με χαρακτηρισμούς, όπως «Συναισθηματικό», «Ελκυστικό», «Δικτυωμένο» (Μούλιου 2014: 23). Ο σχεδιασμός του εν λόγω ψηφιακού μουσείου λαμβάνει υπ' όψιν τα νέα αυτά προστάγματα της μουσειολογίας, χωρίς να παραβλέπει τις παραδοσιακές παραδοχές της, ώστε να έχει δημιουργηθεί ένα σύγχρονο μουσείο το οποίο ανταποκρίνεται στους στόχους του προγράμματος *ImmiGrec*, αλλά και στις απαιτήσεις του σύγχρονου ψηφιακού χρήστη-επισκέπτη.

Ευχαριστίες

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους συνεργάτες μας στον Καναδά, Τάσο Αναστασιάδη (καθηγητή στο πανεπιστήμιο McGill), Σάκη Γκέκα (καθηγητή στο πανεπιστήμιο York) και Παναγιώτη Παππά (καθηγητή στο πανεπιστήμιο Simon Fraser) για το υλικό που έχουν συλλέξει οι ερευνητικές τους ομάδες στο πλαίσιο του προγράμματος, από το οποίο έχουν επιλέξει τα εκθέματα του μουσείου. Ιδιαίτερα, ευχαριστούμε τους συνεργάτες της ερευνητικής ομάδας του McGill, οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι για την επιλογή του υλικού των ψηφιακών αιθουσών (εκτός από αυτό των Γλωσσών, αίθουσα 7), τα γραφικά, τα κείμενα του αιθρίου και τη μουσική επένδυση.

Ακόμα, θερμές ευχαριστίες απευθύνουμε και στο *Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος* για την ευγενή και γενναϊόδωρη χορηγία του.

Βιβλιογραφία

- Aravossitas, T. 2016. The hidden schools: mapping Greek heritage language education in Canada. Διδακτορική διατριβή, University of Toronto.
- Αρβανίτης, Κ. 2002. Ψηφιακό, εικονικό, κυβερνομουσείο ή δικτυακό μουσείο; αναζητώντας όρο και ορισμό. Στο Σ. Δασκαλοπούλου (επιμ.), *Μουσείο, Επικοινωνία και Νέες Τεχνολογίες. Πρακτικά Πρώτου Διεθνούς Συνεδρίου Μουσειολογίας*. Μυτιλήνη: Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 183-191.
- Αυγερινού-Κολώνια, Σ. 2007. Η διάδοση και χρήση των νέων τεχνολογιών στα μουσεία. Η δημιουργία και δικτύωση πρότυπων εργαστηρίων-μουσείων στα πλαίσια πολιτιστικών-τουριστικών διαδρομών, ως συντελεστές βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. Στο *Οι νέες τεχνολογίες στα μουσεία. Σύγχρονες Τάσεις και Αντιλήψεις*. Αθήνα: Πολεμικό μουσείο Αθηνών, 121-129.
- Chimbos, P. D. 1980. *The Canadian Odyssey: The Greek Diaspora in Canada*. Toronto: McClelland and Stewart.
- Gavaki, E. 1977. *Integration of Greeks in Canada*. San Francisco: R. and E. Associates.
- Huhtamo, E. 2002. On the Origins of the Virtual Museum. Προφορική ανακοίνωση στο *Virtual Museums and Public Understanding of Science and Culture, Nobel Symposium 120*. [Διαθέσιμο στο <http://www.nobel.se/nobel/nobel-foundation/symposia/interdisciplinary/ns120/lectures/huhtamo.pdf>].
- Καγιάφας, Ε. 2007. Μουσεία και Τεχνολογία Πολυμέσων: Σύγχρονες Τάσεις. Στο *Οι νέες τεχνολογίες στα μουσεία. Σύγχρονες Τάσεις και Αντιλήψεις*. Αθήνα: Πολεμικό μουσείο Αθηνών, 75-81.
- Maniakas, Th. 1991. The Ethnolinguistic reality of Montreal Greeks. Διδακτορική διατριβή, Université de Montreal.

- Μούλιου, Ε. 2014. Τα μουσεία στον 21^ο αιώνα: προκλήσεις, αξίες, ρόλοι, πρακτικές. Στο Γ. Μπίκος & Α. Κανιάρη (επιμ.), *Μουσειολογία, Πολιτιστική Διαχείριση και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη, 77-111.
- Οικονόμου, Μ. 2007. Νέες Τεχνολογίες στα Μουσεία: διάδραση και νέα μοντέλα επικοινωνίας με τον επισκέπτη. Στο *Οι νέες τεχνολογίες στα μουσεία. Σύγχρονες Τάσεις και Αντιλήψεις*. Αθήνα: Πολεμικό μουσείο Αθηνών, 139-147.
- Παπαϊωάννου, Γ. 2010. *Αρχαιολογία και ανάδειξη πολιτισμικού αγαθού: από την ανασκαφή στο κοινό και στον ψηφιακό κόσμο*. Λευκωσία: Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Pes, J. 2008. Introduction: community projects. *Museum Practice* 44: 49.
- Ράλλη, Α., Τσιμπούρης, Χ. & Χ. Παπαναγιώτου. 2017. Η ανάπτυξη ενός Ψηφιακού Μουσείου για την ελληνική μετανάστευση στον Καναδά. Προφορική ανακοίνωση στο 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψηφιοποίησης Πολιτιστικής Κληρονομιάς *Euromed*. 1-3 Δεκεμβρίου 2017, Βόλος, Ελλάδα.
- Ralli, A., Tsimpouris, C., Papanagiotou, C. & T. Tzanavara. 2018. On Developing a Virtual Museum of Greek Immigration and Language in Canada. Γραπτή ανακοίνωση στο *7th Annual conference of the Associazione per l'informatica Umanistica e la Cultura Digitale*. Jan. 31st – February 2nd 2018, Bari, Italy.
- Schweibenz, W. 1998. The Virtual Museum: New Perspectives For Museums to Present Objects and Information Using the Internet as a Knowledge Base and Communication System. Στο H. H. Zimmermann & V. Schramm (επιμ.), *Knowledge-Management und Kommunikationssysteme: Workflow-Management, Multimedia, Knowledge-Transfer. Proceedings des 6. Internationalen Symposiums für Informationswissenschaft (ISI 1998)*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft, 185-200.
- Στεργιάκη, Α. 2012. Μουσείο και ψηφιακή τεχνολογία: ανάπτυξη εικονικού μουσείου ελληνικών λαϊκών παιδικών μουσικών οργάνων. Μεταπτυχιακή εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Sylaiou, S., Liarokapis, F., Kotsakis, K. & P. Patias. 2009. Virtual museums, a survey and some issues for consideration. *Journal of Cultural Heritage* 10: 520-528.
- Tamis, A. M. & E. Gavaki. 2002. *From Migrants to Citizens: Greek Migration in Australia and Canada*. Melbourne: La Trobe University.

Μέρος Β΄

Part II

Εικόνα από Μουρατίδη, Μ. Κ. 2016. Όσα δεν έσβησε ο Χρόνος...

Τορόντο: Ελληνική Κοινότητα Τορόντο, σελ. 613.

(Image from Mouratidis, M. 2016. *Osa den esvise o chronos...* [What time has not erased...].

Toronto: Hellenic Community of Toronto, p. 613).

Examining the integration of borrowed nouns in immigrant speech: the case of Canadian-Greek¹

Angela Ralli, Vasiliki Makri & Vasiliki Mouchtouri
University of Patras

Abstract

This paper investigates noun borrowing in a language-contact situation involving Greek as recipient and English as donor in Canada. It pools data from the existing bibliographical sources and the oral corpora containing narratives of Greeks who emigrated from various parts of Greece to Canada in the 20th century. It is argued that the accommodation of English-based loan nouns is not only the product of extra-linguistic factors, but follows, and heavily depends on, specific linguistic constraints, mostly due to language-internal factors, which are of phonological, morphological and semantic nature. More specifically, the paper demonstrates the recipient's inherent tendencies to classify loan nouns into specific inflection classes with the addition of native inflectional markers, and to assign grammatical gender, which forces loan nouns to be integrated as masculine, feminine or neuter, depending on the case, since in Greek, a tripartite gender distinction characterizes nouns, in opposition to the donor language (English), which is gender neutral. It is generally shown that it is possible for the morphology of a language (in this case, the fusional Greek) to be affected by a linguistic system of distinct typology (that is, the analytical English), provided that certain conditions are met.

Keywords: language contact, immigrant speech, loan-noun integration, grammatical gender, inflection class, Canadian Greek, English.

1. Introduction

In virtually every country in the world, linguistic minorities can be found as a result of immigration. In this context, linguistic interaction and contact-induced changes are apparent in the speech of immigrants and borrowing emerges as the outcome of language contact, leading to the transfer of various lexical elements, features and structures (see, among others, Haugen 1950; Poplack 1980; Poplack *et al.* 1988; Poplack *et al.* 1990; Sankoff *et al.* 1990; Myers-Scotton 2002; Clyne 2003).

This article is concerned with the speech of first-generation Greek immigrants who immigrated to Canada in the 20th century, namely between the years 1945 and 1975, which has seen the bulk of Greek immigration. It scrutinizes how the Greek language² has evolved in a language-contact situation, where English³ is the donor and Greek the

¹ This article will appear in a volume published by Edinburgh University Press, edited by Pius ten Hacken and Renáta Panocová.

² In this article, Greek will be employed as a general term for all forms and historical stages of the language. Depending on the argumentation, other terms may be in use, such as (see Ralli 2013 on this matter): Ancient Greek (Greek of the classical period, 5th - 4th c. BC), Hellenistic Greek (ca. 3rd c. BC - 3rd c. AD), Medieval Greek (ca. 4th - 15th c. AD), Modern Greek (after the 15th c. AD), Standard Modern Greek (the official language today).

³ Till 1976, when French Quebecois was established as the official language in Quebec and one of the two official languages in Canada, the majority of Greek immigrants in Quebec did not speak

recipient. In spite of the great interest this contact situation presents, it is largely unexplored, something which poses a supplementary challenge to its examination. In fact, this work constitutes one of the first attempts to investigate aspects of borrowing in the language of Greek immigrants in Canada, and aspires to contribute to the study of immigrant speech in general. It aims to bring into focus the ways Greek immigrants resort to lexical transfer by mixing and blending Greek and English. It shows that there is a creative playing with resources spanning these two languages, that is, Greek and English, in such a way that underscores the linguistic resourcefulness of the speakers themselves as agents of innovations spread throughout the linguistic community, the end-product of which showcases language-internal constraints of the recipient language that are uninterruptedly at work throughout the process of the integration of borrowed words.⁴ To this purpose, an answer is attempted to a series of general research questions, such as: a) what are the various types of linguistic practices with regard to borrowed words, as they are materialized in the process of their integration in the Canadian Greek transplanted communities? b) Is the typological distance between the analytic English and the fusional Greek an inhibitor in borrowing? c) Could specific types of integration be attributed to specific properties of the languages in contact?

More specifically, it seeks to examine the performance of Canadian Greek speakers through the lens of noun⁵ transfer, and explore: a) the principal role of morphological properties of an inflectionally-rich language, that is, Greek, for the integration of loan nouns (see also Aikhenvald 2000, 2006; Ralli 2012a,b, 2013; Ralli *et al.* 2015; Makri 2016a,b, 2017 for similar contentions); b) the concerted effect of linguistic factors, such as phonological, morphological and semantic, which determine the by-product of borrowing and its final formation; c) the mandatory alignment to the fundamental Greek properties of inflection and gender assignment, which forces loan nouns to be accommodated in the recipient language as masculine, feminine or neuter, depending on the case, since in Greek, a tripartite gender distinction characterizes nouns, in opposition to the donor language (English), which is a grammatically gender-neutral language; d) an unequivocal preference for particular inflection classes, the most productively used ones, as well as for specific grammatical gender values.

In order to illustrate arguments and proposals, we investigate evidence from Greek spoken in four Canadian provinces, Quebec, Ontario, Alberta and British Columbia, where the majority of Greek immigrants reside. The data are drawn from both written (e.g., among others, Maniakas 1991; Aravossitas 2016) and oral sources. As regards the oral sources, recorded interviews have been used to collect spontaneous spoken Canadian Greek. These interviews are based on a structured questionnaire which is designed especially for the research program's purposes, and touch on three axes: a) origin/departure, b) arrival/settlement and c) integration of immigrants. Consequently, the informants are invited to recount their personal immigration stories, which is a familiar topic to them.

The article is organized as follows: after the introduction, section 2 offers a sketchy description of the socio-historical background of Greek immigration in Canada and

French and learnt only English. As a result, the influence of French Quebecois on the speech of first-generation Greek immigrants is very weak.

⁴ See also Hock & Joseph (2009) and Baran (2017) on this matter.

⁵ We solely examine loan nouns because of the scarce data of loan adjectives attested in both written sources and our oral corpus. We plan adjectives to be the subject of a future research.

defines Canadian Greek as an immigrant language. Section 3 provides an overview of Greek morphology in comparison with English morphology. Previous accounts of noun borrowing in Greek and its dialectal variety are given in section 4, with an emphasis on grammatical gender assignment and inflection-class classification. The basic properties of Canadian Greek nouns and their integration into the native system are inspected in section 5, where the interaction of semantic, phonological and morphological factors ordaining gender and inflection class is examined. The work concludes with a review of the main arguments discussed in the article and the relevant bibliography.

2. Greek immigration in Canada and Canadian Greek as immigrant language

Greeks began to immigrate to Canada at the end of the 19th century, when the contact situation came into being. For instance, in 1900, there were about 300 persons of Greek origin in the province of Quebec,⁶ in 1981, according to the Census of Canada, the number of Greeks in Quebec was 49,420 (Maniakas 1991), while in 1983, there was an estimation of about 250,000 Greeks in the entire country (Constantinides 1983). As expected, these figures deviate from the real number of Greek immigrants in Canada because of illegal residence.

Our research focuses on Greeks who immigrated to Canada between the years 1945 and 1975. In the decades under examination, Canada has welcomed people from various Greek towns and villages, who came in principle permanently, seeking better living conditions and employment. Nowadays, most of these people and their descendants form sizeable linguistic minorities dispersed throughout Canada, but mainly residing in the provinces of Quebec, Ontario, British Columbia and Alberta.

Since the beginning, Canadian Greeks tried to integrate in the Canadian society, while preserving their native language and culture. In regions with a Greek population, there are Greek restaurants, shops, associations and schools, and Greek immigrants –at least those of first generation– keep communicating among themselves in their native tongue. Greek is used at home and within the community, with family and friends, as well as in formal occasions and official institutions of the community (e.g. the Greek Orthodox Church and media). It is also alive in magazines and newspapers and is often enhanced with some regional features originating in the local Greek varieties brought from the place of origin (see, for example, Ralli *et al.* 2018).

Apparently, Greek in Canada, or Canadian Greek, is a minority language in the country, with Canadian English, or Canadian French, depending on the case, being the major widely used language in the Canadian community. It can also be defined as an immigrant language, since its speakers were exposed to Canadian English (or Canadian French) at some point in their adulthood, while many of them are sequential bilinguals –sequential bilingualism occurring when a person becomes bilingual by first learning one language and then another (Myers-Scotton 2008). As is usually accepted, immigrant languages are those spoken by relatively recently arrived populations (as is the case for first-generation Greek immigrants in Canada), who do not have a well-established multi-generational community of language users (Clyne 2003). Several studies have shown that immigrants, who come in a country later in their adulthood, show little tendency to lose

⁶ In 1910, the first Greek Orthodox Church was built and the first Greek language school was established (Maniakas 1983).

their ability to use their mother tongue and generally keep it as their primary language (Appel & Muysken 1987; Myers-Scotton 2002, 2008; Montrul 2008).

Migration, namely the movement of people, is equivalent to the movement of languages from their original geographic locations to new locations, that is, to new language ecologies. In a new context, users of a particular language enter in contact with speakers of another language and are forced to linguistically interact with them. As a result, language changes occur, which are studied within the framework of “contact linguistics” (see Thomason & Kaufman 1988; Thomason 2001; Winford 2002; Hickey 2010, among others). Pondering over the influx of Greek migrants in Canada, one can observe some significant modifications in their language repertoire. With the passing of the years and the improvement of their economic status, Greek speakers had a more active participation in the Canadian lifestyle, and daily contact with English,⁷ the better knowledge and frequent use of which brought on an increased level of borrowing. This borrowing is, by and large, seen on the vocabulary level, with lexical transfer being the most frequent type of it, as acknowledged by several researchers (among others, Thomason 2001; Matras 2009). Hereupon, in this article, it would be enlightening to probe into the routes of lexical borrowing as manifested in the nominal system of Greek, its inflection and three-valued gender system, especially when the donor language is the poorly inflected and genderless English.

3. Greek and English nominal morphology: an overview

The Greek language is typologically fusional with rich morphology, showing a particularly productive system of compounding, derivation and inflection (Ralli 2005, 2013, 2015). Nominal and verbal inflection are stem-based, where an inflectional suffix/marker attaches to stems to specify a number of morpho-syntactic features. For nouns and adjectives, these features are grammatical gender (with three values; masculine, feminine and neuter), case (realized as nominative, genitive, accusative and vocative), as well as number (singular and plural), while articles and some pronouns usually alter their forms entirely to encode this information. An illustration of Greek nominal inflection is given in (1), where the forms of the definite article and the modifying adjective vary and morpho-syntactically agree with those of the nouns, that is, with *δromos*.MASC ‘road’, *loriða*.FEM ‘lane’ and *vuno*.NEU ‘mountain’:⁸

(1) <u>Standard Modern Greek</u>			
a.	<i>ο</i>	<i>μεγάλος</i>	<i>δρόμος</i>
	o	meɣalos	ðromos
	the.MASC.NOM.SG	big.MASC.NOM.SG	road.MASC.NOM.SG
	‘the big road’		
b.	<i>τη</i>	<i>μεγάλη</i>	<i>λωρίδα</i>
	ti	meɣali	loriða
	the.FEM.ACC.SG	big.FEM.ACC.SG	lane.FEM.ACC.SG
	‘the big lane’		

⁷ See footnote 2 for the non-adoption of French by the first-generation Greek immigrants residing in the French-speaking Canadian province of Quebec.

⁸ Greek data will be given a phonological transcription according to the characters of the International Phonetic Alphabet. Stress will be noted only if it is relevant to the argumentation.

c.	των	μεγάλων	βουνών
	ton	meqalon	vunon
	the.NEU.GEN.PL	big.NEU.GEN.PL	mountain.NEU.GEN.PL
	‘of the big mountains’		

Nouns are distributed into eight inflectional paradigms, known as inflection classes (hereafter IC), on the basis of two criteria, stem allomorphy and the form of the ending (Ralli 2000, 2005):

IC1	κηπ	cip	‘garden’
IC2	μαθητη ~ μαθητ	maθiti ~ maθit	‘pupil, student’
IC3	χαρά ~ χαρ	xara ~ xar	‘joy’
IC4	πολη ~ πολε ~ πολ	poli ~ pole ~ pol	‘town’
IC5	βουν	vun	‘mountain’
IC6	χαρτι	xarti	‘paper’
IC7	νεφ	nef	‘smog, cloud’
IC8	χωμα ~ χωματ	xoma ~ xomat	‘ground, soil’

Table 1: Examples of stems denoting the presence or absence of allomorphy (from Ralli 2000)

IC1	IC2	IC3	IC4	IC5	IC6	IC7	IC8
Singular							
κήπ-ος	μαθητή-ς	χαρά-ø	πόλη-ø	βουν-ό	χαρτί-ø	νέφ-ος	χώμα-ø
κήπ-ου	μαθητή-ø	χαρά-ς	πόλη-ς/ε-ως	βουν-ού	χαρτι-ού	νέφ-ους	χώματ-ος
κήπ-ο	μαθητή-ø/v	χαρά-ø	πόλη-ø	βουν-ό	χαρτί-ø	νέφ-ος	χώμα-ø
κήπ-ε	μαθητή-ø	χαρά-ø	πόλη-ø	βουν-ό	χαρτί-ø	νέφ-ος	χώμα-ø
cip-os	maθiti-s	xara-ø	poli-ø	vun-o	xarti-ø	nef-os	xoma-ø
cip-u	maθiti-ø	xara-s	poli-s/e-os	vun-u	xartj-u	nef-us	xomat-os
cip-o	maθiti-ø/n	xara-ø	poli-ø	vun-o	xarti-ø	nef-os	xoma-ø
cip-e	maθiti-ø	xara-ø	poli-ø	vun-o	xarti-ø	nef-os	xoma-ø
Plural							
κήπ-οι	μαθητ-ές	χαρ-ές	πόλ-εις	βουν-ά	χαρτι-ά	νέφ-η	χώματ-α
κήπ-ων	μαθητ-ών	χαρ-ών	πόλε-ων	βουν-ών	χαρτι-ών	νεφ-ών	χωμάτ-ων
κήπ-ους	μαθητ-ές	χαρ-ές	πόλ-εις	βουν-ά	χαρτι-ά	νέφ-η	χώματ-α
κήπ-οι	μαθητ-ές	χαρ-ές	πόλ-εις	βουν-ά	χαρτι-ά	νέφ-η	χώματ-α
cip-i	maθit-es	xar-es	pol-is	vun-a	xartj-a	nef-i	xomat-a
cip-on	maθit-on	xar-on	pole-on	vun-on	xartj-on	nef-on	xomat-on
cip-us	maθit-es	xar-es	pol-is	vun-a	xartj-a	nef-i	xomat-a
cip-i	maθit-es	xar-es	pol-is	vun-a	xartj-a	nef-i	xomat-a

Table 2: Greek noun inflection classes (from Ralli 2000)

Assuming Ralli’s (2000) division of Greek nouns into eight inflection classes, it is important to note that:

- (i) IC1 nouns are masculine and feminine without stem allomorphy (e.g. κήπος *cipos*.MASC ‘garden, πρόοδος *proodos*.FEM ‘progress’);
- (ii) IC2 nouns are masculine with stem allomorphy (e.g. μαθητής *maθitis* ‘student’, φύλακας *filakas* ‘guard’, καφές *kafes* ‘coffee’, παππούς *papus* ‘grandfather’);
- (iii) IC3 and IC4 contain feminine nouns with stem allomorphy (e.g. αυλή *avli* ‘yard’ (IC3), χαρά *xara* ‘joy’ (IC3), αλεπού *alepu* ‘fox’ (IC3), πόλη *poli* ‘town’ (IC4));

- (iv) The nouns of the other inflection classes are neuter, with only IC8 nouns having stem allomorphy (e.g. *χώμα xoma* ‘ground, soil’).

As already mentioned, gender in Greek has a three-value system. According to Ralli (2002) it is an inherent and abstract property of stems and derivational suffixes and is not overtly realized by a specific marker, contrary to case and number which have their own fusional markers, realized as inflectional suffixes. Ralli has further proposed that in [+human] nouns, gender is related to the semantic feature of sex, in that male beings are grammatically masculine and female ones are feminine, while in [-human] nouns, the grammatical gender correlates with the morphological feature of inflection class. From the three values, the neuter one is perceived as the unmarked gender option for all [-human] nouns (Anastassiadis-Symeonidis 1994; Dressler 1997; Christofidou 2003).

Compared to Greek, English is a typologically analytic language that conveys morpho-syntactic features without usually resorting to overt morphemes. English has lost much of the inflectional morphology inherited from Indo-European over the centuries and has not gained any new inflectional morphemes in the meantime. With respect to its nominal system, Standard English has lost cases (except for three modified cases for pronouns) along with grammatical genders and has simplified its inflection. Thus, an important question that needs to be addressed is whether the typological remoteness between the two linguistic systems in contact affects loanword integration from one language to the other, since there is no direct mapping of morphemes from English to Greek.

4. Noun borrowing in Greek

For lexical borrowings, Haugen (1950: 214f.) distinguishes three groups on the basis of the notions *importation* and *substitution*.⁹ In his nomenclature, loanwords show morphemic importation without substitution, loanblends exhibit both morphemic substitution and importation, while loanshifts show morphemic substitution without importation. Our analysis makes avail of inflected and fully integrated material on the one hand, as well as non-integrated and thus uninflected material on the other –although sparingly found– which pertain to the category of loanblends and loanwords, respectively, in terms of Haugen’s classification. However, for convenience purposes, we will use the term loanword invariably.

As commonly admitted in the relevant literature, lexical borrowings need to be adjusted to the morphological system of the recipient languages (Sankoff 2001; Ralli 2012a,b, 2016; Wohlgemuth 2009; Wichmann & Wohlgemuth 2008). Expanding Wohlgemuth’s (2009) postulation on loan verb integration to loan-noun integration, in this article, we will see that loan nouns can be integrated in Greek either by *direct insertion* or *indirect insertion*. In direct insertion, the loan noun is plugged directly into the grammar of the target language with only the addition of an inflectional ending, since Greek contains overtly realized inflection. Conversely, in indirect insertion, an integrating element is required to accommodate loan nouns. As is shown by Ralli (2016) for the

⁹ Importation refers to bringing a pattern, item or element into a language, whilst substitution involves replacing something from another language with a native pattern, item or element (see also Appel & Muysken 1987: 164-165).

integration of loan verbs, the integrator can be taken from the range of native derivational affixes.¹⁰

Anastassiadis-Symeonidis & Chila-Markopoulou (2003) have pointed out that one of the morpho-syntactic features that play an active role in borrowing in Greek is grammatical gender, and that it is compulsory for loan nouns to come to certain re-arrangements in order to fit the gender category. Besides gender, loan nouns also need a native inflectional suffix denoting the features of case and number in accordance with the Greek pattern of nominal inflection. Indicative examples of accommodated loan nouns in Standard Modern Greek are given in (2), where the original items are reanalyzed as stems (2b is slightly modified), being supplied a gender value, while further combined with inflection denoting the features of case and number:

(2)	<u>Standard Modern Greek</u>		<u>English</u>
a.	γιάπη-ς japi.MASC-s.NOM.SG ¹¹		yuppie
b.	κομπίνα kobina.FEM-ø.NOM.SG	‘fraud’	<u>French</u> combine.FEM
c.	λεκέ-ς leke.MASC-s.NOM.SG	‘stain’	<u>Turkish</u> leke
d.	μόλ-ος molo.MASC-s.NOM.SG	‘dock’	<u>Italian</u> molo.MASC

Loan nouns are, thus, transferred into Greek following a very predetermined pathway. However, a number of borrowed nouns in Standard Modern Greek remain uninflected, in both singular and plural, and their phonological form is almost unaltered. In the absence of any overt inflectional marker, information about gender, case and number is usually denoted by the preceding article or another agreeing element, as for instance an adjective:

(3)	<u>Standard Modern Greek</u>	<u>French</u>
a.	το ασανσέρ to.NEU.NOM.SG asanser ‘the elevator’	ascenseur.MASC
b.	νέο μακιγιάζ neo.NEU.NOM.SG makijaz ‘new make-up’	maquillage.MASC
c.	<u>Standard Modern Greek</u> το κέικ to.NEU.NOM.SG keik ‘the cake’	<u>English</u> cake

¹⁰ See Ralli (2016) for the selection of derivational suffixes as possible integrators for verbal loans of Turkish and Romance origin.

¹¹ When relevant to the argumentation, inflectional endings will be given separated from stems.

- d. *μεγάλο* *πάρτι* party
 meýalo.NEU.NOM.SG parti
 ‘big party’

According to Aronoff (1997: 126) “borrowings that do not fit the phonological pattern of any noun class are likely to be indeclinable” (see also Corbett 1991 on this matter). Considering that in Standard Modern Greek consonants are not usually tolerated as noun final ones (with the exception of [s] and [n] in certain slots of the inflectional paradigms, as shown in Table 2), one could suppose that loans ending in consonants are assigned the inflectional features with the mediator of another element, as in (3). However, this hypothesis does not apply to the English word *party*, which remains uninflected, although its ending [i] matches the endings of the most productive class of neuter nouns in Greek, that of IC6 (see in Table 2 the IC6 noun *χαρτί xarti* ‘paper’).

In the existing literature (Ibrahim 1973; Poplack *et al.* 1988; Corbett 1991; Thornton 2001; Clyne 2003; Winford 2010), the chief factors determining loanword integration are the following:

- (i) The natural biological sex of the referent.
- (ii) The formal shape of the word in the donor language.
- (iii) Phonological analogy to the recipient language ending suffix.
- (iv) Semantic analogy to the recipient language semantic equivalent.
- (v) The gender of a homophonous noun with a different meaning in the recipient language.
- (vi) The default gender of the recipient language.
- (vii) A suffix being attached as an integrator.

Interestingly, these factors have already been tested and verified in the borrowing of loan nouns in the Greek dialectal varieties, as already shown in Ralli *et al.* (2015), Makri (2016a,b, 2017) and Melissaropoulou (2013, 2016), among others, where they are grouped into three general categories, depending on their type and reference to the linguistic domain they belong, namely semantic, phonological and morphological.

As Ralli (2002) has proposed, in Greek, the semantic feature [+human] is the highest-ranked factor for the determination of gender in human nouns, where the masculine gender value is assigned to male nouns and the feminine one to female. This also applies to loan human nouns in Modern Greek dialects, as shown by the examples in (4), drawn from the dialects Pontic, Aivaliot, Heptanesian and Griko, the first two being affected by Turkish, while Heptanesian and Griko have been influenced by Italo-Romance:

- (4) a. Masculine nouns
<u>Pontic</u>	<u>Turkish</u> ¹²
<i>τσοπάνος</i>	<i>çoban</i>
tsopanos.MASC	
‘shepherd’	

¹² Turkish does not have any overt grammatical gender values.

Aivaliot

κιαγιάς

cajas.MASC

‘caretaker’

Turkish

kâhya

Heptanesian

τζενεράλης

generalis.MASC

‘general’

Italian/Venetian

generale.MASC

Griko

panefakulo(s).MASC

‘baker’

Salentino

panifaculo.MASC

b. Female nouns

Pontic

ορόσπη

orospî.FEM

‘prostitute’

Turkish

rospî

Aivaliot

καχπέ

kaxpe.FEM

‘prostitute’

Turkish

kahpe

Heptanesian

ινφερμιέρα

infermiera.FEM

‘nurse.woman’

Italian

infermiera.FEM

Griko

nina.FEM

‘girl’

Salentino

ninna.FEM

Contrary to [+human] nouns, all the available gender values are attested in [-human] ones, but the neuter one, being a kind of default gender value, is assigned to loans, in case no other apparent tendency is present or preponderates, as has already been claimed by Dressler (1997), Anastassiadis-Symeonidis (1994), Anastassiadis-Symeonidis & Chila-Markopoulou (2003) and Ralli *et al.* (2015). For an illustration, see the examples in (5), drawn from Ralli *et al.* (2015):

- (5) a. Pontic Turkish
καρταλίν kartal
kartalin.NEU
‘hawk’

b.	<u>Aivaliot</u>
<i>ιλίκ(i)</i>
ilic(i).NEU
‘marrow’	<u>Turkish</u>
ilik
c.	<u>Heptanesian</u>
<i>σοδισφάτσιο</i>
soðisfatsio.NEU
‘satisfaction’	<u>Venetian</u>
sodisfazion.FEM
d.	<u>Griko</u>
fioro.NEU
‘flower’	<u>Italian/Salentino</u>
fiore.MASC

Concept association (Corbett 1991: 71; Clyne 2003: 147) may be a supplementary semantic criterion for gender assignment to [-human] loan nouns, according to which an existing synonymous noun in the recipient language may determine the gender value of a loan. Consider the following words from Heptanesian, where the gender of loans is regulated by that of native synonymous nouns:

(6)	<u>Heptanesian</u>	<u>Italian/Venetian</u>	<u>Modern Greek</u>
a.	<i>κάμπια</i>
kambia.FEM
‘change’	cambio.MASC	<i>αλλαγή</i>
alaji.FEM
b.	<i>αγιούντα</i>
ajunta.FEM
‘addition’	aggiunto.MASC	<i>προσθήκη</i>
prosθici.FEM
c.	<i>πιτόκα</i>
pitoka.FEM
‘louse’	pidocchio.MASC	<i>ψείρα</i>
psira.FEM

Phonology has also proven to play a key role in the integration of [-human] loan nouns and their gender assignment. It refers to a certain matching of the ending segments between the source nouns and those of the recipient language, which activates the form of inflection and gender of loans. Consider the following data:

(7)	<u>Standard Modern Greek</u>	<u>Italian/Venetian</u>	<u>Greek native noun</u>
a.	<i>αλεγρία</i>
aleyria.FEM
‘glee, cheerfulness’	a(l)legria.FEM	<i>χαρά</i>
xara.FEM
‘joy’
b.	<u>Heptanesian</u>	<u>Italian/Venetian</u>	<u>Greek native noun</u>
	<i>βέρνο</i>
verno.NEU
‘winter’	inverno.MASC	<i>βουνό</i>
vuno.NEU
‘mountain’

In (7), the Italo-Romance endings *-o* and *-a* coincide with the typical endings of native feminine and neuter nouns, respectively. Thus, the Italo-Romance *alegria* remains feminine in Greek, but the masculine noun *inverno* assumes the neuter value (see Ralli *et al.* 2015 and Makri 2016b, for more examples).

Furthermore, the presence of a –partly or fully– homophonous noun, but with a different meaning in Greek, may also determine the gender value allotted to a loanword, as illustrated in (8), with data from Heptanesian and Cretan:

- (8) a. Heptanesian
 ρούντωμα
 fudoma.NEU
 ‘roof bedrock’
- Italian/Venetian
 fondo.MASC
 ‘bottom’
- Standard Modern Greek
 ρούντωμα
 fudoma.NEU
 ‘flare-up’
- b. Cretan
 φόρα
 fora.FEM
 ‘exterior’
- Venetian
 fora.FEM
- Standard Modern Greek
 φόρα
 fora.FEM
 ‘run up, speed, impetus’

Crucially, in the absence of any semantic or phonological motivation, morphology assumes the role for providing the means for the accommodation of loan nouns, in that, sometimes the addition of an integrating element, that is, a derivational suffix can facilitate the integration process and assign a gender value (Melissaropoulou 2013, 2016; Makri *et al.* 2013), as illustrated by the following examples:

(9)	a. <u>Heptanesian</u>
γάλικο
galiko.NEU
‘turkey’	<u>Venetian</u>
galo.MASC	<u>Integrator</u>
-ικ(ο)
ik(o).NEU
	b. <u>Griko</u>
vardedd ^{hi} .NEU
‘pack-saddle’	<u>Salentino</u>
varda.FEM	<u>Integrator</u>
-edd ^{hi} .NEU
	c. <u>Aivaliot</u>
παρτσάδ(ι)
partsað(i).NEU
‘little piece’	<u>Turkish</u>
parça	<u>Integrator</u>
-άδι
-aði.NEU

In this article, the factors of semantics, phonology and morphology are tested on Canadian Greek. Our claim is that if there is any comparable accommodation of loan nouns for this system as well, then, it is confirmed that all Greek varieties follow the same path for integrating their loan nouns, irrespectively of the donor language.

5. Canadian Greek

As is the case of the other Greek varieties, and in accordance with the native morphological structures of nouns, consisting of stems and inflectional suffixes (Ralli 2005, 2013, 2015), an adopted English noun in Canadian Greek undergoes grammatical gender assignment, addition of an inflectional marker and classification to a specific inflection class, while for pronunciation purposes, a slight phonological modification may also occur. Consider the following examples, where loan nouns are classified into three categories according to their gender value and the [$\pm$ human] feature:

(10)	<u>Canadian Greek</u>	<u>English</u>
a.	Masculine [+human]	
	μπόσης	boss
	bosis	
	σέφης	chef
	sefis	
	μπασέρης	bus driver
	baseris	
	πολισμάνος	police man
	polismanos	
	λοντράς	laundryman
	londras	
	λοντζάς	lunch room owner
	lontzas	
b.	Masculine [-human]	
	μπλόκος	block
	blokos	
	ρολός	roll
	rolos	
(11)	<u>Canadian Greek</u>	<u>English</u>
a.	Feminine [+human]	
	οπερέτα	woman operator
	opereta	
	μποςίνα	female boss
	bosina	
b.	Feminine [-human]	
	μπάρα	bar
	bara	
	τζάρα	jar
	dzara	

	μαρκέτα	market
	marketa	
	μάπα	mop
	mapa	
	φρίτζα	fridge
	fritza	
(12)	<u>Canadian Greek</u>	<u>English</u>
	Neuter [-human]	
	κάρο	car
	karo	
	μπόξι	box
	boksi	
	μπάσι	bus
	basi	
	μπίλι	bill
	bili	
	φλόρι	floor
	flori	
	στέσιο	station
	stesio	
	βακέσιο	vacation
	vakesio	
	τελεβίζιο	television
	televizio	

The procedure to license the accommodation of English nouns by assigning gender, an inflectional marker and an inflection class corroborates the claim put forward by Thomason & Kaufman (1988: 37) and Repetti (2003, 2006), related to the manifest need for a morphological treatment of loan words in languages with rich morphology, and extends properly to the morphologically-abundant and stem-based Greek varieties, among which, Canadian Greek. That the native morphological properties prove to be particularly important in the integration of nouns is shown, among other things, by the fact that the speakers resort to the transfer of the whole word forms, but mold them as stems, which necessitate gender assignment and the presence of an inflectional marker. When the original word ends in a consonant, a vowel is added to them, before the attachment of an inflectional marker. The type of the vowel depends on two things: the grammatical gender and the inflection class assigned to the loan. If the word is assigned the neuter gender, the vowel can be either [o] (IC5) or [i] (IC6). For instance, in (10-12), *car* assumes the [o], while *box*, *bus*, *bill* and *floor* take the [i]. Accordingly, [a] is the vowel added to feminine nouns (IC3) and [o] (IC1) or [i] (IC2) to masculine ones. Thus, *bar*, *jar*, *market*, *mop* and *fridge* accept an [a], *block* and *roll* are added an [o], while *boss* and *chef* become *μπόση bossi*¹³, and *σέφη sefi*, respectively (-s being the inflectional

¹³ Although the English word *boss* ends in -os, like the native nouns of IC1, it is transformed into *bosis* because were the -os identified as the inflectional ending of IC1, only the consonant *b-* would have been left as the stem, something which contrasts the Greek stem patterns containing at least one syllable.

marker). Note that in Greek, the last position of nouns is morphologically salient, in that it flags membership to an inflection class. The most productive inflection classes of native Greek nouns are IC1, 2, 3, 5 and 6, respectively (see Table 2), and, in fact, these are also the inflection classes which accept the integrated loan nouns in Canadian Greek.

Interestingly, a Greek native derivational ending is sometimes added to the entire loan to add gender and a specific semantic value. For instance, the professional *-eri-* added to *bus* (*μπασέρης baseris* ‘bus driver’) ascribes the meaning of ‘bus driver’.

More analytically, with respect to grammatical gender assignment, our data confirm the fact that semantics are the triggering factor, with the [$\pm$ human] feature regulating a specific gender value in loans. As is the general rule in Greek (Ralli 2002, 2003), and already stated in section 4, [+human] nouns receive this value in alignment with biological sex, in that masculine is assigned to [+human] nouns denoting a male entity, while feminine is allotted to those denoting a female one.¹⁴ Consider the following data:

(13)	<u>Canadian Greek</u>	<u>English</u>
a.	<i>πολισμάνος</i> polismanos.MASC	police man
b.	<i>σέφης</i> sefis.MASC	chef
c.	<i>μπόσης</i> bosis.MASC	boss
d.	<i>οπερέτα</i> opereta.FEM	woman operator

In (13), [+human] masculine nouns classify according to two different inflection classes, IC1 (*πολισμάνος polismanos*) and IC2 (*σέφης sefis*, *μπόσης basis*). It is worth noting though that most Canadian [+human] masculine nouns show a preference for inflecting according to IC2, which, in Greek, contains nouns ending in *-is* and *-as*.¹⁵ Interestingly, the same tendency is also observed in Greek dialectal masculine loans:

(14)	a. <u>Pontic</u> <i>κολαγούζης</i> kolayuzis.MASC ‘driver’	<u>Turkish</u> kılavuz
	b. <u>Heptanesian</u> <i>ινφερμιέρης</i> infermieris.MASC ‘nurse.man’	<u>Italian</u> infermiere.MASC
	c. <u>Cretan</u> <i>δατσέρης</i> ðatseris.MASC ‘customs officer’	<u>Venetian</u> dazièr.MASC

¹⁴ See also Alvanoudi (2017: 14) for the same distinction in Australian Greek.

¹⁵ In Greek, IC2 masculine nouns ending in *-as* (e.g. *ταμίας tamias* ‘cashier’) are fewer than those in *-is*, and are usually reserved to masculine professional nouns, where *-a(s)* is a derivational suffix denoting profession (e.g. *σκεπής scepas* ‘roof man’ < *σκεπ(ή) scep(i)* ‘roof’ + *as*).

As for feminine nouns, receiving an *-a*, (13d), this preference is ascribable to the very productive *-a* feminine nouns of IC3¹⁶, which is vastly witnessed in Greek, as noted by Christofidou (2003) and Ralli (2005).

With respect to [+human] nouns denoting a profession, the application of an indirect integration strategy, with the help of a native derivational suffix, is often observed. This suffix is also responsible for providing the gender value to the noun, that is, masculine (15a-d) or feminine (15e), depending on the case. For an illustration, consider again the following examples:

(15)	<u>Canadian Greek</u>	<u>English</u>	<u>Integrator</u>
a.	μπαγκ-αδόρ-ος bang-ađor-os ¹⁷	banker	-ađor.MASC
b.	μπασ-έρη-ς bas-eri-s	bus driver	-eri.MASC
c.	λοντζ-ά-ς lontz-a-s	lunch room owner	-a.MASC
d.	λοντρ-ά-ς londr-a-s	laundryman	-a.MASC
e.	μποσ-ίνα-Ø bos-ina-Ø	woman boss	-ina.FEM

For male humans, we assume that Canadian Greek speakers replace the English morphemes expressing the agent who performs the action (e.g. the words *man*, *owner* or the derivational suffix *-er*) by the common Greek derivational suffixes *-ađor-* (15a), *-eri-* (15b), and *-a-* (15c,d), which are used for native professional nouns of masculine gender:

(16)	<u>Standard Modern Greek</u>	<u>Native nouns</u>
a.	τραπέζι-έρη-ς trapezi-eri-s 'waiter'	< τραπέζι trapezi.NEU 'table'
b.	γύψ-αδóρ-ος jips-ađor-os 'plasterboard technician'	< γύψος jipsos.MASC 'plaster'
c.	λεφτ-ά-ς left-a-s 'rich man, filthy rich'	< λεφτά lefta.NEU 'money'

As regards the female humans, they opt for the derivational suffix *-ina* (15e), which productively produces feminine nouns in Greek, out of masculine ones (Ralli 2005; Koutsoukos & Pavlaku 2009):

(17)	<u>Standard Modern Greek</u>	<u>Native nouns</u>
a.	δικαστ-ίνα-Ø ðikast-ina-Ø 'woman judge'	< δικαστή-ς ðikasti-s 'judge'

¹⁶ There are also feminine nouns ending in *-i* (e.g. *αυλή avli* 'yard'), but the majority of feminine nouns of IC3 end in *-a*.

¹⁷ *-os*, *-s*, and *-Ø* are the inflectional markers. See also Table 2.

b.	<i>γιατρ-ίνα-Ø</i>
jatr-ina-Ø
'woman doctor' | < | <i>γιατρ-ός</i>
jatr-os
'doctor' |
|----|--|---|--|

However, the presence of the derivational suffix is not compulsory, since there also professional nouns which are accommodated with solely the addition of a simple overt or non-overt inflectional ending, such as those in (18):

(18)	<u>Canadian Greek</u>	<u>English</u>
a.	<i>πολισμάν-ος</i>
polismanos	police man
b.	<i>οπερέτα-Ø</i>
opereta	woman operator

Turning now to [-human] nouns, we observe a general distribution of loanwords to all three gender values, as is the case with native Greek [-human] nouns (Ralli 2002, 2005), with a slight preference for the neuter one, neuter being the unmarked gender value for [-human] entities, as already stated in section 3. For clarity reasons, let us repeat part of the examples listed in (13):

(19)	<u>Canadian Greek</u>	<u>English</u>
a.	Masculine nouns	
	<i>μπλόκος</i>
blokos	block
	<i>ρολός</i>
rolas	roll
b.	Feminine nouns	
	<i>μάπα</i>
mapa	mop
	<i>μαρκέτα</i>
marketa	market
	<i>φρίτζα</i>
fritza	fridge
c.	Neuter nouns	
	<i>κάρο</i>
karo	car
	<i>φλώρα</i>
flori	floor
	<i>ρούμι</i>
rumi	room

Contrary to [+human] masculine nouns, the selection of grammatical gender for the [-human] ones seems to be ad hoc; moreover, their inflectional paradigm is predominantly that of the IC1, ending in -os in the citation form, contrary to that of [+human] masculine nouns, which show a preference for the paradigm of IC2. Again, the same strategy is also

attested in the loans of some dialects, as demonstrated by Melissaropoulou (2013) and Makri (2016b).¹⁸

(20)	Masculine -human nouns	
a.	<u>Cretan</u>
μπίκος
bikos.MASC
'mining tool'	<u>Venetian</u>
picca.FEM 'pole'
b.	<u>Heptanesian</u>
σαγιαδόρος
sajaðoros.MASC
'door bolt'	<u>Venetian</u>
sagiador.MASC
c.	<u>Cappadocian</u>
ασλάνος
aslanos.MASC
'lion'	<u>Turkish</u>
aslan

Masculine nouns among the [-human] loans are few though. The vast majority of them are assigned the neuter gender, being the default gender value, where no other clear motivation exists or prevails (Corbett 1991; Clyne 2003; Ralli *et al.* 2015):

(21)	<u>Canadian Greek</u>	<u>English</u>
a.	κρέντιτο
kredito.NEU	credit
b.	μπίλι
bili.NEU	bill
c.	κοκονότσι
kokonotsi.NEU	coconut
d.	μεσίνι
mesini.NEU	machine

Like masculine nouns, loan neuter ones belong to two different inflection classes; as already stated, they are attached a final *-o* and are assigned to IC5, but most of them receive a final *-i* and are assigned to IC6. Thus, Canadian Greek data corroborate Christofidou's (2003: 105) claim that consonant-ending inanimate loanwords are vastly turned into neuter nouns in Greek with the addition of an [i] vowel.

As shown in (19b), a number of [-human] nouns can also be feminine. In contrast with the masculine ones, where there is no particular reason for the determination of the gender value, the feminine gender seems to be due to a semantic criterion, which appeals to the existence of a synonymous feminine noun. For an illustration consider the examples in (22), where synonymous nouns in Modern Greek mold the form and assign gender to English loans:

(22)	<u>Canadian Greek</u>	<u>English</u>	<u>Standard Modern Greek</u>
a.	μπάνκα
banka.FEM	bank	τράπεζα
trapeza.FEM

¹⁸ Note, however, that the Modern Greek dialects do not behave evenly as far as their inflection is concerned. For instance, while *ασλάνος aslanos* belongs to IC1 in Cappadocian, it is inflected according to IC2 (*ασλάνης aslanis*) in Aivaliot and Pontic.

b.	<i>μάπα</i> mapa.FEM	mop	<i>σφουγγαρίστρα</i> sfugaristra.FEM
c.	<i>μαρκέτα</i> marketa.FEM	market	<i>αγορά</i> agora.FEM
d.	<i>σάινα</i> saina.FEM	sign	<i>πινακίδα</i> .FEM pinaciða.FEM

It is important to note that the same criterion is also at play in Australian Greek, as pointed out by Alvanoudi (2017: 8-10), who has identified some loanwords being assigned the same gender as the equivalent words in Standard Modern Greek:

(23)	<u>Australian Greek</u>	<u>English</u>	<u>Modern Greek</u>
a.	<i>φλάτι</i> flati.NEU	flat	<i>διαμέρισμα</i> ðiamerisma.NEU
b.	<i>γρίλα</i> grila.FEM	grill	<i>ψησταριά/σχάρα</i> psistarja/sxara.FEM

For the integration of [-human] feminine nouns, the role of phonology is also quite intriguing, since, sometimes, gender and inflection-class assignment can be motivated by the existence of a homophonous noun in the target language, most of the times with a different meaning, as depicted by the following examples:¹⁹

(24)	<u>Canadian Greek</u>	<u>English</u>	<u>Modern Greek</u>
a.	<i>φρίτζα</i> fritza.FEM	fridge	<i>φρίτζα</i> fritza.FEM 'banquette'
b.	<i>μπάρα</i> bara.FEM	bar	<i>μπάρα</i> bara.FEM 'barrier'
c.	<i>νότα</i> nota.FEM	note	<i>νότα</i> nota.FEM 'musical note'
d.	<i>οπερέτα</i> opereta.FEM	operator	<i>οπερέτα</i> opereta.FEM 'light opera'

Homophony is operative in neuter nouns, as well. For instance, *car* is adopted as *κάρο* *karo* in Canadian Greek because the word *κάρο* *karo* already existed in the native lexicon, although with the meaning of 'carriage, buckboard', and *steak* is turned into *στέκι* *steki*, probably because there is a homophonous *στέκι* *steki* 'hotspot, haunt':

(25)	<u>Canadian Greek</u>	<u>English</u>	<u>Modern Greek</u>
a.	<i>κάρο</i> karo.NEU	car	<i>κάρο</i> karo.NEU 'carriage, buckboard'

¹⁹ See also Clyne (2003: 147) on the role of phonology.

b.	<i>στέκι</i> steki.NEU	steak	<i>στέκι</i> steki.NEU 'hotspot, haunt'
----	---------------------------	-------	---

It is worth pointing out the application of the phonological factor into molding the form of English loans in *-ion* as IC5 neuter nouns in *-o*, that is, as nouns which have undergone a final *-n* deletion:

(26)	<u>Canadian Greek</u>	<u>English</u>
a.	<i>βακέσιο</i> vakesio.NEU	vacation
b.	<i>τελεβίζιο</i> televizio.NEU	television
c.	<i>πολιστέσιο</i> polistesio.NEU	police station

A word-final *-n* deletion is not unknown in the history of Greek. It has occurred during the late medieval period (Browning 1969), while a trace of it exists in a very formal style of language, mainly in the accusative case (see Table 2). Therefore, we are tempted to assume that Canadian Greek speakers subconsciously match English [-human] nouns in *-ion* with native neuter nouns in *-o(n)*, before resorting to *-n* deletion and assigning them membership to IC5.

Finally, as mentioned in section 3, a number of loans in Standard Modern Greek remain uninflected and have entered the language as such. Crucially, most of them appear with the same unaltered form in Canadian Greek as well, as the following examples depict:

(27)	<u>Canadian Greek</u>	<u>English</u>
a.	<i>κέτσοπ</i> ketsop	ketchup
b.	<i>φούτμπολ</i> futbol	football
c.	<i>πάρτι</i> parti	party

A possible explanation for the existence of these uninflected nouns could be the fact that they had already been inserted in Greek as such, that is, as kinds of international terms, prior to the speakers' immigration to Canada. It should be stressed though that, contrary to actual speakers in Greece, where other international items, like *κέικ* *keik* 'cake' and *γκαράζ* *garaz* 'garage' remain uninflected, there is a tendency among immigrants to assign them a neuter gender –as argued above [-human] nouns are predominantly neuter, unless other factors intervene– as well as inflection according to the most productively used IC6 paradigm:

(28)	<u>Canadian Greek</u>	<u>Standard Modern Greek</u>	<u>English</u>
a.	<i>κέκι</i> keki.NEU	<i>κέικ</i> keik	cake
b.	<i>γκαράζι</i> garazi.NEU	<i>γκαράζ</i> garaz	garage

Therefore, Canadian Greeks may also diverge from speakers in Greece, sometimes showing a greater consistence to Greek morphological rules.

6. Conclusions

In this article, we investigated noun borrowing in a language-contact situation involving Greek as recipient and English as donor in Canada. First, we have demonstrated that it is possible for the lexicon of a language (in this case, the fusional Greek) to be enriched by a linguistic system of distinct typology (i.e. the analytical English), provided that certain conditions are met. More specifically, the English noun loans are subject to complete integration into the Greek nominal system if they are reanalyzed as stems, are assigned grammatical gender, and receive inflection according to the native inflection rules. Their adjustment brings to the forefront an unequivocal preference for the most productively used inflection classes in Greek, jointly with the choice of specific values of grammatical gender.

Second, we have shown that the Canadian Greek data confirm that there is a comparable accommodation of loan nouns for all Greek varieties, since they all follow the same paths for integrating their loan nouns, irrespectively of the donor language. In accordance with previous work on loan integration in Modern Greek dialectal varieties, the principal grammatical factors dictating loan-noun integration are of semantic, phonological and morphological nature. Concerning the semantic factors at play, the [+human] feature is the key factor, with the obligatory alignment of masculine gender with nouns denoting male entities and feminine gender with nouns denoting female ones. Concept association may be a criterion for semantically-based gender assignment to [-human] nouns, while default neuter gender is attested when no other factors operate. Phonology intervenes in cases of homophonous words on the one hand, and of analogy to the recipient-language ending segment, on the other. More importantly, the morphology factor is in effect, since the loanwords need an adjustment of their form, most often with the addition of a vowel in order to become a stem and be assigned gender and inflection class.

Third, indirect insertion is also employed for loan accommodation in case that some loan nouns require an integrator, drawn from the range of Greek derivational suffixes, which is responsible for their gender and basic meaning.

In spite of contact with the analytic, thus morphologically simpler English, the data prove that Canadian Greek does not undergo a gender-value shrinkage and an inflectional simplification. In other words, the aspects of inflection and gender of Greek do not seem to become subject to an English influence or deteriorate in spite of the *First Language Attrition* phenomenon, which is the gradual decline in native language proficiency among migrants (Köpke & Schmid 2004), at least as far as first-generation Greek immigrants are concerned.

It is important to stress that the nominal system of Canadian Greek bears corroborating evidence to Ralli's (2012a,b) proposal that the accommodation of loan nouns in a language is not only the product of extra-linguistic factors (e.g., degree of bilingualism and/or heavy contact) but follows specific language-internal constraints of Greek of morphological, semantic and phonological nature, which are at work throughout the process. However, investigation of second-generation immigrants may alter the picture.

Acknowledgements

This paper is the product of a research conducted within the project “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (2016-2018). The authors would like to acknowledge the substantial financial contribution of the *Stavros Niarchos Foundation*, sponsor of the project, as well as the contribution of the three Canadian teams which conducted the collection of material, led by Tassos Anastassiadis (McGill University), Sakis Gekas (York University) and Panayiotis Pappas (Simon Fraser University).

A preliminary version of the article has been presented at the workshop *The interaction between borrowing and word formation* (Convenors Pius ten Hacken and Renáta Panocová) of the 50th *International Conference of Societas Linguistica Europaea*, held in Zurich in September 2017. We wish to thank the organizers and the participants of the workshop for their most constructive comments. A slightly different version of the article will appear in the collective volume *Borrowing and Word Formation*, published by Edinburgh University Press and edited by Pius ten Hacken and Renáta Panocová.

References

- Aikhenvald, A. 2000. *Classifiers: a typology of noun categorization devices*. Oxford: Oxford University Press.
- Aikhenvald, A. 2006. Grammars in contact: a cross-linguistic perspective. In A. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (eds.), *Grammars in contact. a crosslinguistic typology*. Oxford: Oxford University Press, 1-66.
- Alvanoudi, A. 2017. Language contact, borrowing and code switching: A case study of Australian Greek. *Journal of Greek Linguistics*: 1-42.
- Anastassiadis-Symeonidis, A. 1994. *Νεολογικός δανεισμός της Νεοελληνικής* [Neological borrowing in Modern Greek]. Thessaloniki.
- Anastassiadis-Symeonidis, A. & D. Chila-Markopoulou. 2003. Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις στο γένος της ελληνικής: μια θεωρητική πρόταση [Synchronic and diachronic tendencies in gender of Greek: a theoretical proposal]. In A. Anastassiadis-Symeonidis, A. Ralli & D. Chila-Markopoulou (eds.), *Θέματα νεοελληνικής γραμματικής: το γένος* [Modern Greek grammar issues: gender]. Athens: Patakis, 13-56.
- Appel, R. & P. Muysken. 1987. *Language contact and bilingualism*. London: Edward Arnold.
- Aravossitas, T. 2016. The hidden schools: mapping Greek heritage language education in Canada. PhD Thesis, University of Toronto.
- Aronoff, M. 1997. Gender agreement as morphology. In G. Booij, A. Ralli & S. Scalise (eds.), *Online Proceedings of the First Mediterranean Conference of Morphology*. Patras: University of Patras, 7-18.
- Baran, D. 2017. *Language in immigrant America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Browning, R. 1969. *Medieval and Modern Greek*. London: Hutchinson and Co. Ltd.
- Christophidou, A. 2003. Γένος και Κλίση στην Ελληνική. Μια Φυσική Προσέγγιση [Gender and Inflection in Greek. A Natural Approach]. In A. Anastassiadis-Symeonidis, A. Ralli & D. Chila-Markopoulou (eds.), *Θέματα νεοελληνικής γραμματικής: το γένος* [Modern Greek Grammar issues: gender]. Athens: Patakis, 100-131.
- Clyne, M. 2003. *Dynamics of language contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Constantinides, S. 1983. *Les Grecs du Québec*. Montreal: O Metoikos-Le Métèque.
- Corbett, G. 1991. *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dressler, W. U. 1997. On productivity and potentiality in inflectional morphology. *Classnet Working Papers* 7: 3-22.
- Haugen, E. 1950. The analysis of linguistic borrowing. *Language* 26: 210-331.
- Hickey, R. 2010. *The handbook of language contact*. Malden, Oxford, Chichester: Wiley-Blackwell.

- Hock, H. H. & B. D. Joseph. 2009. Lexical Borrowing. In H. H. Hock & B. D. Joseph (eds.), *Language History, Language Change, and Language Relationship: An Introduction to Historical and Comparative Linguistics* (2nd ed.). Berlin: Mouton de Gruyter, 241-278.
- Ibrahim, M. H. 1973. *Grammatical gender: its origin and development*. The Hague: Mouton.
- Köpke, B. & M. S. Schmid. 2004. First language attrition: The next phase. In M. S. Schmid, B. Köpke, M. Keijzer & L. Weilemar (eds.), *First language attrition: interdisciplinary perspectives on methodological issues*. Amsterdam: John Benjamins, 1-43.
- Koutsoukos, N. & M. Pavlaku. 2009. A construction morphology account of agent nouns in Modern Greek. *Patras Working Papers in Linguistics* 1: 106-126.
- Makri, V. 2016a. Language contact at the service of endogenous forces: A case study of neuterisation in Heptanesian. In A. Ralli (ed.), *Contact morphology in Modern Greek Dialects*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 109-144.
- Makri, V. 2016b. Language contact substantiating the realization of gender in Heptanesian, Grekanico and Cretan. In A. Ralli, N. Koutsoukos & S. Bompolas (eds.), *Proceedings of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory 6*. Patras: University of Patras, 113-124.
- Makri, V. 2017. Gender assignment to Romance loans in Katoitaliótika: a case study of contact morphology. In T. Georgakopoulos, T.-S. Pavlidou, M. Pechlivanos, A. Alexiadou, J. Androutsopoulos, A. Kalokairinos, S. Skopeteas & K. Stathi (eds.), *Proceedings of the ICGL12 (12th International Conference on Greek Linguistics)*, Vol. 2. Berlin: CEMOG, Freie Universität, 659-674.
- Makri, V., Koutsoukos, N. & M. Andreou. 2013. Δανεισμός ονομάτων και απόδοση γένους στις Επτανησιακές Διαλέκτους [Borrowing of nouns and gender assignment in Heptanesian varieties]. *Working Papers in Linguistics* 3: 58-72.
- Maniakas, T. 1983. Sociolinguistic features of Modern Greek spoken in Montreal. Master thesis, McGill University.
- Maniakas, T. 1991. The ethnolinguistic reality of Montreal Greeks. PhD Thesis, University of Montreal.
- Matras, Y. 2009. *Language contact: Cambridge textbooks in linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Melissaropoulou, D. 2013. Lexical borrowing bearing witness to the notions of gender and inflection class: a case study on two contact induced systems of Greek. *Open Journal of Modern Linguistics* 3(4): 367-377.
- Melissaropoulou, D. 2016. Loanwords integration as evidence for the realization of gender and inflection class: Greek in Asia Minor. In A. Ralli (ed.), *Contact morphology in Modern Greek Dialects*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 145-178.
- Montrul, S. 2008. *Incomplete Acquisition in Bilingualism: Re-examining the Age Factor*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Myers-Scotton, C. 2002. *Contact Linguistics: Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes*. Oxford: Oxford University Press.
- Myers-Scotton, C. 2008. *Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism*. Australia: Blackwell Publishing.
- Poplack, S. 1980. Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en español: toward a typology of code-switching. *Linguistics* 18(7): 581-618.
- Poplack, S., Sankoff, D. & C. Miller. 1988. The social correlates and lexical processes of lexical borrowing and assimilation. *Linguistics* 26: 47-104.
- Poplack, S., Wheeler, S. & A. Westwood. 1990. Distinguishing language contact phenomena: Evidence from Finnish-English Bilingualism. In R. Jacobson (ed.), *Codeswitching as a Worldwide Phenomenon*. New York: Peter Lang Publishing, 185-218.
- Ralli, A. 2000. A feature-based analysis of Greek nominal inflection. *Γλωσσολογία/Glossologia* 11-12: 201-227.
- Ralli, A. 2002. The role of morphology in gender determination: evidence from Modern Greek. *Linguistics* 40(3): 519-551.

- Ralli, A. 2003. Ο καθορισμός του γραμματικού γένους στα ουσιαστικά της Νέας Ελληνικής [Gender assignment in Modern Greek nouns]. In A. Anastassiadis-Symeonidis, A. Ralli & D. Chila-Markopoulou (eds.), *Θέματα νεοελληνικής γραμματικής: το γένος* [Modern Greek grammar issues: gender]. Athens: Patakis, 57-99.
- Ralli, A. 2005. *Μορφολογία* [Morphology]. Athens: Patakis.
- Ralli, A. 2012a. Verbal loanblends in Italiot and Heptanesian: a case study of contact morphology. *Italia Dialectale: Rivista di Dialettologia Italiana* 73: 111-132.
- Ralli, A. 2012b. Morphology in language contact: verbal loanblend formation in Asia Minor Greek (Aivaliot). *Language Typology and Universals (STUF)* 12: 185-201.
- Ralli, A. 2013. Greek. *Revue Belge de Philologie et d'Histoire* 90: 939-966.
- Ralli, A. 2015. Modern Greek Word Formation. In P. Müller, I. Ohnheiser, S. Olsen & F. Rainer (eds.), *A Handbook of Word Formation*. Article no 172. Berlin: Mouton de Gruyter, 3138-3156.
- Ralli, A. 2016. Strategies and Patterns of Loan verb Integration in Modern Greek Varieties. In A. Ralli (ed.), *Contact Morphology in Modern Greek Dialects*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 73-108.
- Ralli, A., Gkiouleka, M. & V. Makri. 2015. Gender and inflection class in loan nouns integration. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics - Special issue: A Festschrift for Pavol Štekauer* 12(3): 422-459.
- Ralli, A., Pappas, P. & S. Tsolakidis. 2018. Όψεις του Παρατατικού στη Νέα Ελληνική των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά [Aspects of the imperfect tense in the Greek language of Greek immigrants in Canada]. Oral presentation at the *International Meeting of Greek Linguistics* (Thessaloniki, April 19-21, 2018).
- Repetti, L. 2003. Come i sostantivi inglesi diventano italiani: la morfologia e la fonologia dei prestiti. In S. Calimani (ed.), *Italiano e inglese a confronto*. Firenze: Franco Cesati, 31-42.
- Repetti, L. 2006. The emergence of marked structures in the integration of loans in Italian. In R. S. Ges & D. Arteaga (eds.), *Historical Romance Linguistics: Retrospective and Perspectives*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 209-239.
- Sankoff, D., Poplack, S. & S. Vanniarajan. 1990. The case of the nonce loan in Tamil. *Language Variation and Change* 2(1): 71-101.
- Sankoff, G. 2001. Linguistic Outcomes of Language Contact. In P. Trudgill, J. K. Chambers & N. Schilling-Estes (eds.), *Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Basil Blackwell, 638-668.
- Thomason, S. 2001. *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Thomason, S. G. & T. Kaufman. 1988. *Language contact, creolization and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.
- Thornton, A.-M. 2001. Some reflections on gender and inflectional class assignment in Italian. In C. Schaner-Wolles, J. Rennison & F. Neubarth (eds.), *Naturally! Linguistic studies in honour of Wolfgang Ulrich Dressler presented on the occasion of his 60th birthday*. Torino: Rosenberg and Sellier, 479-487.
- Wichmann, S. & J. Wohlgemuth. 2008. Loan verbs in a typological perspective. In T. Stolz, D. Bakker & R. S. Palomo (eds.), *Aspects of language contact: New theoretical, methodological and empirical findings with special focus on Romancisation processes*. Berlin: Mouton de Gruyter, 89-121.
- Winford, D. 2002. *An introduction to contact linguistics*. Oxford: Blackwell.
- Winford, D. 2010. Contact and borrowing. In R. Hickey (ed.), *The handbook of language contact*. Malden/Oxford: Wiley-Blackwell, 170-187.
- Wohlgemuth, J. 2009. *A typology of verbal borrowings*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

**Ἀνακοίνωση τοῦ Ἀντιπροσώπου
τῶν Ἑλλήνων Γονέων στὴ Συμβουλευτικὴ
Ἐπιτροπὴ Γλῶσσῶν Πολιτιστικῆς
Κληρονομίᾳς τοῦ Συμβουλίου Παιδείας
τοῦ Τορόντο κ. Νίκου Μανιμανάκη**

Τὸ Συμβούλιο Παιδείας τοῦ Τορόντο πιστεύει ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Προγράμματος Γλῶσσας Πολιτιστικῆς Κληρονομίᾳς μέσα στὴν Κανονικὴ Σχολικὴ Μέρα, συμβάλλει θετικά στὴν ψυχολογικὴ, κοινωνικὴ καὶ ἀκαδημαϊκὴ ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ.

Γιὰ νὰ προσφερθεῖ ὁμοῦς τὸ Πρόγραμμα αὐτὸ ἀπὸ ἓνα σχολεῖο, πρέπει νὰ ψηφίσουν τουλάχιστον 51% τῶν γονέων τοῦ σχολείου αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ Προγράμματος.

Σύντομα οἱ Ἕλληνες γονεῖς τῶν σχολείων Brock, Sherley, Pauline καὶ Wilkinson θὰ ψηφίσουν ἂν θέλουν ἢ ὄχι νὰ διδάσκονται τὰ Ἑλληνικά μέσα στὸ κανονικὸ σχολικὸ ὥραριο.

Ἐπιβάλλεται οἱ Ἕλληνες γονεῖς τῶν σχολείων αὐτῶν νὰ συμμετάσχουν στὶς συνεδριάσεις ποὺ γίνονται στὰ σχολεῖα αὐτά γι' αὐτὸ τὸ θέμα, καὶ νὰ ψηφίσουν ὅλοι ΝΑΙ.

Γονεῖς τοῦ σχολείου Wilkinson μέ τυχόν ἀπορίες παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸν πρόεδρο τῆς Ἐποπτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Προγράμματος Ἑλληνικῆς Γλῶσσας κ. Mike Γαλιάτσο 465-7237.

Μέσα ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ ἀνακοίνωση στὸν Τύπο, εἶναι πρόδηλη ἡ ἀγωνία τῶν Συμβούλων στὴν παραίνεση τῶν γονέων νὰ εγγράψουν τὰ παιδιά τους στὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο, οὔτε ὥστε νὰ σχηματιστοῦν τάξεις Ἑλληνικῶν Μαθημάτων.

Εἰκόνα ἀπὸ Μουρατίδη, Μ. Κ. 2016. *Ὅσα δὲν ἐσβησε ὁ Χρόνος...*

Τορόντο: Ἑλληνικὴ Κοινότητα Τορόντο, σελ. 355.

(Image from Mouratidis, M. 2016. *Osa den esvise o chronos...* [What time has not erased...].

Toronto: Hellenic Community of Toronto, p. 355).

Distribution and use of the unaccented augment in Canadian Greek¹

Angela Ralli*, Panayiotis Pappas** & Simeon Tsolakidis*
*University of Patras**, *Simon Fraser University***

Abstract

This paper investigates the realization of the unaccented *syllabic augment* (SA) in the speech of Greeks who emigrated to Canada from 1945 to 1975. The dataset was constructed from recorded interviews with 131 speakers from Calgary, Edmonton, Toronto, Vancouver, Victoria, Regina and Montreal as part of the *ImmiGrec project* (<https://immigrec.com/en>). The participants are bi-dialectal speakers of both *Standard Modern Greek* (SMG) and a dialect variety of Modern Greek, and they represent not only regions where SA seems to be retained (for example, Crete) but also regions where it is thought to have disappeared (for example, Northern Greece). Our data reflect the variability that has characterized this phenomenon, since the initial observation of Triantaphyllidis (1936) that SA was not obligatory in the vernacular of his era. We found that the unaccented SA is still present in areas where it would be expected according to the relevant literature (e.g. Chios, Crete, Ionian Islands, parts of the Peloponnese), but with some indications of retreat. In contrast, speakers who come from areas where the unaccented SA is not retained (e.g. regions of Northern Greece and Lesbos), sometimes use it in their speech. We suggest that there are two possible reasons for this: the prestige that Peloponnesian has over other dialects, because of its great similarity with SMG, and the effect of the new social networks into which the participants were integrated in their new communities in Canada.

Keywords: unaccented syllabic augment, dialect contact, immigrant speech, Canada.

1. The verbal augment in the history of the Greek language and its dialects

In Classical Greek, the verbal augment (either temporal or syllabic) was an obligatory inflectional prefix, attached to the verbal stem for the realization of the past feature. The verbal augment was classified as either syllabic or temporal. The syllabic augment was ordinarily an /e-/, as in (1):

(1)	a.	' <i>luō</i> (present) 'I unbind'	→	' <i>e-luon</i> (imperf. past) 'I was unbinding'
				' <i>e-lusa</i> (perf. past) 'I unbound'
	b.	<i>boē</i> 'thō (present) 'I help'	→	<i>e-bo</i> 'ēthoun (imperf. past) 'I was helping'
				<i>e-bo</i> 'ēthēsa (perf. past) 'I helped'

The temporal augment, on the other hand, occurred with verbs beginning with a vowel. In this case, the augment appeared in the form of initial vowel lengthening (Chantraine 1961), as in (2):

¹ The present paper will be included in the proceedings of the 8th *Modern Greek Dialects and Linguistic Theory Conference* (Gjirkastër, 4-6/10/2018).

- (2) a. *e'θelō* (present) 'I want' → *'ē-θelon* (imperf. past) 'I wanted'
 ē- 'θelēsa (perf. past) 'I wanted'
 b. *o'mnuō* (present) 'I swear' → *ō- 'mnuon* (imperf. past) 'I was swearing'
 ō-mosa (perf. past) 'I swore'

The temporal augment had already fallen out of usage by Hellenistic Greek, because of its variable form and the loss of the relevant notion of lengthening by sound change. However, it is worth noting that some forms augmented with *i-* (<*ē-* or *ei-* or *ēi-*²>) were transmitted to Medieval and Modern Greek on the basis of frequency, for example:

- (3) a. *'iθela* 'I wanted'
 b. *'ipa* 'I said'

Other forms arose through analogical levelling in Medieval Greek (Horrocks 2010), for example:

- (4) *'leyo* (present) 'I say' → *'i-leya* (imperf. past) 'I was saying'
 instead of *'e-leya* after *'ipa* (perf. past, 'I said')

Some of these still appear in SMG, for example:

- (5) a. *'θelō* (present) 'I want' → *'i-θela* (imperf. past) 'I wanted'
 b. *'ksero* (present) 'I know' → *'i-ksera* (imperf. & perf. past) 'I knew'

or in *Modern Greek dialects* (MGD), for example:

- (6) a. Lesbian *'leyu* 'I say' - *'ipa* 'I said' → *'ileya* 'I used to say'
 (Kretschmer 1905; Ralli in prep.)
 b. Peloponnesian *'ferno* 'I bring' → *'iferna* 'I was bringing'
 'ifera 'I brought'
 (Pantelidis 2001, pers. comm.)

Crucially, for certain MGD verbs the augment */i-/* was generalized as the basic form of the syllabic augment. This holds for the areas of Aenus (Eastern Thrace), Lesbos, Ikaria, Dodecanese, Smyrna as well as for some parts of Crete, Chios and Cyclades (Santorini, Ios, Tinos, Syros) (Hatzidakis 1892, 1905; Contossopoulos 2001). Moreover, in some cases, like the old syllabic augment */e-/*, the appearance of which is in many instances related to stress, */i-/* appears only when stressed, for example in the Eastern and Central Crete (Pangalos 1955; Contossopoulos 2001) or in North-Eastern and Southern Chios (Pernot 1946):

- (7) a. Eastern and Central Cretan
 a'leθo (present) 'I grind' → *'ileθa* (imperf. past) 'I was grinding'
 e'leθame (imperf. past) 'we were grinding'

² For the development of the pronunciation of Ancient Greek diphthongs and long vowels and their shortening in Hellenistic Greek, see Petrounias (2007) and Horrocks (2010).

b. Southern Chiot

'*ɣrafo* (Present) 'I write' → '*ɣrapsa* (perf. past) 'I wrote'
e '*ɣrapsame* (perf. past) 'we wrote'

In other cases, /*e-*/ and /*i-*/ coexist, like in certain areas of Central Crete (Pangalos 1955), and occasionally in the Cyclades (Contossopoulos 2001):

(8) Eastern and Central Cretan

'*troɣo* (Present) 'I eat' → *e* '*fayame* & *i* '*fayame* (perf. past) 'we ate'

The syllabic augment /*e-*/, fared better in terms of retention. In SMG, it is retained when accented, due to a general phonological process, which deleted unaccented initial vowels (Horrocks 2010; Manolessou & Ralli 2015):

(9) '*lino* (present) 'I unbind' → '*e-lina* (imperf. past) 'I was unbinding'
'*liname* (imperf. past) 'we were unbinding'
'*e-lisa* (perf. past) 'I unbound'
'*lisame* (perf. past) 'we unbound'

As a result of this process, the SA lost its clear morphemic status and became a morpho-phonological formative, whose only function is to receive stress, when there is a left-hand stress shift outside the confines of the word (Babinotis 1972; Kaisse 1982). According to Ralli (1988, 2005), this stress shift is caused by the phonological properties of past tense inflectional endings.³ Furthermore, the distinction between the syllabic and the temporal augment has been neutralized, and the latter is treated similarly to the former. Thus, we find '*i-ksera* ('I knew') but '*kserame* ('we knew'), and so we will refer to both as the syllabic augment.

The motivation for this study stems from the observation that the SMG pattern is not observed in several dialects (Papadopoulos 1926; Triantaphyllidis 1936). The SA is obligatorily present in the dialects of Cyprus, Smyrna, Pontus, Chios, Cyclades, some parts of Lesbos and the Peloponnese, Crete and the Ionian Islands (Kretschmer 1905; Tzitzilis 2016; Ralli in prep.):

(10) a. Cypriot

'*ɣrafomen* (present) 'I write' → *e-* '*ɣrafamen* (imperf. past) 'we were writing'
(Menardos 1925)

b. Smyrniot

pe '*θeno* (present) 'I die' → *i-pe* '*θana* (perf. past) 'I died'
(Liosis 2016)

c. Pontic

'*kloskome* (present) 'to return' → *e-* '*kloskumane* (imperf. past) 'I was returning'
(Revithiadou & Spyropoulos 2009)

³ But see Drachman (2003) and Spyropoulos and Revithiadou (2009) for a somehow different treatment, within the generative framework. More particularly, Drachman (2003) proposes that the augment in Modern Greek is only one of the potential past tense exponents, stress shift and ending being the others. On the other hand, Spyropoulos and Revithiadou (2009) claim that /*e-*/ is the surface manifestation of a segmentally empty prefix, which bears lexically-encoded accentual properties, and it stands in allomorphic relation with a set of other exponents of the Past.

- d. Chiot
'pero (present) 'I take' → *e-'pira* (perf. past) 'I took'
(Pernot 1946)
loya 'rjazi (present) 'he counts' → *i-lo 'yarjaze* (imperf.) 'he was counting'
(Contossopoulos 2001)
- e. Naxiot
'xanome (present) 'I get lost' → *e-'xanumu* (imperf. past) 'I was getting lost'
(Oikonomidis 1952)
yli 'tono (present) 'I get away' → *i-'ylitosa* (perf. past) 'I got away'
(Koukoules 1923)
- f. Peloponnesian
fi 'lo (present) 'I kiss' → *e-'filiya* (imperf. past) 'I was kissing'
'kserete (present) 'you know' → *i-'kserate* (imperf. & perf. past) 'you knew'
(Pantelidis 2001, pers. comm.)
- g. Cretan
'sirnome (present) 'we drag' → *e-'sirname* (imperf. past) 'we were dragging'
'troyme (present) 'we eat' → *e-'fayame* or *i-'fayame* (perf. past) 'we ate'
(Pangalos 1955)
- h. Corfiot
'kaθome (present) 'I sit' → *e-ka 'θomuna* (imperf. past) 'I was sitting'
(Avloniti 2008)
- i. Patmian
je 'mizo (present) 'I fill' → *i-'jemisa* (perf. past) 'I filled'
(Papadopoulou 2005)
- j. Lesbian
'δlevyu (present) 'I work' → *i-'δulivya* (imperf. past) 'I was working'
(Kretschmer 1905; Ralli in prep.)

For these cases, Ralli (2005) has argued that SA has morphological status, and that it is the first part of a discontinuous morpheme, the second member of which is the past tense ending.

2. Methodology

This study was conducted as part of the *ImmiGrec project* (2017-2018; <https://immigrec.com/en>), funded by the *Stavros Niarchos Foundation*. The project aims at understanding the Greek communities established across Canada, by studying them from a historical, political, sociological, anthropological and linguistic perspective. As for the linguistic objectives, the project plans to examine the dialectal variation among the Greeks living in Canada, issues concerning contact between these dialects, but also more generally issues of language contact between Greek and the host languages of English and French. Most of our participants left Greece for economic and political reasons. The second world war and the Greek civil war that followed it (1946-1949) devastated the countryside, and many left in order to avoid persecution for their political beliefs (Mitrofanis 2003). For this reason, most have only primary education, while a few have completed high school.

The research question guiding our study is: “What patterns of usage of the *unaccented* syllabic augment do we find in the speech of Greek Canadians from different dialect regions?” In order to answer this, we constructed a dataset from the interviews of 131

participants from 8 of the 15 dialect regions of Greece identified by Trudgill (2008): Central, Northern, Southern, Southeastern, Eastern, and the three Cycladic varieties (Northern, Western, and Central). The interviews took place in 2017 and 2018, and they were based on a questionnaire (cf. Appendix of this article), which was structured on three axes: Greek origins, settlement in Canada, integration in the Canadian society. During the interviews, deviations were permitted if the participants desired to do so.

3. Results

Below we present some representative examples of utterances displaying the presence or absence of unaccented syllabic augment (11), as well as the temporal augment (12) (underlined forms). In most examples, the variation can be found in the same speaker. Alternations of the same verbal form are also frequent:

- (11) a. Heptanesian (A.D., Cephalonia-Vancouver)
e'δuleva sto 'feri, stin cefalo'ja. pi'jename 'patra-cefalo'ja- 'patra – sto 'ajios je 'rasimos 'δuleva
 I was working on the ferry, on Cephalonia, we were going Patra-Cephalonia-Patra – on the St. Gerasimus I was working.
- b. Peloponnesian (H.K., Arcadia-Edmonton)
e'yo 'idi 'ixa mja i'δea ap a'fta, 'to ksera 'prin, a'plos 'ekana mja epive'veosi 'otan 'piya e'ci, ce e'piya
 I already had some idea about these matters, I had known it from before. I just confirmed it when I went there. So I went.
- c. Modern Athenian (I.K., Athens-Edmonton)
'δuleve, 'δuleve. 'para po'li e'δuleve
 He worked, he worked. He worked very hard!
- d. Northern dialects
- i. (N.P. Karditsa-Vancouver)
'efiya 'otan 'imuna, e'fiyame 'dio fo'res, 'otan 'fiyame, 'otan 'imuna tri'on xro'non 'piyame sto xo'rjo tu pa'tera mu
 I left when I... we left twice, when we left, when I was 3 years old we went to my father's village.
- ii. (K.P. Kavala-Toronto)
e'yo 'pijena 'eksi 'mines e'ci ce 'eksi 'mines e'δo [...] 'emena, ce peri'sotero o 'loyos pu e'pijena stin e'laða 'itane ja'ti ci'tusa ti ma'ma mu
 I went there for 6 months there and six months here [...] I stayed, and the biggest reason I went to Greece was because I looked after my mother.
- iii. (K.K. Evritania-Vancouver)
'evyala to ji'mnasio ce me'ta bar'karisa sto embori'ko nafti'ko, e'pira to 'diploma tu anθipopli'arxu, ksanabar'karisa, 'pira to 'diploma tu ipopli'arxu
 I finished high school and then I shipped off with the merchant marines. I got my diploma as a second lieutenant, I shipped off again, I got the diploma as a captain's mate.

iv. Sporades (A.T. Skopelos-Vancouver)

ton 'ide ce ton e'valane se 'kapço karo 'tsaki ce ton e'ferane 'mesa sto estia 'torio ce 'kaname 'oti 'eprepe na 'kanume

He saw him and they put him in a wheelchair and they brought him into the restaurant and we did everything we could do.

v. Lesbos (M.G. Lesbos-Montreal)

eci 'ynorisa ti... e'yno'risame ti 'lila, ton 'jani ce ti jor'jia, 'kati 'alus 'elines.

There I met, we met Lila, John, and Georgia, and some other Greeks.

e. Cretan (D. G.-K., Chania-Vancouver)

'istera to 'maθane 'oti epa 'remine to aero 'plano, e 'maθane, o pa 'terās mu ido 'piise tin ete 'ria

Later, they learned that the airplane remained on the ground. They learned it, my father notified the company.

f. Chiot (G.V., Chios-Montreal)

evo 'iθisa po 'li 'kosmo e 'do 'pera... ce po 'li a 'koma mu 'lene efxari 'sto pu tus vo 'iθisa 'totes ce 'vrikane mpa du 'la

I helped a lot of people here... and many still thank me, because I helped them then, and they found work.

g. Dodecanesian (B.K., Karpathos-Montreal)

'otan epa 'ndreftika, parusi 'astika sto imi 'gresion. tus 'leo "pa 'ndreftika ce 'θelo na 'mino eδo 'pera 'tora"

When I got married, I presented myself to the Immigration Office. I say to them: "I am married and I want to stay here now."

h. Cypriot (N.C., Cyprus-Vancouver)

stis 'vasis e 'dulepsa is tin lefko 'sian... me 'ta sti leme 'so. me 'ta to γra 'fion tis 'pu tan stin 'polin 'mesan 'eklisen, 'pijen stin episko 'pin

On the [military] bases I worked in Nicosia... then in Limassol, then her office which was in the town closed, it moved to Episkopi.

(12) Examples with augment (i-)

a. Peloponnesian

i. (T.K., Helis-Vancouver)

ar 'yotera i 'θelisan arce 'ti si 'naðelfi na metakini 'θume a 'po e 'ci ce na 'pame e 'ci akri 'vos pu 'ine 'simera i me 'yali elini 'ci ci 'notita tu van 'kuver

Later several colleagues wanted to move from there and go to the place where the big Greek community is in Vancouver.

ii. (I.P., Arcadia-Regina)

'otan 'kaname e 'do to 'xol stin ekli 'sia, e 'ci i 'ferame ce er 'xomastun e 'do. den parapi 'jename

When we made the hall in the church, we brought it there and came here. We did not go too often.

b. Chiot (M.B., Chios-Toronto)

ti 'defteri 'mera pu 'irθame, mas 'pire ce mas 'pije sxo 'lio na mas 'yrapsi. 'piyame sto sxo 'lio ce den i 'kserame 'tipota

The second day we were here, he took us and he went with us to the school to enrol us, we went to school and we did not know anything.

- c. Cretan (D. G.-K., Chania-Vancouver)
'otan 'irθame edo'pera 'istera, den i'kserame, den i'kserame, den i'kserame, 'ute 'anθropo den i'kserame
 When we came here afterwards, we did not know, we did not know a single person.
- d. Heptanesian (D.A., Cephalonia-Vancouver)
'pu 'itan o ni'kolas ce i 'popi den i'kserame. 'pu 'itan o 'ajelos den i'kserame. a'fta ta 'maθame to penindae'fta, ar'γotera, 'xroŋa ar'γotera
 Where were Nicholas and Popi, we did not know, where was Angelo we did not know. This we learned in 57, later, years later.
- e. Thessalian (C.S., Larissa-Vancouver)
'mono stin 'larisa 'ixa 'pai mŋa fo'ra. to sxo'lio mas 'pije sto iðrayo'jio na 'ðume ta ne'ra 'pos kseki'nane. 'tipota den i'kserame
 Only in Larisa had I been once. The school took us to the water reservoir, so we could see where the water begins. We did not know anything.

What is interesting not only in the examples above but throughout our data is that there is variation in terms of the usage of unaccented SA (with various degrees). There are speakers who come from an area, where the unaccented SA is expected, but use forms without it (e.g. 11b), but there are also speakers from areas where the unaccented SA is not expected and, yet, tend to use it (e.g. 11d). This can be seen in Figure 1, where the map on the left depicts the expected presence or absence of the unaccented SA. Areas in red are regions where it should be absent, areas in green are regions where it should always be present, and the yellow areas are those for which the pattern is variable. The map on the right depicts our findings. First notice that there is no area in green, because there are no speakers that always use the unaccented SA. At most, there is variable usage, even for speakers from the Southern dialect region (cf. Crete). Areas in orange (e.g. Rhodes or Lesbos), are ones in which some speakers have a variable pattern, while others never use the unaccented SA. Overall, the maps show that the speakers are in a process of general convergence with respect to this dialect feature. It is not simply the case that non-standard speakers are converging to the standard, but even speakers from standard areas (e.g. Athens) are using the non-standard variant.

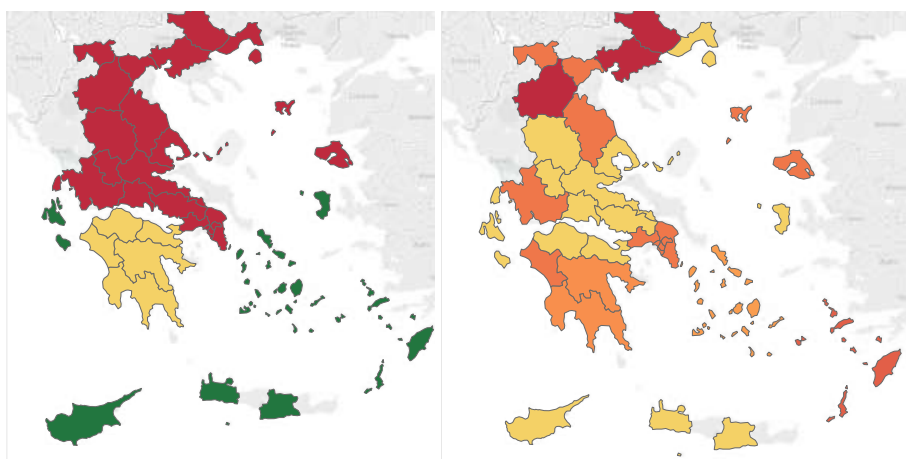

Figure 1: Expected (right) vs. actual (left) use of the unaccented SA among first-generation Greek-Canadians. Red indicates categorical absence of the feature, green categorical presence, while yellow and orange degrees of variability.

4. Discussion and further research

The most promising approach for understanding this pattern, would be an analysis using variationist methodology (Labov 1963, 2006), and theoretically grounded in the findings of studies in koineization (cf. Siegel 1993; Bubenik 1993; Kerswill & Williams 2000; Elmentaler 2005; Trudgill 2008; Bekker 2013; Cerruti & Regis 2014). To achieve this, we would need to analyze data from many more speakers, because, as is typical with morphological phenomena, the number of tokens per participant is low. However, these preliminary results can be tentatively understood in the light of other findings within the *ImmiGrec* project.

The recorded interviews clearly show that, although the influence of SMG is not negligible in the speech of our participants, the greater tendency is for them to employ features that belong either to their native dialectal variety of MG, or to a vernacular form of *Common Modern Greek* (CMG). According to most scholars of Greek (cf. Triantaphyllidis 1936; Mirambel 1937; Horrocks 2010, among others), this vernacular CMG was a variety of Modern Greek already spoken by the majority of the Greek population at the first half of the 20th century, that is, before the standardization of SMG and its teaching in the post-war Greek education. CMG had received very little influence from Katharevousa (the archaizing official variety of Greece until 1975), and was differentiated from region to region, where the spoken varieties were increasingly becoming assimilated to it. Crucially, it was characterized by variation, or the parallel use of several morphological features, something which is a common characteristic of koinés, (cf. Bubenik 1993; Siegel 1993; Trudgill 2008). A typical example of this variation is the mixture of different verbal forms, such as the one we see in the case of the unaccented SA. Since all of our participants are born after 1920, it is reasonable to assume that they have not lived in a purely mono-dialectal context before leaving Greece, and that most of them used a form of CMG before their departure for Canada. We suggest then that they brought this form of the vernacular with them to Canada, and continued to use it after their settlement in the new country.

Furthermore, our investigation of the imperfect tense endings in *-ay-* and *-us-*, (Tsolakidis *et al.* in this volume), as well as the exploration of English noun and verb borrowings in Canadian Greek (Ralli *et al.* to appear, see also Ralli *et al.* in this volume) have provided evidence that the original speech of Greek immigrants in Canada, both dialectal (that is, the linguistic variety of their native place) and non-dialectal (that is, that of CMG which was carried from Greece), has been affected by mainly two factors: a) the influence of SMG due to frequent visits to Greece, where SMG prevails, and b) the increased exposure to mainstream Greek content through technology (satellite TV, the Internet) in Canada in the last decades.

Despite these pressures, the dialectal pattern with respect to unaccented SA persists, since there is no speaker coming from an area with compulsory unaccented SA who entirely avoids it, and some speakers even use the *i-* form (e.g. *ifera*), which is strictly dialectal (i.e. it cannot pass as CMG). Moreover, we see that the dialectal pattern is also used by speakers from areas that follow the standard. For instance, speakers from Lesbos occasionally use an unaccented SA of the *e-* form, something which is unknown in both the Lesbian MGD and in the CMG spoken in Lesbos.

The extension of the variable pattern to other dialectal groups may be due to the fact that the Peloponnesian variety, which is the basis for SMG and thus enjoys elevated prestige, shows a variable pattern itself, namely both the presence and the absence of unaccented SA can be found. Since in many communities in Canada, Greeks from the Peloponnese are in the majority, immigrants from other Greek areas have begun adopting their pattern of speech. Trudgill (2001) argues that the members of small, stable tightly-knit societies are likely to share more linguistic information than members of larger, more dynamic and loosely-knit communities. In the case of the sociolinguistic situation of our participants, it is likely that Greek immigrants coming from different dialectal regions adopted more variable patterns in order to downplay their differences, and emphasize their common bonds. In this context, the simultaneous use of verbal forms with and without unaccented SA, even by the same speaker and/or even in the same sequence of sentences, was and is still something acceptable. We have found a similar pattern for the parallel use of the imperfect tense endings in *-ay-* and *-us-*, in Tsolakidis *et al.* (in this volume).

Britain and Trudgill (2005) have shown how the rapid increase in the population of the city of Norwich during the 19th century has resulted in the formation of a new dialect, through the accommodation of the mutually intelligible varieties of speakers who immigrated from the rural areas around the city. In a similar sense, it is possible that upon the establishment of Greek communities in Canada, a Canadian-Greek Koiné began to develop, influenced by but essentially independent from SMG and CMG. Some other indications for the existence of this Koiné can be found in Tsolakidis *et al.* (in this volume) and Ralli *et al.* (in this volume).

As mentioned above, in order to test this hypothesis, it is necessary to examine in detail a much wider sample of our participants, in order to include immigrants from as many communities in Canada and dialectal regions in Greece. The expanded dataset will allow us to investigate further issues, which are structural in nature, such as:

- (i) Which are the verbs showing the use of unaccented SA? In other words, are there any specific verbs which can carry it, or it is a feature characterizing all verbs?
- (ii) Is there any correlation between the presence of unaccented SA and the verbal endings? For instance, we have observed that imperfect forms in *-us-* carrying an unaccented *e-* are extremely rare.
- (iii) What is the function of the *e-* (or *i-*) in Canadian Greek? Is it an inflectional prefix or a stress carrier?
- (iv) Maniakas (1991, 2016) observes that English is much more prominent in the Greek of second-generation immigrants, which raises the question of how much it affects the speech of first-generation Greeks.

Acknowledgements

This article is the product of a research conducted within the project “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (2016-2018). The authors would like to acknowledge the substantial financial contribution of the *Stavros Niarchos Foundation*, sponsor of the project. Moreover, the authors would like to thank their research partners Tassos Anastassiadis (McGill) and Sakis Gekas (York) for allowing them to use data of the material that has been collected in Montreal and Toronto by the local research teams.

References

- Avloniti, S.-Z. 2008. A morphological study of the verbal system of the dialect of Corfu. Master thesis, University of Patras [in Greek].
- Babiniotis, G. 1972. *The verb of the Greek language*. Athens: University of Athens [in Greek].
- Bekker, I. 2013. The formation of South African English. *English Today* 29(1): 3-9.
- Britain, D. & P. Trudgill. 2005. New dialect formation and contact-induced reallocation. *International Journal of English Studies* 5: 183-209.
- Bubenik, V. 1993. Dialect contact and koineization: the case of Hellenistic Greek. *International Journal of the Sociology of Language* 99: 9-23.
- Cerruti, M. & R. Regis. 2014. Standardization patterns and dialect/standard convergence: a Northwestern Italian perspective. *Language in Society* 43(1): 83-111.
- Chantraine, P. 1961. *Morphologie historique du grec*. Paris: Klincksieck.
- Contossopoulos, N. 2001. *Dialects and varieties of Modern Greek*. Athens: Grigoris [in Greek].
- Drachman, G. 2003. Concord in syntax and morphology. In G. Booij, J. DeCesaris, A. Ralli & S. Scalise (eds.), *Topics in morphology: Selected papers from the 3rd International Mediterranean Morphology Meeting*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 149-164.
- Elmentaler, M. 2005. The role of cross-regional language contact in the genesis of regional colloquial varieties. *Zeitschrift für Deutsche Philologie* 124(3): 395-415.
- Hatzidakis, G. N. 1892. *Einleitung in die neugriechische grammatik*. Leipzig: Breitkopf & Hartel.
- Hatzidakis, G. N. 1905. *Medieval and Modern Greek*, Vol. 1, Athens: Sakellarios.
- Horrocks, G. 2010. *Greek*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Kaisse, H. 1982. On the preservation of stress in Modern Greek. *Linguistics* 20: 59-82.
- Kerswill, P. & A. Williams. 2000. Creating a New Town Koine: children and language change in Milton Keynes. *Language in Society* 29(1): 65-115.
- Kretschmer, P. 1905. *Neugriechische Dialektstudien I. Der heutige lesbische Dialekt*. Wien: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- Koukoules, F. 1923. On the dialect of Kythnos. *Lexikographikon Archion tis Mesis ke Neas Ellinikis* 6: 271-325 [in Greek].
- Labov, W. 1963. The social motivation of a sound change. *Word* 19: 273-309.
- Labov, W. 2006. *The social stratification of New York English* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Liosis, N. 2016. Cosmopolitan or local? The dialects of the Smyrna region. In A. Ralli, N. Koutsoukos & S. Bompolas (eds.), *Proceedings of the 6th Modern Greek Dialects and Linguistic Theory Meeting*. Patras: University of Patras, 102-113.
- Maniakas, T. 1991. The ethnolinguistic reality of Montreal Greeks. PhD thesis, University of Montreal.
- Maniakas, T. 2016. The Greek dialect in Montreal and its characteristics. *Studies in Greek Linguistics* 36: 231-238 [in Greek].
- Manolessou, I. & A. Ralli. 2015. From Ancient Greek to Modern Greek. In P. Müller, I. Ohnheiser, S. Olsen & F. Rainer (eds.), *Word-formation*. Berlin: de Gruyter, 2041-2060.
- Menardos, S. 1925. A grammar of Cypriot dialect. Part C: verbs. *Athena* 37: 35-79 [in Greek].
- Mirambel, A. 1937. Les états de langue dans la Grèce actuelle. In *Conférences de l'Institut de Linguistique de l'Université de Paris* 5. Paris: Université de Paris, 19-53.
- Mitrofanis, G. 2003. Political prisoners. Post-civil war state, dictatorship. In V. Panagiotopoulos (ed.), *A history of modern Greeks*, Vol. 9. Athens: Ellinika Grammata, 121-134.
- Oikonomidis, D. 1952. On the dialect of Aperathos, Naxos. *Athena* 56: 216-273 [in Greek].
- Pantelidis, N. 2001. Peloponnesian dialect speech and Common Modern Greek. *Studies in Greek Language* 21: 550-561.
- Pangalos, G. 1955. *On the dialect of Crete*. Athens [in Greek].
- Papadopoulos, A. 1926. *A grammar of Modern Greek Northern idioms*. Athens: Sakellarios [in Greek].
- Papadopoulou, M. 2005. The dialect of Patmos. *Lexikographikon Archion* 25: 169-200 [in Greek].

- Pernot, H. 1946. *Études de linguistique néo-hellénique II. Morphologie des parlers de Chio*. Paris: Société d'Édition "Les belles lettres".
- Petrounias, E. 2007. Development in pronunciation during the Hellenistic period. In A.-F. Christidis (ed.), *A history of Ancient Greek: from its beginning to Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 599-609.
- Ralli, A. 1988. *Eléments de la morphologie du Grec Moderne: la structure du verbe*. Ph.D.thesis, University of Montreal.
- Ralli, A. 2005. *Morphology*. Athens: Patakis [in Greek].
- Ralli, A. in prep. *The dialect of Aivali and the neighbouring Lesbos*.
- Ralli, A., Makri, V. & V. Mouchtouri. to appear. Examining the integration of borrowed nouns in immigrant speech: the case of Canadian-Greek. In P. ten Hacken & R. Panocová (eds), *Word formation in language contact*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Revithiadou, A. & V. Spyropoulos. 2009. *The Pontic dialect of Ofis: research and linguistic record based on the diachrony and synchrony of the dialect*. Athens: Latsis Foundation.
- Siegel, J. 1993. Introduction: controversies in the study of Koines and koineization. *International Journal of the Sociology of Language* 99: 5-8.
- Spyropoulos, V. & A. Revithiadou. 2009. The morphology of past in Greek. *Studies in Greek Linguistics* 29: 108-122.
- Triantaphyllidis, M. 1936. Greek augment, its disorder and the distinction of the homophone verb forms. *Glotta* 25: 238-248 [in Greek].
- Trudgill, P. 2001. Greek dialects: linguistic and social typology. In A. Ralli, B. D. Joseph & M. Janse (eds.), *Proceedings of the 1st International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory* (Patras, 12-14/10/2000). Patras: University of Patras, 263-272.
- Trudgill, P. 2008. Colonial dialect contact in the history of European languages: on the irrelevance of identity to new-dialect formation. *Language in Society* 37(2): 241-54.
- Tzitzilis, C. 2016. The formation of Common Modern Greek. *Studies in Greek Linguistics* 36: 425-449 [in Greek].

Appendix: the *ImmiGrec* questionnaire

1. What is your name?
2. When were you born?
3. Which is your birthplace/ the Greek city/town or village you come from?
4. Where did you grow up?
5. When did you immigrate to Canada?
6. What made you immigrate to Canada? Had you discussed your decision with anyone?
- 6^a. What did you know about Canada before moving here?
- 6^b. Was there any family member/ community member, who had already immigrated to Canada?
- 6^c. Did anyone help you? Was anyone waiting for you in Canada?
- 6^d. Did you bring anything with you?
7. Can you tell us the details of your trip and your first impressions?
8. In which city did you first settle?
9. Please, could you describe the place you lived in, when you first came in Canada? In which neighborhood did you live?
10. What was your first employment in Canada ? How did you find your first employment? Could you tell me more about it.
11. What types of work have you done since?
12. With whom did you mostly hang out when you arrived? And today?
13. How was your relationship with Canadian society in general? And with other immigrants? Has that changed over time? Give us an example.
14. Did you face any difficulties at the beginning? Which ones? How did you deal with them?
15. Tell me about your marriage. How did you meet your wife/husband?

16. Did you keep any aspects of your life from your place of origin?
17. Did you speak English or French before coming to Canada?
18. How did you learn English or French? Did you go to school in Canada to learn English or French?
19. Has learning English (or French) helped you? If yes, how and why?
20. Do you speak Greek in Canada? Do you write Greek while in Canada? For what purposes? With whom? When? In which circumstances?
21. Do you speak the Greek of your birthplace in Canada? With whom? In which contexts/circumstances?
22. Do you think you may have forgotten your Greek after living in Canada for so many years?
23. Do you think that the Greek you speak now is (any) different from the Greek you spoke when you arrived at Canada? If so, in what ways?
24. Would you like to speak more often Greek? In which occasions and why?
25. Which school did your children attend? Why?
- 25^a. (If they went to Greek school) Did they like going to greek school?
26. Did they learn Greek? Do they speak Greek now?
27. How important is the maintenance of Greek language to you? Do you consider knowing Greek an asset or an obstacle to your adjustment to Canadian culture/society?
28. How do you spend your free time?
29. Do you participate in any activities of the Greek community? Which one(s)? Why?
30. Could you narrate an incident that made a strong impression and you still remember from your life in Canada?
31. How often do you visit Greece?
32. How do your compatriots treat you?
33. How many times (if any) did it come to your mind to go back to Greece?
34. If this is the case, what has prevented you from going back to Greece?
Do you feel more Greek or Canadian?

Constructing the Hybrid Identity of the “Stranger”: The Case of Greek Immigrants in Canada¹

Rania Karachaliou*, Villy Tsakona**, Argiris Archakis* & Angela Ralli*
*University of Patras**, *National and Kapodistrian University of Athens***

Abstract

The aim of our study is to examine the multiple ways Greek immigrants position themselves in terms of cultural identity. Recent approaches to immigrants’ cultural identities tend to employ the concept of *transnationalism* to account for their hybridity and fluidity. Here, we intend to show that Georg Simmel’s ([1908] 1971) notion of the *stranger* is also relevant to the analysis and interpretation of such transnational identities. In this context, and drawing on positioning theory (Davies & Harré 1990), we argue that our informants mainly construct hybrid “stranger” identities as both Greeks and Canadians or as feeling Greek but not when in Greece. Our data consists of 15 semi-structured interviews exploring the immigrant experiences of Greeks who migrated to Canada from the mid-1940s until the late 1970s. The analysis focuses on a) the discursive means the informants employ to construct the hybrid identity of the “stranger”, and b) the specific purposes they fulfill. It appears that hybrid self-positionings are achieved via the use of a) the disclaimer ‘*I am/feel Greek but...*’, b) metaphors, c) small stories, and d) repair mechanisms. We also argue that, via constructing “stranger” identities, the immigrants of our data claim Greekness, on the one hand, and legitimize themselves as Canadian citizens on the other, while also distancing themselves from the Greeks living in Greece and the respective negative stereotypes.

Keywords: immigrants, transnationalism, stranger, positioning, hybridity.

1. Introduction

“In reality, immigrants resemble trees: their branches look towards the land they left from, while their roots snuggle deeper and deeper into the land they arrived at”.
(Kapllani 2006: 150)

Recent approaches to immigrants’ cultural identities tend to employ the concept of *transnationalism* to account for their hybridity and fluidity, given that immigrants portray themselves as individuals with affiliations to (at least) two cultural communities: the community they originate in and the host one. However, such hybrid identities are not a recent phenomenon and have attracted scholarly interest for quite some time. Thus, we intend to show that Georg Simmel’s ([1908] 1971, [1908] 2009) notion of the *stranger* is most relevant to the analysis and interpretation of such identities.

Our data consists of 15 semi-structured interviews exploring the immigrant experiences of Greeks who migrated to Canada from the mid-1940s until the late 1970s. Our analysis focuses on the hybrid self-positionings which try to strike a balance between the Greek and the Canadian identity, and which are particularly common in our data. More specifically, we examine a) the discursive means the informants employ to construct the hybrid identity of the “stranger”, and b) the specific purposes they fulfill. We argue

¹ This article was first published in *Tertium Linguistic Journal* 3(1) (2018): 127-152.

that, via constructing such identities, the immigrants of our data claim Greekness, on the one hand, and legitimize themselves as Canadian citizens on the other, while also distancing themselves from the Greeks living in Greece and the respective negative stereotypes.

So, in section 2 we present the theoretical background of our study which involves the phenomenon of transnationalism and its relation to the identity of the “stranger”. In section 3, we discuss *positioning* as our main analytical tool for exploring transnational/“stranger” identities as well as the specific discursive resources to be focused upon later on. Then, we describe the Canadian context concerning immigration (section 4) and move on to the data presentation (section 5) and the data analysis (section 6). The analysis intends to bring to the surface informants’ repertoire for constructing hybrid “stranger” identities as well as their hesitant positionings towards such identities. Our discussion is rounded up in section 7 including the conclusions and some limitations of our study.

2. Transnationalism and the identity of the “stranger”

Among the central characteristics of the emergent post-modern world are the processes of globalization, massive migration, and cross-cultural interactions. In this context, the discussion about language and human mobility has come to the forefront of sociolinguistic research (see, among others, Rampton 2008; Blommaert 2010; Pennycook & Otsuji 2015; Canagarajah 2017). The constant flows of people, products, ideas, and discourses have resulted in the coexistence of people from diverse cultural and linguistic backgrounds and, thus, to the transformation of socio-political structures. Blommaert (2010: 5) aptly observes that

“the movement of people across space is [...] never a move across empty spaces. The spaces are always someone’s space, and they are filled with norms, expectations, conceptions of what counts as proper and normal (indexical) language use and what does not count as such”.

(Blommaert 2010: 5)

Given the above, one of the topics which has attracted considerable scholarly attention is *transnationalism* (Basch *et al.* 1994; Vertovec 2004, 2009; Duff 2015). Transnationalism has been defined as “the processes by which immigrants forge and sustain simultaneous multi-stranded social relations that link together their societies of origin and settlement” (Basch *et al.* 1994: 5). In other words, immigrants are no longer seen as uprooted people who strive to assimilate in an inhospitable foreign environment, but as social agents who dynamically create transnational networks across host and home countries, shaping new cartographies of space and identity (De Fina 2016: 164-165; see also Smith & Guarnizo 1998; Faist 2000). In this sense, transnationalism challenges the dominant ideologies of the modern nation-state, which is based on, and promotes, homogeneity, stability, and the principle of ‘one language-one nation’.

Over the last few decades, the discursive practices people employ to shape and negotiate their identities as members of transnational communities have become the focus of sociolinguistic research ascribing to the social constructionist paradigm. According to this paradigm, identities are not static and unchangeable properties of the self; their

production, reproduction, transformation, and dismantling is achieved via discourse (Wodak *et al.* 1999: 3-4; see also Sarbin & Kitsuse 1994: 2, 8; Antaki & Widdicombe 1998; De Fina *et al.* 2006; Archakis & Tsakona 2012).

In this context, the notion of *hybridity* is frequently adopted to describe identity processes among deterritorialized people (De Fina 2016: 168). Hybridity emerges from the fact that transnational individuals may present themselves, and build their identities, as belonging either inside or outside certain spaces, in the center or in the periphery, in a blurred space which challenges traditional boundaries, or, as Bhabha (1994) would put it, in a “third space”, where “the meaning and symbols of culture have no primordial unity or fixity; that even the same signs can be appropriated, translated, rehistoricized and read anew” (Bhabha 1994: 37). As a consequence, members of transnational communities may loose and eventually lose their sense of attachment to a physical territory. This means that linguocultural homogenization and homogeneity constitute unattainable goals as people redefine and mix linguistic and cultural resources and identities.

Despite the strong interconnection between hybridity, transnationalism, and post-modern mobility as part of globalization processes, hybridity is not at all a recent phenomenon and has attracted scholarly attention for quite some time now. Among others, the sociologist Georg Simmel ([1908] 1971, [1908] 2009) attempts to account for such hybrid identities by proposing the *sociological form of the “stranger”* ([1908] 1971: 143). His account of the “stranger”, not unlike the modern accounts of transnationalism, is based on what he calls the *locality principle* or *membership by place* (Simmel [1908] 2009: 606), namely the classification of individuals on the basis of spatial delimitations. The “stranger” moves across spatial boundaries, but is not in constant movement:

“The stranger will thus not be considered here in the usual sense of the term, as the wanderer who comes today and goes tomorrow, but rather as the man who comes today and stays tomorrow – the potential wanderer, so to speak, who, although he has gone no further, has not quite got over the freedom of coming and going. He is fixed within a certain spatial circle –or within a group whose boundaries are analogous to spatial boundaries- but his position within it is fundamentally affected by the fact that he does not belong in it initially and that he brings qualities into it that are not, and cannot be, indigenous to it”.

(Simmel [1908] 1971: 143)

In other words, even though contemporary approaches to transnationalism and mobility suggest that individuals are in a permanent state of movement across linguocultural and socio-political boundaries, Simmel’s account refers to individuals who move from one place to another but at some point they settle down and become “strangers” in a place where they are

“no owner[s] of land – land not only in the physical sense but also metaphorically as a vital substance which is fixed, if not in space, then at least in an ideal position within the social environment”.

(Simmel [1908] 1971: 144)

It should be noted here that, after our informants left Greece, they have settled in Canada where they have lived ever since then. Thus, they conform more to Simmel’s ([1908]

1971, [1908] 2009) account of the “stranger” than to recent sociolinguistic accounts of transnational mobile individuals who are often perceived as constantly on the move.

In Simmel’s view, the “stranger” becomes a member of the host community or group, thus being “near and far *at the same time*” ([1908] 1971: 148, emphasis in the original). This duality grants him/her with

“a distinctly ‘objective’ attitude, an attitude that does not signify mere detachment and nonparticipation, but is a distinct structure composed of remoteness and nearness, indifference and involvement”.

(Simmel [1908] 1971: 145)

That is to say, such “objectivity” does not mean lack of interest or participation but, on the contrary, it entails a positive kind of participation allowing the “stranger” to understand, evaluate, and act without being bound by the same commitments and prejudices that may affect, or be imposed on, local people (Simmel [1908] 1971: 145-146). To use more recent terminology, the “stranger” may adopt a more *critical* perspective on things and be considered an “especially *perceptive* member of society” (De Korne *et al.* 2007: 296, [our emphasis]), as s/he strives to strike a balance between the two cultures. As De Korne *et al.* (2007: 290) suggest,

“the main characteristics of being bicultural in their experience include *heightened self-awareness and understanding of difference*, and a potential for *critical* objective perspective on their environment”.

(De Korne *et al.* 2007: 290, our emphasis)

It is exactly this combination of detachment and attachment, confrontation and membership, indifference and involvement, remoteness and nearness that we find appealing and useful for the purposes of the present study. Such a combination is, in our view, most compatible with, and complementary to, more recent approaches emphasizing the hybridity of the identities constructed by transnational individuals (see also De Korne *et al.* 2007). In addition, even though Simmel’s conceptualization mostly refers to the “stranger’s” attitudes towards the host community, here we will demonstrate that this combination of nearness and remoteness may involve both the host community and the community of origin. Thus, we will try to show the “near-paradoxical balance that is inherent to bicultural identity” (De Korne *et al.* 2007: 295).

In the next section, in order to discuss the discursive means through which speakers build their hybrid identities as “strangers”, we will draw on Davies and Harré’s (1990) notion of *positioning* and trace the specific discursive forms positioning may take in the data under scrutiny.

3. Positioning and its discursive means

The complex character of transnational identities has become a fertile area of research, which we will approach through the concept of *positioning* put forward by scholars such as Davies and Harré (1990), Harré and van Langenhove (1991, 1999), and Deppermann (2013). Positioning concerns attitudes, evaluations, and points of view emerging through linguistic and interactional resources:

“Once having taken up a particular position as one’s own, a person inevitably sees the world from the vantage point of that position and in terms of the particular *images, metaphors, story lines* and *concepts* which are made relevant within the particular discursive practice in which they are positioned”.

(Davies & Harré 1990: 46, our emphasis)

Since positioning is interactionally negotiated (Harré & van Langenhove 1999: 2-4), individuals may employ various, even contradictory, subject positions as well as question and resist other-positionings (Malhi *et al.* 2009). In this sense, positioning seems most suitable for analyzing ambiguous identities, such as the “stranger’s” one, as defined by Simmel ([1908] 1971, [1908] 2009; see section 2).

Positioning may involve a variety of discursive means. In the data under scrutiny, the following ones are commonly attested:

- (i) The disclaimer *I am/feel Greek but...*: Studies on positioning have shown that individuals may employ three kinds of discourses in order to position themselves in terms of cultural identities: a) the discourse of “being”, which concerns self-definition regarding demographical characteristics, such as place of birth; b) the discourse of “doing”, which concerns typical practices of the culture, such as speaking a language; and c) the discourse of “feeling”, which comprises internal and private beliefs and feelings of belonging to a certain group (Verkuyten & deWolf 2002; Malhi *et al.* 2009; van Bochove *et al.* 2015). In our analysis, we mostly concentrate on discourses of “being” and “feeling”, as the discourse of “doing” is less often attested in our data. More specifically, our informants project a specific cultural identification for themselves, which they partly mitigate via a *but* sentence.²
- (ii) Metaphors: As Demjén and Semino (2016) point out, metaphor “involves the perception of similarities or correspondences between unlike entities and processes, so that we can see, experience, think and communicate about one thing in terms of another”. In this sense, metaphors are not merely figures of speech embellishing discourse, but shape the ways we make sense of our experiences and hence act (see also Lakoff & Johnson 1980; Kövecses 2005).
- (iii) Small stories: Storytelling as an everyday practice constitutes a fertile locus where interlocutors construct identities (Bamberg 1997; Georgakopoulou 1997, 2007; De Fina & Georgakopoulou 2011; Archakis & Tsakona 2012). We are particularly interested in small stories characterized by small length and fluidity and referring to future or hypothetical events, to shared/known events, to recent or ongoing events, etc. (Georgakopoulou 2007). Small stories underscore the “multiplicity, fragmentation, context-specificity and performativity of our communication practices” (Georgakopoulou 2015: 257).
- (iv) Repair mechanisms: Within Conversation Analysis, repair refers to processes available to the speaker through which they deal with troubles in speaking, hearing or understanding what is being said (Schegloff *et al.* 1977). Such difficulties are framed with pauses, cuttings, prolongation of sounds (see also

² For hybrid identities built via similar disclaimers, see van Dijk (1992), Archakis (2014, 2018), Archakis and Tsakona (2016, 2018).

Schegloff *et al.* 1977: 367). The same function may be fulfilled by evaluative phrases, such as the phrase *this is difficult to answer...*, which is attested in the data examined here. This phrase shows individuals' hesitation or reluctance to reply and/or position themselves in a straightforward manner and hence may function as a preface to hybrid identities. Problems and difficulties emerging in talk are usually resolved through *reformulation*, namely a process of textual re-interpretation via which speakers re-elaborate a fragment of previous discourse and present it in a different way (Cuenca & Bach 2007: 149; Karachaliou & Archakis 2015).

All these discursive strategies bring to the surface our informants' efforts to construct hybrid identities oscillating between Greekness and Canadian-ness and combining elements of both cultures. They appear to exhibit difficulty and/or reluctance to position themselves as individuals with unicultural/monocultural identities, even though they participate in a context where such identities could be more or less expected, namely in interviews conducted by Greek researchers in the Greek language (see section 5 and the limitations of the study in section 6). It appears that resorting to the hybrid "stranger" identity helps them to justify their tendency to refrain from a monocultural Greek or Canadian identity.

In the following section, we offer an account of the social and historical context where such hybrid Greek-Canadian identities emerge(d).

4. Canada as a host country for Greek immigrants

Before WWII, the Greeks of Canada were estimated about 12,000 (Constantinidis 2004). In the post-WWII era, the political, social and economic upheaval in Greece (including the occupation of Greece by the Axis Powers, 1941-1945, and the Greek Civil War, 1946-1949) led many Greeks to immigration, which reached its peak between the 1950s and the 1970s. Since the Canadian economy was rapidly growing and needed labor in the post-war period, Canadian immigration policies "became more flexible and allowed the invitation and sponsorship of family members [of immigrants already settled in Canada] and other relatives" (Kalogeropoulou 2015: 16-20). As a result, more than 110,000 Greeks migrated to Canada.³

The majority of Greek immigrants came from rural and semi-urban areas, were unskilled and illiterate, and dreamt of returning to their homeland in the future (Gavaki 2003: 63; Constantinidis 2004). Most of the first immigrants settled in Montreal and Toronto, while communities were also created in Ottawa, Quebec City, Halifax, Edmonton, and Vancouver (Chimbos 1999; see also Tamis & Gavaki 2002; Aravossitas 2016). In order to maintain their bonds with their country of origin, Greek immigrants participated in family gatherings, celebrations, and attended Greek Orthodox churches and schools, which gradually led to the formation of Greek communities.

While Canada is officially a bilingual country, its cultural mosaic comprises over 50 indigenous languages and many immigrant languages (Patrick 2010). Canada's language policy strongly supports linguistic diversity via laws such as the *Official Languages Act* of 1969 (which recognized French and English as official Canadian languages) and the

³ In 1967 alone, the number rose to 10,650, as many fled Greece to avoid the political turmoil of the Greek military junta (1967-1974).

Multiculturalism Policy of 1971 (which allows immigrants to preserve their own cultures and languages). Multiculturalism in Canada can be best formulated in the following terms:

“immigrants should integrate both culturally and linguistically into Canada (for example by acquiring Canadian cultural practices and learning to speak English or French well), but they should not have to give up their own cultural practices and languages in order to do so”.

(Liebscher & Dailey-O’Cain 2013: 7)

It therefore seems that the socio-political conditions in post-war Canada favored the maintenance of immigrants’ heritage languages and cultures to a certain extent, since immigrants were simultaneously expected to assimilate (at least partly) to the local cultures and languages so as to become integrated to Canadian society. It is in this context that the Greek immigrants examined here developed ambiguous and hybrid identities as Greek “strangers” in Canada.

5. The data of the study

As already mentioned, this study is part of a large-scale research project which explores the immigrant experiences of Greeks who migrated to Canada from the mid-1940s until the late 1970s. For the purposes of the project, semi-structured interviews were conducted, involving three domains of interest: a) the origin of the informant and their migration journey, b) their arrival and settlement, and c) their integration. Since we are interested in the construction and negotiation of transnational identities, we place emphasis on the discursive practices our informants employ while answering the question “Do you feel (more) Greek and/or Canadian?” pertaining to the integration process (see (c) above).

The data collected consists of more than 100 interviews. The interviewees migrated to Canada during the period 1956-1974. At the time of their migration, their age ranged from 12 to 29 years old. When the recordings took place, the interviewees were 55-85 years old. Their years of residency in Canada varied from 40 to 60 years. The interviews were conducted in different cities such as Vancouver, Victoria, Edmonton, Montreal and Toronto. The subcorpus examined here includes 15 interviews; eleven informants were male and four female. The present discussion will focus on the construction of hybrid “stranger” identities, as these concern the majority of our data (10 out of 15 interviews).

6. Data analysis

Most of our informants chose to position themselves through hybrid identities allowing them to portray themselves as “strangers” in Simmel’s ([1908] 1971) conceptualization of the term, in the present case as both Greeks and Canadians or as feeling Greek but not when in Greece. The data reveals that, in order to construct such self-positionings, the participants of our study rely on a variety of discursive resources: a) the disclaimer *I am/feel Greek but...*, b) metaphors, c) small stories, and d) repair mechanisms, either separately or combined. The discourses of “being” and “feeling” are also used in combination with these resources.

6.1 The disclaimer *I am/feel Greek but...*

With this disclaimer, the informants initially position themselves as Greeks and then complement their self-identification with a sentence introduced with *but*. Thus, they manage to construct hybrid identities:⁴

- (1) Ερευνητής: Τελικά πιστεύεις- νιώθεις πιο πολύ Καναδός ή πιο πολύ Έλληνας;
 Γιώργος: Είμαι Έλληνας (.) αλλά μένω στον Καναδά.
 Researcher: Finally, do you believe- do you feel more Canadian or more Greek?
 George: I am Greek (.) but I live in Canada.

Although the interviewer's question is oriented towards the discourse of "feeling", George claims his identity through the discourse of "being", presenting his Greekness as a permanent property (*I am Greek*). After a short pause, he resorts to the discourse of "doing" and to the *but* disclaimer to mitigate his initial positioning (*but I live in Canada*), thus bringing his Canadian-ness to the surface. Through this hybrid self-positioning George suggests that Greekness is a stable and simultaneously deterritorialized identity (one can be/remains Greek even when living outside Greece) and co-exists with Canadian-ness. In other words, he portrays himself as a Greek "stranger" in Canada.

In the following extract, Theodore at first positions himself as Greek through the discourse of "feeling" and then refers to the privileges of Canadian citizenship:

- (2) Ερευνήτρια: Αισθάνεσαι περισσότερο Έλληνας ή Καναδός;
 Θόδωρος: Αα::μ (.) δε- περισσότερο Έλληνας αισθάνομαι- αισθάνομαι αλλά:: δε θέλω ν' αγνοήσω (.) κι αυτό το κράτος εδώ πέρα.
 Ερευνήτρια: Που σου πρόσφερε τόσα;
 Θόδωρος: Όχι μόνο πρόσφερε εμένα και σε τόσο κόσμο γιατί αυτό το κράτος εάν είχες (.) τον- τη δύναμη, την α:: την αποφασιστικότητα να:: να το εκμεταλλευτείς (.) βοηθάει όλο τον κόσμο. Ειδικά εκείνα τα χρόνια για να πάρεις δάνειο, για να κάνεις, για να φτιάξεις, ήτανε:: (.) τι να σου πω? Μπορούσες να δημιουργηθείς.

⁴ All interviewees' names are pseudonyms for ethical reasons. The following transcription conventions are used:

? upward intonation

(.) micropause

- self repair

:: sound prolongation

. stopping fall in tone

[] additional contextual information

- Researcher: Do you feel more Greek or Canadian?
 Theodore: Hu::h (.) I don't- I feel more Greek I feel- bu::t I do not want to ignore (.) this state here [i.e. Canada].
 Researcher: Which offered you so many things?
 Theodore: Not only did it offer me and so many people [so many things] because this state if you had (.) the- the strength, the de- the determination to:: to take advantage of it (.) it helps all the people. Especially those years you could get a loan, do [things], make, it wa::s (.) what can I say? You could make yourself.

Theodore first positions himself as feeling more Greek and then through the *but* disclaimer expresses his intention to refer to the Canadian state (*bu::t I do not want to ignore (.) this state here*). In what follows, he provides justification/argumentation for introducing Canada to his construction of identity (*Not only did it offer me and so many people [so many things] because this state if you had (.) the- the strength, the de- the determination to:: to take advantage of it (.) it helps all the people*): the financial support and the efficiency of the Canadian state are highlighted via the evaluative climax including the recipients of Canadian aid (*not only me → so many people → all the people*). To strengthen his positioning, Theodore recalls the Canadian support when he first arrived at the host country (*Especially those years you could get a loan, do [things], make*): Canada provided/s the appropriate conditions and opportunities for the newcomers to “make themselves”. Thus, via the disclaimer and the following justification, Theodore positions himself as emotionally attached to the Greek identity and as a legitimate and grateful member of the Canadian state. Simultaneously, he adopts the “objective” perspective of the “stranger” to refer to Canada as a generous and helpful state for outsiders or newcomers.

In extract 3, the informant relies on the discourse of “being” to promote a hybrid Greek and Canadian identity:

- (3) Άλκης: A::χ δεν μπορώ να βάλω- δεν παύω να είμαι Έλληνας και το λέω καμιά φορά και το λέω με τα παιδιά μου και λέω μια ιστορία στα παιδιά μου τους λέω παλιό παπούτσι καινούργια περπατησιά δεν κάνει (.) λοιπόν εγώ είμαι Έλληνας δεν παύω να είμαι Έλληνας και:: αγαπάω την πατρίδα κι έχω (.) χαλάσει (.) πολλά λεφτά για τα ταξίδια με την οικογένεια να πηγαίνοερχόμαστε αλλά δεν παύω να είμαι Καναδός.
- Alkis: A::hh I cannot put- I don't stop being Greek and I say it sometimes and I say it with my children and I tell a story to my children I tell them an old shoe doesn't give a new way of walking (.) so I am Greek I don't stop being Greek a::nd I love the homeland and I have (.) spent (.) a lot of money on trips with the family to come and go but I don't stop being Canadian.

After having difficulty in uttering an answer (*A::hh I cannot put-*; see also section 6.4), Alkis uses the discourse of “being” to claim his Greek identity (*I don't stop being Greek*). To strengthen his claim, he narrates a small story in which he portrays himself as telling

his children a Greek proverb, thus reinforcing the validity of his positioning as Greek (see section 6.3 on the use of small stories as argumentation). Then, he once again relies on a) the discourse of “being” twice (*I am Greek I don’t stop being Greek*) to emphasize that the Greek identity is a permanent feature of his identity, and b) the discourse of “feeling” (*I love the homeland*) to express his emotional attachment to Greece. In addition, his self-positioning as Greek is strengthened by the frequent trips to Greece with his family. After highlighting the Greek aspect of his identity, Alkis uses the disclaimer with *but* to introduce the “being” discourse for his Canadian identity (*I don’t stop being Canadian*), which is also presented as a permanent property of his and creates a structural parallelism with the expression of his Greek self-positioning (*I don’t stop being Greek*). Although he elaborates on the Greek identity and feels that he has to prove or justify it (via storytelling to his children, expressing love for the homeland, and making trips to the country of origin), he complements this identity act with the *but* disclaimer, which brings his Canadian-ness to the forefront. Thus, he self-identifies as a “stranger” with dual (Greek and Canadian) affiliation.

In sum, our informants employ *but* disclaimers to position themselves as “strangers” feeling close to Canada (as Canadians) and far from it (as Greeks) at the same time. The fact that they often justify such a near-paradoxical self-positioning (in examples [2-3]) indicates that, from their point of view, monocultural identities (Greek or Canadian) rather than hybrid ones are perceived as expected in the specific context (i.e. research interviews in Greek; see section 5). Their reluctance to ignore their own warm feelings and gratitude towards the Canadian state leads them to compromise their initial, powerful claims to a Greek identity.

6.2 Metaphors

In this section, we examine cases in which informants rely on metaphors to position themselves. Metaphors are used to make their hybrid “stranger” identities easier to understand. In extract 4, Nasos uses the *but* disclaimer and at the same time resorts to a metaphor to bring his Canadian identity to the surface:

- (4) Νάσος: Καλά είμαι Έλληνας δεν υπάρχει (.) αλλά βέβαια (.) υπάρχουνε και:: και:: ρίζες κανα- καναδικές ρίζες μεγάλες μετά από τόσα χρόνια, αλλά:: εκεί είναι η Ελλάδα είναι Ελλάδα μας.

Nasos: Well I am Greek there is not (.) but certainly (.) there are also:: also:: roots Cana- Canadian roots, big [roots] after so many years, bu::t it is there Greece is our Greece.

Nasos first introduces the discourse of “being” Greek as an indisputable feature (*well I am Greek there is not*) and then via the *but* disclaimer draws upon the “roots” metaphor. The “roots” metaphor is frequently used to associate immigrants’ communities with their homelands and cultural heritage, since roots are considered a vital part of the plant (Malhi *et al.* 2009: 269). Notably, Nasos reverses the “roots” metaphor to highlight his Canadian-ness as an essential part of his identity (*but certainly (.) there are also:: also:: roots Cana-Canadian roots, big [roots]*). His claim to the Canadian identity is justified, and therefore legitimized, by the years of residency in Canada (*after so many years*). It is interesting to

note here that the root metaphor is not used for the country of origin (i.e. Greece) but for the host one (i.e. Canada), thus reversing its conventional use, according to which immigrants feel uprooted and hence emotionally damaged when removed from their “native soil” (Malhi *et al.* 2009: 269).

The prominent position Nasos attributes to his Greek identity results in the second use of the *but* disclaimer (*bu::t it is there Greece is our Greece*). In order to position himself as member of the Greek community and to exhibit his strong bonds with his homeland, he describes himself and other fellow immigrants as “owners” of Greece via the use of the possessive pronoun *our*. As already mentioned (in section 2), the “stranger” is not a landowner in his/her place of residence, either literally or metaphorically. This aspect of the “stranger” identity is evoked here: as a person of Greek origin, Nasos feels that he metaphorically “owns” Greece, while he does not “own” Canada, where he has lived most of his life.

In the following extract, Antonis also uses a metaphor to highlight his “stranger” identity. In fact, Antonis here combines all the discursive means traced in our data:

- (5) Αντώνης: Η:: (.) ξενιτιά, η χώρα εδώ η Καναδάς θα μιλήσω συγκεκριμένα, είναι μια::- έχει υπά- έχει μια υπέ- έχει υπάρξει μια- είναι σα μια υπέροχη μητριά. Α::μ δεν (.) δεν είναι όμως η μάνα (.) που τρέχει μες στο αίμα- μες στις φλέβες σου. Η φτωχή, η γρουσουζά που σε δέρνει, που σε πονάει, που σε τυραννεί α::μ (.) είναι (.) κανένα παράπονο με τον Καναδά. Α::μ με- με την κοινωνία του, με τη συμπεριφορά του, με τις υπηρεσίες του, με τις ευκαιρίες που μας δόθηκαν, αλλά είναι (.) μητριά.

Antonis: The:: (.) foreign land, the country here Canada, to be specific, is a::- has been a- has a wonder- has been a- it's like a wonderful stepmother. Hu::m it's not (.) but it is not the mother (.) that runs in the blood- through your veins. [It is] the poor, the jinx, that beats you, that hurts you, that oppresses you hu::m (.) it is (.) no complaints about Canada. Hu::m with its society, with its behavior, with its services, with the opportunities given to us, yet it is (.) a stepmother.

Antonis' answer revolves around the “mother” and “stepmother” metaphors and the opposition between them. He attributes to Canada the role of a wonderful, caring, and flawless stepmother who provides prosperity, security, and welfare to her children (*no complaints about Canada. Hu::m with its society, with its behavior, with its services, with the opportunities given to us*). By contrast, Greece is metaphorically represented as a poor and jinx mother who abuses, hurts, and oppresses her children (*the mother (.) that runs in the blood- through your veins. [It is] the poor, the jinx, that beats you, that hurts you, that oppresses you*). Interestingly, the stereotype of the wicked stepmother is here reversed. Despite the negative feelings and experiences related to Greece, on the one hand, and the positive attitudes towards Canada, on the other, Antonis clearly implies that the emotional bond with mother-Greece is much stronger than the one with the stepmother-Canada. Yet, he is grateful to Canada. In other words, Antonis presents himself as originating in mother-Greece and raised by stepmother-Canada, thus showing a “stranger's” detachment and attachment to both countries.

The metaphors analyzed here appear to be exploited by the informants to position themselves as “strangers”. They allow them to express their feelings of both detachment and attachment, remoteness and nearness not only towards the host country as Simmel ([1908] 1971; see section 2) suggests, but also towards the country of origin. It should also be noted that portraying the motherland in a rather negative manner and the host country in a positive manner does not come easily to the informant in example [5] (see the pauses, cuttings, and reformulations: *The:: (.) foreign lands, the country here Canada, to be specific, is a:::- has been a- has a wonder.- has been a- it's like a wonderful stepmother.*). Such an evaluation reversal and hybrid identity are expressed with much hesitation and difficulty from his part.

6.3 Small stories

Here we examine extracts where the participants of the project embed small stories in their answers to support their self-positionings:

- (6) Ερευνητής: Μετά, νομίζω την ξέρω την απάντηση, μου θύμισε το ερωτηματολόγιο να ρωτήσω, νιώθεις πιο Έλληνας ή Καναδός;
- Λεωνίδας: Νιώθω (.) εδώ Έλληνας, στην Ελλάδα δε νιώθω Έλληνας. Εδώ με λένε στην Κενόρα με λέγανε Leo the Greek, Leo the Greek. Ο δήμαρχος έβαλε- έβαζε και τη σημαία την ελληνική στη δημαρχία την 25^η Μαρτίου εξαιτίας μου και ήταν Εβραίος. Και: (.) στην Ελλάδα πάω και ντρέπομαι γιατί: έχω φέρει πολλούς φίλους μου στην Ελλάδα ζευγάρια, καθηγητές, λογιστές και μου λένε Λεωνίδα τόσο όμορφη χώρα τόσα σκουπίδια ανοίγει ο άλλος το τζάμι και πηγαίνουμε από πίσω τώρα και πετάνε μπουκάλια και τέτοια έχω τσακωθεί πολλές φορές καταλαβαίνεις;
- Researcher: Then, I think I know the answer, the questionnaire reminded me to ask, do you feel more Greek or Canadian?
- Leonidas: I feel (.) Greek here, in Greece I don't feel Greek. Here they call me, in Kenora⁵ they called me Leo the Greek, Leo the Greek. The mayor put- used to put the Greek flag at the town hall on March 25th⁶ because of me though he was Jewish. And (.) I go to Greece and I feel shame because I have brought many friends of mine to Greece, couples, professors, accountants and they tell me Leonidas such a beautiful country so much garbage someone opens the car window and we are following [the car] from behind now and they throw bottles [out of the car window] and things like that I have quarreled many times, do you get it?

⁵ Kenora is a city situated in North-western Ontario, Canada, close to the Manitoba boundary.

⁶ The Greek independence from the Ottoman Empire is celebrated on March 25th, as this is the date the revolution against the Ottomans officially began back in 1821.

In extract 6, Leonidas positions himself as feeling Greek in Canada, but not in Greece. His Greekness is constructed as inconsistent within the Greek territory, but as compatible with the Canadian territory. To support his claim, he recounts two small stories. In the first one, he represents the Jewish mayor of Kenora hanging a Greek flag at the town hall for Leonidas’ sake, in order to celebrate the Greek Independence Day on March 25th, thus highlighting the value attributed to being Greek in Canada. This incident is used to justify why he feels Greek in Canada. The second story accounts for his embarrassment for, and rejection of, the Greek identity. The protagonists-friends of Leonidas appear to recognize the beauty of his homeland, but express their discomfort with excessive littering. Through this narrative he positions himself as a person who constantly quarrels with other Greeks about issues of public hygiene. This hybrid identity allows Leonidas to claim Greekness and, at the same time, distance himself from Greeks living in Greece and the respective negative stereotypes. Leonidas thus resorts to two small stories with an argumentative function to construct the identity of the “stranger”, which simultaneously allows him to offer an “objective” and critical account of such choices of his. Interestingly, his “objectivity” is not used here to evaluate the host country (as proposed in Simmel’s 1971/1908 description of the “stranger’s” features; see section 2 and example [5]), but to evaluate his country of origin as not conforming to his current standards (while the host country does).

In extract 7 (see also section 5.1), Alkis, after self-positioning as Greek, tells a story justifying his choice:

- (7) Άλκης: Α:χ δεν μπορώ να βάλω- δεν παύω να είμαι Έλληνας και το λέω καμιά φορά και το λέω με τα παιδιά μου και λέω μια ιστορία στα παιδιά μου τους λέω παλιό παπούτσι καινούργια περπατησιά δεν κάνει (.) λοιπόν εγώ είμαι Έλληνας δεν παύω να είμαι Έλληνας και: αγαπάω την πατρίδα κι έχω (.) χαλάσει (.) πολλά λεφτά για τα ταξίδια με την οικογένεια να πηγαίνοερχόμαστε αλλά δεν παύω να είμαι Καναδός.

Alkis: A::hh I cannot put- I don’t stop being Greek and I say it sometimes and I say it with my children and I tell a story to my children I tell them an old shoe doesn’t give a new way of walking (.) so I am Greek I don’t stop being Greek and I love the homeland and I have (.) spent (.) a lot of money on trips with the family to come and go but I don’t stop being Canadian.

In his small story, Alkis presents himself as the protagonist in an incident where he tells his children a Greek saying (*I tell a story to my children I tell them an old shoe doesn’t give a new way of walking*). He self-identifies as a Greek father reciting Greek proverbs to his children, yet his Canadian-ness is not ignored. The hybrid identity of the “stranger” is thus constructed (see also the analysis in section 6.1).

In sum, the small stories inserted in the responses of our informants are meant to construct, at first, a Greek identity and, later on, to deny it and replace it with more complicated positionings also including Canadian-ness. Greekness is usually perceived as a stable, unchangeable property of the individuals, hence informants feel the need to justify their hybrid positionings through small stories. Our “stranger” informants manage

to express their ambivalent feelings of detachment and attachment mostly towards Greece and less explicitly towards Canada.

6.4 Repair mechanisms

In this section, we investigate the repair mechanisms accompanying self-identifications showing informants' difficulties in providing a straightforward answer. First of all, informants may explicitly admit their difficulty in choosing between the two cultural identities and then display their strong bonds to both countries:

- (8) Ερευνήτρια: Πιο πολύ αισθάνεσαι Έλληνας ή Καναδός? Τελειώνουμε σχεδόν.
 Δημοσθένης: Αυτό (.) είναι δύσκολο να απαντήσεις γιατί το ένα είναι πατρίδα, γεννηθήκαμε εκεί κι εδώ συνηθίσαμε καλά είναι κι άμα πάμε εκεί μας αρέσει γιατί άλλη η ζωή εκεί άλλη εδώ.
- Researcher: Do you feel more Greek or Canadian? We are almost finished.
- Dimosthenis: This (.) is difficult to answer because the one is homeland, we were born there, we got used to [living] here, it is nice and if we go there we like life there because life here is different.

Dimosthenis first expresses his difficulty to position himself as either Canadian or Greek. To account for this difficulty, he presents Greece as his homeland and Canada as the place where he got used to living. Interestingly, he does not speak for himself as an individual but as a member of a collective group (*we were born there, we got used to [living] here, if we go there we like life there*), thus indicating that he shares this ambivalent identity with other people. Then, he expresses his positive attitudes towards both the Canadian way of living (*it is nice*) and the Greek one (*and if we go there we like life there because life here is different*). The initial evaluation encoded through the phrase *this is difficult to answer* indicates hesitation and allows Dimosthenis not to choose between one identity or the other while being interviewed in Greek by a Greek researcher (see section 5). Instead, he creates a hybrid “stranger” identity whereby Greekness and Canadian-ness are both embraced and his hesitation forces him to explain his choice.

In the majority of our extracts, repair mechanisms such as pauses, cuttings, and reformulations appear at the beginning of the answers including informants' positionings:

- (9) Νάσος: Καλά είμαι Έλληνας δεν υπάρχει (.) αλλά βέβαια (.) υπάρχουνε και:: και:: ρίζες κανα- καναδικές ρίζες μεγάλες μετά από τόσα χρόνια, αλλά:: εκεί είναι η Ελλάδα είναι Ελλάδα μας.
- Nasos: Well I am Greek there is not (.) but certainly (.) there are also:: also:: roots Cana- Canadian roots, big [roots] after so many years, bu::t it is there Greece is our Greece.

- (10) Αλκης: Α::χ δεν μπορώ να βάλω- δεν παύω να είμαι Έλληνας και το λέω καμιά φορά και το λέω με τα παιδιά μου και λέω μια ιστορία στα παιδιά μου.
- Alkis: A::hh I cannot put- I don't stop being Greek and I say it sometimes and I say it with my children and I tell a story to my children.
- (11) Ερευνήτρια: Αν σας ρωτούσε κάποιος, αισθάνεστε περισσότερο Ελληνίδα, περισσότερο Καναδή, τι θα απαντούσατε;
- Ρένα: Καναδή (.) δεν αισθάνομαι::- αισθάνομαι Ελληνίδα σε πολλά πράγματα, αλλά όταν πάω στην Ελλάδα αισθάνομαι ξένη. Δεν αισθάνομαι ότι ανήκω εκεί. Εδώ είναι το σπίτι μου τώρα. Εδώ ανήκω.
- Researcher: If one asked you, do you feel more Greek, more Canadian, what would you answer?
- Rena: Canadian (.) I do not fee::l- I feel Greek in many ways, but when I go to Greece I feel like a foreigner. I do not feel that I belong there. Here is my home now. I belong here.

Initially, and without hesitation, Rena positions herself as feeling Canadian. Then, she goes on to clarify her self-identification (*I do not fee::l*), but decides to reformulate her utterance. Via using the “feeling Greek” discourse (*I feel Greek in many ways*) and the *but* disclaimer, she paves the way for the construction of a deterritorialized identity (*but when I go to Greece I feel like a foreigner. I do not feel that I belong there*). Finally, she describes Canada as her home, where she belongs (*Here is my home now. I belong here*). Reformulation enables Rena to reposition herself and to construct a “stranger” identity.

The repair mechanisms employed by the informants underline their oscillation between the two cultural identities and their hesitation to ascribe to only one of them. At the same time, they indicate that the construction of hybrid “stranger” identities is perceived as something rather unconventional, “near-paradoxical” (in De Korne *et al.*'s 2007: 295 terms; see section 2) or at least unexpected in this context, hence it needs to be further justified.

7. Conclusion

The constant flows of people, products, and ideas in the postmodern era have radically transformed contemporary societies and states, as people from different cultural and linguistic backgrounds co-exist and interact in them. Despite the geographical distance, members of transnational communities often have the opportunity to preserve the ties with their country of origin, thus experiencing cultural and linguistic hybridity. Such hybridity is also clearly reflected in the identity of the “stranger”. From a sociological perspective, Simmel ([1908] 1971, [1908] 2009) describes as “strangers” those individuals who move across spatial borders and settle in new places, thus developing an ambivalent detachment/attachment, remoteness/nearness attitude towards these places and their people. In this context, the central question of our research revolves around the

multiple self-positionings of Greeks who migrated to Canada during the period 1945-1975, and the various discursive means they employ to construct and negotiate their detachment/attachment to both Canada and Greece.

Our analysis has shown that the majority of our informants build hybrid “stranger” identities for themselves. Via complex self-positionings, transnational individuals combine Greekness and Canadian-ness in creative ways. They draw on the discourses of “being” and “feeling” which are combined with a) the disclaimer *I am/feel Greek but...*, b) metaphors, c) small stories, and d) repair mechanisms.

More specifically, the disclaimer *I am/feel Greek but...* enables the informants to both claim Greekness and legitimize themselves as members of the host country due to factors such as residency and upbringing (see examples [1-4], [7], [11]). This discursive strategy also brings to the surface aspects of a deterritorialized identity: one can remain Greek even after migrating to Canada. Metaphors are employed to facilitate our understanding of the complex feelings towards to host country and the country of origin (examples [4-5]). Small stories function as argumentative devices accounting for the hybridity of self-positionings and allow speakers to express their attachment to the Greek cultural heritage, on the one hand, and to distance themselves from Greeks living in Greece and the ensuing negative stereotypes, on the other (see examples [6-7]). Via the evaluative phrase *this is difficult to answer...*, informants avoid claiming a monocultural identity and exhibit their preference for both cultural identities (example 8). Finally, repair mechanisms indicate informants’ difficulty and reluctance to articulate a “stranger” identity in a straightforward manner (examples [2-11]).

Simmel ([1908] 1971: 146) suggests that “strangers” develop an “objective” or “bird’s-eye view” perspective on issues related to the host community, enabling them to participate in local affairs in a more detached manner than local individuals usually do (see section 2). Such “objectivity” is illustrated when the “strangers” of our data express their gratitude and warm feelings towards the host country (examples [2], [4-6], [11]), while it also surfaces when they wish to offer negative evaluations of their country of origin (examples [5-6]). Despite such an “objective” view, Greek “strangers” living in Canada still feel that they “own” their homeland and not their place of residence (example [4]), thus confirming Simmel’s ([1908] 1971: 144) observation that the “stranger” is not –literally or metaphorically– a landowner in the host community. Such contradictory feelings and positionings indeed capture what De Korne *et al.* (2007: 305) call “the see-saw phenomenon of interculturalism and bicultural identification”. And Simmel’s sociological type of the “stranger” turns out to be a most suitable tool for accounting for hybrid transnational identities.

The discursive means identified and examined here often reflect that our informants are not exactly “comfortable” with such hybridity: they seem to feel that they need to justify the identity of the “stranger”, so they employ repair mechanisms and various forms of justifications (examples [2-11]). Still, our informants do not use the terms *Greek-Canadian* or *Canadian-Greek*, even though such terms are not uncommon in Greek. Their reluctance may result from one of the limitations of the present study: the informants were interviewed in Canada, but in Greek by Greek and/or Greek-speaking researchers, and they were aware that the interviews placed emphasis on their stories and experiences as Greek immigrants settled in Canada. In this context, they may choose to accommodate to (what they assume are) their interlocutors’ expectations concerning the maintenance/construction of the Greek identity.

Our final observation involves an overall positive account of hybridity and transnational/ “stranger” identities. As De Korne *et al.* (2007: 305) suggest,

“[t]he phenomenon of identification with multiple cultures is increasing, and yet bicultural individuals are still subject to labels that identify them as non-mainstream group, and many of these labels may carry negative connotations. Foreigner, newcomer, alien, stranger, minority – there is a long tradition of placing immigrants outside the domain of cultural legitimacy, and of diminishing the status of those who are deemed to have only partial claim to cultural belonging”.

(De Korne *et al.* 2007: 305)

The theoretical and analytical frameworks adopted here have enabled us to bring to the surface hybrid cultural identifications which have been stigmatized in the past, but tend to become increasingly visible and accepted nowadays. More research is undoubtedly necessary to reveal more discursive strategies employed for self-identifications that may stem from “strangers”, but will thus no longer be “strange” to us.

Acknowledgements

The authors are grateful for the generous financial support of the *Stavros Niarchos Foundation* for the project “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek Canadians” (2017-2018), which made this study possible. We also thank the participants across the Hellenic communities of Canada, as well as the contribution of the three Canadian teams which conducted the collection of oral material, led by Tassos Anastassiadis (McGill University), Sakis Gekas (York University) and Panayiotis Pappas (Simon Fraser University).

References

- Antaki, C. & S. Widdicombe. 1998. Identity as an achievement and as a tool. In C. Antaki & S. Widdicombe (eds.), *Identities in talk*. London: Sage, 1-14.
- Aravossitas, T. 2016. The hidden schools: Mapping Greek heritage language in Canada. PhD Thesis, University of Toronto.
- Archakis, A. 2014. Immigrant voices in students’ essay texts: Between assimilation and pride. *Discourse and Society* 25(3): 297-314.
- Archakis, A. 2018. The representations of racism in immigrant students’ essays in Greece: The ‘hybrid balance’ between legitimizing and resistance identities. *Pragmatics* 28(1): 1-28.
- Archakis, A. & V. Tsakona. 2012. *The narrative construction of identities in critical education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Archakis, A. & V. Tsakona. 2016. Legitimizing and resistance identities in immigrant students’ school essays: Towards a culturally sustaining pedagogy. *Brno Studies in English* 42(1): 5-22.
- Archakis, A. & V. Tsakona. 2018. A critical literacy proposal for exploring conflict and immigrant identities in the classroom –or how not to sweep conflict under the multicultural classroom carpet. *Journal of Language Aggression and Conflict* 6(1): 1-25.
- Bamberg, M. 1997. Positioning between structure and performance. *Journal of Narrative and Life History* 7(1-4): 335-342.
- Basch, L., N. Glick Schiller & C. Szanton Blanc. 1994. *Nations unbound: Transnational projects, postcolonial predicaments, and deterritorialized nation-states*. London: Gordon and Breach.
- Bhabha, H. 1994. *The location of culture*. London: Routledge.
- Blommaert, J. 2010. *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Canagarajah, S. 2017. Introduction. The nexus of migration and language: The emergence of a disciplinary space. In S. Canagarajah (ed.), *The Routledge handbook of migration and language*. London: Routledge, 1-28.
- Chimbos, P. 1999. Greeks. In P. R. Magocsi (ed.), *Encyclopedia of Canada's peoples*. Toronto: University of Toronto Press, 615-626.
- Constantinidis, S. 2004. *The presence of Greeks in Canada*. Rethimno: University of Crete [in Greek].
- Cuenca, M. J. & C. Bach. 2007. Contrasting the form and the use of reformulation markers. *Discourse Studies* 9(2): 149-175.
- Davies, B. & R. Harré. 1990. Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behavior* 20(1): 43-46.
- De Fina, A. 2016. Linguistic practices and transnational identities. In S. Preece (ed.), *The Routledge handbook of language and identity*. London: Routledge, 163-178.
- De Fina, A. & A. Georgakopoulou. 2011. *Analyzing narrative*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Fina, A., Schiffrin, D. & M. Bamberg (eds.). 2006. *Discourse and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Korne, H., Byram, M. & M. Fleming. 2007. Familiarizing the stranger: Immigrant perceptions of cross-cultural interactions and bicultural identity. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 28(4): 290-307.
- Demjén, Z. & E. Semino. 2016. Introduction: Metaphor and language. In E. Semino & Z. Demjén (eds.), *The Routledge handbook of metaphor and language*. London: Routledge, 1-10.
- Deppermann, A. 2013. Editorial: Positioning in narrative interaction. *Narrative Inquiry* 23(1): 1-15.
- Duff, P. 2015. Transnationalism, multilingualism, and identity. *Annual Review of Applied Linguistics* 35: 57-80.
- Faist, T. 2000. *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*. Oxford: Oxford University Press.
- Gavaki, E. 2003. Immigrant women's portraits: The socio-economic profile of the Greek Canadian women. *The Greek Review of Social Research* 110: 55-75.
- Georgakopoulou, A. 1997. *Narrative performances: A study of Modern Greek storytelling*. Amsterdam: John Benjamins.
- Georgakopoulou, A. 2007. *Small stories, interaction and identities*. Amsterdam: John Benjamins.
- Georgakopoulou, A. 2015. Small stories research: Methods-analysis-outreach. In A. De Fina & A. Georgakopoulou (eds.), *The Handbook of narrative analysis*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 255-272.
- Harré, R. & L. van Langenhove. 1991. Varieties of positioning. *Journal for the Theory of Social Behavior* 21(4): 393-407.
- Harré, R. & L. van Langenhove (eds.). 1999. *Positioning theory*. Oxford: Blackwell.
- Kalogeropoulou, M. 2015. Columns of the house and proud workers: Greek immigrant women in Vancouver, 1954-1975. PhD Thesis, Simon Fraser University.
- Kapllani, G. 2006. *A short border handbook*. Athens: Livanis [in Greek].
- Karachaliou, R. & A. Archakis. 2015. Reformulation in conversational narratives: The case of *re pedi mu*. In T.-S. Pavlidou (ed.), *Greek language and oral communication*. Thessaloniki: Institute of Modern Greek Studies, 167-182 [in Greek].
- Kövecses, Z. 2005. *Metaphor in culture. Universality and variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, G. & M. Johnson. 1980. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Liebscher, G. & J. Dailey-O'Cain. 2013. *Language, space and identity in migration*. Basingstoke: Palgrave.
- Malhi, R. L., Boon, S. D. & T. B. Rogers. 2009. 'Being Canadian' and 'Being Indian': Subject positions and discourses used in South Asian-Canadian women's talk about ethnic identity. *Culture and Psychology* 15(2): 255-283.

- Patrick, D. 2010. Canada. In J. A. Fishman & O. García (eds.), *Handbook of language and ethnic identity*. Oxford: Oxford University Press, 268-301.
- Pennycook, A. & E. Otsuji. 2015. *Metrolingualism: Language in the city*. Abingdon: Routledge.
- Rampton, B. 2008. *Language in late modernity: Interaction in an urban school*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sarbin, T. R. & J. I. Kitsuse. 1994. A prologue to ‘Constructing the social’. In T. R. Sarbin & J. I. Kitsuse (eds.), *Constructing the social*. London: Sage, 1-17.
- Schegloff, E. A., Jefferson, G. & H. Sacks. 1977. The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language* 53(2): 361-382.
- Simmel, G. [1908] 1971. *On individuality and social norms. Selected writings*. Ed. D. N. Levine. Chicago: The University of Chicago Press.
- Simmel, G. [1908] 2009. *Sociology. Inquiries into the construction of social forms*. Vol. I. Transl. and ed. A. J. Blasi, A. K. Jacobs & M. Kanjirathinkal. Leiden: Brill.
- Smith, M. P. & L. E. Guarnizo (eds.). 1998. *Transnationalism from below*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Tamis, A. M. & E. Gavaki. 2002. *From migrants to citizens: Greek migration in Australia and Canada*. Melbourne, Australia: National Centre for Hellenic Studies and Research.
- van Bochove, M., Burgers, J., Geurts, A., de Koster, W. & J. van der Waal. 2015. Questioning ethnic identity: Interviewer effects in research about immigrants’ self-definition and feelings of belonging. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 46(5): 652-666.
- van Langenhove, L. & R. Harré. 1999. Introducing positioning theory. In R. Harré & L. van Langenhove (eds.), *Positioning theory*. Oxford: Blackwell, 14-31.
- van Dijk, T. A. 1992. Discourse and the denial of racism. *Discourse and Society* 3(1): 87-118.
- Verkuyten, M. & A. deWolf. 2002. Being, feeling and doing: Discourses and ethnic self-definitions among minority group members. *Culture and Psychology* 8(4): 371-399.
- Vertovec, S. 2004. Migrant transnationalism and modes of transformation. *International Migration Review* 38(3): 970-1001.
- Vertovec, S. 2009. *Transnationalism*. London: Routledge.
- Wodak, R., de Cillia, R. Reisigl, M. & K. Liebhart. 1999. *The discursive construction of national identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Το διαβατήριό
του
καταγόμενου
από την
Σπάρτη, Ηλία
Περνόκη, που
εκδόθηκε στο
Τορόντο, στις 27
Σεπτεμβρίου
1929, με αριθμό
έκδοσης 51,
όταν χρέη
Προξένου
Εκτελούσε ο
άμισθος
υποπρόξενος
Norman L.
Martin από τον
Μάιο του 1927.

Τὸ παρὸν διαβατήριον
περιέχει 32 σελίδας
Ce passeport
contient 32 pages

1

ΔΙΑΒΑΤΗΡΙΟΝ
PASSEPORT

ΕΛΛΑΣ — GRÈCE

Αριθ. διαβατηρίου | 51
N° du passeport |

Όνομα φέροντος | Elias L. Pernokis
Nom du porteur |

Συνοδευόμενος παρά της συζύγου του |
Accompagné de sa femme |

και | V | τέκνων
et de | V | enfants

Εθνικότης | Greek
Nationalité |

Εικόνα από Μουρατίδη, Μ. Κ. 2016. *Όσα δεν έσβησε ο Χρόνος...*
Τορόντο: Ελληνική Κοινότητα Τορόντο, σελ. 73.
(Image from Mouratidis, M. 2016. *Osa den esvise o chronos...* [What time has not erased...].
Toronto: Hellenic Community of Toronto, p. 73).

A data archiving and browsing multimodal system for the language of Greek immigrants in Canada

Charalampos Tsimpouris, Stavros Bompolas, Christos Papanagiotou,
Georgios Chairetakis, Vaso Alexelli & Angela Ralli
University of Patras

Abstract

This contribution presents the electronic repository and database created in the framework of the research program *Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians* (ImmiGrec), one of the goals of which was to develop and access a corpus for the history and language of first-generation Greek immigrants in Canada (mid 40's - mid 70's). More specifically, the corpus consists of raw and processed data showing various aspects of their lives in Canada, and focusing on information about their mother tongue, their departure and arrival, the process and difficulties of their integration in the Canadian society, the organization of the Greek communities in Canada and, finally, their identity. The material is stored in a repository (OwnCloud platform) and is organized and accessed in a database which is built with Drupal 7 CMS (v. 7). Both services are provided through the same technology infrastructure, and the archetypal model of web service stacks *Linux/Apache/MySQL/PHP* (known as LAMP) is used.

Keywords: corpus development, electronic database, electronic repository, Greek immigration, Canada.

1. Introduction

The development and organization of a representative corpus of linguistic data has been a challenge since the beginning of the study of linguistic varieties with Georg Wenker at the end of the 19th century. It is characteristic that in order to manage the enormous amount of data collected from 45,000 questionnaires for German varieties, Wenker limited his research only to those from Central and Northern Germany, while he needed circa ten years to present the first results, and more than forty to complete his study. Since then, for any new large-scale linguistic study, linguists have been using more and more information and data, the amount of which increased rapidly at the time when portable tape recorders were used to record dialectal speakers (Chambers & Trudgill 1980).

Today, the emerged technologies have facilitated the access to enormous amount of data that may be collected with the use of computers and the rapid development of Digital Humanities. In this line, creating linguistic databases is a catalytic tool, as evidenced by many databases for several languages (and linguistic varieties) of the world. Many of these are benchmarks not only because of their linguistic content, but also because of their utility, as they allow fast and accurate access to a huge amount of data and metadata.

Indicatively, the following linguistic databases are worth mentioning; *DynaSAND corpus*¹ (Dynamic Syntactic Atlas of Dutch Dialects), which is an online tool for processing Dutch linguistic varieties (see Barbiers *et al.* 2006; Kunst & Wesseling 2010);

¹ Available at <http://www.meertens.knaw.nl/projecten/sand/sandeng.html/>.

*IDEA*² (International Dialects of English Archive, see Meier *et al.* 1998) for the English varieties; *ONZE corpus*³ (Origins of New Zealand English, see Bayard 2000); *FRED corpus*⁴ (Freiburg English Dialect Corpus, see Anderwald & Wagner 2007); *NECTE corpus*⁵ (Newcastle Electronic Corpus of Tyneside English, see Beal *et al.* 2007); *SCOTS corpus*⁶ (Scottish Corpus Of Text & Speech, see Anderson & Corbett 2009); *ScaDiaSyn*⁷ (Scandinavian Dialect Syntax-Nordic Dialect Corpus and Syntax Database, see Bondi *et al.* 2014); *TGDP*⁸ (Texas German Dialect Project, see Boas 2002); and *SADS*⁹ (Swiss German Dialects, see Glaser 2013).

The development of linguistic databases with data gathered from Greek varieties has been in the center of interest only in recent years. A general-purpose database is *Gree.D.* (Greek Dialects, see Ralli *et al.* 2010), which is the first Greek multimodal dialectal database, including 500 hours of dialectal material. It consists of 15 smaller databases and it is continuously enriched with new data collected in the framework of the research programs implemented at the *Laboratory of Modern Greek Dialects*¹⁰ of the University of Patras. A further targeted dialectal multimodal database is the *AMiGreDB*¹¹ created in the framework of the research project THALES-AMiGre: “Pontus, Cappadocia, Aivali: in search of Asia Minor Greek” (Galiotou *et al.* 2014; Ralli & Bompolas 2015). This database includes a corpus of written sources from all three linguistic varieties counting 2,000,000 words as well as approximately 180 hours of oral data (60 hours per dialect). In addition, it includes a range of browsing, management, editing and search tools.

The electronic repository and database developed within the *ImmiGrec* program are the first completed and systematic attempt to document the language of Greek-Canadians. The system contains about 350 hours of interviews, photographs and various other archive-type documents in the form of audio, visual and video files. It is an ever-expanding database, guaranteeing that the narratives of Greek immigrants are stored in a user-friendly medium with access to those interested in Greek immigration to Canada. Both the electronic repository and database were designed and implemented by *the research team of the Laboratory of Modern Greek Dialects* at the University of Patras in the framework of the *ImmiGrec* program.

This contribution is organized as follows: in the section after the introduction (Section 2), we present the stages of collecting and storing the data. In Section 3, we present the technical specifications of *ImmiGrec*’s electronic repository and database. The paper is completed with the conclusions and the reference list.

² Available at <https://www.dialectsarchive.com/>.

³ Available at <https://www.ualberta.ca/~johnnewm/NZEnglish/origins.html/>.

⁴ Available at <http://www2.anglistik.uni-freiburg.de/institut/lkortmann/FRED/>.

⁵ Available at <http://research.ncl.ac.uk/necte/>.

⁶ Available at <http://www.scottishcorpus.ac.uk/>.

⁷ Available at <http://www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/>.

⁸ Available at <http://www.tgdp.org/>.

⁹ Available at <http://www.dialektsyntax.uzh.ch/de.html/>.

¹⁰ Available at <http://www.lmgd.philology.upatras.gr/>.

¹¹ Available at <http://amigredb.philology.upatras.gr/>.

2. The ImmiGrec corpus

Within the research program, a corpus has been built which is stored in an electronic repository and organized in an electronic database in order to facilitate the access to the data. The data were processed in accordance with the dominant approaches to dialectal-ethnographic research (see, for example, Hymes 1962, 1964) and corpus linguistics (see, for example, the *3A Model* of Wallis & Nelson 2001).

2.1 The oral corpus

2.1.1 Data collection

The collection of oral data is one of the greatest difficulties in dialectological research, especially when the researchers are not members of the linguistic community under investigation and, thus, do not have social ties with the community. In this project, in order to eliminate any barrier of the communication flow as well as sustaining qualitative speech transfer, fieldwork and data collection were based on the principles of the *Ethnography of Communication* (Hymes 1962, 1964), regarding community speech as a practical event, rather than an abstract code, which can be analyzed as a system of rule-guided practices. In this line, the researcher must examine significant cross-cultural differences and should not have any expectation beyond the communal meaning structures (Stewart & Philipsen 1984).

Following these assumptions, data collection was mainly conducted by researchers from the three Canadian universities participating in the program, namely McGill, Simon Fraser and York, and partly by researchers of the University of Patras, on the basis of creating actual social ties between the fieldworkers and the speech communities and recording spontaneous and unforced everyday conversation. Particular emphasis was laid on casual speech via semi-structured interviews, but other communicative events were recorded as well, including historical narratives and folktales. Field-workers also collected sociolinguistic and historical information about the social and cultural environment of the everyday life of the Greek-Canadian communities. Moreover, when necessary, researchers relied on the assistance of members of the communities.

To this end, the research team of the University of Patras took on the formation of a questionnaire in collaboration with the research teams of the three Canadian Universities. Based on socio-historical and socio-linguistic considerations, the questionnaire was structured around four domains: a) the researcher's and informant's identity, b) the origin and departure, c) the arrival and settlement and d) the integration. In particular, domains b), c) and d) cover the following themes:

- (1) *Origin & departure*
 - a. Year of birth
 - b. Place of origin/residence
 - c. Town/Village (in particular)
 - d. Educational level before departure
 - e. Use of linguistic variety before departure
 - f. Year of immigration
 - g. Transportation means of migration

- h. Total travel time (door-to-door)
 - i. Immigration reasons (from Greece)
 - j. Particular reason for city selection in Canada
 - k. Knowledge of Canada/America before departure
 - l. Competence in English before departure
 - m. Competence in French before departure
- (2) *Arrival & settlement*
- a. First place of settlement
 - b. City/town (in particular)
 - c. First Job
 - d. Contact with other immigrants
 - e. Contact with fellow Greeks
 - f. Contact with (semi-)official Greek institutions (consulate, Community, Church)
 - g. Difficulty in settlement and/or during the first contact with the Canadian authorities
 - h. Difficulty in settlement and/or during the first contact with the Canadian society
- (3) *Integration*
- a. Current place of settlement
 - b. Town/city (in particular)
 - c. Canadian society's attitude
 - d. Relationship with colleagues
 - e. Relationship with other immigrant groups
 - f. Current educational level
 - g. Origin of spouse
 - h. Participation in the Greek community activities
 - i. Participation in activities of the church/parish
 - j. Language in workplace
 - k. Language in family environment
 - l. Language in social environment
 - m. Attending a Canadian school for learning English/French
 - n. Contribution of learning English/French to integration
 - o. Children's and grandchildren's knowledge of Greek and/or dialect
 - p. Form of use of Greek and/or the dialect by children and grandchildren
 - q. Children's and grandchildren's attendance in Greek schools
 - r. Importance of maintaining Greek
 - s. Difference in Greek usage before and after immigration
 - t. Self-identification as Greek or Canadian

Given the above, as well as the aims of the program, the informants were selected according to the following sociolinguistic characteristics:

- (i) Age of the informant: preference was given to middle-aged and elder members of the communities (45 year-old and above).
- (ii) Sex of the informant: we aim at equal distribution between males and females.
- (iii) Education and literacy of the informant.
- (iv) Informants' geographical origin in Greece.

Approximately 350 hours of recordings and videotapes have been collected from the field research and most of the material has been transcribed and annotated. It is noteworthy that many linguistic varieties of Greek are present in the data (see Table 1).

Northern dialects	Epirote
	Thessalian
	Thracian
	Macedonian
	Rumeliot
	Lesbian
Dodecanesian	Symi
	Tilos
	Karpathos
	Kasos
	Rhodes
Heptanesian	
Cretan	
Cycladic	
Cypriot	
Peloponnesian	
Pontic	
Chiot	

Table 1: Linguistic varieties attested in the oral corpus of ImmiGrec

2.1.2 Oral data annotation

After the primary data collection, annotation and storing in the electronic repository followed (for technical details, see Section 3). The process of annotation involves marking specific metadata for the media files (interviews), informants, places of interest, linguistic varieties, field researchers and sources. The annotation of metadata was mainly based on the *structured method* (Papazachariou & Karasimos 2015), which is based on specified categories and structures as well as on predetermined sets of values. In this way, erroneous metadata annotation is limited, as well as the incorrect input of values. However, the possibility of adding new values when they were not predicted from the outset and the presence of fields requiring text completion was not excluded.

Table 2 shows the annotated metadata for interview media files in the database.

Metadata for media files (interviews)		
Short title*		[type text]
Informant	Main informant	[select a value from expendable list]
	Secondary informants	
Field researcher*		[select a value from expendable list]
Storage*	Parts	[type text]
	Type of file	[select a value from list]

Transcription	Transcriber	[select a value from expendable list]
	Translator (English)	
	Translator (French)	
Date of reference*		[type text]
Contents*		[select value(s) from (expendable) list]
Places of interest*		[select value(s) from expendable list]
Permissions*	Permitted use	[select a value from list]
	Source	[select a value from expendable list]
Keywords		[type text]

Table 2: Metadata annotation for interviews media files

Metadata of informants		
Civil info*	First name*	[type text]
	Last name*	
	Year of birth*	
	Sex	[select a value from list]
Origin	Place of origin/residence	[select a value from expendable list]
	Language variety	
	Use of linguistic variety	[select a value from list]
	Educational level	
Departure	Immigration reasons	[select value(s) from list]
	Canada city selection reasons	
	Knowledge of Canada before departure	[select a value from list]
	Competence in English before departure	
	Competence in French before departure	
Journey	Year of immigration	[type text]
	Mean(s) of transport	[select value(s) from list]
	Total travel time (in days)	[type text]
	Storytelling of the migration journey	[type text]
Arrival/ Settlement	Storytelling of the migration journey	[select a value from expendable list]
	First job	[select value(s) from list]
	Contact with other immigrants	[select a value from list]
	Contact with fellow Greeks	
	Contact with (semi-)official Greek institutions (Consulate, Community, Church)	
	Difficulty in settlement and/or during the first contact with the Canadian authorities	
	Difficulty in settlement and/or during the first contact with the Canadian society	
	Storytelling of a special event taken place during arrival/settlement	[type text]

Social integration	Current place of settlement	[select a value from expendable list]
	Canadian society's attitude	[select a value from list]
	Relationship with colleagues	
	Contact with other immigrant groups	
	Current educational level	
	Origin of spouse	
	Participation in the Greek community activities	
	Participation in activities of the church/parish	
	Participation in movements against dictatorship (yes/no)	
	Self-identification as Greek or Canadian	
Language integration	Language in workplace	[select value(s) from list]
	Language in family contexts	
	Language in social context	
	Attending a Canadian school for learning English/French	[select a value from list]
	Narration of an event relevant to language usage	[type text]
	Contribution of learning English/French to integration	[select a value from list]
	Children's and grandchildren's knowledge of Greek and/or dialect	
	Form of use of Greek and/or the dialect by children and grandchildren	
	Children's and grandchildren's attendance in Greek schools (yes/no)	
	Importance of maintaining Greek	
	Difference in Greek usage before and after immigration	
	Narration of an event using dialectal variation	[type text]

Table 3: Metadata annotation for informants

Table 3 illustrates the annotated metadata for the informants in the database. These metadata are the outcome of the answers to the questionnaire drawn up for the interviews (see 1-3).

Finally, the database entities corresponding to expanding lists of values are illustrated in Table 4.

Places of interest	Name*	[type text]
	Description	
Linguistic varieties	Name*	[type text]
	Description	
Field researchers	University*	[select a value from list]
	Personal title*	
	First name*	[type text]
	Last name*	
Sources	Title*	[type text]
	Description	

Table 4: Metadata for entities corresponding to expanding lists of values

The cells in *Tables 2, 3, 4* marked with an asterisk are mandatory. Each field is completed either by selecting value(s) from a(n) (expandable) list or by typing text. In the case of expandable lists (see lists for places of interest, linguistic varieties, field researchers and sources), the addition of new values is available for the system users. Instead, new values to the expandable list for “Contents” (see Table 2) can only be added after contacting the system administrator.

Annotation is an essential contribution to the study of such an extensive corpus. This is a unique tool for linguistic, historical or other kind of research, which can be done electronically and based on the annotated categories (see, for example, the extraction of statistics in the database, Section 3.1). The ambition of the program partners is that ImmiGrecDB will be a valuable tool for research at every level.

2.1.3 Oral data transcription

After collecting the primary oral data, organizing it in the database and storing it in the electronic repository, the next step of the processing involved its transcription (related to the written form of the oral interviews), in order to facilitate the study and processing of the data. Specifically, almost all of the data gathered through the interviews have been transcribed. Interview media files were transcribed manually, without the help of automated voice-to-text transcription software, because of the difficulties that might have been caused by such an attempt (e.g. difficulty in automatically recognizing dialectal speech, difficulty in automatic recognition of code-switching and loanblends, speech of elderly people, etc.).

Nowadays, the type of transcription that has been selected in several databases is orthographic (see Anderwald & Wagner 2007; Papazachariou & Karasimos 2015). Although the orthographic type is less faithful for the transcription of actual sounds used by speakers, transcribers do not need further education and specialization; it is the fastest type of transcription of all others; and it is more understandable to the general public. However, if one is interested in specific linguistic phenomena, the parallel appearance of primary data with their orthographic transcription allows the researcher to use the latter as a guide for identifying these phenomena in primary data, as well as for reviewing their exact realization.

The orthographic transcription of the primary data was accompanied by some conventions due to the language peculiarities of multilingual immigrants. More specifically, in the case of oral dialectal speech, the orthographic transcription was accompanied by special symbols indicating dialectal phenomena, mainly phonological ones, occurring within the boundaries of the words. For example:

- (4) *Εχ' αβάντα του-μπιθιρό-τ*
 [eç-avánta tu-biθiró-t]
 ‘He relies on his father-in-law’ (Lesbian dialect)

As regards the code-switching among Greek, English and French which was expected in the case of multilingual immigrants, the transcribers have also followed the path of orthographic transcription into the corresponding language (5a and 5b). However, when the foreign words presented evidence of integration in the recipient language (i.e. Greek), the orthographic transcription was based on the Greek orthography (5c). For an illustration, see the following phrases:

- (5) a. Λέει «Πότε... πότε γεννήθηκες;» [léi póte póte jeníθikes?]. Λέω «Το σαράντα έξι» [léo to saránda éksi]. Ω, λέει «Είσαι *thirteen*» [O léi íse] thirteen. Λέω «No, είμαι *fourteen*» [léo] No, [íme] fourteen.
 ‘He says, “When, when were you born?” I say, “In 1946”. Oh, he says, “You are thirteen”. I say, “No, I am fourteen” ’
- b. If it’s business-wise, I will speak English. If it’s a social-wise, *parlez vous français*.
- c. (...) τότε με πήρε με πήγε στον σταθμό, μου ’κοψε το *τικέτο*.
 [tóte me píre me píje ston staθmó, mú-kopse to ticéto]
 ‘Then, he took me, brought me to the station, he bought the ticket (for me)’

The transcription of oral data into written text is an important contribution that, combined with the annotated metadata, facilitates the study of the collected material for both targeted (linguistic, historical, ethnographic, etc.) research as well as for those who are broadly interested in Greek immigration to Canada.

2.2 Other types of documents

The electronic repository and the database of the program, apart from the language data, also feature rich archival material, covering various aspects of Greek immigration to Canada. More specifically, 439 image files and 10 video files have been stored so far. These files refer to the following categories:

- (6) *Contents of media files*
a. Action against dictatorship	m. Letters
b. Application forms	n. Luggage boxes
c. Calendars of community clubs	o. Maps
d. Post cards	p. Medical examinations
e. Celebrations	q. Newspapers/magazines
f. Evidence from radio and/or television	r. Older and modern narrations
g. Family photo	s. Passports
h. Figures	t. Personal diaries
i. Historical holidays of March 25 th and October 28 th	u. Posters of ships departing to Canada
j. Holiday cards	v. Relation with other ethnic groups
k. Interview	w. Religious events
l. Lectures/speeches	x. Tickets
	y. Xenophobic behavior

As already mentioned, the above list is not exhaustive, but can be expanded by adding new values for different contents. The rest of the annotation for this type of documents corresponds to that for the interview media files (see Table 2).

3. The electronic database and repository of *ImmiGrec*

All media files are stored in two different web services, which are interlinked and fully serve for the registration of media files and their relevant metadata. Media files are stored in the electronic repository, while the metadata are stored in the accompanying database. Both services are provided through the same technology infrastructure and they make use of the widely known *Linux/Apache/MySQL/PHP* application stack (known as LAMP, see Gerner *et al.* 2005).

3.1 *ImmiGrec* database

The Database has been developed on a platform with Drupal 7 CMS (v.7), an *open source content management system* that is actively supported by thousands of developers, guaranteeing continuously high security against malicious electronic attacks. The system entities are as follows:

- (i) Media files (see Table 2)
- (ii) Informants (see Table 3)
- (iii) Places of interest (see Table 4)
- (iv) Linguistic varieties (see Tables 1 & 4)
- (v) Field researchers (see Table 4)
- (vi) Sources (see Table 4)

For each analysis of audio and video files, the FFmpeg¹² application is used via the command line, which helps to extract qualitative and quantitative features. In particular, it provides the encoding of the file as well as the duration of each file in seconds.

The Database is accompanied with additional pages of special purpose, such as:

- (i) View file page
- (ii) Error page
- (iii) Incomplete file page
- (iv) Informants' statistics page
- (v) Statistics page by researcher and institution
- (vi) Stored interviews view page

Each registered file is accompanied by a view page that helps the user initially upload the file and then easily view it through the browser without the need to use the electronic repository. Specifically, *Figure 1* illustrates the following elements:

- (i) **A:** Information about the file, the user who made the entry, the contact with the informant
- (ii) **B:** Guidelines for the correct storage of the file in the digital repository
- (iii) **C:** Quick preview of the file (audio file in the example)
- (iv) **D:** Comments from other database users for this file
- (v) **E:** Add a new comment from the current user for that file

¹² Available at <https://www.ffmpeg.org/>.

 Immigration and Language in Canada

Media files Informants Places Linguistic varieties Field researchers Sources

Home > Media files > interview (808)

View Edit Revisions Devel

Submitted by Sotou Alexandra on Thu, 30/08/2018 - 22:12

Field researcher: Sotou Alexandra, Dr.
Media file ID: 808
Parts: 1
Main informant: Iliadi Eleni
Type of file: Audio (flac)
Contents: Interview
Date of reference: Wednesday, 1 January, 1958
Permitted use: Free for public use
Folder: 2018/08/000808
Places of interest: Canada,
 Montreal,
 Athens
Source: Immigration and Language in Canada, project

A

File name guidelines

This is a list of files that should or could be placed under the folder `/kavots / 2018 / 08 / 000808` at cloud.immigrec.com.

Caution. file names are case sensitive, meaning `.wav` is different than `.WAV` or `.Wav`.

- ✓ View `000808-439.flac` This is the name of the main file, before you upload it.
- ✗ `000808-439.txt` Various details in plain text.
- ✗ `000808-439.TextGrid.txt` Textgrid file
- Language: English
 - ✗ `000808-439-en.pdf` Transcript in PDF format
 - ✗ `000808-439-en.tex` Transcript in TEX format
- Language: French
 - ✗ `000808-439-fr.pdf` Transcript in PDF format
 - ✗ `000808-439-fr.tex` Transcript in TEX format
- Language: Greek
 - ✗ `000808-439-el.pdf` Transcript in PDF format
 - ✗ `000808-439-el.tex` Transcript in TEX format

B

Uploaded files

000808-439.flac

Download raw file

Input #0, flac, from "/2018/08/000808/000808-439.flac":
 Duration: 01:10:23.27, start: 0.000000, bitrate: 725 kb/s
 Stream #0:0: Audio: flac, 44100 Hz, stereo, s32

C

Add new comment

Comments

Submitted by Charalakis George on Fri, 28/09/2018 - 13:42 Permalink

Media file changed from WAV

Media file changed from WAV to FLAC.
 Noise reduction process has been effectively applied.

delete edit reply

D

Add new comment

Your name Tsimpouris Char...

Comment *

E

Text format: Filtered

- Web page addresses and e-mail addresses turn into links automatically.
- Allowed HTML tags: `<a>` `<em>` `<strong>` `<code>` `<del>` `<sup>` `<sub>` `<div>` `<div>` `<div>` `<div>`
- Lines and paragraphs break automatically.

More information about text formats

In case you want to start a discussion for this media file, or reply to an older post, fill in your answer on top and then click Save.

SAVE

Figure 1: Stored media file view page

The error page for registered media files (Figure 2) shows a list of files that are already stored in the electronic repository, but their name or folder location is incorrect. The error may be associated with a typographical error or misuse of the system, making impossible to link the information to the DB. The error page is an easy way to quickly review and validate the electronic repository status at any time. Furthermore, the list includes some technical work on saving storage space in the repository, but without discounting quality. This is accomplished by converting audio files from uncompressed WAV to compressed FLAC formats.

Folder/File under Rawdata	Error
/2018/01/000825/IMG_0025.jpg	- Unable to process file in order to identify media details. Please correct or contact the person who uploaded the file (shown through cloud web page). - File names must use only small letters. Please correct to img_0025.jpg.
/2018/02/000642/000642-356-el.tex.tex	Filename is not correct, it should be NAME.EXT
/2018/10/000826/IMG_0029.JPG	- Unable to process file in order to identify media details. Please correct or contact the person who uploaded the file (shown through cloud web page). - File names must use only small letters. Please correct to img_0029.jpg.
/2018/10/000826/IMG_0030.JPG	- Unable to process file in order to identify media details. Please correct or contact the person who uploaded the file (shown through cloud web page). - File names must use only small letters. Please correct to img_0030.jpg.
/2018/10/000827/IMG_0031.JPG	- Unable to process file in order to identify media details. Please correct or contact the person who uploaded the file (shown through cloud web page). - File names must use only small letters. Please correct to img_0031.jpg.

Figure 2: Error page

The missing-file page displays in detail the cases in which, while the document metadata are annotated in the DB, the corresponding file entries in the electronic repository are pending (see Figure 3).

User	Missing files
Tsolakidis Simeon	- West Broadway Community Project 000108-000-01.jpg file is missing - Η Αυτού Μεγαλειότης ο μετανάστης Καναδάς, τ. Α, σσ. 146-223 000483-000-05.pdf file is missing - Βίντεο για το 90χρονο της Ελληνικής Κοινότητας του Βανκούβερ 000506-319.wmv file is missing - Karasouli-Milobar Sophia - No interview found for this informant View all media files - Beclaris Vivian - No interview found for this informant View all media files - Demiris Miceli Susie - No interview found for this informant View all media files - Balatsas Eleni - No interview found for this informant View all media files

Figure 3: Incomplete file page

The statistics page for informants provides graphs of all annotated metadata by field for all informants (see Table 3). *Figure 4* gives an indicative example of the distribution of linguistic varieties among all the informants of the DB.

Year of Birth

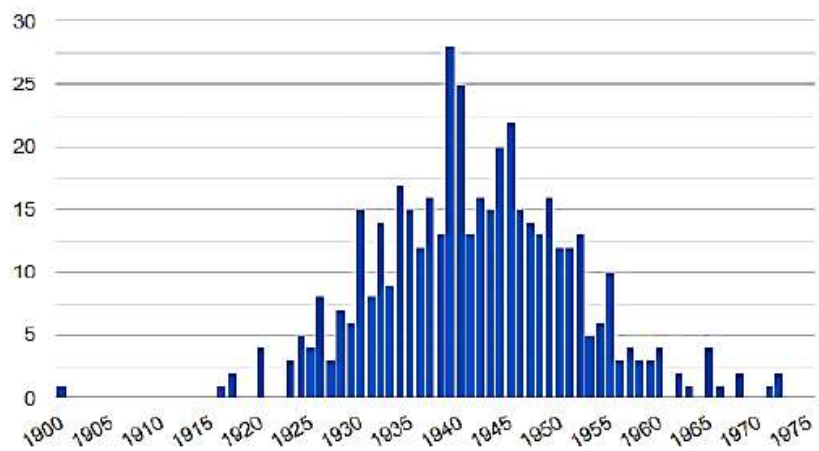

Figure 4: Statistics page for informants
(distribution of age of birth)

The statistics page per researcher and foundation provides quantitative information on the entries as well as the overview of the amount of work per institution. See Figure 5 for a sample.

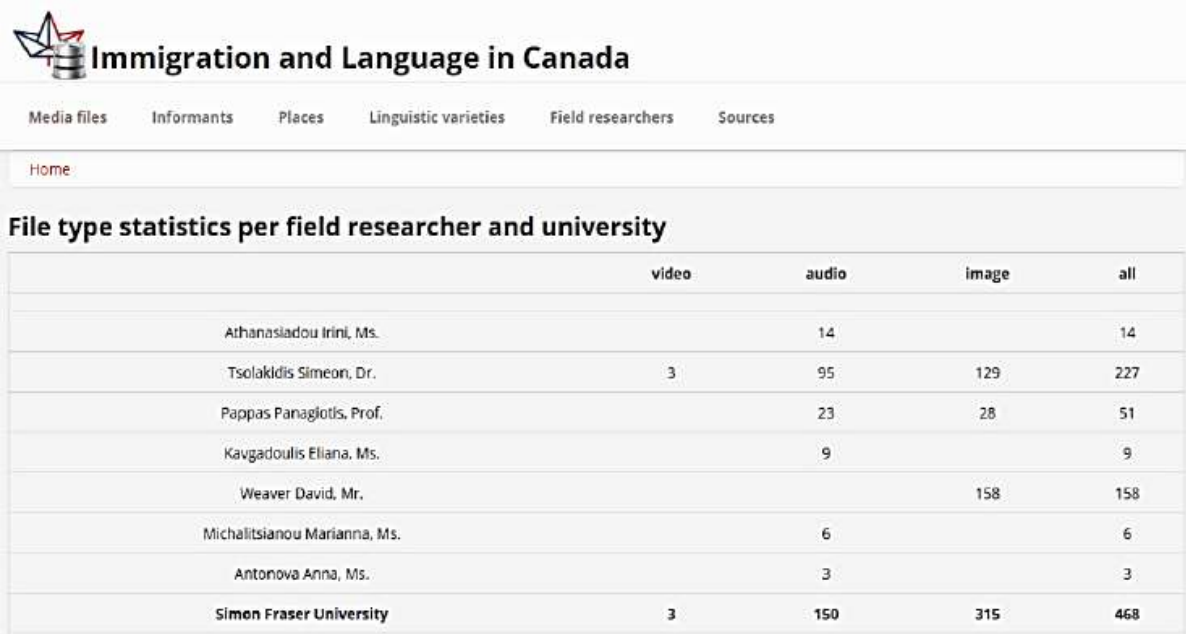
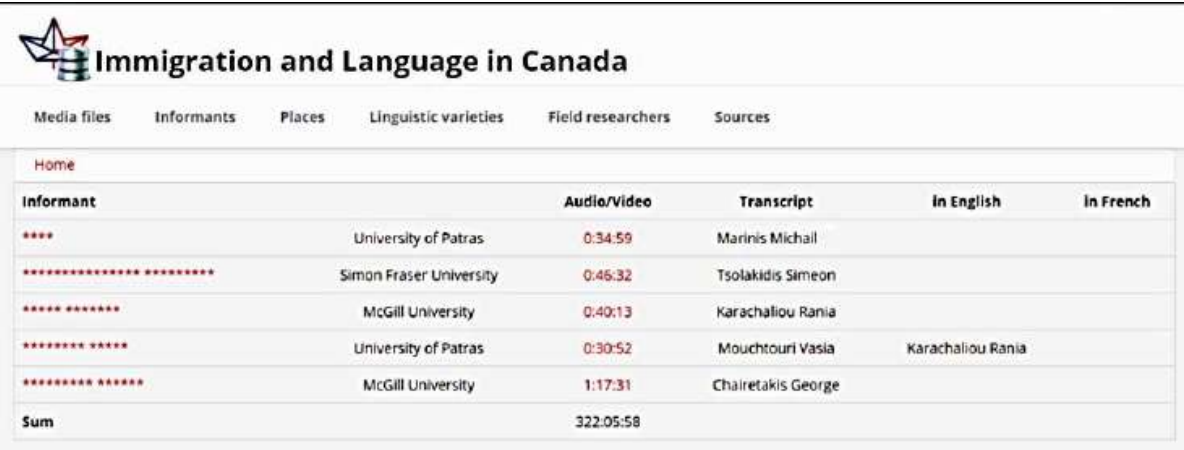

Figure 5: Statistics page per researcher and foundation

Finally, on the stored interviews page, basic information on the duration of the audio files (and videos) of the interviews and on whether the corresponding transcript has been made (see Figure 6) are displayed.

The screenshot shows the 'Immigration and Language in Canada' website. At the top is a navigation bar with links: Media files, Informants, Places, Linguistic varieties, Field researchers, and Sources. Below this is a table titled 'Stored interviews displaying page'. The table has columns: Informant, Audio/Video, Transcript, In English, and In French. The data rows are as follows:

Informant	Audio/Video	Transcript	In English	In French
**** University of Patras	0:34:59	Marinis Michail		
***** Simon Fraser University	0:46:32	Tsolakidis Simeon		
***** McGill University	0:40:13	Karachaliou Rania		
***** University of Patras	0:30:52	Mouchtouri Vasia		Karachaliou Rania
***** McGill University	1:17:31	Chairidakis George		
Sum	322:05:58			

Figure 6: Stored interviews displaying page

3.2 *ImmiGrec* electronic repository

The database is accompanied by the electronic repository in which the media files are stored after the metadata annotation. The ownCloud¹³ platform is used for the repository, which is open source and freely available on the Internet. The selection of this platform is summarized as follows:

- (i) It is in version 9 which means that it is well-tested and a reliable option.
- (ii) It is supported by hundreds of developers and used by thousands of users. Therefore, it has been thoroughly tested for security gaps, while many of the real user requirements are implemented.
- (iii) It supports shared folders among users.
- (iv) It allows shared-files to be read-only, if necessary.
- (v) It is compatible with iOS and Android mobile devices as well as Windows and MacOS operating systems.

4. Conclusions

The electronic repository and the database of the *ImmiGrec* program are an important resource of concentrated and classified data (over 680 documents and 350 hours of recordings/videos along with their transcriptions and encoding of a large number of metadata), covering the gap in the study of Greek transatlantic immigration, as well as the understanding of ethnic diversity in the Canadian society. In other words, these two interlinked digital products together provide the background and tools for studying the language and history of Greek immigrants in Canada, as well as clarifying their relationship with the country's linguistic, social and cultural history. Therefore, the project promotes interdisciplinarity between linguistic, historical and sociological research in order to fill the gap that exists, but also allows for a fully developed analysis of both (socio-)linguistic and (socio-)historical characteristics of the Greek-Canadian communities. Finally, this effort also gives a historical and sociolinguistic dimension to the subject of the program and contributes to its longitudinal and diachronic study.

¹³ Available at <https://owncloud.org/>.

It is noteworthy that *ImmiGrec* attempts to go one step beyond the established practice of linguistic and historical research to ensure the viability of results by creating innovative digital products related to the development of the Digital Humanities. In this respect, new technologies have been used to create an ever-expanding database that facilitates access for anyone interested in studying the various linguistic, historical and social aspects of the Greek-Canadian communities, with basic research criteria and categories, such as gender, place of origin, date of arrival, place of settlement, type of work, etc.

In conclusion, the creation of the repository and database of *ImmiGrec* raises the awareness of the history and heritage of the Greek-Canadians and strengthens both the relations within the immigrant community and the bilateral relations between the two countries. Therefore, it contributes to the growth of interest of the general public and provides a benchmark for educational, academic or other purposes.

Acknowledgements

The project was implemented under the *ImmiGrec* research project (Jan 2017 - Dec 2018), funded by the *Stavros Niarchos Foundation*, and engaging research teams from four universities in Greece and Canada (University of Patras, McGill University, York University and Simon Fraser University).

We would like to thank the *Stavros Niarchos Foundation* for their generous financial support, as well as our partners in Canada and their research teams, in particular, Tassos Anastassiadis (McGill University), Sakis Gekas (York University) and Panayiotis Pappas (Simon Fraser University) for their cooperation and for collecting the data of the program, part of which we used in the examples of this contribution.

References

- Anderson, W. & J. Corbett. 2009. The SCOTS corpus: a users' guide. *Scottish language* 27: 19-41.
- Anderwald, L. & S. Wagner. 2007. FRED-the Freiburg English Dialect Corpus. In J. Beal, P. Corrigan & H. Moisl (eds.), *Creating and digitizing language corpora*, Vol. 1: Synchronic databases. London: Palgrave Macmillan, 35-53.
- Barbiers, S. *et al.* 2006. *Dynamic Syntactic Atlas of the Dutch dialects (DynaSAND)*. Amsterdam: Meertens Institute.
- Bayard, D. 2000. New Zealand English: origins, relationships, and prospects. *Moderna Språk* 94(1): 8-14.
- Beal, J. C., Corrigan, K. P. & H. L. Moisl (eds.). 2007. *Creating and digitising language corpora*, Vol. 1 & 2. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Boas, H. C. 2002. The Texas German Dialect Archive as a Tool for Analyzing Sound Change. In P. Austin, H. A. Dry & P. Wittenburg (eds.), *Proceedings of the International Workshop on Resources and Tools in Field Linguistics held in conjunction with the Third International Conference on Language Resources and Evaluation*. Las Palmas: Spain, 28.1-28.4.
- Bondi, J. J., Vangsnes, Ø. A., Priestley, J. & K. Hagen. 2014. A multilingual speech corpus of North-Germanic languages. In T. Raso & H. Mello (eds.), *Spoken corpora and linguistic studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 69-83.
- Chambers, J. K. & P. Trudgill. 1980. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Galiotou, E., Karanikolas, N., Manolossou, I., Pantelidis, N., Papazachariou, D., Ralli, A. & G. Xydopoulos. 2014. Asia Minor Greek: towards a computational processing. *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 147(Special issue: Proc. IC-ININFO 2013): 458-466.
- Gerner, J., Naramore, E., Owens, M. & M. Warden. 2005. *Professional LAMP: Linux, Apache, MySQL and PHP5 Web Development*. Indianapolis: John Wiley & Sons.

- Glaser, E. 2013. Area formation in morphosyntax. In P. Auer, M. Hilpert, A. Stukenbrock & B. Szmrecsanyi (eds.), *Space in language and linguistics: geographical, interactional and cognitive perspectives*. Berlin: De Gruyter, 195-221.
- Hymes, D. H. 1962. The ethnography of speaking. In T. Gladwin & W. C. Sturtevant (eds.), *Anthropology and human behavior*. Washington, D. C.: Anthropology Society of Washington, 13-54.
- Hymes, D. H. 1964. Introduction: Toward ethnographies of communication. *American Anthropologist* 66(6): 1-34.
- Kunst, J. P. & F. Wesseling. 2010. Dialect corpora taken further: The DynaSAND corpus and its application in newer tools. In R. Otaguro, K. Ishikawa, H. Umemoto, K. Yoshimoto & Y. Harada (eds.), *Proceedings of the 24th Pacific Asia conference on language, information and computation* (Tohoku University, November 4-7, 2010). Waseda University, 759-767.
- Meier, P. et al. 1998. *IDEA: International Dialects of English Archive*. Lawrence: University of Kansas.
- Papazachariou, D. & A. Karasimos. 2015. Organosi ke kodikopiisi proforikon pigon se politropiki vasi dedomenon echmis: i periptosi tu AMiGre corpus [Organizing and encoding oral sources in a multimodal database: the case of the AMiGre corpus]. In A. Ralli & S. Bompolas (eds.), *Programa Thalís: "Pontos, Kapadokia, Aivali: sta chnaria tis Mikrasiatikis Elinikis* [THALES PROGRAMME: "Pontus, Cappadocia, Aivali: In search of Asia Minor Greek"]. Patras: Laboratory of Modern Greek Dialects, 55-68.
- Ralli, A. & S. Bompolas (eds.). 2015. *Programa Thalís: "Pontos, Kapadokia, Aivali: sta chnaria tis Mikrasiatikis Elinikis* [Thales Programme: "Pontus, Cappadocia, Aivali: In search of Asia Minor Greek"]. Patras: Laboratory of Modern Greek Dialects.
- Ralli, A., Papazachariou, D. & A. Karasimos. 2010. Ergastirio Neolinikon Dialecton kai i vasi dedomenon Gree.D [Laboratory of Modern Greek Dialects and the Gree.D. database]. In M. Janse, B. Joseph, A. Ralli & A. Karasimos (eds.), *Proceedings of the 4th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*. Patras: University of Patras, 7-15.
- Stewart, J. & G. Philipsen. 1984. Communication as situated accomplishment: The cases of hermeneutics and ethnography. *Progress in Communication Sciences* 4: 177-217.
- Wallis, S. & G. Nelson. 2001. Knowledge discovery in grammatically analyzed corpora. *Data Mining and Knowledge Discovery* 5: 305-335.

Development of a Digital Museum for the Immigration of Greeks to Canada

Charalampos Tsimpouris*, Christos Papanagiotou*, Stavros Bompolas*,
Michalis Marinis*, Tonia Tzanavara** & Angela Ralli*
*University of Patras**, *Municipal Art Gallery of Corinth***

Abstract

This article presents the design of a first version of the digital museum developed within the research project “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians”, funded by the *Stavros Niarchos Foundation* and involving research teams from four universities (University of Patras, McGill, York and SFU). The museum deals with the first-generation Greek immigrants who went to Canada from 1945 to 1975 and exhibits various aspects of their lives (e.g. language, work, family, etc.). The implementation of the technical part of the museum was undertaken by the research team of the University of Patras, while the research team of McGill University was responsible for the selection of the exhibits of rooms (1-6 and 8-9), the graphics and the music. For the development of the museum, state-of-the-art technologies have been used to create a user-friendly digital environment, in which the user navigates easily. The museum’s material has been gathered from the interviews of informants living in various Canadian cities, from multimedia files, from written sources and from photographic archives.

Keywords: Digital museum, Greek immigration, Canada, ImmiGrec.

1. Introduction

The digital museum, presented in this article, is a first version of the museum developed within the research project “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (January 2017 - December 2018), funded by the *Stavros Niarchos Foundation* and involving research teams from four universities, namely the University of Patras, McGill, York and Simon Fraser University. The technical part of the digital museum was designed and implemented by *the research team of the University of Patras* with the support of the other teams and concerns the first generation of Greek immigrants in Canada who went to this country during the years 1945-1975. It presents various aspects of their lives, underscoring information on the points of departure and arrival, the process and difficulties of their integration in the Canadian environment, the role immigration played in the Greek family, the organization of the Greek communities in the Canadian host cities and finally the cultural identity and collective memory of the immigrants. In this article, emphasis is given on the thematic unit of the museum which presents language issues, such as the preservation of Greek and its dialectal varieties, the Greek language in the multilingual Canadian environment, socio-linguistic identity, code mixing, etc.

For the development of this museum, cutting-edge technologies were used to create a digital environment in which the user gains access to a variety of exhibits (e.g. image, sound, video) of different thematic units. The material of the museum has been gathered from interviews with informants from many Canadian cities, from multimedia archives, written sources and photographs. The hardware is located on a specially constructed

platform, a digital repository and is organized in an electronic *database* (DB) built with Drupal 7 CMS (v.7). Both the digital repository and the electronic database were designed and implemented at the University of Patras within the framework of *ImmiGrec* research program, on the basis of its specific research needs (see also Tsimpouris *et al.* in this volume).

The present paper is organized as follows: after the introduction, the second section presents some key issues concerning the immigration of Greeks to Canada, as well as the scientific research in this regard. The third section contains the presentation of issues concerning the concept of the digital museum, in general, as well as the presentation of various digital museums on immigration. The fourth section details the technical characteristics of this museum, focusing on the infrastructure and the necessary phases of its implementation. In the fifth section, the organization in rooms and the thematic units and sub-units of each room are provided. The work is completed with the epilogue, and at the end, the bibliographic references are listed.

2. Immigration to Canada

Canadian Greeks and Greek speakers are a dynamic and integral component of today's multinationality/and multilingualism of the Canadian society. Greek-speaking communities and various societies and clubs are currently in the largest Canadian cities, such as Montreal, Toronto, Ottawa, Winnipeg, Calgary, Edmonton, Vancouver, Victoria, Halifax and Regina. Their history is inextricably linked to the history of Canada and Greece, the immigration policy of the Canadian state, the socio-economic conditions of Greece after the end of the Second World War and the complexity of the experience of the ethnic communities in the Canadian social, cultural and linguistic environment. Apart from few exceptions, the Greek-Canadian communities and the various associations have attracted little academic interest in the past (among others, Gavaki 1977; Chimbos 1980; Maniakas 1991; Tamis & Gavaki 2002; Aravossitas 2016) without significant issues regarding the interaction of the concepts of immigration, adaptation and assimilation being investigated whatsoever.

ImmiGrec deals with three main topics aiming to explore the Greek-Canadian history and language and to clarify their connection with the social and cultural history of Canada, as well as the effect of the dominant English on Greek:

- (i) the change of ethnic communities over time;
- (ii) the multiple social and cultural levels of the experience of the immigration;
- (iii) the issue of language.

The project's deliverables are expected to increase the public interest in Modern Greek history and to create a reference point for educational and social purposes.

3. Museum and digital museums

In antiquity, the term "museum" referred to the space that is dedicated to the worship of the Muses and was connected with the arts and philosophy. According to Avgerinou-Kolonia (2007: 124), the term museum in the Renaissance was associated with the idea of the historical monument "as a representative element of the national identity, including

the protection of the historical and ethnological heritage”. It had a predominantly teaching nature”. Today, a museum, as defined by ICOM (International Council of Museums), is

“a non-profit making, permanent institution in the service of society and of its development, and open to the public, which acquires, conserves, researches, communicates and exhibits, for purposes of study, education and enjoyment, material evidence of people and their environment.” (ICOM Statutes, No. 2).

Mouliou (2014: 77) underlines the fact that in recent years museums

“have been experiencing multiple pressures to redefine their institutional substance, values and strategic priorities in order to respond to the social, political, technological and economic challenges that, as a whole, determine the modern world.”

In the past, museums were considered as places where objects were placed in specific thematic units and exhibited in tasteful cases or pedestals, underlining their special status for knowledge, intellectual culture and cultural heritage (Stergiaki 2012). In recent years, the evolution of museums has been rapid, due to the incorporation of new technologies and digital tools, the use of which enables the visitor to retrieve the information they desire according to their personal interests, time and mood (Kayafas 2007). Schweibenz (1998: 185) points out that the Internet opens a new dialogue between a digital museum and a digital user for a new museum experience.

Through the systematic use of technology in the field of museology, digital museums were created (Schweibenz 1998; Huhtamo 2002; Sylaiou *et al.* 2009), an idea of which was introduced for the first time by André Malraux in 1947. These museums are virtual, that is, they do not have physical spaces or exhibitions. With IT tools, however, they build a virtual reality, presenting real or digital exhibits in a variety of ways. According to Oikonomou (2007: 139), in addition to the usual features of the combination of visual and acoustic information, a new feature is now provided by digital applications, namely personalization, based on the user’s needs, while mobility through the exhibition areas and spaces of cultural heritage, as well as interaction with objects, ideas and people, are ensured. For Schweibenz (1998), a digital museum is a reasonably correlated collection of digital objects in a variety of media and, due to its ability to provide connection from different access points, it overtakes traditional communication methods and interacts with the needs and interests of the user. Yet, it does not have a real place or space and its objects and information can be spread all over the world.

Museums with these features correspond to the terms *virtual museum*, *digital museum*, *virtual Cybermuseum*, *web museum*, *electronic museum*, *on-line museum* and *hypermuseum* (Arvanitis 2002).

According to Papaioannou (2010), there are four categories of virtual museums on the Internet:

- (i) The “brochure museum”: It is usually a simple web site that shows a natural/ real museum, such as its location, opening hours, etc.
- (ii) The “content museum”: This is a set of web pages detailing the contents of the collections and the exhibits of a real museum.
- (iii) The “learning museum”: It is a site with a diverse interactive learning environment.

- (iv) The “virtual museum”: It concerns a web site or a web-based simulation application of a conventional (or non-conventional) museum, usually in a three-dimensional or pseudo-dimensional environment. This allows the user to navigate the digital environment of the museum through an interactive guided tour, where the user selects how to navigate in space and focus on exhibits of his choice.

The last category of virtual museums (iv) includes the digital museum described in this article. In this museum, the users can navigate a virtual environment of visual, acoustic and textual information, while they are allowed to focus on different exhibits and aspects of these themes, according to their needs and desires (see section 5 for the technical characteristics).

In order to design and implement the digital museum under the project “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians”, there has been a research on the existing digital museums, which was carried out by the research team of the University of Patras. Among the museums under examination, of special interest were *the Migration Museum project*, *the Immigration Museum*, *the Virtual Museum of Canada*, *the Virtual Museum of Italian Immigration in the Illawarra*.

The *Migration Museum project* (<http://migrationmuseum.org>) is an ongoing project on migration in Great Britain, without imposing restrictions on the origin of migrants. It is organized into thematic sections (*Reports, News, Education, Learn more about migration*), and the material is organized according to different types of files (e.g. image, sound, text). Particularly interesting are the videos of the museum with narratives of the immigrants, combined with artistic effects, while emphasis has been placed on the communicative nature of the museum, which is interconnected with various means of social networking.

The *Immigration Museum* (<https://museumvictoria.com.au/immigrationmuseum/>) is not a digital museum (although the digital visitor is allowed to come into contact with some of the exhibits), but a website of a typical museum. The organization of its themes, however, covers a wide range of issues related to immigration. The thematic sections cover issues, such as the immigrants’ travel, their adventures, but also issues, such as the ethnic and cultural identity of immigrants.

The *Virtual Museum of Canada* (<http://www.virtualmuseum.ca/home/>) has a wide variety of themes, one of which is immigration to Canada. Due to the proximity of the content of this subject with the research interests of the ImmiGrec program, special attention was given to the particular museum. The material in the immigration section consists mainly of photographs, texts and audio files, while the educational games in which the user can be involved, and which are related to the issue of migration, are of particular interest.

The *Virtual Museum of Italian Immigration in the Illawarra* (<http://vmiii.com.au/>) is a very interesting digital museum, which presents the immigration of Italians to Australia. It is structured in four thematic sections that correspond to four digital rooms: “The Journey”, “Life in Australia”, “Identity 1”, “Identity 2”. The exhibits are mainly photographs and accompanying/explanatory texts on each subject. At the same time, another part of the museum functions as a database with more material for the visitor-researcher, organized on the basis of the above thematic units. The characteristics of this museum are significantly related to our own research work which, in addition to the

digital museum, organizes its material in a database, designed and implemented according to the needs of the ImmiGrec program (see relevant article in this volume).

Taking into account the new technologies, as well as the study of the latest trends in immigration museums, specific decisions were taken regarding the technical characteristics and the organization of the thematic units of the ImmiGrec digital museum. The thematic section related to linguistic issues of Greek immigrants in Canada are particularly highlighted in this article, while the content of the other thematic units is briefly mentioned.

4. Technical description

The construction of the digital museum by the research team of the University of Patras is based on two separate elements of implementation, the digital museum and the accompanying DB. This separation was deemed necessary because a large amount of information cannot, and is not advisable to be posted in virtual spaces. Therefore, the accompanying DB is an important digital area, where all information is recorded and which cannot only support the collection of museum exhibits but also the research purposes.

The first and basic implementation element is the digital museum itself, which the user-visitor can see virtually. Browsing is done with the mouse and in combination with the keyboard arrows the user-visitor can be transferred from room to room, but also from exhibit to exhibit by tapping predefined *Points of Interest* (POI). A simplified form of the navigation chart is shown in Figure 1.

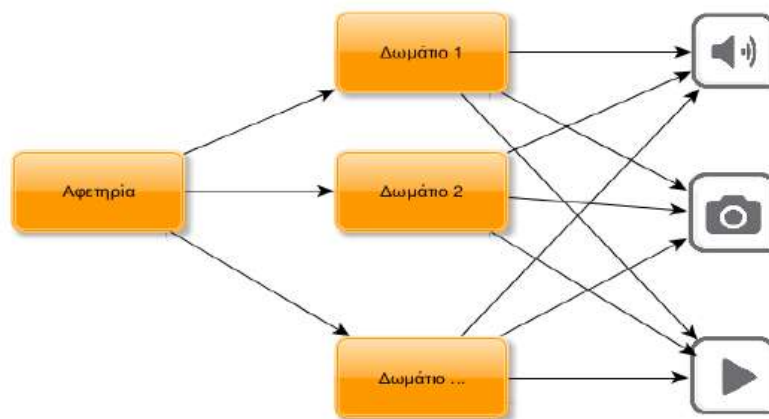

Figure 1: Navigation chart

All spaces are designed to optimize the use of the screen, along with a high level of functionality and usability, so as not to tire the visitor.

The museum's function is based on records of the following main types:

- (i) Static Content Files
- (ii) Content generating files with PHP extension

More specifically, the static content files are separated into a) navigation aids and b) exhibit material.

The Navigation Utility consists of static JPEG images without transparency and with transparent PNG. The Navigation Utility also includes CSS and HTML formatting files. CSS (Cascading Style Sheets) is a computer language that belongs to the language class used to control the appearance of a document written with a markup language. HTML (HyperText Markup Language) is the main markup language for webpages, and its elements are the basic building blocks of webpages. They constitute the basics about the display structure of information, such as, for example, the paragraph row or the list or table format.

Also, the Navigation Utility includes JavaScript programming files to add interaction to the page loaded locally by the user's browser. These files are necessary for the optimal functionality of the museum in a variety of mobile and/or computer screens. They fully assume the management of the browser and follow the user on their journey inside the museum so that in any case, the functionality remains at a high level, while watching the operation of the background music, depending on the viewing object, which may be a map, a room, an interview exhibit or a photo exhibit. Finally, the Navigation Utility includes FLAC/MP3/OGG compressed audio files for room music. Each file is stored in at least two compression formats of the aforementioned three for maximum support of all browsers. The multiple audio file format is a common practice for maximum support. Thus, if a browser cannot open a file type, it will continue to try with a different type. All three options are the most common formats for audio and navigation files.

Regarding the *Exhibit Material*, it is worth mentioning that, for each exhibit, it is necessary to store all the image and sound files with the audio and video files, respectively. They are in a special folder associated with the exhibits, which is not the same as the folder of the navigation files. In addition, the *Exhibit Material* includes waveform files for PEAKS audio files, which are automatically generated by the system for each audio file, and include the appropriate information to quickly create and display the chart of an interview (Figure 2).

Figure 2: Interview Graph

Finally, the *Exhibit Material* includes YAML (yet another markup language), which contains a detailed description of each room and each exhibit. This form facilitates the easy handling and processing of the material by all team researchers (Figure 3). At the same time, the display of the exhibit is released from the information it contains, resulting in the minimization of errors, and allowing the researchers to concentrate on their core work, which is the correct completion of the information.

```

1 000169-129-diaskedasi:
2   type: data
3   data-type: audio-image
4
5   name:
6     en: Title in English
7     el: Τίτλος στα Ελληνικά
8
9   images:
10    - 000815-000-diaskedasi.jpg
11
12   body:
13     en: ''
14     el: '<strong>Δ.Π.: </strong> Πηγαίνομε με τη γυναίκα μου όταν [...] σε όλους τους χορούς τους ελληνικούς'
15
16   metatags:
17     source:
18       title:
19         en: Informant
20         el: Πληροφορητής
21       info:
22         en: Paspaliaris Denis
23         el: Πασπαλιάρης Διονύσης
24
25     place-of-origin:
26       title:
27         en: Place of origin / residence
28         el: Τόπος καταγωγής
29       info:
30         en: Stafidokampos
31         el: Σταφιδόκαμπος
32
33     current-place:
34       title:
35         en: Current place of settlement
36         el: Τωρινός τόπος διαμονής
37       info:
38         en: Montreal
39         el: Μοντρεάλ
40

```

Figure 3: Structured YAML Information File

The second main type of the museum's files are *Hypertext Preprocessor* (PHP) files, which undertake reading all YAMLS (rooms and exhibits), confirming their proper structure, and dynamically create HTML files that can understand a browser and project it to the end user.

At this point, the process of storing and recording GIT changes is worth mentioning. GIT is a publishing control system (see also *revision control system* or *source code control system*) with emphasis on speed, data integrity, and support for distributed, non-linear, workflows. The GIT was initially designed for the development of the Linux kernel in 2005 and has since become the most widely-used publishing control system for software development.

The exhibits are interactive, displaying audiovisual material, depending on the theme of each room. This material is selected from the DB. The construction of the digital museum is based on a variety of technologies that work together to achieve a functional and aesthetic result. Specifically, the web browser of the user-visitor using JavaScript and the 3D library *babylon.js* uploads all the appropriate information via HTTPS from the program server and creates the appropriate representation of the site after an agreement between the developers and the museologist as to the general plan view of all rooms. Then, using AJAX, the web application is able to communicate with the server after downloading the page, to download additional objects and exhibits in the site. The technique of the progressive loading of objects improves the speed of execution of the digital museum and the page's usability.

All tasks are based on the user-friendliness of the system, as well as the maximum accessibility of visitors, regardless of specific devices or browsers. In other words, the

visitor can successfully navigate the digital museum and the accompanying public DB through the computer, mobile tablet and mobile phone.

5. Thematic sections of the museum

In order to present globally the issue of first-generation Canadian immigrants, the digital museum was designed in such a way as to consist of nine digital rooms, with nine corresponding thematic units and several sub-sections, containing a variety of exhibits. A first form of the museum has already been presented at the 2nd *EUROMED Pan-Hellenic Conference on the Digitization of Cultural Heritage* in Volos, and at the *Annual Conference of the Associazione per l'Informatica Umanistica e la Cultura Digitale*, which took place in Bari, Italy (see Ralli *et al.* 2017; Ralli *et al.* 2018).

In what follows, emphasis will be placed on the language room, the exhibits of which have been selected and shaped by *the research team of the University of Patras*, while there will be a brief reference to the themes of the other digital rooms, and the atrium, the content of which has been developed by McGill University.

More specifically, Room 1, entitled “Departures”, includes exhibits regarding the journey of Greek immigrants from Greece to Canada, as well as the stops until they reached the final destination. The exhibits focus on the means of transport used for the purpose of migration (e.g. ships, airplanes), travel proofs (e.g. tickets, passports, passenger calendars) and the conditions of each trip. At the same time, there is mention of the economic, political and social reasons, which appear to have played an important role in the decision to migrate to Canada, as well as of the immigrants’ expectations for a better life in Canada.

In Room 2, entitled “Arrivals”, the different ways of the arrival in Canada are presented, such as the reception gates. Moreover, the first impressions of the newly-arrived Greeks, as well as the first contacts with acquaintances, relatives and friends who were already settled in Canada are described.

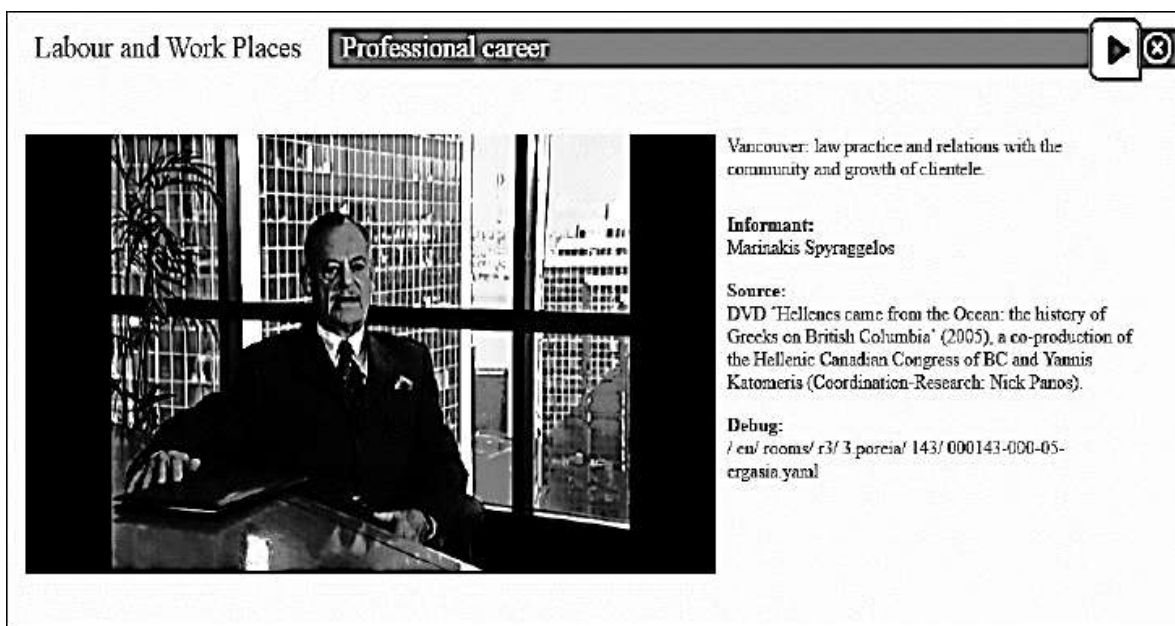

Figure 4: Example of a multimedia exhibit (image, sound, text)

Room 3 “Arrival in the new country” is related to the settlement in Canada. The themes presented in this room refer to the first accommodation of Greek immigrants, their occupations, the attitude of the Canadian society and the Canadian state towards them, and the difficulties they faced in their attempt to get integrated into the Canadian society.

Room 4 is about the Greek family in Canada. The sub-sections included in this thematic framework are marriage ties, as described by the informants, as well as the everyday family life in Canada.

In the first sub-section of Room 5 entitled “Communities and Identities”, the Greek-Canadian communities are presented. The second sub-section refers to the relations of Greek immigrants with the Canadian state and other ethnic groups. Finally, the third sub-section is related to the structuring of the national identity of the informants.

In the content of the “Studies and Education” room (Room 6), particular emphasis is given on the education of younger generations in Canada, but also on the selection of Greek education by several informants.

Figure 5: Room 7 “Languages”

Room 7 (Figure 5) is dedicated to the Greek language and its relation to Greek immigration to Canada¹. More specifically, in this room, the visitor can find material about how English has influenced the Greek language, the attitude of Greek Canadians towards language, the role of Greek in the Greek-Canadian families. Particular emphasis is given on the use of various dialectal features which have been preserved in the speech of some immigrants.

This room is divided in three sub-sections, entitled “linguistic attitudes”, “language learning” and “language use”.

In the sub-section of “linguistic attitudes” among the issues presented are: the wish of Greek Canadians not to be recognizable as “Greeks abroad” because of their

¹ For more specific issues about the language of Greek immigrants in Canada, see the related work in the same volume.

pronunciation, the desire of dialectal speakers to eliminate their particular pronunciation, the awareness of the informants as to whether they change the Greek language or not, while staying in Canada, the shrinkage of the dialectal varieties among Greek-speaking Canadians, as well as the gradual decrease of the Greek language in general, which, according to the informants, may lead to linguistic death.

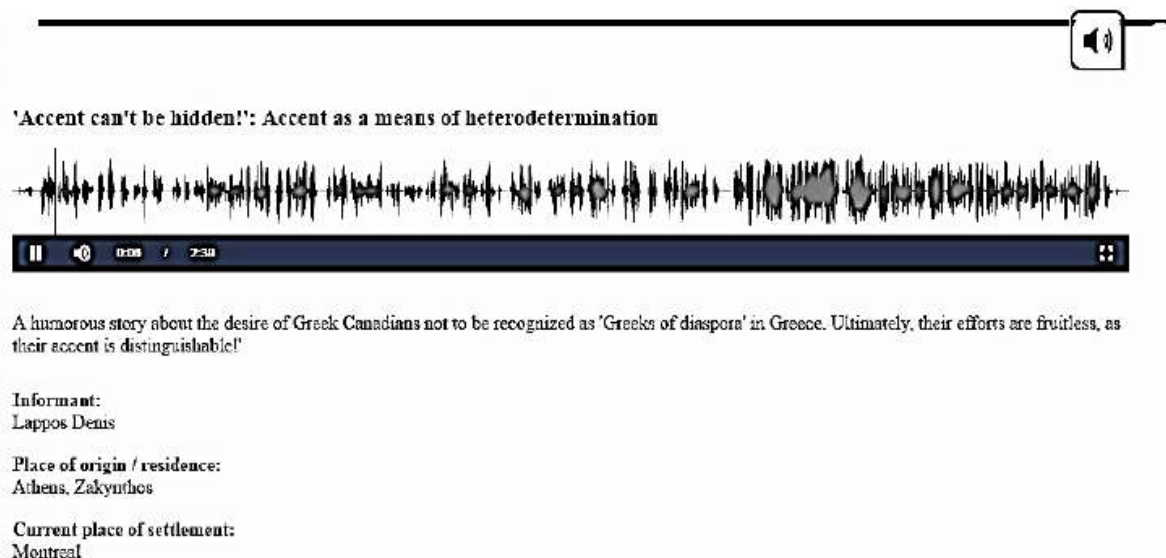

Figure 6: Example of a sound exhibit

In the “Language Learning” sub-section, there are topics related to the learning of mainly English (French to a lesser extent), the difficulties of use, inhibitors for language skills (e.g. heavy hours of work, child upbringing, etc.) and conventional (e.g. migrant schools), but also non-conventional ways of teaching (e.g. the workplace). At the same time, emphasis is placed on the difficulty of understanding and communicating the first-generation Greek immigrants face in public services, health care services, etc., as well as in their relations with the Canadian society. In the same sub-section, the issue of the Greek language is highlighted in the Canadian multilingual educational system and more generally in the multicultural and multilingual Canadian society.

The sub-section “Language use” focuses on code-mixing, the phenomenon of language borrowing and the integration of mainly English words in the Greek inflectional system (e.g. *leki* (< *lake*), *bara* (< *bar*), *car* (< *car*)). It also underlines the issue of code-switching in relation to communication circumstances and the choice of different languages depending on the environment (e.g. in Montreal, English is used at work and French for social gatherings).

In Room 8, entitled “Politics”, the visitor can get information on the engagement of the immigrants with politics in Canada and with politics in Greece.

In Room 9, entitled “Social life”, aspects of the social life are presented, such as ways of entertainment in past years and today, their interests in their leisure time, but also meetings in various places, as in the church, the community, traditional Greek cafes, etc.

Finally, in the atrium of the museum, the user will find an interactive map showing the areas from which the immigrants left from Greece and the regions of Canada where they settled. The visitor will also find historical information about Greece and Canada for the decades 1940 and 1950.

Figure 7: Example of a photographic exhibit

6. Epilogue

This article presents some basic issues regarding immigration of Greeks to Canada, with focus on the description of the digital museum of the *ImmiGrec* project and the thematic sections of each room.

John Cotton Dana stated that museums should not look for what a community can do for them, but what they can do for the community (Pes 2008: 49). The digital museum of the research program “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” hopes to become a reference museum for the Greek communities in Canada. Focused on the first generation of immigrants from 1945 to 1975, it aims at the connection among different generations of immigrants, as well as the connection with Greeks in Greece. At the same time, the museum enlightens the phenomenon of Greek immigration to Canada, emphasizing the points of departure and arrival in the new homeland, the integration into the Canadian environment, the preservation of the mother tongue, their work, the organization of Greek communities in the Canadian host cities and finally their cultural identity and collective memory. The digital museum is designed with the help of modern technologies, it is organized in the thematic units described above and contains exhibits of various types.

The new features and new roles of a modern museum can be associated with descriptions, such as “Emotional”, “Attractive”, “Networked” (Mouliou 2014: 23). The design of this digital museum takes into consideration these new museological dictates, without ignoring its traditional assumptions, in order to create a modern museum that meets the objectives of the program “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians”, but also the requirements of the modern digital user-visitor.

Acknowledgements

We are grateful to the *Stavros Niarchos Foundation*, sponsor of the project *ImmiGrec*, for the generous financial support. We also warmly thank our partners in Canada, Tassos Anastassiadis (McGill University), Sakis Gkekas (York University) and Panayiotis Pappas (Simon Fraser University) for the material collected by their research teams in the context of the program, from which the exhibits of the museum have been selected. We particularly thank the McGill research

team, who were responsible for choosing the material of digital rooms (apart from that of Languages, Room 7), the graphics, the texts of the Atrium, as well as the musical investment.

References

- Aravossitas, T. 2016. The hidden schools: mapping Greek heritage language education in Canada. PhD thesis, University of Toronto.
- Arvanitis, K. 2002. Psifiako, ikoniko, kivernomusio i diktiako musio? anazitondas oro ke orismo [Digital, virtual, cybermuseum or web museum? in search of the term and definition]. In S. Daskalopoulou (ed.), *Museum, Communication and New Technologies. Proceedings of the First International Conference on Museology*. Mytilene: Department of Cultural Technology and Communication, University of the Aegean, 183-191.
- Avgerinou-Kolonia, S. 2007. I diadosi ke chrisi ton neon technologion sta musia. I dimiurgia ke diktiosi protipon ergastirion-musion sta plesia politistikou-turistikou diadromon, os sidelestes viosimis astikis anaptiksis [The dissemination and use of new technologies in museums. The creation and networking of model museums and museums in the context of cultural and tourist routes, as actors of sustainable urban development]. In *I nees technologies sta musia. Sichrones tasis ke adilipsis* [The New Technologies in Museums. Modern Trends and Perceptions]. Athens: Athens War Museum, 121-129.
- Chimbos, P. D. 1980. *The Canadian Odyssey: The Greek Diaspora in Canada*. Toronto: McClelland and Stewart.
- Gavaki, E. 1977. *Integration of Greeks in Canada*. San Francisco: R. and E. Associates.
- Huhtamo, E. 2002. On the Origins of the Virtual Museum. Oral announcement at *Virtual Museums and Public Understanding of Science and Culture, Nobel Symposium 120*.
- Kayafas, E. 2007. Musia ke Technologia Polimeson: Sinchrones Tasis [Museums and Multimedia Technology: Modern Trends]. In *I nees technologies sta musia. Sichrones tasis ke adilipsis* [The New Technologies in Museums. Modern Trends and Perceptions]. Athens: Athens War Museum, 75-81.
- Mouliou, E. 2014. Ta musia ston 21o eona: proklisis, aksies, roli, praktikes [Museums in the 21st Century: challenges, values, roles, practices]. In G. Bikos & A. Kaniaris (eds.), *Musiologia, Politistiki Diachirisi ke Ekpedefsi*. [Museology, Cultural Management and Education]. Athens: Grigori Publications, 77-111.
- Maniakas, T. 1991. The Ethnolinguistic reality of Montreal Greeks. PhD Thesis, Université de Montreal.
- Oikonomou, M. 2007. Nees Technologies sta Musia: diadrasa ke nea modela epikinonias me ton episkepti [New Technologies in Museums: interaction and new models of communication with the visitor]. In *I nees technologies sta musia. Sichrones tasis ke adilipsis* [The New Technologies in Museums. Modern Trends and Perceptions]. Athens: Athens War Museum, 139-147.
- Papaioannou, C. 2010. *Archeologia ke anadiksi politismu agathu: apo tin anaskafi sto kino ke ston psifiako kosmo* [Archeology and promotion of cultural goods: from the excavation to the public and the digital world]. Nicosia: Open University of Cyprus.
- Pes, J. 2008. Introduction: community projects. *Museum Practice* 44: 49.
- Ralli, A., Tsimpouris, C. & C. Papanagiotou. 2017. I anaptiksi enos Psifiaku Musiu gia tin elliniki metanastefsi ston Kanada [The development of a Digital Museum for Greek immigration in Canada]. Oral presentation at the *2nd Pan-Hellenic Conference on Digitization of Cultural Heritage (CH) - EUROMED 2017* (1-3 December 2017, Volos, Greece).
- Ralli, A., Tsimpouris, C., Papanagiotou, C. & T. Tzanavara. 2018. On Developing a Virtual Museum of Greek Immigration and Language in Canada. Poster presentation at the *7th Annual conference of the Associazione per l'informatica umanistica e la cultura digitale* (31 January-2 February 2018, Bari, Italy).

- Schweibenz, W. 1998. The Virtual Museum: New Perspectives For Museums to Present Objects and Information Using the Internet as a Knowledge Base and Communication System. In H. H. Zimmermann & V. Schramm (eds.), *Knowledge-Management und Kommunikationssysteme: Workflow-Management, Multimedia, Knowledge-Transfer. Proceedings des 6. Internationalen Symposiums für Informationswissenschaft* (ISI 1998). Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft, 185-200.
- Stergiaki, A. 2012. Musio ke psifiaki technologia: anaptiksi ikoniku musiu elinikon laikon pedikon musikon arganon. [Museum and digital technology: development of a virtual museum of Greek folk music instruments]. Master thesis, Aristotle University of Thessaloniki.
- Sylaiou, S., Liarokapis, F., Kotsakis, K. & P. Patias. 2009. Virtual museums, a survey and some issues for consideration. *Journal of Cultural Heritage* 10: 520-528.
- Tamis, A. M. & E. Gavaki. 2002. *From Migrants to Citizens: Greek Migration in Australia and Canada*. Melbourne: La Trobe University.

Ο ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΕΚΠΟΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΝΑΔΑ

Ο ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΟΡΟΝΤΟ

Ο ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΚΑΝΑΔΑ καί

Ο ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

ΣΑΣ ΠΡΟΣΚΑΛΟΥΝ

σέ δημόσια συζήτηση μέ θέμα:

ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΑΣ

Στή συζήτηση θά λάβουν μέρος Έργαζόμενες Έλληνίδες,
Γιατροί, Ψυχολόγοι, Οικονομολόγοι, Φοιτητές,
Έκπρόσωποι Καναδικών Έπηρεσιών καί οί άκροατές.

Ή έκδήλωση θά γίνει:

ΚΥΡΙΑΚΗ 23 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 4 μ.μ.

Στήν Έκκλησία τοῦ ST BARNABAS

361 DANFORTH AVE.

(κοντά στό σταθμό τῆς CHESTER)

εἴσοδος ἐλευθέρα.

Ανοιχτή πρόσκληση για δημόσια συζήτηση σχετικά με τα «Προβλήματα της Ελληνίδας Μετανάστριας».
(Open call for a public debate on the “Problems of Greek Female Immigrants”).

Παράρτημα: Κατάλογος δημοσιεύσεων και παρουσιάσεων σε συνέδρια

1. Karachaliou, R., Archakis, A., Tsakona, V. & A. Ralli. 2017. 'Neither here nor there', 'Both here and there': The construction of transnational identities among Greek immigrants in Canada. Προφορική ανακοίνωση στο 3rd *International Communication Styles Conference* (Krosno, Poland: 22-24 October 2017).
2. Karachaliou, R., Archakis, A., Tsakona, V., Pappas, P. & A. Ralli. 2018. Hybridity in transnational self-positioning: The case of Greek immigrants in Canada. Προφορική ανακοίνωση στο 5th *International Conference Crossroads of Languages and Cultures: Languages and Cultures at Home and at School* (Rethymno, Greece: 1-3 June 2018).
3. Karachaliou, R., Tsakona, V., Archakis, A. & A. Ralli. 2018. Constructing the Hybrid Identity of the 'Stranger': The Case of Greek Immigrants in Canada. *Półrocznik Językoznawczy Tertium. Tertium Linguistic Journal* 3(1): 127-152.
4. Karachaliou, R., Archakis, A., Tsakona, V., Pappas, P. & A. Ralli. υπό έκδ. Tracing transnational self-positionings among Greek immigrants in Canada. Στο *Proceedings of the 5th International Conference Crossroads of Languages and Cultures: Languages and Cultures at Home and at School* (Rethymno, Greece: 1-3 June 2018).
5. Papazachariou, D., Archakis, A., Karachaliou, R. & A. Ralli. 2017. Greek dialects as linguistic repertoire among Greek immigrants in Canada: Dialect Performance. Προφορική ανακοίνωση στο 16th *International Conference of Methods in Dialectology* (Tachikawa, Japan: 7-11 August 2017).
6. Pappas, P. A. 2018. Stigmatized dialectal features in the Greek of Greek Canadians. Προσκεκλημένος ομιλητής στο 5th *Patras International Conference on Graduate Linguistics* (Patras University, Patras: 27-29/5/2018).
7. Pappas, P. & S. Tsolakidis. 2018. Aspects of dialect contact in the Greek of Greek Canadians. Προφορική ανακοίνωση στο *Greek Canadian Studies Conference* (York University, Toronto ON: 3-4/5/2018).
8. Pappas, P. A. & S. Tsolakidis. 2018. Mid-vowel raising in the speech of Greek immigrants. Προφορική ανακοίνωση στο 2nd *International Conference on Sociolinguistics* (Eötvös Loránd University, Budapest: 6-8/9/2018).
9. Pappas, P., Papazachariou, D., Tsolakidis, S. & I. Presnyakova. 2018. Coronal palatalization in the Greek of Greek-Canadians. Προφορική ανακοίνωση στο 47th *conference for New Ways of Analyzing Variation* (New York University, New York NY: 18-22/10/2018).
10. Pappas, P., Tsolakidis, S. & A. Ralli. 2018. Variation in the usage of the imperfective in the Greek of Greek-Canadians. Προφορική ανακοίνωση στο 3rd *Cascadia Workshop in Sociolinguistics* (Reed College, Portland OR: 13/4/2018).
11. Ralli, A., Makri, V. & V. Mouchtouri. in press. Examining the integration of borrowed nouns in immigrant speech: the case of Canadian-Greek. Στο P. ten Hacken & R. Panocovà (επιμ.), *Borrowing and Word Formation*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

12. Ralli, A., Pappas, P. & S. Tsolakidis. in press. Distribution and use of the unaccented syllabic augment in Canadian Greek. Στο A. Ralli, P. Barka, B. D. Joseph & S. Bompolas, *Proceedings of the 8th International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory* (Gjirokastër, 4-6 October 2018). Gjirokastër: University of Gjirokastër.
13. Ralli, A., Makri, V. & V. Mouchtouri. 2017. Examining the integration of borrowed nouns in immigrant speech: the case of Canadian-Greek. Προφορική ανακοίνωση στο *50th Annual Meeting of Societas Linguistica Europaea* (Zurich: 10-13 September 2017).
14. Ralli, A., Makri, V. & V. Mouchtouri. 2017. Immigrant speech: Investigating the mechanisms of integration and gender assignment in Greek-Canadian. Προφορική ανακοίνωση στο *8th International Contrastive Linguistics Conference* (National and Kapodistrian University of Athens: 25-28 May 2017).
15. Ralli, A., Makri, V. & V. Mouchtouri. 2017. Investigating loanword integration in immigrant speech: the case of Greek Canadian. Προφορική ανακοίνωση στο *13th International Conference on Greek Linguistics* (London, UK: 7-9 September, 2017).
16. Ράλλη, Α., Τσιμπούρης, Χ. & Χ. Παπαναγιώτου. 2017. Η ανάπτυξη ενός Ψηφιακού Μουσείου για την ελληνική μετανάστευση στον Καναδά. *Πρακτικά του 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ψηφιοποίησης Πολιτιστικής Κληρονομιάς - Euromed 2017* (Βόλος, EUROMED: 1-3 Δεκεμβρίου 2017).
17. Ralli, A., Tsimpouris, C., Papanagiotou, C. & T. Tzanavara. 2018. On Developing a Virtual Museum of Greek Immigration and Language in Canada. Γραπτή ανακοίνωση στο *7th Annual conference of the Associazione per l'informatica umanistica e la cultura digitale* (Bari, Italy: Jan. 31 - Feb. 2, 2018).
18. Τσολακίδης, Σ., Ράλλη, Α. & Π. Παππάς. υπό δημοσίευση. Όψεις του παρατατικού στη νέα ελληνική των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 39. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

Appendix: List of publications and conference presentations

1. Karachaliou, R., Archakis, A., Tsakona, V. & A. Ralli. 2017. 'Neither here nor there', 'Both here and there': The construction of transnational identities among Greek immigrants in Canada. Oral presentation at the *3rd International Communication Styles Conference* (Krosno, Poland: 22-24 October 2017).
2. Karachaliou, R., Archakis, A., Tsakona, V., Pappas, P. & A. Ralli. 2018. Hybridity in transnational self-positioning: The case of Greek immigrants in Canada. Oral presentation at the *5th International Conference Crossroads of Languages and Cultures: Languages and Cultures at Home and at School* (Rethymno, Greece: 1-3 June 2018).
3. Karachaliou, R., Tsakona, V., Archakis, A. & A. Ralli. 2018. Constructing the Hybrid Identity of the 'Stranger': The Case of Greek Immigrants in Canada. *Półrocznik Językoznawczy Tertium. Tertium Linguistic Journal* 3(1): 127-152.
4. Karachaliou, R., Archakis, A., Tsakona, V., Pappas, P. & A. Ralli. to appear. Tracing transnational self-positionings among Greek immigrants in Canada. In *Proceedings of the 5th International Conference Crossroads of Languages and Cultures: Languages and Cultures at Home and at School* (Rethymno, Greece: 1-3 June 2018).
5. Papazachariou, D., Archakis, A., Karachaliou, R. & A. Ralli. 2017. Greek dialects as linguistic repertoire among Greek immigrants in Canada: Dialect Performance. Oral presentation at the *16th International Conference of Methods in Dialectology* (Tachikawa, Japan: 7-11 August 2017).
6. Pappas, P. A. 2018. Stigmatized dialectal features in the Greek of Greek Canadians. Plenary talk presented at the *5th Patras International Conference on Graduate Linguistics* (Patras University, Patras: 27-29/5/2018).
7. Pappas, P. & S. Tsolakidis. 2018. Aspects of dialect contact in the Greek of Greek Canadians. Oral presentation at the *Greek Canadian Studies Conference* (York University, Toronto ON: 3-4/5/2018).
8. Pappas, P. A. & S. Tsolakidis. 2018. Mid-vowel raising in the speech of Greek immigrants. Oral presentation at the *2nd International Conference on Sociolinguistics* (Eötvös Loránd University, Budapest: 6-8/9/2018).
9. Pappas, P., Papazachariou, D., Tsolakidis, S. & I. Presnyakova. 2018. Coronal palatalization in the Greek of Greek-Canadians. Oral presentation at the *47th conference for New Ways of Analyzing Variation* (New York University, New York NY: 18-22/10/2018).
10. Pappas, P., Tsolakidis, S. & A. Ralli. 2018. Variation in the usage of the imperfective in the Greek of Greek-Canadians. Oral presentation at the *3rd Cascadia Workshop in Sociolinguistics* (Reed College, Portland OR: 13/4/2018).
11. Ralli, A., Makri, V. & V. Mouchtouri. in press. Examining the integration of borrowed nouns in immigrant speech: the case of Canadian-Greek. In P. ten Hacken & R. Panocová (eds.), *Borrowing and Word Formation*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

12. Ralli, A., Pappas, P. & S. Tsolakidis. in press. Distribution and use of the unaccented syllabic augment in Canadian Greek. *Proceedings of the 8th International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory* (Gjirokastër, 4-6 October 2018). Gjirokastër: University of Gjirokastër.
13. Ralli, A., Makri, V. & V. Mouchtouri. 2017. Examining the integration of borrowed nouns in immigrant speech: the case of Canadian-Greek. Oral presentation at the *50th Annual Meeting of Societas Linguistica Europaea* (Zurich: 10-13 September 2017).
14. Ralli, A., Makri, V. & V. Mouchtouri. 2017. Immigrant speech: Investigating the mechanisms of integration and gender assignment in Greek-Canadian. Oral presentation at the *8th International Contrastive Linguistics Conference* (National and Kapodistrian University of Athens: 25-28 May 2017).
15. Ralli, A., Makri, V. & V. Mouchtouri. 2017. Investigating loanword integration in immigrant speech: the case of Greek Canadian. Oral presentation at the *13th International Conference on Greek Linguistics* (London, UK: 7-9 September, 2017).
16. Ralli, A., Tsimpouris, C. & C. Papanagiotou. 2017. Η ανάπτυξη ενός Ψηφιακού Μουσείου για την ελληνική μετανάστευση στον Καναδά [The Development of a Digital Museum for the Immigration of Greeks to Canada]. *Πρακτικά του 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ψηφιοποίησης Πολιτιστικής Κληρονομιάς - EUROMED 2017* [Proceedings of the 2nd Pan-Hellenic Conference on the Digitization of Cultural Heritage - EUROMED 2017] (Volos, EUROMED: 1-3 December 2017).
17. Ralli, A., Tsimpouris, C., Papanagiotou, C. & T. Tzanavara. 2018. On Developing a Virtual Museum of Greek Immigration and Language in Canada. Poster presentation at the *7th Annual conference of the Associazione per l'informatica umanistica e la cultura digitale* (Bari, Italy: Jan. 31 - Feb. 2, 2018).
18. Tsolakidis, S., Ralli, A. & P. Pappas. in press. Όψεις του παρατατικού στη νέα ελληνική των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά. [Aspects of the past imperfect in the Modern Greek of Greek immigrants in Canada]. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα/Studies on the Greek Language* 39. Thessaloniki: Institute of Modern Greek Studies.

